

บทบาทของพระมหากษัตริย์ไทยในการกำจัดอชช
ระหว่าง พ.ศ. 2310-2445

ปริญญานิพนธ์
ของ
จิรัชฌา เทียงหทัยธรรม

เสนอต่อบัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ เพื่อเป็นส่วนหนึ่งของการศึกษา
ตามหลักสูตรปริญญาศิลปศาสตรมหาบัณฑิต วิชาเอกประวัติศาสตร์ไทย
เมษายน 2545
ลิขสิทธิ์เป็นของ มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ

294.309593

จ ๖๑๗บ

ร. 3

บทบาทของพระมหากษัตริย์ไทยในการกำจัดอชชี
ระหว่าง พ.ศ. 2310-2445

บทคัดย่อ
ของ
จิรัชฌา เทียงหทัยธรรม
๔

14 ต.ค. 2545

เสนอต่อบัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ เพื่อเป็นส่วนหนึ่งของการศึกษา
ตามหลักสูตรปริญญาศิลปศาสตรมหาบัณฑิต วิชาเอกประวัติศาสตร์ไทย

๔3 เมษายน 2545

๒๑๔๕๓๑

จิรัชณา เทียงหทัยธรรม. (2545). บทบาทของพระมหากษัตริย์ไทยในการกำจัดอลัชชี
ระหว่าง พ.ศ.2310-2445. ปรินุณยานิพนธ์ ศศ.ม. (ประวัติศาสตร์ไทย). กรุงเทพฯ :
บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ. คณะกรรมการควบคุม : รองศาสตรา
จารย์สนั่น เมืองวงษ์, ผู้ช่วยศาสตราจารย์เชาวลี จงประเสริฐ.

ปรินุณยานิพนธ์เรื่องนี้ มีจุดมุ่งหมายเพื่อศึกษาปัญหาการเกิดพระอลัชชี และบทบาทของพระ
มหากษัตริย์ในการกำจัดพระอลัชชี ที่มีอยู่ในช่วง พ.ศ.2310-2445 โดยวิธีการศึกษาที่เน้นการวิจัยทาง
ประวัติศาสตร์จากเอกสารที่เกี่ยวข้องทั้งที่ตีพิมพ์แล้วและยังไม่ได้ตีพิมพ์ เนื้อหาที่สำคัญสรุปได้ดังนี้

สาเหตุที่มีพระอลัชชีเกิดขึ้นในสังคม มาจากการที่คฤหบดีเข้ามาบวชเป็นพระสงฆ์โดย
ไม่มีจิตศรัทธาต่อพระพุทธศาสนา แต่บวชเพื่อหวังลาภสักการะและด้วยเหตุผลความจำเป็นต่าง
ๆ กันไป ด้วยเหตุนี้เมื่อต้องใช้ชีวิตอยู่ในเพศบรรพชิตซึ่งเคร่งครัดในพระวินัย จึงไม่สามารถ
ปฏิบัติตามตามระเบียบประเพณีสงฆ์ได้ ส่งผลให้ประพฤติตนเป็นพระอลัชชี

พระมหากษัตริย์ไทยแต่เดิมมาทำนุบำรุงพระพุทธศาสนา พระองค์ทรงแก้ไขปัญห
เหล่านี้ด้วยการ จัดระเบียบการปกครองสงฆ์ การส่งเสริมการศึกษาของพระสงฆ์ พระราชทาน
สมณศักดิ์ เป็นฐานะในการสร้างและบูรณะวัดวาอาราม ควบคู่ไปกับการควบคุมดูแลสถาบันสงฆ์
อย่างใกล้ชิดออกพระราชกำหนดกฎหมาย ลงโทษสงฆ์ที่เป็นพระอลัชชีด้วยวิธีต่าง ๆ เช่น จับสึก
เขียน จองจำ สักหน้าประจาน เนรเทศและแม้จนถึงขั้นประหารชีวิต

การเข้าไปป้องกันและปราบปรามพระอลัชชีของพระมหากษัตริย์ส่งผลให้พระสงฆ์
ประพฤติตนเป็นบรรพชิตที่ดีในสังคมมากขึ้น

ROLES OF THAI KINGS IN PURGING ALAJJI
(1767 – 1902 A.D.)

AN ABSTRACT
BY
JIRATCHA THIANGHATHAITHAM

Presented in partial fulfillment of the requirements
for the Master of Arts degree in Thai History
at Srinakharinwirot University

April 2002

Jiratcha Thianghathaltham. (2002). *Roles of Thai Kings in purging Alajji (1767-1902 A.D.)*. Master thesis, M.A. (Thai History). Bangkok : Graduate School, Srinakharinwirot University. Adviser Committee : Assoc.Prof.Sanun Muangvong, Assist.Prof.Chaovalee Chongpradret.

The purpose of this thesis is to study the causes of Alajji and the role of Thai kings in purging of them during A.D.1767-1902. Historical approach was used by studying from published and unpublished documents.

Alajji was caused by the laymen who entered monkhood without believing in Buddhism. They wanted to take advantages from being monks. Consequently , they could not strictly behave as good monks and later became Alajji. In the past every Thai king tried to solve this problem by upholding Buddhism such as administrative reforming, education supporting, rewards, building and renovating temples, They also controlled Sangha (monk's organization) and passed some laws to punish Alajji by disrobing, beating, imprisoning ,face tattoo, expelling or executing them. The laws and the punishment made monks behave better than before. Educational reform also made monks to be more interested in studying. Despite the control of Sangha. Then there were cases of misbehaved monks. So the Kings had to look after Sangha very closely.

Although, alajji will increase or decrease depended on absolute power in protection in each King, and economic, political and social also are the relation factors.

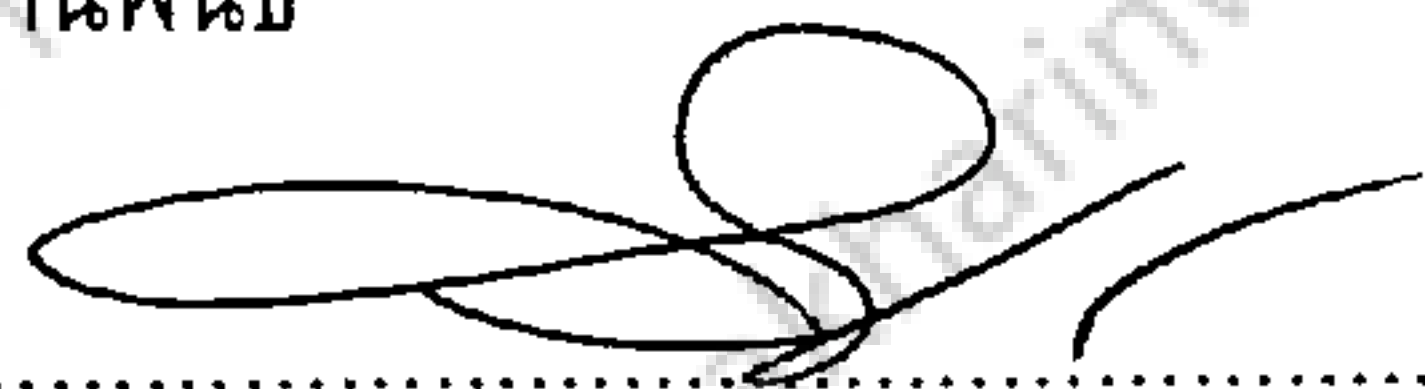
ปริญญานิพนธ์
เรื่อง
บทบาทของพระมหากษัตริย์ไทยในการกำจัดอริราช
ระหว่าง พ.ศ. 2310-2445

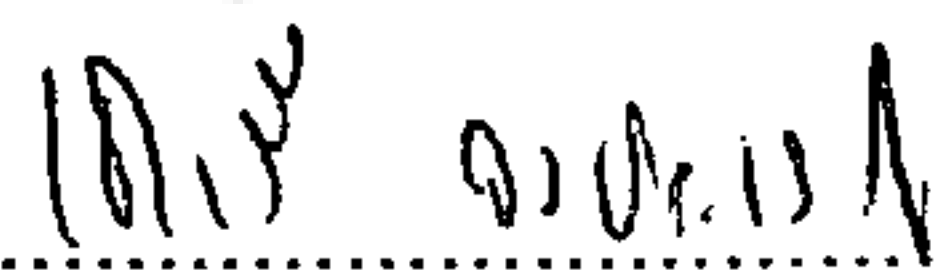
ของ
นางจิรัชมา เทียวหทัยธรรม

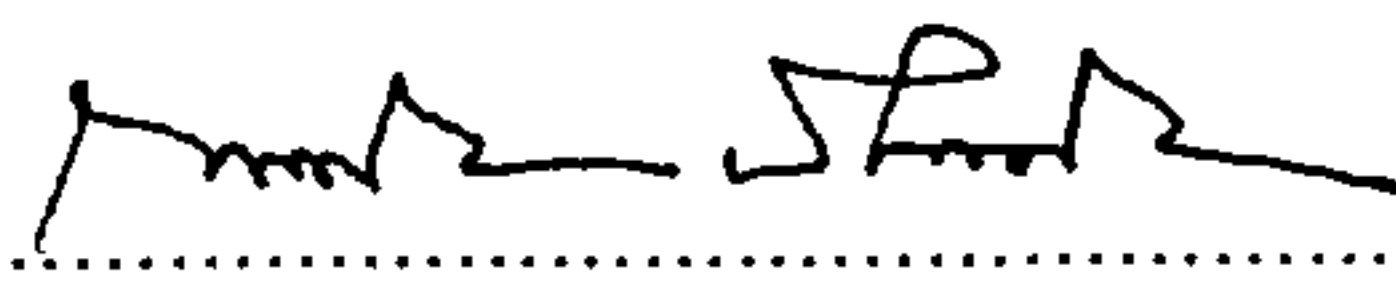
ได้รับอนุมัติจากบัณฑิตวิทยาลัยให้เป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาตามหลักสูตร
ปริญญาศิลปศาสตรมหาบัณฑิต วิชาเอกประวัติศาสตร์ไทย
ของมหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ

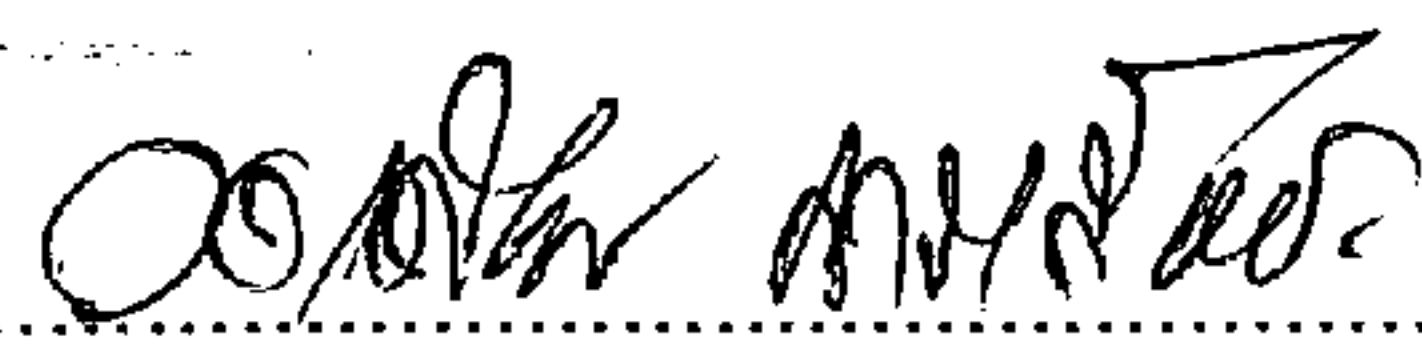
 คณบดี บัณฑิตวิทยาลัย
(รองศาสตราจารย์ดร. นภาพร หะวานนท์)
วันที่ เดือน พ.ศ. 2545

คณะกรรมการสอบปริญญานิพนธ์

 ประธาน
(รองศาสตราจารย์ สนั่น เมืองวงศ์)

 กรรมการ
(ผู้ช่วยศาสตราจารย์ เชาวลี จงประเสริฐ)

 กรรมการที่แต่งตั้งเพิ่มเติม
(รองศาสตราจารย์ ณรงค์ พ่วงพิศ)

 กรรมการที่แต่งตั้งเพิ่มเติม
(อาจารย์ ดร. วงเดือน นาราสัจจ์)

ประกาศคุณูปการ

วิทยานิพนธ์เล่มนี้สำเร็จลงได้ เพราะผู้เขียนได้รับความกรุณาและความช่วยเหลือจากรองศาสตราจารย์ สนั่น เมืองวงศ์ อาจารย์ผู้ควบคุมการวิจัย ซึ่งตลอดเวลาได้ให้ความอนุเคราะห์แก่ผู้เขียน ทั้งให้คำแนะนำในการเขียน แก้ไขข้อบกพร่องต่างๆ ในวิทยานิพนธ์ให้หลายต่อหลายรอบ ผู้เขียนรู้สึกซาบซึ้งในพระคุณของอาจารย์สนั่นเป็นอย่างยิ่ง จึงขอกราบขอบพระคุณเป็นอย่างสูง

ผู้เขียนขอกราบขอบพระคุณผู้ช่วยศาสตราจารย์เชาวลี จงประเสริฐ อาจารย์ผู้ควบคุมการวิจัยอีกท่านหนึ่ง ตลอดเวลาในการทำวิจัยอาจารย์เชาวลีได้สละเวลาตรวจแก้ไขวิทยานิพนธ์ให้ผู้เขียนมาโดยตลอด รวมทั้งได้ให้คำแนะนำเกี่ยวกับการเขียนวิทยานิพนธ์ การใช้ภาษา ทั้งภาษาไทยและภาษาอังกฤษให้ผู้เขียนหลายรอบ ด้วยความห่วงใย ผู้เขียนรู้สึกซาบซึ้งในพระคุณของอาจารย์เป็นอย่างยิ่งและขอกราบขอบพระคุณเป็นอย่างสูง

ผู้เขียนขอกราบขอบพระคุณด็อกเตอร์วงเดือน นาราสัจจ์ ที่ได้สละเวลาช่วยรับหน้าที่เป็นกรรมการสอบปากเปล่าให้ผู้เขียน และขอกราบขอบพระคุณรองศาสตราจารย์ณรงค์ พ่วงพิศ ที่คอยถามไถ่และให้กำลังใจในการทำวิทยานิพนธ์มาโดยตลอด รวมทั้งยังสละเวลาช่วยรับหน้าที่เป็นกรรมการสอบปากเปล่าให้ผู้เขียนด้วย ผู้เขียนรู้สึกซาบซึ้งในพระคุณอาจารย์ทั้งสองท่านเป็นอย่างยิ่ง จึงขอกราบขอบพระคุณเป็นอย่างสูง

ผู้เขียนขอขอบพระคุณทบวงมหาวิทยาลัยที่มอบทุนอุดหนุนการทำวิทยานิพนธ์ของบัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ ทำให้ผู้เขียนได้รับทุนการศึกษานี้ ผู้เขียนขอขอบพระคุณ มา ณ ที่นี้ด้วย

ผู้เขียนขอขอบพระคุณผู้ช่วยศาสตราจารย์ มาลินี ประเสริฐธรรมที่ช่วยอำนวยความสะดวกในการสอบ และขอขอบพระคุณอาจารย์ยุวดี อาจารย์ชมพูนุช และอาจารย์ผู้สอนวิชาประวัติศาสตร์ไทยทุกท่าน ที่คอยห่วงใยถามไถ่และเร่งให้ทำวิทยานิพนธ์มาโดยตลอด ผู้เขียนรู้สึกประทับใจเป็นอันมากจึงขอขอบพระคุณอาจารย์ทุกท่าน ณ ที่นี้ด้วย

ผู้เขียนขอขอบพระคุณ พระ ระพิน ดั่งลอย (พุทธิ สาโร) ที่ยอมเป็นที่ปรึกษาให้คำแนะนำเกี่ยวกับพระสงฆ์และเมื่อผู้เขียนท้อแท้ จะคอยเทศน์ให้กำลังใจผู้เขียนมาโดยตลอด ตั้งแต่วันแรกที่เข้าศึกษาจนวันสุดท้ายที่จบการศึกษาและขอขอบพระคุณพระพิศาล ธรรมวาทิ พระเพิ่ม ภาสุโร เจ้าอาวาสและรองเจ้าอาวาสวัดสวนแก้วและคุณมนูญ จันทรแก้ว หัวหน้าฝ่ายบุคคลมหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัยที่ให้ความช่วยเหลือและให้ข้อเท็จจริงบางประการแก่ผู้เขียน ผู้เขียนขอขอบพระคุณ มา ณ ที่นี้ด้วย

ผู้เขียนขอขอบพระคุณคุณกรรองกาญจน์ นพจินดา และคุณฟอง เปรมสุวรรณพี่สาวและมารดาที่ช่วยเป็นธุระดูแลบุตรสาวตลอดระยะเวลาที่ผู้เขียนต้องทำวิทยานิพนธ์

พร้อมกันนี้ผู้เขียนขอขอบพระคุณเจ้าหน้าที่จากกองหนังสือโบราณ หอสมุดแห่งชาติ และหอจดหมายเหตุแห่งชาติ ที่อนุเคราะห์ในด้านของเอกสาร ข้อมูล และให้คำปรึกษาในการอ่านภาษาโบราณ ตลอดเวลาที่ทำวิทยานิพนธ์ และขอขอบพระคุณเจ้าหน้าที่บัณฑิตวิทยาลัยและหอสมุดกลางมหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒที่อำนวยความสะดวกในด้านเอกสารและในการค้นคว้าข้อมูลของผู้เขียน จนทำให้วิทยานิพนธ์นี้สำเร็จลงไปได้ด้วยดี

ผู้เขียนขอขอบคุณ คุณทinker เทียงหทัยธรรม และคุณภูวดล ไชยสมบูรณ์ที่ช่วยพิมพ์วิทยานิพนธ์ตั้งแต่ต้นจนจบ และขอบคุณมากสำหรับกำลังใจจากน้องๆ ที่ภาควิชาประวัติศาสตร์ทุกท่านที่คอยเป็นกำลังใจให้มาโดยตลอด ทั้งคุณชนิษฐา วิมุตศรี คุณณัฐปิยะ อีสระสงคราม คุณรัชชัย พรหมณะ คุณวรรณษา และคุณวิมลทกานต์ และคุณโนบิยะ ผู้เขียนขอขอบคุณทุกท่าน มา ณ ที่นี้ด้วย

ท้ายสุดนี้ผู้เขียนขอขอบคุณ คุณคงภพ เทียงหทัยธรรม ผู้ที่เป็นทั้งกำลังใจ กำลังทรัพย์และเป็นผู้ที่ให้ความช่วยเหลือรวมทั้งให้ความเข้าใจ ตลอดระยะเวลาที่ผู้เขียนได้เข้าศึกษาในมหาวิทยาลัยแห่งนี้ และกำลังใจที่ทำให้ผู้เขียนต่อสู้กับปัญหาในการทำวิทยานิพนธ์มาตลอด มาจาก ด.ญ. จิรัญญา เทียงหทัยธรรม ที่ต้องเสียสละไปอยู่ในความดูแลของคุณยายตลอดเวลาที่ผู้เขียนต้องทำวิทยานิพนธ์ฉบับนี้

จิรัชฌา เทียงหทัยธรรม

มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ
Srinakharinwirot University

สารบัญ

บทที่	หน้า
บทนำ	ก
งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง.....	ง
จุดมุ่งหมายในการศึกษา	จ
ความสำคัญในการศึกษา	จ
ขอบเขตของการศึกษา	จ
วิธีดำเนินการศึกษา	ฉ
แหล่งศึกษาค้นคว้า.....	ฉ
 1 ความสัมพันธ์ระหว่างสถาบันพระมหากษัตริย์กับสถาบันสงฆ์ในสังคมไทย.....	1
บทบาทของพระมหากษัตริย์	1
บทบาทของพระสงฆ์	8
 2 สาเหตุที่ทำให้เกิดอลัชชี	16
ความหมายของอลัชชี	16
สาเหตุที่ทำให้เกิดอลัชชี	16
พระสงฆ์อยากมีอำนาจ	17
ความใกล้ชิดกับฆราวาส.....	20
ความเชื่อเรื่องกรรมบาปบุญ	21
การไม่เคร่งครัดในพระธรรมวินัย	23
สภาพสังคมที่เปลี่ยนแปลง	24
สภาพเศรษฐกิจที่เปลี่ยนแปลง	25
การศึกษาของพระสงฆ์	27
 3 บทบาทของพระมหากษัตริย์ในการกำจัดอลัชชี	30
บทบาทของพระมหากษัตริย์ในการอุปถัมภ์พระพุทธศาสนา	30
สมัยสมเด็จพระเจ้ากรุงธนบุรี	31
รัชสมัยพระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลก.....	35
รัชสมัยพระบาทสมเด็จพระเลิศหล้านภาลัย	41
รัชสมัยพระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัว	48
รัชสมัยพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว.....	52
รัชสมัยพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว.....	58
 4 ปัญหาและอุปสรรค ในการดำเนินงานการกำจัดพระสงฆ์อลัชชี	62

สารบัญ(ต่อ)

บทที่	หน้า
4(ต่อ)	
ความด้อยการศึกษาของพระอลัชชี.....	62
ปัญหาการทำงานของกรมสังฆการี.....	64
ปัญหาด้านการปกครอง	66
การดำเนินงานในการกำจัดพระสงฆ์อลัชชีของพระมหากษัตริย์	67
การวางระบบการปกครองคณะสงฆ์ให้เป็นระเบียบมากขึ้น	67
มีกฎหมายและประกาศคณะสงฆ์ขึ้นใช้ในสถาบันสงฆ์	68
จัดการปฏิรูปการศึกษาของพระสงฆ์	69
5 สรุป	71
บรรณานุกรม	73
ภาคผนวก	85
ประวัติย่อผู้วิจัย.....	112

บัญชีตาราง

ตาราง	หน้า
1 การถวายนิตยภัต.....	13

มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ
Srinakharinwirot University

บทนำ

พุทธศาสนาเป็นศาสนาประจำชาติของคนไทยมาตั้งแต่สมัยสุโขทัยจนถึงปัจจุบัน โดยมีพระสงฆ์เป็นผู้นำพระธรรมคำสอนของสมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้าไปอบรมสั่งสอนพุทธศาสนิกชนให้ดำเนินวิถีชีวิตไปบนแนวทางที่ถูกต้อง พุทธบัญญัติกำหนดให้พระสงฆ์ต้องปฏิบัติตามพระธรรมวินัยอย่างเคร่งครัด เพื่อให้พระสงฆ์มีวัตรปฏิบัติที่ถูกต้อง โดยกำหนดให้พระสงฆ์ต้องถือศีล 227 ข้อ¹ หากพระภิกษุสงฆ์รูปใดมีเจตนาละเมิดศีลและประพฤติดนผิดไปจากพระธรรมวินัยเป็นอาชญา พระภิกษุเหล่านี้ถูกเรียกว่า “อสังฆิ”² ประกอบกับสังคมสงฆ์เป็นสังคมขนาดใหญ่ มีสมาชิกอยู่อาศัยร่วมกันเป็นจำนวนมาก ย่อมมีปัญหาหลากหลายเกิดขึ้นเพราะมีพื้นฐานเดิมมาจากสภาพทางสังคมที่แตกต่างกันจึงมีพระสงฆ์ที่กระทำความผิดจำนวนมาก ทำให้เกิดความวุ่นวายโดยที่สถาบันสงฆ์ไม่สามารถที่จะจัดการให้เด็ดขาดได้ สถาบันสงฆ์จึงต้องร้องขอให้อาณาจักรเข้ามาปกครองดังมีข้อความในกฎหมายตราสามดวงฉบับที่ 4 บัญญัติไว้ว่า

...พระพุทธเจ้าและพระราชอาณาจักรทั้งสองนี้อาไศรยกัน ฝ่ายพระสงฆ์ เถรานุเถรอันรักษาพระพุทธจักรนั้น ระวังกันตรวจตรารักษา พระศาสนา มิให้เปื้อนอันตราย เศร้าหมอง ครั้นเห็นว่าจะมีปาปะภิกษุอันตราย แล้วว่ายังกันให้ปฤกษาโทษผิดแห่งกัน แล้วตัดสินว่ากล่าวตามพระวินัย บำบัดร้ายขับโทษให้สงบมิได้ มีลามกในพระศาสนา ถ้าเกิดภิกษุโจรมากนัก เหลือกำลังจะว่ากล่าว รนร้อนชวนกันเข้ามาถวายพระพรฟังพระราชอาณาจักร ฝ่ายพระมหากษัตริย์ ผู้รักษาพระราชอาณาจักรก็ช่วยอุปถัมภ์ตามพระมหาเถรานุเถรผู้รื้อนรักษาพระพุทธศาสนาเป็นประเพณีมา...³

ก่อนการเปลี่ยนแปลงการปกครองเป็นระบอบประชาธิปไตยใน พ.ศ. 2475 ประเทศไทยมีการปกครองในระบอบสมบูรณาญาสิทธิราชย์ โดยมีพระมหากษัตริย์เป็นประมุขปกครองประเทศเป็นเจ้าของอำนาจอธิปไตยมีอำนาจสูงสุดในการปกครอง ดังนั้นความเจริญหรือความเสื่อมของบ้านเมืองจึงเป็นความรับผิดชอบของพระมหากษัตริย์โดยตรง พระมหากษัตริย์นอกจากจะต้องทรงเป็นบุคคลที่เข้มแข็งยังต้องเปี่ยมไปด้วยเมตตา ปราณี ยังต้องทรงถือนั่นในหลักทศพิธราชธรรม ทรงให้ความคุ้มครองป้องกันพระพุทธศาสนาและสถาบันสงฆ์⁴ ซึ่งเป็นสถาบันที่มีบทบาทสำคัญในวิถีชีวิต

¹ สมเด็จพระมหาสมณเจ้า กรมพระยาวชิรญาณวโรรส. (2538). นวโกวาท. หน้า 2.

² อสังฆิ หมายถึง ผู้ไม่มีความละอาย และพระภิกษุสงฆ์ผู้มีประพฤติดนผิดพระพุทธบัญญัติพระเทพเวที (ประยูร ปยุตโต). (2518). พจนานุกรมพุทธศาสตร์. หน้า 388.

³ กฎหมายตราสามดวง เล่ม 4. (2505). หน้า 207.

⁴ สมบูรณ์ สุขสำราญ. (2527). พุทธศาสนากับการเปลี่ยนแปลงทางการเมืองและสังคม. หน้า 28.

ของประชาชนคนไทย ด้วยเหตุนี้พระมหากษัตริย์จึงทรงมีบทบาทเกี่ยวข้องกับพระพุทธศาสนาและสถาบันสงฆ์มาทุกยุคทุกสมัย

เมื่อครั้งเสียกรุงศรีอยุธยาครั้งที่ 2 ให้แก่พม่า บ้านเมืองถูกเผาทำลาย ประชาชนอดอยาก ข้าวยากหามาแพง ประชาชนไม่สามารถจะเอื้อเฟื้อต่อพระสงฆ์ได้ พระภิกษุสงฆ์ต้องชวนหาอาหารเลี้ยงชีพด้วยตนเอง เป็นเหตุให้พระภิกษุสงฆ์สึกออกไปเป็นจำนวนมาก ส่วนที่เหลืออยู่บางรูปมักใหญ่ใฝ่สูง อาทิเจ้าพระฝางเป็นสังฆราชาเมืองสวางคบุรี ตั้งตนเป็นใหญ่ทั้งที่ยังอยู่ในเพศบรรพชิต ร่วมกับพระสงฆ์ลัทธิหลายรูป ซึ่งล้วนแต่เป็นพระภิกษุสงฆ์ที่ไม่ปฏิบัติตามพระธรรมวินัย ถือปิ่นอก กรบ ปล้นชาวบ้านตีมสุรา อีกทั้งยังฆ่าคนด้วย¹ คือเมื่อครั้งเจ้าพระฝางยกทัพไปตีเมืองพิษณุโลกได้ จับตัวพระอินทร์เจ้าเมืองพิษณุโลกประหารชีวิต² นอกจากนี้ยังปล้น กวาดทรัพย์สินและเผาบ้านเรือนของประชาชนได้รับความเสียหาย สมเด็จพระเจ้ากรุงธนบุรีทรงเข้าปราบปรามได้เป็นผลสำเร็จ

หลังจากที่สมเด็จพระเจ้ากรุงธนบุรีได้ปราบปรามขุนนางต่าง ๆ แล้ว บ้านเมืองเริ่มเข้าสู่สภาพปกติประชาชนที่พอจะมีทรัพย์สินอยู่บ้างก็เริ่มทำบุญทำทานในพระพุทธศาสนาเหมือนเดิม³ ทำให้ความเป็นอยู่ของพระภิกษุสงฆ์ดีขึ้นจึงมีผู้บวชเป็นพระภิกษุสงฆ์มากขึ้น คือนอกจากจะมีผู้นำบุตรหลานเข้ามาบวชเพื่อจรรโลงพระพุทธศาสนาแล้วยังมีผู้ที่เข้ามาบวชเพียงเพื่อเลี้ยงชีพไม่ให้อดตาย เพื่อหลบหนีการเกณฑ์แรงงานในระบบไพร่ และเพื่อลาภสักการะที่จะได้มา จนสมเด็จพระเจ้ากรุงธนบุรีตรัสว่าพระภิกษุแปลกปลอมปะปนกันอยู่มีรูปร่างคืดคองคืดชั่ว⁴ ถึงขั้นต้องดำเนินาฬิสุนหาพระดีพระปลอม

ต่อมาเมื่อพระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกเสด็จขึ้นครองราชย์ ปัญหาเรื่องพระพุทธศาสนาเป็นปัญหาที่พระองค์ทรงเอาพระทัยใส่เป็นอย่างยิ่ง เนื่องจากเหตุการณ์ความวุ่นวายตอนปลายสมัยพระเจ้ากรุงธนบุรีทำให้สถาบันสงฆ์มีวามอง กล่าวคือพระเจ้ากรุงธนบุรีมีรับสั่งให้พระสงฆ์ทำการถวายบังคมพระองค์ เมื่อพระสงฆ์รูปใดไม่ยอมรับก็รับสั่งให้ถอดยศพร้อมทั้งเขียนตีและแต่งตั้งผู้ที่ย่อมปฏิบัติตามเป็นแทน ทำให้สถาบันสงฆ์ตอนปลายกรุงธนบุรีเสื่อมลง ดังนั้นสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกจึงใคร่จะปรับปรุงสถาบันสงฆ์ ทั้งยังทรงตระหนักว่าพระสงฆ์แม้จะมีสิกขาบทวินัยเป็นข้อบังคับ แต่เมื่อไม่มีการลงโทษที่รุนแรงก็ทำให้พระภิกษุสงฆ์ประพฤติผิดพระธรรมวินัย ยิ่งอยู่ไกลเมืองหลวงก็ยิ่งถูกปล่อยปละละเลย อีกทั้งบ้านเมืองขณะนั้นเพิ่งฟื้นจากภัยสงครามถ้าปล่อยให้พระภิกษุสงฆ์มีความเป็นอยู่เช่นเดิม พระพุทธศาสนาก็ยิ่งเลวลงกว่าที่เป็นมาในอดีต จะเป็นอันตรายต่อความมั่นคงของบ้านเมือง จึงได้โปรดเกล้าฯออกกฎหมายเพื่อกวัดข้นความประพฤติของพระภิกษุสงฆ์ ซึ่งในเวลาต่อมาได้ทรงใช้พระราชอำนาจชำระโทษพระสงฆ์ซึ่งเป็นอลัชชีโดยพระราชทานผ้าขาวให้สึกออกเสียจากพระศาสนา 128 คน⁵ แล้วสักแซนเป็นไพร่หลวงนำมาใช้ในราชการ ส่วนในสมัยพระบาทสมเด็จพระ

¹ กระทรวงธรรมการ. (2481). พระราชพงศาวดารกรุงธนบุรี. หน้า 62.

² แหล่งเดิม. หน้า 63.

³ สมเด็จพระวันรัตน์. (2521). สังคัตติยวงศ์. หน้า 413.

⁴ กระทรวงธรรมการ. (2481). เล่มเดิม. หน้า 69.

⁵ กฎหมายตราสามดวง เล่มเดิม. (2505). หน้า 207.

พุทธเลิศหล้านภาลัยทรงโปรดเกล้าฯพิจารณาลงโทษพระราชาคณะหลายรูปที่กระทำผิดพระธรรมวินัย อาทิ กรณีสมเด็จพระวันรัต(อาจ) วัดสระเกศ โปรดเกล้าฯให้ไปประทับที่วัดมหาธาตุเป็นว่าที่ตำแหน่งสมเด็จพระสังฆราช แต่ต่อมามีโจทก์ฟ้องว่าชอบหยอกเอนศิษย์หนุ่มด้วยกิริยาไม่สมควรแก่สมณะ สอบสวนปรากฏว่าเรื่องมีมูลจึงถูกออกจากตำแหน่งพระราชาคณะและถูกเนรเทศไปจากวัดมหาธาตุ¹ ในสมัยพระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัวก็ทรงโปรดเกล้าฯพิจารณาลงโทษสิกพระอลัชชีเป็นจำนวนมาก ประมาณ 500 คนเศษ²

ในสมัยก่อนที่พระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวเสด็จขึ้นครองราชย์ พระองค์ทรงผนวชอยู่นานถึง 27 พรรษา³ ทรงตระหนักดีว่าพระภิกษุสงฆ์ในขณะนั้นไม่เคร่งครัดในพระธรรมวินัย การปฏิบัติศาสนกิจก็สักแต่กระทำตามอย่างกัน โดยไม่เข้าใจถึงความหมายและจุดมุ่งหมายที่กระทำ อีกทั้งยังไม่ได้ปฏิบัติตามคำสั่งสอนของพระพุทธองค์ ดังนั้นเมื่อพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวขึ้นครองราชย์จึงทรงออกประกาศเกี่ยวกับคณะสงฆ์เป็นจำนวน 31 เรื่อง⁴ และโปรดเกล้าฯให้สมภารเจ้าวัดชำระเอาตัวภิกษุสามเณรที่เป็นนักเลงเสเพลสุรายาเมาเสียให้หมด⁵ ถ้าผิดพระธรรมวินัยถึงขั้นร้ายแรงให้ลงพระราชอาญาเขียน ลักหน้าเป็นตะพุ่นหญ้า⁶ ในสมัยพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวพระภิกษุสามเณรเพิ่มจำนวนมากขึ้น ก่อให้เกิดปัญหาในการปกครองคณะสงฆ์ เพราะมีพระภิกษุสามเณรที่ประพฤติผิดพระธรรมวินัยจำนวนมาก เนื่องจากพระภิกษุสามเณรเหล่านี้บางรายก็หลบหนีออกจากคุกหรือไม่ก็หนีเจ้าหนี้ บางรายเป็นพวกอันธพาลต้องการให้दनพนมลทินก็เข้ามาบวช ดังนั้นพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวจึงมีพระบรมราชโองการสั่งว่า เมื่อบุคคลใดจะบวชให้คู่สวดอุปัชฌาย์ไต่สวน สืบถามให้ละเอียดก่อน ถ้าผู้ใดถูกลักหน้า หลังลายและ บวชมาแล้ว 3 ครั้ง ห้ามบวชให้เป็นอันขาดและถ้าใครเคยมีความผิดแต่ยังไม่เคยบวชถ้าต้องการบวชต้องมีพ่อ แม่ ญาติ มารับรองความประพฤติจึงจะอนุญาตให้บวชได้ ต่อมาทรงออกใบสุทธิให้แก่พระภิกษุสงฆ์แต่ก็ยังไม่มียุรูปแบบที่แน่นอน และทรงโปรดเกล้าฯให้มีการตราพระราชบัญญัติลักษณะการปกครองคณะสงฆ์ (ร.ศ. 121) ขึ้นเพื่อที่จะทำนุบำรุงพระพุทธศาสนาให้เจริญสืบต่อไป⁷

¹ สมเด็จพระบรมราชาธิราชที่ 4. พระราชพงศาวดารกรุงรัตนโกสินทร์รัชกาลที่ 2 เล่ม 2. หน้า 62-63.

² เจ้าพระยาทิพากรวงศ์. (2503). พระราชพงศาวดารกรุงรัตนโกสินทร์รัชกาลที่ 3 เล่ม 2. หน้า 21.

³ กระทรวงศึกษาธิการ. (2505). ประวัติพุทธศาสนากรุงรัตนโกสินทร์ 200 ปี. หน้า 53.

⁴ สิริวัฒน์ คำวันสา. (2524). สงฆ์ไทยใน 200 ปี. หน้า 141.

⁵ จดหมายเหตุรัชกาลที่ 4. (หนังสือสมุดไทยดำ). (จ.ศ. 1220). เส้นขาว. หอสมุดแห่งชาติ. เลขที่ 71. หมวดจดหมายเหตุ กท.ร.4.

⁶ บัญชีหมายเหตุรับสั่งรัชกาลที่ 4. (หนังสือสมุดไทยดำ). (จ.ศ. 1230). เส้นขาว. หอสมุดแห่งชาติ. เลขที่ 6. หมายเหตุรับสั่ง กท.ร.4.

⁷ พระราชบัญญัติการปกครองคณะสงฆ์ ร.ศ. 121. (ร.ศ. 121). หอสมุดแห่งชาติ. เลขที่ ศ.16. หมวดจดหมายเหตุ 22/162.

ดังนั้นพระมหากษัตริย์จึงใช้พระราชอำนาจในระบอบสมบูรณาญาสิทธิราชในการกำจัดพระอลัชชี โดยทรงโปรดเกล้าฯให้จัดระเบียบ การปกครองคณะสงฆ์ให้เป็นระเบียบ มีการแต่งตั้งสมเด็จพระสังฆราชและพระราชาคณะ สมเด็จพระสังฆราชจะมีส่วนร่วมในการปกครองคณะสงฆ์เป็นผู้ถวายคำแนะนำและปฏิบัติตามพระราชโองการ¹ มีกรมสังฆการี² ซึ่งเป็นเจ้าหน้าที่ของทางราชการมีหน้าที่แต่งตั้งหรือลดสมณศักดิ์³ ดูแลวัตรปฏิบัติของพระสงฆ์และสอดส่องพฤติการณ์ของพระสงฆ์ มีอำนาจสืบสวนลงโทษและจับพระสงฆ์รวมทั้งคดีเกี่ยวกับพระสงฆ์ ทรงควบคุมสถาบันสงฆ์โดยผ่านสังฆการี และยังทรงใช้พระราชอำนาจในการออกกฎระเบียบวินัย ชำระพระไตรปิฎกจนสามารถกำจัดพระอลัชชีได้เป็นจำนวนมาก โดยองค์พระมหากษัตริย์ทรงดูแลด้วยพระองค์เองและใช้วิธีเฉียบขาดรุนแรงในการปราบพระที่อลัชชี ทรงตัดสินตามแต่คดีนั้นๆ เป็นต้นว่า 1. ถอดออกจากตำแหน่ง 2. ให้สึกออกเป็นฆราวาส 3.เนรเทศ⁴ ซึ่งพระมหากษัตริย์ในช่วง พ.ศ. 2310-2445 ได้ใช้วิธีการดังกล่าวมาจนกระทั่งได้มีการออกพระราชบัญญัติลักษณะการปกครองคณะสงฆ์ ร.ศ. 121 (พ.ศ. 2445) ทั้งนี้เพื่อจัดการให้สถาบันสงฆ์มีระเบียบและมีสถานภาพมั่นคงสืบต่อมา

งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

งานศึกษาบทบาทของพระมหากษัตริย์ไทยในการกำจัดอลัชชีระหว่าง พ.ศ.2310-2445 โดยตรงยังไม่มีผู้ใดกระทำมาก่อน แต่มีเอกสารและผลงานการศึกษาวิจัยที่เกี่ยวข้องบางเรื่องได้แก่

นันทนา วัฒนสุข (2516) บทบาทของสมเด็จพระมหาสมณเจ้าในสมัยกรุงรัตนโกสินทร์เกี่ยวกับการทำนุบำรุงพระพุทธศาสนา ผลการวิจัยพบว่าสภาพพระพุทธศาสนาโดยทั่วไปในสมัยรัตนโกสินทร์ตอนต้น เริ่มเสื่อมลง พระสงฆ์ไม่เคร่งครัดในพระธรรมวินัย กิจพิธีสงฆ์ต่างๆก็กระทำไม่เป็นระเบียบเรียบร้อย จนพระมหากษัตริย์ต้องเข้าไปชำระพระวินัย

สันติ บัณฑิตพรหมชาติ (2528) ความสัมพันธ์ระหว่างสถาบันพระมหากษัตริย์กับสถาบันสงฆ์: ศึกษากรณีพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ผลของการวิจัยพบว่าพระพุทธศาสนามีส่วนสำคัญในการขึ้นครองราชย์ของพระมหากษัตริย์ โดยเฉพาะรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวจึงทำให้พระมหากษัตริย์พยายามเข้ามาสร้างฐานอำนาจในสถาบันสงฆ์ โดยเฉพาะเมื่อสถาบันสงฆ์เกิดความเสื่อมลง พระมหากษัตริย์จึงจำเป็นต้องเข้ามาปกครองและให้การอุปถัมภ์

อัจฉรา กาญจนมัย (2523) การฟื้นฟูพระพุทธศาสนาในสมัยรัตนโกสินทร์ตอนต้น ผลของการวิจัยพบว่า สมัยรัตนโกสินทร์ตอนต้นพระพุทธศาสนาได้รับการทำนุบำรุงจากบุคคลหลายกลุ่มใน

¹เจ้าพระยาทิพากรวงศ์. (2503). พระราชพงศาวดารกรุงรัตนโกสินทร์รัชกาลที่ 1. หน้า 481.

²กรมสังฆการี เป็นกรมหนึ่งในกรมธรรมการ เริ่มมีครั้งแรกในสมัยพระบรมไตรโลกนาถ พระมหากษัตริย์จะแต่งตั้งเฉพาะผู้ทรงไว้พระทัยให้ควบคุมส่วนมากจะเป็นพระเจ้าลูกยาเธอหรือเชื้อพระวงศ์ผู้ใหญ่

³เจ้าพระยาทิพากรวงศ์. (2503). เล่มเดิม. หน้า 483.

⁴จดหมายเหตุรัชกาลที่ 4. (หนังสือสมุดไทยดำ). (จ.ศ. 1213). เส้นขาว. หอสมุดแห่งชาติ. เลขที่ 51. หมวดจดหมายเหตุ กท.ร.4.

สังคม พระมหากษัตริย์เป็นผู้นำในการฟื้นฟูพระพุทธศาสนา และพระมหากษัตริย์เข้ามามีบทบาทในการปกครองศาสนจักร

จุดมุ่งหมายในการศึกษา

1. เพื่อศึกษาปัญหาการเกิดอลัชชีที่สัมพันธ์กับการเปลี่ยนแปลงเหตุการณ์ของบ้านเมือง
2. เพื่อศึกษาวิธีการและการจัดการของพระมหากษัตริย์ไทย ในการกำจัดอลัชชีระหว่าง พ.ศ. 2310-2445
3. เพื่อศึกษาถึงปัญหาและอุปสรรคในการใช้พระราชอำนาจของพระมหากษัตริย์ไทย ในการกำจัดอลัชชีระหว่าง พ.ศ. 2310-2445
4. เพื่อเป็นแนวทางในการศึกษาการแก้ไขปัญหาพระภิกษุสงฆ์ที่ต้องอธิกรณ์ในยุคปัจจุบัน

ความสำคัญในการศึกษา

1. ทำให้ทราบถึง ปัญหาการเกิดอลัชชีที่สัมพันธ์กับการเปลี่ยนแปลงเหตุการณ์ของบ้านเมือง
2. ทำให้ทราบและเข้าใจวิธีการดำเนินการและการจัดการของพระมหากษัตริย์ไทย ในการกำจัดอลัชชีระหว่าง พ.ศ. 2310-2445
3. ทำให้ทราบถึงปัญหาและอุปสรรคในการใช้พระราชอำนาจของพระมหากษัตริย์ ในการกำจัดอลัชชีระหว่าง พ.ศ. 2310-2445
4. ทำให้เห็นแนวทางในการศึกษาการแก้ไขปัญหาของพระภิกษุสงฆ์ที่ต้องอธิกรณ์ในยุคปัจจุบัน

ขอบเขตของการศึกษา

การศึกษาวิจัยครั้งนี้ผู้วิจัยจะเน้นเรื่อง บทบาทของพระมหากษัตริย์ไทยในการกำจัดอลัชชีระหว่าง พ.ศ. 2310-2445 ซึ่งเป็นช่วงเสียกรุงศรีอยุธยาครั้งที่ 2 ถึงสมัยรัชกาลที่ 5 ก่อนประกาศพระราชบัญญัติลักษณะการปกครองคณะสงฆ์ (ร.ศ. 121) เป็นสำคัญ เหตุการณ์ก่อนหน้าและภายหลังจากนี้จะศึกษาโดยสังเขป เพื่อเป็นแนวทางประกอบให้เห็นความสำคัญและความต่อเนื่องกันกับช่วงปี พ.ศ. 2310-2445 เท่านั้น

วิธีการดำเนินการศึกษา

การศึกษาค้นคว้าครั้งนี้ จะใช้วิธีทางประวัติศาสตร์(Historical Approach) และเสนอรายงานแบบพรรณนาวิเคราะห์(Analytical Description) ข้อมูลที่ใช้ศึกษาค้นคว้าจะใช้ข้อมูลที่เป็นเอกสารชั้นต้น (Primary Sources) และอาศัยข้อมูลที่เป็นเอกสารชั้นรอง(Secondary Sources) ประกอบ

แหล่งศึกษาค้นคว้า

1. หอจดหมายเหตุแห่งชาติ กรมศิลปากร
2. หอสมุดแห่งชาติ กรมศิลปากร
3. หอสมุด มหาวิทยาลัยศิลปากร
4. หอสมุด รัฐสภา
5. หอสมุดกลาง มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์
6. สถาบันวิทยบริการ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย
7. สำนักหอสมุด มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒประสานมิตร
8. ห้องสมุดมหาจุฬาลงกรณ์ราชวิทยาลัย
9. ห้องสมุดมหามกุฏราชวิทยาลัย

มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ
Srinakharinwirot University

บทที่ 1

ความสัมพันธ์ระหว่างสถาบันพระมหากษัตริย์กับ สถาบันสงฆ์ในสังคมไทย

บทบาทของพระมหากษัตริย์

สถาบันพระมหากษัตริย์เป็นสถาบันที่มีอยู่ในสังคมไทยมาตั้งแต่สมัยกรุงสุโขทัยจนถึงปัจจุบัน แม้การปกครองในสังคมไทยจะมีการเปลี่ยนแปลงไปหลายระบอบ ได้แก่ สมัยกรุงสุโขทัยมีระบอบการปกครองแบบพ่อปกครองลูก สมัยกรุงศรีอยุธยา กรุงธนบุรี กรุงรัตนโกสินทร์ (พ.ศ. 2325-2475) มีระบอบการปกครองแบบสมบูรณาญาสิทธิราชย์ หลังพ.ศ. 2475 ได้เปลี่ยนระบอบการปกครองจากระบอบสมบูรณาญาสิทธิราชย์เป็นระบอบประชาธิปไตย แต่ไม่ว่าการปกครองของไทยจะเปลี่ยนแปลงไปในระบอบใดก็ตาม สถาบันพระมหากษัตริย์ยังมั่นคงดำรงอยู่มาทุกยุคทุกสมัย

1. พระราชอำนาจและหน้าที่ของพระมหากษัตริย์

พระมหากษัตริย์ตั้งแต่อดีตจนถึงก่อนเปลี่ยนแปลงการปกครองใน พ.ศ. 2475 มีฐานะเป็นประมุขของแผ่นดิน ทรงมีอำนาจปกครองสูงสุด¹ โดยใช้พระราชอำนาจควบคุมประชาชนทั้งในด้านสังคมและศาสนา² ทรงมีพระราชภารกิจที่สำคัญพอสรุปได้ดังนี้

ก. ปกป้องพระราชอาณาจักร

พระมหากษัตริย์ทรงเป็นจอมทัพต้องรักษาเอกราชและปกป้องดินแดนที่อยู่ในพระราชอำนาจของพระองค์ ด้วยการแผ่ขยายพระราชอาณาจักรออกไปให้กว้างขวางขึ้น พระมหากษัตริย์จึงต้องควบคุมกำลังไพร่พลด้วยพระองค์เองเพราะกำลังไพร่พลก่อให้เกิดความมั่นคงของประเทศทั้งด้านเศรษฐกิจและการเมือง³

ข. ปกป้องคุ้มครองและดูแลทุกข์สุขของราษฎร⁴

การดูแลทุกข์สุขของราษฎรให้อยู่เย็นเป็นสุขเป็นพระราชภารกิจโดยตรงขององค์พระมหากษัตริย์ เพราะแผ่นดินจะมั่นคงอยู่ได้ราษฎรต้องอยู่เย็นเป็นสุข ดังนั้นพระมหากษัตริย์ต้องดูแลปกป้องคุ้มครองภัยต่างๆที่จะทำให้ราษฎรได้รับความเดือดร้อน เช่น ปราบปรามโจรผู้ร้าย ดัดสนคติความตลอดจนจัดพระราชพิธีพืชมงคล พระราชพิธีจรดพระนังคัลแรกนาขวัญ เพื่อเป็นขวัญกำลังใจแก่ราษฎรในการประกอบอาชีพการเกษตร เป็นต้น

¹ม.ร.ว. คึกฤทธิ์ ปราโมช. (2516). สถาบันพระมหากษัตริย์. หน้า 1.

²ปรีชา ช่างขวัญยืน. (2542). ธรรมรัฐ-ธรรมราชา. หน้า 166.

³โนบุยะ โนกุชิ. (2543). การศึกษาเปรียบเทียบการปฏิรูปทางสังคมของชนชั้นล่างสุดในสังคมสยามสมัยรัชกาลที่ 5 (พ.ศ. 2411-2455). หน้า 2.

⁴พงศ์ธิดา เกษมสิน. (2531). พระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวกับการธำรงฐานะพระมหากษัตริย์. หน้า 18.

ค. การทำนุบำรุงและรักษาศิลปวิทยาการทั้งปวงของชาติ

พระมหากษัตริย์ทรงมีพระราชภารกิจในการทำนุบำรุงบ้านเมืองในด้านวรรณคดี ดนตรี นาฏศิลป์ จิตรกรรม และปฎิมากรรม ของประเทศให้คงอยู่และเจริญก้าวหน้าสืบต่อไป

ง. อุปถัมภ์พระพุทธศาสนาให้ยั่งยืนถาวร¹

พระพุทธศาสนาเป็นศาสนาประจำชาติไทยพระมหากษัตริย์ไทยทรงเป็นอัครศาสนูปถัมภก มีพระราชภารกิจในการทำนุบำรุงพระพุทธศาสนา ได้แก่

1. ทรงสร้าง บูรณะ ปฏิสังขรณ์วัดวาอารามต่างๆ พระมหากษัตริย์ทรงเป็นเจ้าของที่ดินทั้งประเทศซึ่งเรียกว่าพระเจ้าแผ่นดิน² การพระราชทานที่ดินให้แก่วัดจึงเป็นพระราชภารกิจของพระเจ้าแผ่นดิน โดยมีจุดประสงค์เพื่อสร้างและปฏิสังขรณ์วัด ดังนั้นพระมหากษัตริย์ไทยทุกพระองค์จึงถือปฏิบัติเป็นประเพณีสืบมา ในการสร้างปฏิสังขรณ์วัดวาอารามต่างๆ เพื่อจรรโลงพระพุทธศาสนา แม้แต่สมัยธนบุรีขณะที่บ้านเมืองยังไม่สงบ ต้องทำศึกสงครามเพื่อกู้เอกราช ต้องสร้างบ้านสร้างเมืองขึ้นใหม่ กระนั้นพระเจ้ากรุงธนบุรีก็ยังทรงมีพระทัยทำนุบำรุงพระพุทธศาสนา ทรงบูรณะวัดเก่าๆหลายวัด และทรงสร้างวัดขึ้นใหม่ เช่น วัดบางยี่เรือเหนือ วัดบางยี่เรือใต้ วัดบางหว้าใหญ่³ เป็นต้น และในสมัยรัตนโกสินทร์ในยามที่บ้านเมืองเริ่มเข้าสู่สภาวะปกติมีการสร้างปฏิสังขรณ์วัดวาอารามต่างๆมากมาย โดยเฉพาะในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัวพระองค์ทรงโปรดเกล้าฯ ให้สร้างวัดขึ้นใหม่ 4 วัด ได้แก่ วัดราชโอรส วัดราชนันทดา วัดเทพธิดาราม วัดเฉลิมพระเกียรติ และบูรณะปฏิสังขรณ์วัดเป็นจำนวนมากถึง 39 วัด⁴

2. พระราชทานข้าพระ เลกวัด โยมสงฆ์ แก้ววัดและพระสงฆ์ พระมหากษัตริย์นอกจากจะถวายที่ดินให้แก่วัดแล้ว ยังทรงพระราชทานข้าพระ เลกวัด โยมสงฆ์ ให้แก่วัด ข้าพระ เลกวัด โยมสงฆ์ มีหน้าที่คล้ายกันคือดูแลพระอารามและปฏิบัติพระสงฆ์ อาจมีที่มาแตกต่างกันคือ

“ข้าพระ” เป็นบุคคลที่พระมหากษัตริย์อุทิศถวายเป็นข้าพระ ให้ไปทำนุบำรุงรักษาวัดใดวัดหนึ่ง พระมหากษัตริย์ให้สิทธิพิเศษยกเว้นการถูกเกณฑ์แรงงาน ส่วนมากข้าพระจะได้มาจากทาสที่ถูกไถ่ตัวแล้วถวายให้กับวัด ดังในประชุมจารึกวัดพระเชตุพนได้จารึกไว้ว่า “ในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกได้ไถ่ทาสไว้เป็นข้าพระดูแลพระอุโบสถวัดพระศรีรัตนศาสดารามเป็นชายหญิง 6 คนใช้เงินไถ่ 7 ชั่ง”⁵

¹เนตรนภิศ นาควัชระ. (2525). มุลเหตุแห่งการสร้างวัด. หน้า 256.

²โนบุยะ โนกุชิ. (2543). เล่มเดิม. หน้า 1.

³วัดบางยี่เรือเหนือ ปัจจุบันคือวัดราชคฤห์ วัดบางยี่เรือใต้ปัจจุบันคือวัดอินทาราม วัดบางหว้าใหญ่ปัจจุบันคือวัดระฆังโฆสิตาราม

⁴เจ้าพระยาทิพากรวงศ์. (2503). พระราชพงศาวดารกรุงรัตนโกสินทร์รัชกาลที่ 3 เล่ม 2. หน้า 38.

⁵อัจฉรา กาญจนมัย. (2523). การฟื้นฟูพระพุทธศาสนาในสมัยรัตนโกสินทร์ตอนต้น. หน้า 79.

⁶ประชุมจารึกวัดพระเชตุพน. (2506). หน้า 13.

“เลกวัด” เป็นบุคคลที่พระมหากษัตริย์ให้สิทธิขาดแก่วัด โดยไม่ต้องทำงานให้กับรัฐ บุคคลเหล่านี้จะถูกสักข้อมือ เพื่อให้รู้ว่าเป็นคนของหลวงที่ถวายให้พระสงฆ์มีหน้าที่ทำงานให้แก่วัด การทำงานจะเหมือนถูกเกณฑ์แรงงานมาใช้เป็นเวลา 3 เดือนต่อปี ถ้าเลกวัดไม่ยอมเข้าเวรทำงานสามารถจ้างคนมาทำงานแทนตนได้ โดยจ่ายเงินให้นายทะเบียนกรมพระสัสดีเป็นเงิน 12 บาทต่อปี หรือส่งส่วยซึ่งเป็นสิ่งของทดแทนแรงงานของตนได้

“โยมสงฆ์” เป็นบุคคลที่พระมหากษัตริย์ทรงให้สิทธิพิเศษไม่ต้องถูกเกณฑ์แรงงานเป็นไพร่หลวง แต่จะให้มาคอยปรนนิบัติพระสงฆ์และดูแลพระอารามไม่ต้องทำงานหนักเพราะมีฐานะเป็นญาติของพระสงฆ์ที่สอบพระปริยัติธรรมได้เป็นเปรียญ การที่ไม่ให้โยมสงฆ์ทำงานหนักเพราะต้องการให้พระสงฆ์ สามเณรที่สอบได้เปรียญเอาใจใส่ในการศึกษามากขึ้นโดยไม่ต้องอาทรร้อนใจ¹

3. ถวายนิตยภัตแก่พระสงฆ์ นิตยภัตคือค่าอาหารที่พระมหากษัตริย์ถวายแก่พระสงฆ์สามเณรเป็นประจำทุกเดือน โดยเบิกจ่ายจากท้องพระคลังแล้วพระราชทานแก่พระสงฆ์วัดหลวงทั้งในกรุงและหัวเมืองทุกวัด² ค่านิตยภัตมีหลักการจ่ายให้แก่ พระสงฆ์ สามเณรโดยลำดับดังนี้คือ³ เจ้านายที่ทรงผนวช พระผู้ทรงสมณศักดิ์เป็นพระราชาคณะ พระครูฐานานุกรม พระภิกษุสามเณรที่สอบได้เป็นเปรียญ พระอนุจร⁴ นิตยภัตของพระสงฆ์สามเณรจะต่างกันตามลำดับความสำคัญ ดังเช่นในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัว บันทึกไว้ในจดหมายเหตุว่า เจ้านายที่ผนวชจะได้รับนิตยภัตและได้เบี้ยหวัดประจำปีเหมือนสมัยที่ยังไม่ได้ผนวช ส่วนข้าราชการที่ลาบวชหากบวชเกินหนึ่งพรรษาขึ้นไป ประสงค์บวชต่อจะไม่ได้รับเบี้ยหวัดเงินปีเหมือนที่เคยได้⁵ ในแต่ละปีรายจ่ายนิตยภัตของพระมหากษัตริย์เป็นเงินจำนวนมากเพิ่มขึ้นทุกปี เช่น ในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกพระองค์ต้องจ่าย ค่านิตยภัตปีละ 1,313.00 บาท⁶ ในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงจ่ายปีละ 40,260.25 บาท⁷ และในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงจ่ายปีละ 80,000 บาท⁸ พระสงฆ์ สามเณร จะได้รับค่านิตยภัตจากองค์พระมหากษัตริย์ปีละจำนวนมาก ซึ่งพระมหากษัตริย์ทรงถือว่าการถวายนิตยภัตเป็นพระราชภารกิจของพระองค์

¹ สมเด็จพระบรมราชาธิราชที่ 4 (2514). ประชุมนิพนธ์เกี่ยวกับตำนานทางพุทธศาสนา. หน้า 245.

² ปาลเลกวัช. (2506). เล่าเรื่องเมืองไทย. หน้า 295.

³ พระราชปจฉาขึ้นรัตนโกสินทร์รัชกาลที่ 1 - รัชกาลที่ 5. (2513). เล่ม 2. หน้า 142-143.

⁴ พระอนุจร คือ พระสงฆ์ที่อยู่ในพระอารามหลวง

⁵ บัญชี. (หนังสือสมุดไทยดำ). (จ.ศ. 1217). เส้นขาว. หอสมุดแห่งชาติ. เลขที่ 190. หมวดจดหมายเหตุ กท.ร.4.

⁶ บัญชีเงินพระราชอุทิศส่วนพระราชกุศล. (หนังสือสมุดไทยดำ). (จ.ศ. 1167). เส้นขาว. หอสมุดแห่งชาติ. เลขที่ 3. หมวดจดหมายเหตุ กท.ร.1.

⁷ บัญชีรายจ่ายพระราชทรัพย์ในการพระราชกุศลต่างๆ. (หนังสือสมุดไทยดำ). (จ.ศ. 1199). เส้นขาว. หอสมุดแห่งชาติ. เลขที่ 70. หมวดจดหมายเหตุ กท.ร.3.

⁸ พระราชหัตถเลขาพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว. (2521). หน้า 147.

4. สังกายนาพระไตรปิฎก ถือว่าเป็นการฟื้นฟูพระธรรมวินัย เนื่องจากหลังเสียกรุงศรีอยุธยาครั้งที่ 2 พระไตรปิฎกได้สูญหายและถูกทำลายเป็นจำนวนมาก ในสมัยสมเด็จพระเจ้ากรุงธนบุรี ทรงโปรดเกล้าฯ ให้มีการรวบรวมพระไตรปิฎกจากหัวเมืองต่าง ๆ มาเก็บไว้ในเมืองหลวง และยังโปรดเกล้าฯ นิมนต์พระเทพกวีไปที่เขมร พระพรหมมุนีไปที่นครศรีธรรมราช เพื่อรวบรวมคัมภีร์วิสุทธิมรรคที่สูญหายไปเมื่อครั้งเสียกรุงศรีอยุธยา มาคัดลอกเก็บไว้ในกรุงธนบุรี และทรงจ้างช่างมาคัดลอกพระไตรปิฎก เพื่อพระราชทานไปตามวัดวาอารามต่าง ๆ สมเด็จพระเจ้ากรุงธนบุรีทรงตั้งพระทัยจะสร้างพระไตรปิฎกฉบับหลวงขึ้น แต่ยังไม่เสร็จสมบูรณ์ก็สิ้นรัชกาลเสียก่อน ในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกทรงสนพระทัยที่จะปรับปรุงพระพุทธศาสนา จึงทรงส่งคายนาพระไตรปิฎกเพื่อเป็นการบำรุงขวัญและกำลังใจของชาวไทยให้หันกลับมาศรัทธาพระพุทธศาสนาดั้งเดิม พระไตรปิฎกที่ทรงส่งคายนาดังกล่าวคือฉบับทองใหญ่หรือฉบับทองทึบ ต่อมาพระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกโปรดเกล้าฯ ให้สร้างฉบับรองทรงและทองชุบเพิ่มขึ้น ในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัย พระไตรปิฎกที่เก็บไว้ในหอพระมณเฑียรธรรมตั้งแต่รัชสมัยพระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกได้ชำรุดสูญหายเป็นจำนวนมากเพราะวัดต่าง ๆ ยืมไปคัดลอกแล้วไม่ได้ส่งคืนต้นฉบับ พระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัยจึงโปรดเกล้าฯ ให้ซ่อมแซมและสร้างพระไตรปิฎกขึ้นใหม่คือฉบับรดน้ำแดง¹ รัชสมัยพระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงโปรดเกล้าฯ ให้แปลพระไตรปิฎกที่มีอยู่จากภาษาบาลีเป็นภาษาไทย และได้ส่งสมณทูตไปขอยืมพระไตรปิฎกมาจากลังกา เพื่อนำกลับมาคัดลอกเป็นจำนวนมาก พระไตรปิฎกที่สร้างขึ้นคือ ฉบับรดน้ำเอก ฉบับรดน้ำโท ฉบับทองน้อย ฉบับชุบย่อ ฉบับอักษรรามัญ ฉบับเทพชุมนุม ฉบับลายก้ามปู² รัชสมัยพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงโปรดเกล้าฯ ให้สร้างพระไตรปิฎกฉบับล่องชาด และในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงโปรดเกล้าฯ ให้ชำระพระไตรปิฎกและพิมพ์พระไตรปิฎกเป็นอักษรไทยขึ้นเป็นครั้งแรก

5. ทรงส่งเสริมพระสงฆ์ศึกษาพระปริยัติธรรม การเรียนพระปริยัติธรรมในอดีตนั้น รัฐบาลให้มีการทดสอบความรู้ของพระสงฆ์สามเณรขึ้น เพื่อเป็นการกำจัดการที่อาศัยพระศาสนาหลบหลีกการถูกเกณฑ์แรงงานเข้ารับราชการ³ ดังนั้นพระมหากษัตริย์จึงเป็นผู้สนับสนุนให้พระสงฆ์สามเณรได้ศึกษาพระปริยัติธรรม โดยจ้างอาจารย์ไปสอนพระปริยัติธรรมในพระบรมมหาราชวังบ้าง ที่ท้องพระโรงบ้าง ต่อมาในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัยมีการเปลี่ยนแปลงรูปแบบการเรียนพระปริยัติธรรมจากเปรียญ เอก โท ตรี เป็นเปรียญ 9 ประโยค เพื่อให้มีความรู้แตกฉานมากขึ้น ในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงอุปถัมภ์พระสงฆ์สามเณรและอาจารย์ผู้สอนหนังสือโดยพระราชทานเงินเดือน รวมทั้งจัดหาอาจารย์ที่มีความรู้ในพระไตรปิฎกมาประจำวัดหลวง⁴ พระบาท

¹ ทำปกด้วยใบลานเขียนลายรดน้ำพื้นแดง.

² เสถียร ศกุนตลา. (2505). พระพุทธศาสนากับพระมหากษัตริย์ไทย. หน้า 208.

³ อุษา ชัยโชติชัย. (2526). การจัดการศึกษาของคณะสงฆ์ไทยในระบอบปี พ.ศ. 2432-2490. หน้า 17.

⁴ หมายกำหนดการเกณฑ์. (หนังสือสมุดไทยดำ). (จ.ศ. 1208). เล้นขาว. หอสมุดแห่งชาติ. เลขที่ 6. หมายรับสั่ง กท.ร.3.

สมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงมีวิธีการให้พระสงฆ์สามเณรขยันหมั่นเพียรในการเรียนการสอน เช่น ถ้าอาจารย์ผู้สอนคนใดมีศิษย์สอบได้เปรียญน้อยลงผู้สอนจะต้องถูกลดเงินเดือน¹ ส่วนผู้เรียนจะได้รับพระราชทานเลี้ยงอาหารทั้งอาหารคาว อาหารหวาน หมากพลู² และยังมีเครื่องไทยทานถวายเป็นพิเศษแก่พระเปรียญด้วย³ ทำให้พระสงฆ์สามเณรตั้งใจศึกษาเล่าเรียน ส่งผลให้สอบพระปริยัติธรรมกันได้มากขึ้น

6. ทรงสนับสนุนให้ชาวยุโรปบวชในพระพุทธศาสนา การบวชเป็นพระสงฆ์สามเณรในอดีตเกิดขึ้นเฉพาะผู้มีจิตศรัทธา ต่อมาใน พ.ศ. 2275 สมัยสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวบรมโกศได้ถือเป็นประเพณีสืบมาว่า กุลบุตรทุกคนควรจะต้องบรรพชาอุปสมบท⁴ ในสมัยต่อๆ มาจึงถือเป็นประเพณีว่า พระมหากษัตริย์ทุกพระองค์ต้องทรงผนวช⁵ นอกจากพระมหากษัตริย์จะผนวชเพื่อสืบทอดพระพุทธศาสนาแล้วยังเป็นผู้อุปถัมภ์การบวชโดยถือเป็นพระราชพิธีซึ่งกระทำขึ้นในเดือน 8 ของทุกปี ดังในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงโปรดเกล้าฯ ให้บวชนาคข้าราชการและนาคช่วย⁶ เพื่อส่งเสริมให้มีการบวชทั้งในกรุงและหัวเมือง⁷ นอกจากนี้ผู้ที่เข้ามาบวชและเรียนพระปริยัติธรรมยังได้สิทธิพิเศษในสังคมจากพระมหากษัตริย์อีกมาก เช่น ทาสหากได้ไถ่ตัวมาบวชก็จะพ้นจากความเป็นทาสไพร่หากมาบวชไม่ต้องถูกเกณฑ์แรงงาน ผู้ที่ศึกษาเล่าเรียนพระปริยัติธรรมจะได้สมณศักดิ์ และเมื่อสึกออกมาเป็นฆราวาสสามารถเข้ารับราชการได้เลย

7. ทรงบำเพ็ญพระราชกุศลการบำเพ็ญพระราชกุศลของพระมหากษัตริย์ แบ่งออกได้เป็น 2 ประเภทคือ

7.1 การบำเพ็ญพระราชกุศลประจำ ได้แก่ การถวายบิณฑบาตเวลาเช้าและเพลทุกวัน การถวายภัตตาหารแด่พระที่มาแสดงพระธรรมเทศนาในพระอารามหลวง การถวายของขบฉันแก่พระสงฆ์ สามเณรที่เรียนพระปริยัติธรรม การถวายเสบียงแก่พระที่สวดพระปาติโมกข์

7.2 การบำเพ็ญพระราชกุศลในโอกาสพิเศษ ได้แก่ วันเข้าพรรษา วันออกพรรษา วันสงกรานต์ วันสารท เป็นต้น โดยถือเป็นเทศกาลพิเศษต่างๆ ที่พระมหากษัตริย์เป็นผู้

¹ หมายกำหนดการเกณฑ์. (หนังสือสมุดไทยดำ). (จ.ศ. 1208). เล่มขาว. หอสมุดแห่งชาติ. เลขที่ 2. หมายรับสั่ง กท.ร.3.

² หมายกำหนดการเทศนาปฐมสมโพธิ. (หนังสือสมุดไทยดำ). (จ.ศ. 1206). เล่มขาว. หอสมุดแห่งชาติ. เลขที่ 6. หมายรับสั่ง กท.ร.3.

³ หมายกำหนดการเกณฑ์. (หนังสือสมุดไทยดำ). (จ.ศ. 1208). เล่มขาว. หอสมุดแห่งชาติ. เลขที่ 2. หมายรับสั่ง กท.ร.3.

⁴ นนท ธรรมสถิตย์. (2532). พระพุทธศาสนาและคณะสงฆ์ไทย. หน้า 307.

⁵ กราบบังคมทูล. (หนังสือสมุดไทยดำ). (จ.ศ. 1157). เล่มขาว. หอสมุดแห่งชาติ. เลขที่ 1/ก. หมวดจดหมายเหตุ. กท.ร.1.

⁶ นาคช่วยคือนาคที่ไถ่ออกมาจากความเป็นทาส อ้างจาก อัจฉรา กาญจนมัย. เล่มเดิม. หน้า 95.

⁷ หมายกำหนดการเกณฑ์. (หนังสือสมุดไทยดำ). (จ.ศ. 1212). เล่มขาว. หอสมุดแห่งชาติ. เลขที่ 3. หมายรับสั่ง กท.ร.3.

ประกอบพระราชพิธีในงานดังกล่าว พระสงฆ์สามเณรจะได้รับพระราชทานจตุปัจจัยไทยทานและอาหารคาวหวานประเภทข้าวแช่ ขนมเบื้อง เป็นต้น

8. ทรงจัดการปกครองคณะสงฆ์และออกกฎหมายพระสงฆ์ สถาบันสงฆ์มีฐานะเป็นหน่วยราชการหน่วยหนึ่งของพระมหากษัตริย์¹ พระมหากษัตริย์ทรงมีหน้าที่ในการทำนุบำรุงสถาบันสงฆ์ให้เจริญรุ่งเรืองเพื่อสืบทอดพระพุทธศาสนา ดังนั้นสถาบันสงฆ์จึงเป็นส่วนหนึ่งของสังคมที่อยู่ภายใต้การควบคุมของพระมหากษัตริย์ พระองค์ทรงใช้พระราชอำนาจผ่านสังฆการีซึ่งมีหน้าที่ดูแลความประพฤติของสงฆ์ นอกจากนี้ทรงใช้พระราชอำนาจในการออกกฎระเบียบ เพื่อจัดการให้สถาบันสงฆ์มีระเบียบและมีสถานภาพมั่นคง ดังใน พ.ศ. 2325 พระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกโปรดเกล้าฯ ให้ออกกฎหมายเกี่ยวกับพระสงฆ์ขึ้นเป็นครั้งแรก² ในสมัยต่อมาได้ยึดกฎหมายนี้เป็นแนวทางในการออกกฎหมายเกี่ยวกับพระสงฆ์ ในการออกพระราชบัญญัติและพระราชกำหนด พระมหากษัตริย์เป็นผู้พิพากษาสูงสุด³

2. พระมหากษัตริย์กับสังคมไทย

พระมหากษัตริย์มีพระราชอำนาจสูงสุดในแผ่นดิน ทรงปกครองทั้งอาณาจักรและศาสนจักร ด้านอาณาจักรพระมหากษัตริย์ทรงแบ่งคนออกเป็น 2 ชั้น คือชนชั้นปกครอง ได้แก่ พระมหากษัตริย์ พระบรมวงศานุวงศ์ ขุนนาง ข้าราชการ และชนชั้นถูกปกครอง ได้แก่ ไพร่และทาส ทรงใช้ระบบศักดินาในการปกครองอาณาจักรและศาสนจักร มีศาสนาพุทธเป็นศาสนาประจำชาติ มีพระไตรปิฎกเป็นคัมภีร์ของพุทธศาสนา พระไตรปิฎกกถาว่าไว้ว่า “พระมหากษัตริย์ที่ดีเลิศ คือพระมหากษัตริย์ผู้ทรงไว้ซึ่งธรรมราชาผู้ประกอบด้วยทศพิธราชธรรม 10 ประการ อันได้แก่ ทาน ศีล บริจาค อาชวะ มัทวะ ตปะ อโภช อวิหีสะ ชันติ และอวิโรหณะ”⁴ ที่พระมหากษัตริย์ทรงเป็นธรรมราชา ดังพระราชหฤทัยในการที่จะให้ราษฎรของพระองค์ประพฤติปฏิบัติตามหลักธรรมะเช่นเดียวกับพระองค์ จึงส่งผลให้ราษฎรสนับสนุนพระองค์ ดังนั้นการที่พระมหากษัตริย์ทรงไว้ซึ่งทศพิธราชธรรมในการปกครองประเทศ จึงเป็นปัจจัยสำคัญที่ช่วยให้พระมหากษัตริย์สามารถรักษาอำนาจอันชอบธรรมไว้ได้ยั่งยืนและมั่นคง พระมหากษัตริย์ทรงใช้พระราชอำนาจในการปกครองผู้คนในพระราชอาณาจักรของพระองค์ ด้วยการกำหนดสิทธิและหน้าที่ของบุคคลในสังคมไว้ในกฎหมายศักดินา เช่น พระมหาอุปราชมีศักดินา 100,000 ไร่ เจ้าฟ้าถือศักดินา 20,000 ไร่ ไพร่หรือราษฎรทั่วไปถือศักดินา 10-25 ไร่ ส่วนทาสถือศักดินา 5 ไร่⁵

ส่วนด้านศาสนจักรพระมหากษัตริย์ทรงกำหนดศักดินาของนักพรตและพระสงฆ์ ไว้ในกฎหมายตราสามดวง ดังนี้คือ “สามเณรรู้ธรรม เสมอณา 300 สามเณรไม่รู้ธรรม เสมอณา 200 ภิกษุรู้

¹คณินันต์ จันทบุตร. (2532). สถานะและบทบาทของพระพุทธศาสนาในประเทศไทย. หน้า 17.

²อรรถา กาญจนมัย. (2523). เล่มเดิม. หน้า 21.

³ม.ร.ว. คึกฤทธิ์ ปราโมช. (2516). เล่มเดิม. หน้า 20.

⁴แหล่งเดิม. หน้า 32.

⁵โนบุยะ โนกุชิ. (2543). เล่มเดิม. หน้า 3-4.

ธรรม เสมอมา 600 ภิกษุไม่รู้ธรรม เสมอมา 400 พระครูรู้ธรรม เสมอมา 2,400 พระครูไม่รู้ธรรม เสมอมา 1,000”¹ นอกจากนี้พระมหากษัตริย์ทรงกำหนดสมณศักดิ์² เพื่อพระราชทานแก่พระสงฆ์ ทรงทำนุบำรุงพระพุทธศาสนาไม่ให้เสื่อมสูญและเพื่อสร้างอำนาจทางการเมืองให้มั่นคง³ เพราะพระไตรปิฎกกล่าวไว้ว่าเหตุที่ทำให้ศาสนาอันตรธานไป มี 5 ประการ คือ พระสงฆ์ไม่ศึกษาธรรม พระสงฆ์ไม่สอนธรรม พระสงฆ์ไม่แสดงธรรม พระสงฆ์ไม่สาธยายธรรม พระสงฆ์ไม่ตริกตรองพิจารณาธรรม

ดังนั้นเพื่อสืบต่ออายุพระพุทธศาสนา พระมหากษัตริย์ในฐานะผู้นำซึ่งเป็นชนชั้นปกครองจึงทรงกวาดขันให้พระสงฆ์สามเณรได้ศึกษาเล่าเรียนและหาความรู้ เพื่อว่าพระสงฆ์สามเณรจะได้นำความรู้ที่นั่นมาสั่งสอนพราชาวาสได้ ดังเช่นรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลก ทรงดำริไว้ในกฎหมายตราสามดวงว่า “...ผู้ที่เข้ามาบวชแล้วไม่ศึกษาเล่าเรียน จะเอาแต่ความสบายให้บริบูรณ์⁴ ภายเนื้อหนึ่ง ดูพระพุทธปฏิมาตรัสว่าเหมือนโคและกระบือ เกิดมาแต่จะบริโภคอาหารให้จำเริญแต่เนื้อหนึ่ง จะได้จำเริญศีลสมาธิปัญญานั้นหาไม่ได้...”⁵ การส่งเสริมการศึกษาของพระสงฆ์สามเณรให้มีขอบเขตกว้างขวางมากขึ้น เป็นผลดีต่อประชาชนที่จะได้รับการสั่งสอนจากพระสงฆ์ที่มีความรู้ ในขณะที่เดียวกันฐานะของผู้ปกครองก็มั่นคงอยู่ได้โดยการให้ธรรมะเป็นเครื่องยืนยันถึงพระราชอำนาจสูงสุดของพระมหากษัตริย์⁶ โดยอาศัยพระสงฆ์ซึ่งใกล้ชิดกับประชาชนในสังคมเป็นผู้เผยแพร่ความรู้ในเรื่องธรรมราชาและยอมรับในพระราชอำนาจของพระมหากษัตริย์ในการปกครองชนชั้นต่าง ๆ ในสังคม

3. สาเหตุที่สถาบันพระมหากษัตริย์มีความผูกพันกับสถาบันสงฆ์

พระมหากษัตริย์ของไทยทรงเป็นเจ้าของชีวิตและเจ้าแผ่นดินภายในพระราชอาณาจักร⁷ มีอำนาจสูงสุดทางการเมืองและเป็นผู้จัดระเบียบต่าง ๆ ภายในสังคมให้มีประสิทธิภาพ แต่ทั้งนี้ต้องขึ้นอยู่กับ การยอมรับของประชาชน พระราชอำนาจจึงจะมั่นคงถาวร ดังนั้นพระมหากษัตริย์จึงจำเป็นต้องหาวิธีการที่จะทำให้ประชาชน ยอมรับสถานภาพของสถาบันพระมหากษัตริย์ โดยเข้าไปมีความผูกพันกับสถาบันสงฆ์เพราะสาเหตุดังต่อไปนี้

ก. พระสงฆ์เป็นผู้เผยแพร่หลักคำสอนในพระพุทธศาสนา

ด้วยเหตุที่ว่าพระพุทธศาสนาสอนให้คนในสังคมเชื่อในเรื่องของกรรมหรือบาปบุญ และยังเชื่อว่าผู้ที่ทำกรรมดีมาตั้งแต่อดีตชาติ จะมาเกิดเป็นผู้มีบุญบารมี โดยเฉพาะผู้ที่เป็พระมหากษัตริย์ต้องเป็นผู้มีบารมีมากและเมื่อพระมหากษัตริย์พระองค์ใดก็ตามถูกแย่งราชสมบัติ สังคมไทย

¹กฎหมายตราสามดวง. เล่ม 1. (2505). หน้า 315.

²สมณศักดิ์คือยศพระสงฆ์ที่ได้รับพระราชทานมีหลายชั้น แต่ละชั้นมี พัดยศเป็นเครื่องกำหนด

³ชัยอนันต์ สมุทวณิช. (2523). ความคิดทางการเมืองเรื่องธรรมราชา. หน้า 44.

⁴บริบูรณ์เป็นภาษาที่ใช้ในสมัยพระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกในปัจจุบันคือบริบูรณ์

⁵กฎหมายตราสามดวง เล่ม 4. (2505). หน้า 184.

⁶อุษา ชัยโชติชัย. (2526). เล่มเดิม. หน้า 47.

⁷คึกฤทธิ์ ปราโมช. (2518). สังคมสมัยอยุธยา. หน้า 48.

เชื่อว่าผู้ที่แย่งราชสมบัติได้นั้นเป็นผู้มีบารมีสูงกว่าพระมหากษัตริย์องค์เดิม¹ และเมื่อพระมหากษัตริย์องค์ใหม่สถาปนาตนเองขึ้นมาเป็นพระเจ้าแผ่นดิน ประชาชนจะยอมรับสถานภาพของพระมหากษัตริย์องค์ใหม่ได้² เพราะเชื่อในหลักคำสอนในพระพุทธศาสนา ดังนั้นพระสงฆ์จึงเป็นผู้ที่ทำให้ประชาชนยอมรับในสถานภาพของพระมหากษัตริย์ได้ นอกจากนี้พระสงฆ์ยังมีหน้าที่ปลูกฝังศีลธรรมและจริยธรรมให้ประชาชน เพื่อให้ประชาชนเป็นพลเมืองดี โดยสอนให้ประชาชนอยู่ในศีลธรรมอันดีงาม และเป็นผู้ที่ประพฤติตนเป็นคนดีในสังคม พระสงฆ์ยังเป็นผู้ที่หล่อหลอมความคิดให้กับประชาชนในเรื่องของการสร้างความสามัคคีให้กับคนในชาติ รวมทั้งสร้างความรู้สึกร่วมกันอันหนึ่งอันเดียวกันในสังคม

ข. พระสงฆ์เป็นผู้นำชุมชน

ด้วยเหตุนี้พระสงฆ์จึงเป็นผู้ที่ใกล้ชิดและผูกพันกับประชาชนโดยทั่วไป พระสงฆ์ทำหน้าที่เป็นตัวกลางในการเผยแพร่ข้อมูลข่าวสารของทางบ้านเมือง³ และเป็นผู้ชักโยงให้ผู้ปกครองสนิทสนมกับประชาชน

จะเห็นได้ว่าสถาบันพระมหากษัตริย์มีความจำเป็นอย่างยิ่ง ที่ต้องเข้าไปมีความสัมพันธ์กับสถาบันสงฆ์ เพื่อสร้างพระราชอำนาจให้เข้มแข็ง และเพื่อได้รับการยอมรับจากประชาชนในสังคมที่อยู่ภายใต้การปกครองของพระองค์ พระมหากษัตริย์จึงทรงใช้พระราชอำนาจควบคุมสถาบันสงฆ์ โดยอ้างถึงหน้าที่ของพระองค์ในการทำนุบำรุงพระพุทธศาสนาให้รุ่งเรือง หากพระสงฆ์ไม่ปฏิบัติตนเป็นผู้สืบทอดพระพุทธศาสนาที่ดี ละเมิดพระธรรมวินัยหรือกฎหมาย พระมหากษัตริย์มีสิทธิอันชอบธรรมที่จะเข้าควบคุมคณะสงฆ์ได้⁴ トラบใดที่สถาบันพระมหากษัตริย์มีพระราชอำนาจเหนือสถาบันสงฆ์ เสถียรภาพของสถาบันพระมหากษัตริย์ก็จะมั่นคงสืบไป

บทบาทของพระสงฆ์

1. ความสำคัญของพระสงฆ์

ในศาสนาพุทธ “พระสงฆ์” หมายถึง ผู้เป็นใหญ่⁵ เพราะตามหลักพุทธศาสนา ถือว่าพระสงฆ์เป็นส่วนหนึ่งของพระรัตนตรัย เป็นผู้สืบทอดพระพุทธศาสนา ในสังคมไทยถือว่าพระสงฆ์เป็นผู้มีฐานะสูงกว่าฆราวาส ในอดีตนั้นคนมักเรียกพระสงฆ์ว่า “เจ้ากู” แม้เมื่อเป็นเด็กชายเมื่อบวชเป็นสามเณร บิดามารดายังต้องแสดงความเคารพ⁶ ดังนั้นพระสงฆ์จึงเป็นบุคคลที่คนนับถือโดยทั่วไป พระสงฆ์มีหน้าที่พอสรุปได้ดังนี้

¹ นิธิ เอียวศรีวงศ์. (2523). ประวัติศาสตร์รัตนโกสินทร์ในพระราชพงศาวดารอยุธยา. หน้า 53.

² วันทนี สงศิริ. (2525). การขึ้นครองราชย์ของพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว. หน้า 12.

³ สันติ บัณฑิตพรหมชาติ. (2528). ความสัมพันธ์ระหว่างสถาบันพระมหากษัตริย์กับสถาบันสงฆ์. หน้า 36.

⁴ ประชุมประกาศรัชกาลที่ 4. (พ.ศ. 2394-2400). หน้า 78.

⁵ ปาลเลกซ์. (2506). เล่มเดิม. หน้า 476.

⁶ อคิน รพีพัฒน์. (2521). สังคมไทยในสมัยรัตนโกสินทร์ พ.ศ. 2325-2413. หน้า 246.

ก. พระสงฆ์มีหน้าที่ตามหลักพุทธศาสนา

พระสงฆ์เป็นส่วนหนึ่งของพระรัตนตรัย¹ พระสงฆ์เป็นผู้ปฏิบัติตนตามพุทธธรรมอย่างเคร่งครัดเพื่อสืบทอดมรดกคือธรรมะ² พระสงฆ์เป็นผู้ฝึกฝนจิตใจให้บริสุทธิ์เพื่อบรรลุดังนิพพาน และเป็นผู้ประกอบพิธีกรรมต่างๆ ทางพระพุทธศาสนา

ข. พระสงฆ์มีหน้าที่ต่อสังคม

1. พระสงฆ์เป็นผู้อบรมสั่งสอนประชาชนคือให้ตั้งมั่นอยู่ในธรรมสุจริต³ เป็นคนดีมีศีลธรรม พอใจในการทำบุญสร้างกุศลและรู้จักปฏิบัติธรรมเพื่อให้พ้นทุกข์ อีกทั้งยังสอนให้คนไทยเชื่อในเรื่องของกรรมหรือบาปบุญ คนไทยส่วนใหญ่เชื่อเรื่องผลของกรรมและยังถือว่า กรรมทำให้คนแตกต่างกัน การเป็นคนดีหรือคนชั่ว ขึ้นอยู่กับกรรมของแต่ละบุคคล กรรมยังทำให้คนต้องรับผลของกรรมที่ตนทำไว้ ดังคำสอนของพระพุทธองค์ที่ว่า "...กรรมย่อมจำแนกสัตว์ให้ทราบและประณีตต่างกัน..."⁴ ดังนั้นกรรมจึงเกี่ยวข้องกับความดี ความชั่ว ความทุกข์ ความสุข และการหลุดพ้นจากสังสารวัฏ⁵ คือเชื่อในโลกนี้ โลกหน้า นรก สวรรค์ ความเชื่อเหล่านี้ได้รับอิทธิพลมาจากพระพุทธศาสนา โดยมีพระสงฆ์เป็นผู้ถ่ายทอดความเชื่อเหล่านี้ผ่านทางสังคมไทย ตั้งแต่เกิดจนตาย เริ่มตั้งต้นจากครอบครัว พ่อแม่ลูกพบกันมีความรู้สึกจิตใจที่ดีต่อกัน เกื้อกูลกัน สามเณรเฝ้าพบกันรู้สึกทางจิตใจที่เกื้อกูลกันตามหลักสังคหะวัตถุ⁶ หรือตามหน้าที่สามเณรเฝ้า ในหลักพระพุทธศาสนานอกจากจะสอนให้พุทธศาสนิกชนเคารพนับถือบิดา มารดา ครูบาอาจารย์แล้วยังสอนให้เคารพในญาติผู้ใหญ่ ผู้น้อยเชื่อฟังผู้ใหญ่ เช่น การไหว้ การกราบ เป็นต้น

2. พระสงฆ์เป็นครูสอนทั้งทางโลกและทางธรรมแก่เด็กชาย พระสงฆ์ในพระพุทธศาสนาจะศึกษาพระไตรปิฎกเรียนพระปริยัติธรรม พระสงฆ์จึงเป็นบุคคลที่รู้หนังสือ ดังนั้นประชาชนโดยทั่วไปมักจะพาบุตรหลานไปฝากให้เป็นลูกศิษย์พระในวัด เพื่อเล่าเรียนความรู้ต่างๆ จากพระสงฆ์ ซึ่งพระสงฆ์จะสอนให้อ่านและเขียนทั้งภาษาไทย ขอม บาลี รวมทั้งสอนประเพณีและวัฒนธรรม เพราะเหตุนี้สังคมไทยในอดีตพระสงฆ์จึงมีหน้าที่เป็นครูสอนหนังสือให้กับกุลบุตรที่เข้ามาบวชในพระพุทธศาสนา

3. พระสงฆ์เป็นผู้ประกอบพิธีกรรมในงานประเพณีเทศกาลต่างๆ ได้แก่ งานเทศกาลประจำปี พิธีการเกี่ยวกับชีวิต เช่น การเกิด การตาย การขึ้นบ้านใหม่ โกนจุก เป็นต้น⁷

¹ สะอาด ไชยวัฒน์. (2520). ประวัติศาสตร์เปรียบเทียบงานธรรมทูตของโรมันคาทอลิกกับโปรเตสแตนต์ในประเทศไทย. หน้า 12.

² สุชีพ ปุญญานุภาพ. (2528). พระไตรปิฎกฉบับสำหรับประชาชน. หน้า 369.

³ สมเด็จพระมหาสมณเจ้า กรมพระยาวชิรญาณวโรรส. (2518). พระมหาสมณโฆวาท. หน้า 3.

⁴ สมเด็จพระมหาสมณเจ้า กรมพระยาวชิรญาณวโรรส. (2513). นวโกวาท. หน้า 22.

⁵ สังสารวัฏ คือการเวียนว่ายตายเกิด.

⁶ ประมวลสารคดีธรรม. (2530). หน้า 75.

⁷ อัจฉรา กาญจนมัย. (2523). เล่มเดิม. หน้า 135.

4. พระสงฆ์เป็นผู้ฝึกวิชาชีพและเป็นหมอรักษาประชาชน พระสงฆ์ที่เข้ามาบวชในพระพุทธศาสนา บางรูปมีความชำนาญในเรื่องของช่าง เช่น เป็นช่างทอง ช่างปูน ช่างปั้น และช่างที่ชำนาญในด้านเกี่ยวกับการเกษตร¹ พระสงฆ์จะสอนวิชาดังกล่าวให้กับผู้ที่บวชเรียนหรือพวกเด็กชายที่ไปเรียนหนังสือในวัด นอกจากนี้พระสงฆ์ยังชำนาญในการเป็นหมอ ดู หมอยา หมอนวด ทั้งนี้เพราะคัมภีร์ยาและแพทย์แผนโบราณโดยมากจะบันทึกเป็นภาษาบาลี ผู้ที่อ่านภาษาบาลีได้ก็คือพระสงฆ์ทำให้เกิดมีหมอพระทำการรักษาโรคขึ้นในสังคมไทย ถึงแม้ว่าในสมัยพระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกทรงมีประกาศห้ามพระภิกษุสงฆ์เป็นหมอนวด หมอยา² แต่ประชาชนก็นิยมรักษาโรคกับพระสงฆ์ ด้วยเหตุนี้ประชาชนในสังคมไทยจึงมีความผูกพันใกล้ชิดกับพระสงฆ์ พระสงฆ์จึงเข้าไปมีบทบาทต่อสังคมไทยอย่างมาก

ค. พระสงฆ์มีหน้าที่ต่อตนเอง

1. พระสงฆ์เป็นผู้ปฏิบัติตามพุทธโอวาท พระสงฆ์มีหน้าที่เป็นธรรมทายาท³ สืบทอดพระศาสนาและรักษาความดีงามตามพระธรรมวินัย เพื่อให้สถาบันสงฆ์อยู่ยั่งยืนสืบต่อไป เพื่อเป็นตัวอย่างที่ดีต่อประชาชนในสังคม

2. พระสงฆ์เป็นผู้ที่ถือศีลเคร่งครัด พระสงฆ์ต้องถือศีล 227 ข้อซึ่งเป็นพระวินัยอย่างเคร่งครัด และต้องสำนึกตนเองอยู่เสมอว่าตนเองมีบทบาทและฐานะแตกต่างจากฆราวาส โดยมีพระธรรมวินัยที่ต้องปฏิบัติ

2. พระธรรมวินัยที่พระสงฆ์ต้องปฏิบัติ

พระธรรมวินัยเป็นบทบัญญัติที่พระพุทธเจ้าทรงกำหนดขึ้น เพื่อให้เป็นเครื่องควบคุมพระสงฆ์ให้มีระเบียบเรียบร้อยทั้งกาย วาจา ใจ ทำให้สถาบันสงฆ์สามารถดำรงความเป็นผู้ทรงศีลและบรรลุผลในการปฏิบัติธรรมได้ด้วยความดีงาม ควรแก่การเคารพเลื่อมใสของพุทธศาสนิกชน พระธรรมวินัยที่พระสงฆ์ต้องปฏิบัติ แบ่งเป็น 2 ประเภทคือ

ก. อาทิพรหมจริยกาสิกขา

สิกขาบทที่มาในพระปาติโมกข์⁴ มี 227 สิกขาบท โดยสิกขาบทเหล่านี้จัดอยู่ในคัมภีร์วิภังค์ ที่ประกอบด้วย ปาราชิก 4 สังฆาทิเสส 13 นิสสัคคียปาจิตีย์ 30 สุทธกปาจิตีย์ 92 ปาฏิเทสนียะ 4 อธิกรณสมณะ 7 อนียต 2 เสนิยวัตร 75

ข. อภิสมาจาริกา

ขนบธรรมเนียมที่พระสงฆ์ควรประพฤติ ตามความสามารถหากประพฤติขาดตกบกพร่องไปบ้างก็ไม่ถึงกับเสียความเคร่งหรือไม่ถึงกับเป็นอลัชชี⁵

¹ ฟื้น ดอกบัว. (2542). พระพุทธศาสนากับคนไทย. หน้า 90.

² กฎหมายตราสามดวง เล่ม 4. (2505). หน้า 190.

³ ธรรมทายาท หมายถึง ผู้ปฏิบัติตามพุทธธรรมอย่างเคร่งครัดเพื่อสืบมรดกคือธรรมะ

⁴ พระปาติโมกข์ คือ คัมภีร์เป็นที่ยอมรับของสงฆ์มี 227 ข้อ เป็นข้อปฏิบัติที่สำคัญมีพระพุทธานุญาตให้สวดในที่ประชุมสงฆ์ทุก ๆ ครั้งเดือน

3. สาเหตุที่สถาบันสงฆ์มีความผูกพันกับสถาบันพระมหากษัตริย์

สถาบันสงฆ์มีความต้องการทางเศรษฐกิจและต้องการการยอมรับในสังคม แต่สถาบันสงฆ์เป็นสถาบันที่ไม่มีกฎระเบียบธรรมเนียมปฏิบัติหรือการจัดการองค์การภายในของตนเองที่จะรักษาองค์กรของตนให้เป็นอิสระได้² ความอ่อนแอของสถาบันสงฆ์ทำให้สถาบันสงฆ์ขาดการรักษาสถานภาพในเรื่องเกี่ยวกับพระวินัยสงฆ์ การสืบทอดพระธรรมคำสั่งสอนและภัยที่อาจจะทำให้กระทบกระทั่งอันต่อความอยู่รอดของสถาบันสงฆ์เอง ดังนั้นเพื่อความมั่นคงของสถาบันสงฆ์จึงต้องอาศัยอำนาจของสถาบันพระมหากษัตริย์ ซึ่งเป็นสถาบันเดียวที่ทำให้สถาบันสงฆ์อยู่รอดได้ ดังที่พระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงมีพระราชดำริไว้ในจดหมายเหตุนั้นว่า "...พุทธจักรก็ย่อมอาศัยพระราชาอาณาจักร พระศาสนาจึงจะวัฒนารุ่งเรืองตั้งอยู่ได้..."³ ดังนั้นสถาบันสงฆ์จึงเข้ามามีความสัมพันธ์กับสถาบันพระมหากษัตริย์ ดังสาเหตุต่อไปนี้ คือ

ก. สถาบันสงฆ์ขาดอำนาจทางอาญา⁴

ตามพุทธบัญญัติการลงโทษพระสงฆ์ที่กระทำผิดทางพระวินัยไม่รุนแรงและไม่เด็ดขาด จึงทำให้พระสงฆ์ที่มีอยู่เป็นจำนวนมากในสังคมไทยไม่ปฏิบัติตามพระวินัย สถาบันสงฆ์ไม่สามารถที่จะจัดการพระสงฆ์ที่ประพฤติผิดเหล่านั้นให้เด็ดขาดลงไปได้ ดังนั้นสถาบันสงฆ์จึงต้องขอให้ทางสถาบันพระมหากษัตริย์ ซึ่งเป็นสถาบันที่มีพระราชอำนาจในการปกครองบ้านเมือง และมีพระราชอำนาจในการลงโทษทางอาญาที่เด็ดขาด เข้ามาช่วยจัดการกับปัญหาของสถาบันสงฆ์ซึ่งอาจทำให้พุทธศาสนาหมองได้⁵ เช่น กฎหมายตราสามดวงเล่ม 4 ได้กล่าวไว้ว่า ในสมัยรัตนโกสินทร์ตอนต้น พระสงฆ์สามเณรบางรูปแต่งกายไม่เรียบร้อย กริยามารยาทไม่สำรวม ดูโขน ดูละคร เล่นการพนัน บางรูปมีภรรยาทั้งๆที่อยู่ในเพศบรรพชิตจนต้องอาบัติ แต่ไม่ยอมปลงอาบัติสารภาพโทษ ยังคงอยู่ร่วมในหมู่สงฆ์ประกอบสังฆกรรมต่าง ๆ⁶ การกระทำดังกล่าวของพระสงฆ์ทำให้สังฆกรรมไม่บริสุทธิ์ ซึ่งสถาบันสงฆ์ไม่สามารถลงโทษพระสงฆ์เหล่านั้นได้ จนเมื่อฝ่ายอาณาจักรซึ่งมีพระมหากษัตริย์เป็นผู้ใช้พระราชอำนาจทางอาญาดำเนินมือเข้ามาช่วยเหลือ ดังเช่นในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวได้บันทึกไว้ในจดหมายเหตุนั้นว่า รัชกาลที่ 4 ว่า ทรงลงพระราชอาญาพระสงฆ์ที่ปาราชิกมีเมียทั้งที่ยังอยู่ในเพศบรรพชิต และทรงลงพระราชอาญาโดยให้เขียน 70 ที่ แล้วลักหน้าว่าอุบาทว์ ประจาน 3

¹ สมเด็จพระมหาสมณเจ้า กรมพระยาวชิรญาณวโรรส. (2541). วินัยมุข เล่ม 1. หน้า 22.

² นิธิ เอียวศรีวงศ์. (2543). พุทธศาสนาในความเปลี่ยนแปลงของสังคมไทย. หน้า 84.

³ พระราชบัญญัติ. (หนังสือสมุดไทยดำ). (จ.ศ. 1215). เส้นขาว. หอสมุดแห่งชาติ. เลขที่ 103. หมวดจดหมายเหตุ กท.ร.4.

⁴ พระราชวรมุนี. (2527). ลักษณะสังคมพุทธ. หน้า 148.

⁵ สันติ บัณฑิตพรหมชาติ. (2528). เล่มเดิม. หน้า 39.

⁶ กฎหมายตราสามดวง เล่ม 4. (2505). หน้า 186-188.

วัน แล้วส่งไปเป็นคฤหาสน์¹ จะเห็นได้ว่าการที่สถาบันสงฆ์ได้ให้สถาบันพระมหากษัตริย์เข้ามามีพระราชอำนาจเหนือสถาบันสงฆ์ก็เพื่อความมั่นคงของสถาบันสงฆ์เอง

ข. เพื่อฐานะทางเศรษฐกิจ

สังคมไทยเป็นสังคมศักดินาอำนาจสูงสุดอยู่ที่สถาบันพระมหากษัตริย์ ดังนั้นพระมหากษัตริย์จึงเป็นผู้ที่มีฐานะทางเศรษฐกิจดีที่สุดในสังคมไทย ขณะเดียวกันสถาบันสงฆ์มีปัญหาในด้านเศรษฐกิจเพราะขาดปัจจัยในเรื่องของที่ดินในการสร้างวัดวาอาราม ทรัพย์สิน เงินทองในการก่อสร้าง และค่าใช้จ่ายในเรื่องอาหาร ยารักษาโรค ฯลฯ ปัจจัยเหล่านี้สถาบันสงฆ์มีความจำเป็นต้องแสวงหาเพื่อดำรงพระพุทธศาสนาสืบต่อไป แต่สถาบันสงฆ์เป็นสถาบันที่สมณะ จึงต้องขอความอนุเคราะห์จากสถาบันพระมหากษัตริย์เพื่อสร้างฐานะทางเศรษฐกิจให้สถาบันสงฆ์เอง ดังได้กล่าวมาแล้วในตอนต้นว่า พระมหากษัตริย์เป็นเจ้าของที่ดินทั่วราชอาณาจักร การสร้างวัดในที่ดินบริเวณใดก็ตามจำเป็นต้องได้รับพระราชานุญาตจากพระมหากษัตริย์ทุกครั้ง² ที่ดินที่พระราชทานให้นี้ถือว่าให้เด็ดขาดและทางวัดสามารถจะหาผลประโยชน์โดยการเก็บผลผลิตจากที่ดินและแรงงานของวัดได้ นอกจากนี้ทางวัดอาจนำที่ดินไปให้ฆราวาสเช่า โดยผู้เช่าเสียค่าเช่าให้แก่วัดและเสียภาษีให้แก่รัฐ ผลประโยชน์ที่วัดได้รับนี้รัฐยกเว้นภาษีให้ วัดก็จะนำรายได้ส่วนนี้มาบำรุงศาสนวัตถุ ศาสนบุคคลและศาสนธรรมภายในวัด³

"การสังคายนาพระไตรปิฎก" ก่อให้เกิดปัญหาในการสังคายนาในด้านของ ค่าใช้จ่ายในการสังคายนาพระไตรปิฎกในแต่ละครั้ง ต้องสิ้นเปลืองทั้งกำลังคน กำลังทรัพย์เป็นจำนวนมาก ดังที่กฎหมายตราสามดวงเล่มที่ 4 บันทึกถึงการสังคายนาพระไตรปิฎกครั้งที่ 9 ในสมัยพระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลก ว่า "...ใช้พระสงฆ์ถึง 218 รูป ราชบัณฑิตจารย์ อุบาสก 30 คน กินเวลานาน 5 เดือน..."⁴ ในบางสมัยพระมหากษัตริย์ยังต้องส่งสมณทูตไปติดต่อกับชาติต่างๆ เพื่อขอยืมพระไตรปิฎกมาคัดลอกเก็บไว้ในบ้านเมือง เช่น รัชสมัยพระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัยทรงส่งพระสงฆ์ไปลังกา⁵ ดังนั้นสถาบันสงฆ์จำเป็นต้องขอความช่วยเหลือจากพระมหากษัตริย์ ในเรื่องค่าใช้จ่ายในการเดินทางและอำนวยความสะดวกในการติดต่อกับต่างประเทศให้ นอกจากนี้ยังต้องเสียเวลาในการจัดทำเป็นเวลานาน

ค. เพื่อลาภสักการะ⁶และสมณศักดิ์

¹พระราชบัญญัติ. (หนังสือสมุดไทยดำ). (จ.ศ. 1215). เล่มขาว. หอสมุดแห่งชาติ. เลขที่ 103. หมวดจดหมายเหตุ กท.ร.4.

²สันติ บัณฑิตพรหมชาติ. (2528). เล่มเดิม. หน้า 38.

³ประชุมประกาศรัชกาลที่ 4. (2394-2400). หน้า 203.

⁴เจ้าพระยาทิพากรวงศ์. (2503). พระราชพงศาวดารกรุงรัตนโกสินทร์รัชกาลที่ 1. หน้า 194.

⁵พระสงฆ์ไปเมืองลังกา. (หนังสือสมุดไทยดำ). (จ.ศ. 1176). เล่มขาว. หอสมุดแห่งชาติ. เลขที่ 24. หมวดจดหมายเหตุ กท.ร.2.

⁶ลาภสักการะ คือสิ่งของต่างๆที่พระสงฆ์ สามเณรได้รับจากการถวายของพระมหากษัตริย์และฆราวาสทั่วไป

พระสงฆ์และสามเณรในอดีตมักจะนิยมเรียนพระปริยัติธรรมกันเป็นจำนวนมาก เพราะพระสงฆ์สามเณรที่ผ่านการสอบพระปริยัติธรรมได้ประโยคต่างๆ จะได้รับสิ่งต่างๆตอบแทนจากพระมหากษัตริย์ เช่น

1. ได้รับพระราชทานสมณศักดิ์และแต่งตั้งให้เป็นเปรียญ พระสงฆ์ สามเณรที่สอบได้ตั้งแต่ประโยค 3 ขึ้นไปจะได้รับพระราชทานประกาศนียบัตรและพัดยศให้เป็นเปรียญ พระสงฆ์ที่ได้ประโยค 3 ขึ้นไป จะใช้คำนำหน้าชื่อว่า “มหา”¹ ส่วนสามเณรไม่เรียกว่ามหาใช้แต่ชื่อของตนเองและต่อท้ายชื่อว่าเปรียญ... ประโยค นอกจากนี้พระมหากษัตริย์จะพระราชทานพัดยศและเครื่องประกอบยศแก่พระสงฆ์ที่สอบได้เปรียญ 3 ประโยคขึ้นไป²

2. ในกรณีที่สอบปริยัติธรรมและได้รับพระราชทานสมณศักดิ์แล้ว จะได้รับนิยัตติเป็นประจำ พระมหากษัตริย์จะถวายสำหรับพระสงฆ์ที่สอบได้ตั้งแต่เปรียญ 4 ขึ้นไป³ ซึ่งประเพณีนี้เริ่มมีมาตั้งแต่รัชสมัยพระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัย แต่การถวายนิยัตติให้แก่พระสงฆ์ในแต่ละรัชกาลไม่มีกฎเกณฑ์ที่แน่นอน

ตัวอย่างการถวายนิยัตติในสมัยพระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัวและพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว คือ

ระดับเปรียญ	ได้รับนิยัตติ ⁴
เปรียญ 4 ประโยค	6 บาท
เปรียญ 5 ประโยค	8 บาท
เปรียญ 6 ประโยค	8 บาท
เปรียญ 7 ประโยค	10 บาท
เปรียญ 8 ประโยค	10-12 บาท

ในจดหมายเหตุรัชกาลที่ 4 ได้บันทึกไว้เกี่ยวกับสาเหตุของการบวชของพระสงฆ์สามเณรว่า “...ชาวบ้านมักกล่าวกันว่าพระสงฆ์สามเณรนั้นเป็นผู้มีวิชาความรู้สามารถหาทรัพย์ได้โดยง่าย พระ

¹“มหา” นอกจากจะใช้กับพระสงฆ์ที่สอบได้เปรียญ 3 ขึ้นไปแล้ว ยังสามารถใช้ได้กับพระสงฆ์ที่ได้รับพระมหากรุณาธิคุณจากพระมหากษัตริย์ทรงอุปถัมภ์เป็นพิเศษถึงแม้จะไม่เคยสอบพระปริยัติธรรมเลยก็เรียกได้ กรณีสมเด็จพระพุทธเจ้าจารย์ (โต พรหมรังสี) วัดระฆังโฆสิตดาราม คนทั่วไปเรียกว่า “มหาโต”

²ชนิด อยู่โพธิ์. (2516). คำนานสมณศักดิ์พระวันรัต และสมเด็จพระราชาคณะผู้ทรงสมณศักดิ์สมเด็จพระวันรัตในสมัยกรุงรัตนโกสินทร์. หน้า 72.

³สิริวัฒน์ คำวันสา. (2525). สงฆ์ไทยใน 200 ปี. เล่ม 1. หน้า 65.

⁴หมายกำหนดการเกณฑ์. (หนังสือสมุดไทยดำ). (จ.ศ. 1208). เส้นขาว. หอสมุดแห่งชาติ. เลขที่ 6. หมายรับสั่ง กท.ร.3.

สงฆ์บางรูปก็ไม่ได้บวชด้วยศรัทธาเป็นแต่บวชเพราะต้องการลาภสักการะเท่านั้น...”¹ ด้วยเหตุนี้จึงทำให้มีผู้ต้องการเข้ามาบวชเพื่อหาผลประโยชน์ในพระพุทธศาสนาเป็นจำนวนมาก เพราะนอกจากพระสงฆ์จะไม่ต้องถูกเกณฑ์แรงงานแล้ว ยังไม่ต้องประกอบอาชีพสามารถอยู่ได้ด้วยการขอและได้ทรัพย์มาโดยไม่ลำบากนัก จากประกาศในรัชกาลที่ 4 ยังช่วยสนับสนุนให้เห็นถึงความร่ำรวยของพระสงฆ์มากขึ้นโดยระบุว่า “...พระบางรูปเป็นที่หมายปองของหญิงโสด หญิงหม้าย ผัวหย่าหรือผัวตาย บางรายคิดจะได้พระมาเป็นลูกเขย บางรายคิดหวังทรัพย์สมบัติของพระ...”² การบวชเป็นพระสงฆ์สามเณรนอกจากจะได้สมณศักดิ์และนิตยภัตแล้ว การอยู่ในฐานะเพศบรรพชิตยังทำให้บุคคลในสังคมกราบไหว้ และได้รับการยกย่องจากบุคคลในทุกชนชั้น จึงไม่ใช่เรื่องแปลกที่มีคนหลายประเภทเข้ามาเบียดบังในพระพุทธศาสนาเพราะสามารถหาผลประโยชน์และทำให้ร่ำรวยได้โดยง่าย

ความสัมพันธ์ระหว่างสถาบันพระมหากษัตริย์กับสถาบันสงฆ์ในสังคมไทย เป็นไปในลักษณะช่วยเหลือซึ่งกันและกัน โดยทั้ง 2 สถาบัน จำเป็นต้องพึ่งพาอาศัยเกื้อกูลกันและช่วยเหลือกันแก้ปัญหาของแต่ละสถาบันจึงทำให้ประสบความสำเร็จ ดังที่สถาบันพระมหากษัตริย์ช่วยให้สถาบันสงฆ์มีสถานภาพมั่นคงขึ้นจนเป็นที่ยอมรับในสังคมอย่างกว้างขวาง ได้แก่

1. สถานภาพของสถาบันสงฆ์ในสังคมไทย สถาบันพระมหากษัตริย์ช่วยให้สังคมไทยยอมรับในสถานภาพของสถาบันสงฆ์ โดยการช่วยจัดระเบียบในสถาบันสงฆ์ ช่วยในเรื่องของการสังคายนาพระไตรปิฎก ช่วยในเรื่องของการประกอบศาสนกิจได้อย่างเต็มที่

2. การช่วยเหลือในด้านของปัจจัย สถาบันพระมหากษัตริย์เข้ามาช่วยเหลือสถาบันสงฆ์ในเรื่องของปัจจัยด้านต่าง ๆ เช่น ที่ดินในการสร้างวัด ทรัพย์สินที่ต้องใช้ในการก่อสร้างและประกอบพิธีกรรมทางศาสนา แรงงานของฆราวาสในการเข้ามาช่วยสถาบันสงฆ์ เป็นต้น

3. การสืบต่อพระพุทธศาสนา สถาบันพระมหากษัตริย์ช่วยให้สถาบันสงฆ์สามารถสืบทอดและเผยแพร่พระพุทธศาสนาต่อไปได้โดยใช้หลักความเชื่อและให้ประชาชนนำไปเป็นหลักปฏิบัติในการดำเนินชีวิต โดยถ่ายทอดออกมาในรูปของวรรณกรรมทางศาสนา เช่น ไตรภูมิโลกวิจิตรยถกถา การที่สถาบันพระมหากษัตริย์เข้าไปมีความสัมพันธ์กับสถาบันสงฆ์ ทำให้เกิดผลดีกับสถาบันพระมหากษัตริย์ด้วยเช่นกัน เพราะทำให้สถาบันพระมหากษัตริย์สามารถรักษาสถานภาพและความมั่นคงของสถาบันตนเองไว้ได้เช่นกัน คือ

1. ความมั่นคงของสถาบันพระมหากษัตริย์ ความมั่นคงของสถาบันพระมหากษัตริย์ในสังคมไทย เกิดขึ้นได้เพราะสถาบันสงฆ์เป็นผู้เชื่อมความสัมพันธ์ระหว่างพระมหากษัตริย์กับประชาชน โดยการให้ความรู้ การอบรมสั่งสอน การถ่ายทอดความเชื่อทั้งในเรื่องของกรรมและบารมี รวมทั้งการมีอำนาจวาสนาของพระมหากษัตริย์

2. การบริจาคปัจจัย การที่สถาบันพระมหากษัตริย์ช่วยเหลือสถาบันสงฆ์ ในเรื่องของทรัพย์สินเงินทอง ที่ดินและแรงงานต่าง ๆ ทำให้ประชาชนในสังคมเห็นถึงความดีงาม ความเอาใจใส่ของพระ

¹ประกาศเรื่องห้ามภิกษุสามเณร. (หนังสือสมุดไทยดำ). (จ.ศ. 1215). เล้นขาว. หอสมุดแห่งชาติ. เลขที่ 86 ก. หมวดจดหมายเหตุ กท.ร.4.

²ประชุมประกาศรัชกาลที่ 4. (2394-2404). หน้า 314-315.

มหากษัตริย์ต่อพระพุทธศาสนาทั้งในเรื่องการสร้างวัดวาอาราม การสังคายนาพระไตรปิฎกการถวาย
นิตยภัต การส่งเสริมปรีดีธรรมต่อพระสงฆ์ เป็นผลให้สถาบันพระมหากษัตริย์ได้รับความจงรักภักดี
จากสถาบันสงฆ์ขณะเดียวกันก็ได้รับการยอมรับจากประชาชนในสังคมด้วย

3. การปฏิบัติตามหลักพระพุทธศาสนา การที่สถาบันพระมหากษัตริย์ส่งเสริมให้สถาบัน
สงฆ์นำหลักของพุทธศาสนาไปเผยแพร่ให้แก่ประชาชน ประพฤติปฏิบัติตนในการดำเนินชีวิตตามหลัก
พระพุทธศาสนา ส่งผลให้พระพุทธศาสนามีอิทธิพลต่อการดำเนินชีวิตของคนไทยตั้งแต่เกิดจนกระทั่ง
ตาย โดยเชื่อในเรื่องของกรรมบาปบุญคุณโทษ ทำให้เกิดความสงบแก่สังคมและบ้านเมืองประชาชนมี
ความเชื่อมั่นและจงรักภักดีต่อสถาบันพระมหากษัตริย์ ส่งผลให้สถาบันพระมหากษัตริย์มั่นคงอยู่ได้

ดังนั้นการที่สถาบันสงฆ์ขาดเสถียรภาพในการปกครองเป็นสาเหตุให้พระสงฆ์สามเณร
ประพฤติผิดพระธรรมวินัยดังที่จะกล่าวถึงในบทต่อไป

มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ
Srinakharinwirot University

บทที่ 2

สาเหตุที่ทำให้เกิดอลัชชี

ความหมายของอลัชชี

อลัชชี เป็นคำที่ใช้กับพระสงฆ์ที่ทำความผิดสิกขาบท ทำตัวไม่เหมาะสมกับเพศบรรพชิต ไม่มีความละเอียดต่อการกระทำที่ผิดศีล จนเป็นเหตุให้สังคมไม่ยอมรับต่อการกระทำดังกล่าว อลัชชีในแต่ละช่วงสมัยของบ้านเมืองที่เปลี่ยนแปลงไปมีความหมายทั้งที่เหมือนและต่างกัน ดังนี้

พระไตรปิฎกฉบับหลวง เล่ม 8 หน้า 438 ให้ความหมายไว้ว่า “อลัชชี คือ ผู้ที่แก่งัดต้องอาบัติ ปกปิดอาบัติ และถืออคติ”¹

พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน หน้า 922 ให้ความหมายไว้ว่า “อลัชชี คือ ไม่อาย นอกจรรยา”²

พจนานุกรมพุทธศาสตร์ ฉบับประมวลศัพท์ของพระเทพเวที หน้า 388 ให้ความหมายไว้ว่า “อลัชชี คือ ผู้ไม่มีความอาย ผู้หน้าด้าน ภิกษุผู้มีประพฤติดะเมียดพุทธบัญญัติ”³

พระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลก ทรงกล่าวถึงความหมายของอลัชชีไว้ในกฎพระสงฆ์ ข้อ 10 จ.ศ. 1163 ว่า “อลัชชีภิกษุ คือผู้เสพ สุรา ยาเมา น้ำตาลส้มและฉันโภชนาหารของกัตเคี้ยวหลังเวลาเพล แลในราตรีหรือพวกที่เอาผ้าพาดกับบาตรเหล็กไปขายแลกเหล้า แลกเบียร์มิได้ครองจีวร หรือพวกเที่ยวกลางวัน เที่ยวกลางคืน ดูโขน ดูหนัง ดูละครเบียดเสียดอุบาสกสักกา พุดจาตลกคะนองหยาบช้ำทารุณ”⁴

พระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ได้ให้ความหมายอลัชชีไว้ในจดหมายเหตุรัชกาลที่ 4 จ.ศ. 1220 เลขที่ 71 ความว่า “อลัชชี คือ พระภิกษุ สามเณรที่เสพสุราน้ำตาลส้มและสุบผืน สุบกัญชา กินเข้าคำ เล่นถั่วโป การพนันต่างๆ ถืออาวุธ เที่ยวเล่นสวาท”⁵

อลัชชีแม้จะมีผู้ให้ความหมายไว้มากมาย แต่ไม่ว่าจะความหมายใดก็ตามสิ่งที่เหมือนกันก็เป็นการกระทำผิดสิกขาบทของพระสงฆ์

สาเหตุที่ทำให้เกิดอลัชชี

พระพุทธศาสนบัญญัติไว้ว่าพระสงฆ์ต้องถือศีล 227 ข้อ ซึ่งเป็นวินัยที่เข้มงวดและละเอียดถี่ถ้วนทำให้พระสงฆ์ยากที่จะปฏิบัติตามโดยครบถ้วนได้⁶ เพราะการบวชเป็นพระจะต้องอยู่ในสภาพที่

¹พระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับหลวง เล่มที่ 8. (2514). หน้า 438.

²พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน 2525. (2530). หน้า 922.

³พระเทพเวที (ประยุทธ์ ปยุตโต). (2533). พจนานุกรมพุทธศาสตร์ฉบับประมวลศัพท์. หน้า 388.

⁴รวมกฎหมายพระสงฆ์ (รัชกาลที่ 1 – ปัจจุบัน). เล่มเดิม. หน้า 133.

⁵ประกาศ. (หนังสือสมุดไทยดำ). (จ.ศ. 1220). เส้นขาว. หอสมุดแห่งชาติ. เลขที่ 71. หมวดยจดหมายเหตุ กท.ร.4.

⁶ปาลเลกซ์. (2506). เล่มเดิม. หน้า 485.

จำกัด ความต้องการทางโลกซึ่งสวนทางกับความอยากของมนุษย์¹ ซึ่งยากที่สมมติสงฆ์จะถือศีล 227 ข้อได้สมบูรณ์แบบ จึงส่งผลให้พระสงฆ์จำนวนมากต้องทำผิดสิกขาบทถึงขั้นอลัชชี โดยมีสาเหตุของอลัชชีดังต่อไปนี้

1. พระสงฆ์อยากมีอำนาจ

ในสังคมไทยสมัยกรุงธนบุรีจนถึงสมัยต้นรัชกาลที่ 5 นั้น การศึกษาเกิดขึ้นที่วัด คือการสอนจะมีที่วัดวาอารามต่าง ๆ ทั้งในเมือง ตำบลและหมู่บ้านมีพระสงฆ์เป็นผู้สั่งสอน ดังนั้นผู้เรียนจึงมีเฉพาะผู้ชายเท่านั้น โดยบวชเป็นสามเณรหรือบวชเป็นพระแล้วเข้าไปศึกษาเล่าเรียนในวัด โดยมีวัดเป็นสถานที่ที่ประสิทธิ์ประสาทวิชาความรู้ให้แก่พระสงฆ์สามเณรซึ่งพระสงฆ์สามเณรเหล่านี้ ถึงแม้จะมีความรู้ความสามารถแต่การอยู่ในเพศบรรพชิตไม่เอื้ออำนวยให้พระสงฆ์ได้แสดงความสามารถของตนได้อย่างเต็มที่เหมือนสังคมของฆราวาสได้ ดังนั้นพระสงฆ์สามเณรที่มีความรู้เล่าเรียนพระธรรมวินัยแต่ยังตัดกิเลสตัณหาที่ครอบงำจิตใจของตนไม่ได้ จึงต้องการยกฐานะของตนเองให้ดีขึ้นกว่าที่เป็นอยู่ในขณะนั้น ทำให้พระสงฆ์สามเณรบางรูปพยายามปรับเปลี่ยนพฤติกรรมของตนเอง โดยพยายามแสวงหาอำนาจทั้งที่อยู่ในเพศบรรพชิต ซึ่งการแสวงหาอำนาจทางสังคมของพระสงฆ์สามเณรนั้น ขึ้นอยู่กับสภาพของบ้านเมืองในขณะนั้น ว่าจะเอื้ออำนวยให้พระสงฆ์สามารถแสวงหาอำนาจได้สูงเพียงใดดังจะกล่าวโดยสรุปได้ดังต่อไปนี้

หลังเสียกรุงศรีอยุธยา เมื่อพม่าเผาทำลายกรุงศรีอยุธยาใน พ.ศ. 2310 นั้น นอกจากวังและบ้านเรือนราษฎรจะถูกเผาทำลายแล้ว วัดยังเป็นอีกสถานที่หนึ่งที่ถูกเผาทำลายเสียหายมากเช่นกัน โดยเฉพาะวัดที่อยู่ในภาคเหนือและภาคกลาง ซึ่งเป็นทางผ่านของกองทัพพม่า ดังเช่นในพระราชพงศาวดารฉบับพระราชหัตถเลขา กล่าวไว้ว่า “...แล้วพม่าเอาเพลิงสุ่มหลอมเอาทองคำซึ่งแผ่หุ้มองค์พระพุทธรูปยืนใหญ่ในพระวิหารหลวงวัดพระศรีสรรเพชญ์ดารามนั้น ขนเอาเนื้อทองคำไปทั้งสิ้น...”² การที่วัดวาอารามถูกพม่าเผาทำลายเป็นจำนวนมากนั้น คงเป็นเพราะวัดวาอารามเป็นที่รวมของมีค่าของแผ่นดินไว้เป็นจำนวนมาก ส่งผลให้พระสงฆ์สามเณรที่อาศัยอยู่ในวัดเกิดความเดือดร้อนจากการไร้ที่อยู่อาศัยและที่ประกอบศาสนกิจ ส่วนราษฎรอยู่ในสภาพที่อดอยากพลัดพรากจากครอบครัว เสียทรัพย์สินเงินทองบ้านเรือน ไม่สามารถเอื้อเฟื้อต่อพระพุทธรูป พระธรรม และพระสงฆ์ได้³ ดังนั้นราษฎรจึงหาที่พึ่งทางจิตใจโดยเชื่อในอำนาจที่เหนือธรรมชาติมากขึ้น รวมทั้งยังนับถือภูตผีปีศาจ⁴ จึงทำให้พระสงฆ์บางกลุ่มมองเห็นช่องทางในการเข้ามามีอำนาจทางการเมือง⁵ เพื่อสร้างความเป็นใหญ่

¹ อัจฉรา กาญจโนมัย. (2523). เล่มเดิม. หน้า 131.

² สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอกรมพระยาดำรงราชานุภาพ. (2505). พระราชพงศาวดารฉบับพระราชหัตถเลขา. หน้า 289.

³ สมเด็จพระวันรัตน์. (2521). สังคัตถยวงศ์. หน้า 410.

⁴ สายชล วรรณรัตน์. (2525). พุทธศาสนากับแนวความคิดทางการเมืองในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลก (พ.ศ. 2325-2352). หน้า 68.

⁵ สันติ บัณฑิตพรหมชาติ. (2528). เล่มเดิม. หน้า 27.

ของตนในสังคม เช่นกรณีเจ้าพระฝางซึ่งขณะนั้นเป็นพระสังฆราชาอยู่เมืองสวางคบุรี¹ เดิมชื่อ “เรือน” บวชเป็นพระสงฆ์และศึกษาเล่าเรียนอยู่ในกรุงจนได้เป็นพระพาคุลเถระ พระราชาคณะฝ่ายอรัญวาสี อยู่ ณ วัดศรีอโยธยาแล้วได้เลื่อนขึ้นเป็นพระสังฆราชา เจ้าคณะเมืองสวางคบุรีไปประจำอยู่ที่วัดพระฝาง เจ้าพระฝางเป็นผู้ที่เล่าเรียนวิปัสสนาจนมีวิทยาคม ผู้คนพากันนับถือว่าเป็นผู้วิเศษ จึงได้ตั้งตนเป็นใหญ่ ดังที่พระราชพงศาวดารกรุงสยามกล่าวไว้ว่าเจ้าพระฝางเป็นสมณเพศ เทียวถือปืนออกรบฆ่าคน ปล้นทรัพย์สิ่งของและดื่มสุรา เสพเมถุนกับสีกา² โดยเจ้าพระฝางใช้ความเป็นสมณเพศที่มีราษฎรเคารพนับถือยกย่อง มีลูกศิษย์มากจนสามารถรวบรวมสมัครพรรคพวกตั้งเป็นกองทัพได้ เพราะสภาพการเป็นพระสงฆ์ทำให้ผู้คนเคารพเกรงกลัวและเข้ามาเป็นสมัครพรรคพวกด้วยเป็นอันมาก ดังที่พระราชพงศาวดารฉบับพระราชหัตถเลขา กล่าวว่า “...บรรดาเจ้าเมืองกรมการหัวเมืองเหนือ ตั้งแต่เหนือเมืองพิษณุโลกขึ้นไป ต่างก็เกรงกลัวนับถือเจ้าพระฝางทั้งสิ้น”³ ทั้งนี้เพราะราษฎรขณะนั้นขาดที่พึ่งทางจิตใจ กลัวภัยพิบัติจะมาถึงตัว เมื่อเห็นเจ้าพระฝางเป็นผู้ที่มีวิชาความรู้ อยู่ยงคงกระพัน จึงหวังยึดเป็นที่พึ่งพิง จึงมีพระสงฆ์สามเณรในสมัยต่อ ๆ มาใช้วิธีเดียวกันนี้สร้างความเป็นใหญ่ให้กับตนเอง

ในสมัยกรุงธนบุรี ราษฎรยังมีความเชื่อในเรื่องบุญญฤทธิ์และวิทยาคม⁴ ดังกรณี “มหาดา” บวชเป็นพระสงฆ์อยู่วัดพระรามกรุงเก่าอ้างตัวเป็นผู้วิเศษ ในจดหมายเหตุความทรงจำ ของกรมหลวงนรินทรเทวีได้อ้างถึงมหาดาว่า เป็นผู้มียุทธสามารถที่ช่างเผือกซึ่งมีงาสีดำขึ้นไปเฝ้าพระอินทร์ได้⁵ ทำให้ผู้คนหลงเชื่อว่ามีมหาดาบุญบารมีจริง มหาดาจึงฉวยโอกาสนี้สร้างฐานอำนาจทางการเมืองเพื่อยกฐานะของตนให้สูงขึ้น เมื่อมีผู้คนเข้ามาเลื่อมใสมหาดาเป็นจำนวนมาก มหาดาจึงเตรียมการคิดร้ายต่อบ้านเมืองเพื่อหวังตั้งตนเป็นกษัตริย์ โดยจัดตั้งเสนาบดีตำแหน่งต่างๆ เช่น เตะโซท้ายน้ำ จัดชุดมภ์ เป็นต้น

ในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลก เป็นช่วงสร้างบ้านสร้างเมือง ผลัดเปลี่ยนแผ่นดิน ปัญหาเรื่องผู้มีบุญยังคงมีอยู่และรุนแรงขึ้นอีกจากกฎพระสงฆ์ ข้อ 3 ใน พ.ศ. 2326 ได้ระบุไว้ว่า “...อ้ายดา, อ้ายรอด, อ้ายเมือง, อ้ายเกิด, อ้ายภัก, อ้ายโกหกทั้งนั้น แต่พื้นเอาผ้ากาษาพดัดคลุมตัวไว้ในพระศาสนา ชวนกันคิดอุบายกลโกหกอวดอิทธิฤทธิ์คิดเอาราชสมบัติ...”⁶ ผู้ที่อ้างตัวว่าเป็นผู้มีบุญ ผู้วิเศษเหล่านี้ส่วนมากมีพื้นเดิมมาจากพระสงฆ์สามเณร หรือไม่ก็เคยเป็นผู้ที่บวชเรียนมาแล้วทั้งสิ้น เพื่อป้องกันพระราชอาณาจักรให้มั่นคง พระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกทรงเข้ามาควบคุมสถาบันสงฆ์ให้อยู่ในพระราชอำนาจมากขึ้น โดยทรงตรากฎพระสงฆ์ขึ้นหลายฉบับ เพื่อป้องกันการก่อกบฏของผู้มีบุญ ที่พยายามทำให้ตนเองขึ้นมามีอำนาจทางการเมือง โดยการยกระดับตนเอง

¹เมืองสวางคบุรี ปัจจุบันคือ อ.พระฝาง จ.อุดรดิตถ์

²พระราชพงศาวดารกรุงสยาม. (2507). หน้า 680.

³สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอกรมพระยาดำรงราชานุภาพ. (2505). เล่มเดิม. หน้า 307.

⁴สายชล วรรณรัตน์. (2525). เล่มเดิม. หน้า 68.

⁵กรมหลวงนรินทรเทวี. (2516). จดหมายเหตุความทรงจำ. หน้า 8.

⁶รวมกฎหมายพระสงฆ์ (รัชกาลที่ 1-ปัจจุบัน). เล่มเดิม. หน้า 95.

จากพระสงฆ์ขึ้นเป็นชนชั้นปกครอง แม้ว่าพระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกจะทรงพยายามกำ
หราบและปราบปรามเพียงใดก็ตาม ในสมัยต่อ ๆ มา ก็ยังคงมีเรื่องราวเกี่ยวกับผู้มีบุญเกิดขึ้นอีก

ในสมัยพระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัย พ.ศ. 2359 ได้มีเรื่องผู้มีบุญเกิดขึ้นที่
จังหวัดสระบุรีโดยมีสมิอิน สมิมิ เถรอยู่ เถรสด อ้ายดา อ้ายสุก อ้ายจัน อ้ายมาก อ้างตนเป็นผู้มีบุญ
แล้วยังอ้างว่าตนมีตำราคำทำนาย เพื่อให้คนหลงเชื่อถึงกับอ้างว่าตำรานี้พระอินทร์ให้พระวิษณุเขียน
ใส่แผ่นทองคำมาถวายเจ้าพระนครหลวง แล้วเจ้าพระนครหลวงให้ลอบบอกต่อๆกันมา โดยใน
กฎหมายรัชกาลที่ 2 พ.ศ. 2359 ได้บันทึกเรื่องราวไว้ว่า

...ถ้า 12 ภาษาเข้ามาพร้อมกันแล้วคนทั้งหลายจะเกิด โภย ไข้เจ็บลงท้องตาย จะได้รับความ
เดือดร้อน พลัดพรากจากกัน จะเกิดรบพุ่งฆ่ากันทุกบ้านทุกเมือง จะกินเลือดเป็นอาหาร ผู้มีบุญจะ
มาแต่ทิศตะวันออก ให้คนทั้งหลายเร่งทำบุญให้ทาน รักษาสิล จึงจะได้เห็นหน้าท้าวผู้มีบุญ คือ พระ
ศรีอารยลงมาเกิดเป็นลูกกำพร้าฆ่าไม่ตาย อยู่ ณ เมืองพระนครหลวง...ถ้าผู้ใดมิเชื่อจะลงท้องแล
รากเลือดตาย ถ้าผู้ใดเชื่อจะได้เห็นหน้าท้าวผู้มีบุญ...¹

คำทำนายในตำรานั้นนอกจากจะเน้นในเรื่องอิทธิฤทธิ์ ความศักดิ์สิทธิ์ของตำราแล้วยังใช้การ
สาปแช่งให้คนที่ไม่เชื่อกลัว พวกเขานับถือเพราะคิดว่าเป็นพุทธทำนาย การแอบอ้างในเรื่องผู้มีบุญนี้
กลุ่มที่แอบอ้างมักจะมีพระสงฆ์เป็นผู้นำ ทั้งนี้คงเป็นเพราะพระสงฆ์เป็นผู้ที่ราษฎรให้ความไว้วางใจ
เคารพนับถือ เมื่อคำทำนายมาจากผู้นำซึ่งเป็นพระสงฆ์สามเณรทำให้เกิดความศรัทธาเพิ่มมากขึ้น
และเพื่อแสดงอิทธิฤทธิ์ความศักดิ์สิทธิ์ของผู้มีบุญให้ประจักษ์แก่ราษฎร ผู้มีบุญจึงพากันถือเหล็กแหลม
หอก ดาบ ออกฆ่าคน ทำให้บ้านเมืองเกิดความวุ่นวายรัฐต้องเข้ามาปราบปราม แต่ตำราเรื่องผู้มีบุญก็
ไม่ได้หมดไปจากแผ่นดินไทย

ในสมัยต่อมาเหตุการณ์ทำนองนี้ก็ยังคงเกิดขึ้น โดยกลุ่มผู้มีบุญจะใช้อุบายในเรื่องผู้มีบุญ ใช้
แอบอ้างเพื่อก้าวขึ้นมาเป็นใหญ่ในสังคม นอกจากนี้ในบางสมัยมีพระสงฆ์สึกจากเพศบรรพชิตออกมา
รับราชการเป็นจำนวนมาก เช่น ในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวมีพระสงฆ์สามเณร
สอบพระปริยัติธรรม ได้เปรียญแล้วสึกออกมาจำนวนมากมีบัญชีในสมัยนี้ว่าสึกเป็นจำนวนถึง 60 เศษ²
การลาสิกขาบทเข้ารับราชการไม่ใช่ความผิดของพระสงฆ์สามเณร ถึงแม้ว่าในสมัยของพระพุทธองค์
ผู้ที่เข้ามาบวชจะบวชด้วยความศรัทธาต่อพระพุทธศาสนาอย่างแท้จริง พระสงฆ์สามเณรในอดีตจึงมัก
บวชตลอดชีวิต เมื่อกาลเวลาผ่านไปสังคมเปลี่ยนแปลงพระสงฆ์สามเณรในสมัยต่อมาจึงลาสิกขาบท
จนกลายเป็นเรื่องปกติธรรมดา การที่พระสงฆ์สามเณรที่สึกออกมารับราชการ ต้องการงานใน
กระทรวงที่ดีๆมีคนนับหน้าถือตา เช่นกระทรวงมหาดไทย ดังนั้นขณะที่บวชอยู่ในพระพุทธศาสนาพระ

¹ประกาศตำราทำนายผู้มีบุญ. (หนังสือสมุดไทยดำ). (จ.ศ. 1178). เส้นขาว. หอสมุดแห่งชาติ.
เลขที่ 577. หมวดกฎหมาย กท.ร.2

²ประชุมประกาศรัชกาลที่ 4. (พ.ศ. 2394-2404). เล่มเดิม. หน้า 83.

สงฆ์สามเณรจะไปฝากเนื้อฝากตัวกับขุนนาง หรือไปเดินตามขุนนางคอยประจบสอพลอจนดูไม่เหมาะสมกับเพศบรรพชิต ทำให้พระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวต้องออกประกาศว่า "...ตั้งแต่นี้ต่อไป ถ้าพระราชอาณัติ เปรียญ ลีอกอกจะโปรดฯ ให้เป็นไพร่หลวงโรงพิมพ์ แล้วจะได้จำไว้กว่าจะได้นายประกัน เมื่อได้นายประกันแล้ว จะให้เข้าเดือนทำการพิมพ์ ถ้าไปเดินกับข้าราชการผู้ใหญ่ผู้น้อย ตำแหน่งใดๆ ให้มากราบทูลขอ ก็ได้พระราชทานเลย แล้วจะลงพระราชอาญาแก่ผู้ที่ไปเดิน 50 ที..."¹

การที่พระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงให้พระสงฆ์สามเณรเหล่านี้ เป็นเพียงไพร่หลวงโรงพิมพ์ เพื่อจะได้ไม่ต้องสึกออกมารับราชการ หรือแม้แต่ในสมัยสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัวได้เคยมีพระราชดำรัสถามพระราชอาณัติ เกี่ยวกับพระสงฆ์ไม่บวชเรียนอยู่นานเป็นเพราะเหตุใด² ทั้งนี้ เพราะในช่วงดังกล่าวส่วนมากจะมีบรรดาลูกหลานของขุนนาง ข้าราชการที่จะเข้ารับราชการ ไปบวชเป็นจำนวนมากเพื่อจะได้ผ่านการอบรม การศึกษาเล่าเรียนอยู่ในวัดและออกมารับราชการตามบรรพบุรุษ³ จึงทำให้มีผู้ที่สึกออกมารับราชการเป็นจำนวนมาก

จากการวิจัยพบว่า การที่พระสงฆ์อยากมีอำนาจ อยากเป็นผู้นำ อยากเป็นขุนนาง จึงเป็นสาเหตุให้ พระสงฆ์สามเณรหลายรูปถึงกับประพฤติตนไม่เหมาะสมกับเพศบรรพชิต เข้าไปสนิทสนมกับข้าราชการผู้ใหญ่เพื่อหวังตำแหน่งลาภยศ ดังประชุมประกาศ รัชกาลที่ 4 กล่าวไว้ว่า "...ภิกษุแสวงหาแต่ลาภสักการแลยศถาเดียว เทียบประจบฝากตัวให้เจ้าขุนนางไว้ตัวเป็นคนกว้างขวางในกรมมหาดไทย กรมพระกลาโหม กรมท่าด้วยคิดเห็นว่าท่านเหล่านั้นมีบุญวาสนา จะช่วยกราบทูลพระกรุณาให้สึกออกมาเป็นขุนนางในตำแหน่งกรมมหาดไทย กรมพระกลาโหม กรมท่าแห่งใดแห่งหนึ่ง..."

⁴ การที่พระสงฆ์เที่ยววิ่งเต้นหาเส้นสายเข้าไปทำงานในกรมที่มีความก้าวหน้า เช่นกรมมหาดไทย ถึงขั้นเข้าไปประจบสอพลอพวกขุนนาง เพื่อให้ขุนนางทูลขอพระมหากษัตริย์ให้พระราชทานตำแหน่งในกระทรวงที่สำคัญๆดังกล่าวให้แก่ตนจนดูไม่เหมาะสมกับสมณเพศ

สาเหตุหลักมาจากการยกฐานะทางสังคมของพระสงฆ์ ที่ทำให้พระสงฆ์ผิดวินัยเป็นพระอลัชชีเพราะพระสงฆ์ไม่สามารถตัดกิเลสตัณหาในความอยากของตนเองได้ คือ อยากมีอำนาจ อยากเป็นผู้นำ และอยากเป็นขุนนาง จนลืมนิสัยของตนว่ายังอยู่ในเพศบรรพชิตต้องสำรวมและต้องปฏิบัติตามพระธรรมวินัยอย่างเคร่งครัด

2. ความใกล้ชิดกับฆราวาส

คนไทยโดยมากเชื่อมั่นว่าพระสงฆ์เป็นผู้ที่อยู่ในเพศบรรพชิต ซึ่งเป็นเพศที่บริสุทธิ์ดีแล้ว ซึ่งกิเลสตัณหาต่างๆ เนื่องจากพระสงฆ์เป็นผู้ที่อบรมสั่งสอนให้คนเป็นคนดี เป็นผู้นำของชุมชน และเป็นผู้สอนให้เชื่อในเรื่องบุญกรรมและสอนให้ราษฎรทำบุญทำทาน การทำบุญจะไปทำกันที่วัดโดยมีพระสงฆ์เป็นผู้ที่ประกอบพิธีกรรมทางศาสนาให้ ทำให้ชีวิตของคนไทยผูกพันอยู่กับวัดและพระสงฆ์

¹ประชุมประกาศรัชกาลที่ 4. (2394-2404). เล่มเดิม. หน้า 83.

²พระราชปจฉาในชั้นกรุงรัตนโกสินทร์ตั้งแต่รัชกาลที่ 1 - รัชกาลที่ 5. (2513). เล่ม 2. หน้า 27.

³อรรถา กาญจนมัย. (2523). เล่มเดิม. หน้า 132.

⁴ประชุมประกาศรัชกาลที่ 4. (2394-2404). เล่มเดิม. หน้า 65.

โดยเฉพาะผู้หญิงไทยในอดีตเป็นแม่บ้านแม่เรือน มักจะนำของไปถวายพระสงฆ์สามเณรที่วัดอยู่
เนื่องๆ ดังที่สังฆราชปาลเลกซ์ กล่าวไว้ว่า พวกผู้หญิงนิยมนำของไปถวายเสมอ¹ การไปมาหาสู่กัน
เป็นประจำ จนเกิดความสนิทสนมระหว่างฆราวาสกับพระสงฆ์

ในบางครั้งฆราวาสสามารถหยิบยืมเงินทองจากพระสงฆ์ได้² ทำให้ฆราวาสเข้ามาพัวพันกับ
ชีวิตความเป็นอยู่ของพระสงฆ์ จนเกิดความวุ่นวายในพระศาสนา ดังที่ประชุมประกาศรัชกาลที่ 4 เรื่อง
ประกาศการถือศาสนาแลผู้ที่ถือผิดว่า "...พระสงฆ์บางรูปเป็นที่หมายปองของหญิงโสด หญิงหม้าย ผัว
หย่าหรือผัวตาย บางรายคิดจะได้พระมาเป็นลูกเขย นอกจากนี้บางรายที่คิดหวังทรัพย์สมบัติของ
พระ..."³ ความใกล้ชิดทำให้พระสงฆ์บางรูปที่ดัดกิเลสตัณหาไม่ได้ เมื่อมีผู้หญิงไปมาหาสู่พระสงฆ์ถึง
บนกุฏิเป็นประจำ ในที่สุดเกิดรักใคร่ชอบพอกับพระสงฆ์สามเณรถึงขั้นเสพเมถุน ต้องอาบัติปาราชิก
ต้องสึกออกไปจากพระศาสนา เหมือนเช่น ในสมัยพระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกได้ระบุไว้
ในกฎพระสงฆ์ ข้อ 8 ว่า "...ฝ่ายภิกษุสามเณรบาปลามก ครั้นคุ้นเคยเข้ากับสีกาแล้ว ก็เข้าบ้านนอก
บ้านผิดเพลาธาตุ ผุดจาสิการูปซี้ก็มีความเสน่หารักใคร่ทั้งสองฝ่าย สัมผัสกายกระทำเมถุนธรรมเปน
ปาราชิก..."⁴ เช่นกรณี สมิตีบวชเป็นพระสงฆ์อยู่ที่วัดโพธิ์เสพเมถุนกับสีกาหลายคน ได้แก่ ทองมาก
เพียน พิม บุญรอด หนู และเขียว⁵ เป็นต้น หรือในสมัยพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวได้มี
โจทก์ฟ้องพระสงฆ์เสพเมถุนปาราชิก ชื่อ มหาส่นเป็นพระสงฆ์อยู่วัดมหรณพารามไปหาอำแดงจูที่
บ้านเวลาดึก โดยมีอำแดงจิวแม่อำแดงจู และมีนายเผื่อน นายหรั่ง อำแดงพื่อน น้องอำแดงจู ซึ่งอยู่
บ้านเดียวกันรู้เห็นแต่ไม่ว่ากล่าวทั้งหมดจึงถูกฟ้องในข้อหาสมรู้ร่วมคิดกับมหาส่นด้วย

การที่พระสงฆ์สามเณรเป็นอลัชชี ในเรื่องของการเสพเมถุนจนถึงขั้นปาราชิกมีมาเกือบทุก
รัชกาล ทั้งนี้มาจากความใกล้ชิดระหว่างพระสงฆ์สามเณรและฆราวาส โดยเฉพาะผู้หญิง การใกล้ชิด
สนิทสนมทำให้พระสงฆ์เกิดกิเลสและมีความสัมพันธ์กับผู้หญิง จนกลายเป็นความวุ่นวายเกิดขึ้นใน
พระพุทธศาสนา

3. ความเชื่อเรื่องกรรม บาปบุญ

สังคมไทยยึดมั่นในพุทธศาสนา พุทธศาสนิกชนไทยให้ความเคารพนับถือพระสงฆ์ เพราะ
เหตุที่ว่าพระสงฆ์เป็นสาวกของพระพุทธองค์ เป็นผู้เผยแผ่ศาสนา เป็นตัวอย่างที่ดีของผู้ประพฤติธรรม
เป็นผู้ที่มีฐานะสูงมากในสังคมไทย⁶ ประกอบกับพุทธศาสนาปลูกฝังให้คนไทยเคารพในพระสงฆ์และให้
รู้จักกตัญญูกตเวทิต่อครูบาอาจารย์ ผู้ประสิทธิ์ประสาทวิชาความรู้ให้ ขณะเดียวกันพระสงฆ์สามเณรก็

¹ปาลเลกซ์. (2526). เล่มเดิม. หน้า 494.

²อจจรา กาญจนมัย. (2523). เล่มเดิม. หน้า 137.

³ประชุมประกาศรัชกาลที่ 4. (2394-2404). เล่มเดิม. หน้า 314.

⁴กฎหมายตราสามดวง. เล่ม 4. (2505). หน้า 211.

⁵ในสมัยรัชกาลที่ 1 ผู้หญิงที่มีฐานะเป็นไพร่ จะเรียกค่านาหน้าชื่อว่า "อี" เช่น อีทองมาก อีเพียน
 เป็นต้น

⁶อติณ รพีพัฒน์. (2521). สังคมไทยในสมัยต้นกรุงรัตนโกสินทร์ (2325-2416). หน้า 170.

เป็นบุคคลที่อยู่ในฐานะครูบาอาจารย์เช่นกัน เพราะเป็นผู้ถ่ายทอดวิชาความรู้ อีกทั้งยังเป็นผู้สอนศีลธรรม จริยธรรม ให้กับพุทธศาสนิกชนอีกด้วย ดังนั้นเมื่อพระสงฆ์สามเณรประพฤติด ราชฎจะนิ่งเฉยเสีย' โดยถือคติที่ว่า "ชั่วช้างซี ดีช้างสงฆ์" เพราะกลัวบาปกลัวกรรมหากเข้าไปยุ่งเกี่ยวกับพระสงฆ์สามเณรซึ่งเป็นผู้สืบทอดพระพุทธศาสนา จึงเปิดโอกาสให้พระสงฆ์สามเณรกระทำผิดมากขึ้น ดังเช่นเหตุการณ์ใน พ.ศ. 2359 สมัยพระพุทธเลิศหล้านภาลัยมีผู้ฟ้องว่าพระพุทโธษาจารย์ (บุญศรี) พระญาณสมโพธิ (เค็ม) พระมงคลเทพมุนี (จิ่น) ประพฤติผิดพระธรรมวินัย เสพเมถุนปาราชิก พระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัยโปรดเกล้าฯ ให้พระเจ้าน้องยาเธอกรมหมื่นรักษรรณเรศกับพระเจ้าลูกยาเธอกรมหมื่นเจษฎาบดินทร์ทรงพิจารณาได้ความสัตย์ จึงรับสั่งให้สึกแล้วจำคุก เป็นเหตุให้กรมหมื่นศรีสุเรนทร์ (พระองค์เจ้าสุคนธรส) ได้เขียนบัตรสนเท่ห์ กล่าวหาว่าผู้พิจารณาไม่ยุติธรรมและทารุณต่อพระเถระผู้ใหญ่มีใจความว่า

ไกรสรพระเสด็จได้	สึกซี ²
กรมหมื่นเจษฎาบดี	เร่งไม้
พิเรนทร์แม่นอเวจี	ไม่คลาด
อาจพลิกแผ่นดินได้	แม่นแม่เมืองทมิฬ ³

บัตรสนเท่ห์กล่าวถึงการสึกพระครั้งนี้เป็นการไม่สมควร ผู้กระทำความผิดควรก่อกองเวจีแน่ พระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัยทรงโปรดเกล้าฯ ให้จับกรมหมื่นศรีสุเรนทร์ไปจองจำเมื่อวันที่ 1 มกราคม พ.ศ. 2359 ต่อมาสิ้นพระชนม์ในที่คุมขัง จะด้วยกรรมตามสนองหรือไม่ก็ตาม กรมหมื่นรักษรรณเรศได้เลื่อนยศเป็นกรมหลวงรักษรรณเรศ ในสมัยพระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัวได้ถูกกล่าวหาว่าทำผิดร้ายแรง จึงถูกลดอิสริยยศลงมาเป็นหม่อมไกรสร⁴ การเชื่อเรื่องกรรมบาปบุญแล้วไม่ช่วยกันสอดส่องดูแลพระสงฆ์ ทำให้ในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวได้ออกประกาศไว้ในจดหมายเหตุเมื่อ พ.ศ. 2408 ความว่า

...พระสงฆ์เข้าไปกินนอนอยู่กับผู้หญิงในบ้านก็มี เข้าออกผิดเวลาก็มีแทบทุกถนน ครั้นความปาราชิกมีขึ้นสืบพยานรางวัล ก็มีผู้รับให้การว่ารู้ด้วยเห็นด้วย เปนอันมากด้วยกัน ครั้นซักถามว่ารู้แล้วทำไมไม่ฟ้องร้องว่ากล่าว...เดือนสติหญิงคนที่คบพระสงฆ์นั้นก็ดี ตัวพระสงฆ์นั้นก็ดี ทำไมจึงนิ่งเฉยเสียไม่ว่ากล่าวเลย...พวกนั้นพากันว่าจะกลัวบาปเพราะโบราณว่าชั่วร้ายชั่วซี แลผู้ที่เขาคบ

¹ประชุมประกาศรัชกาลที่ 4. (2394-2404). เล่มเดิม. หน้า 53.
²สึกซี หมายถึง การจับพระสึก
³สมเด็จพระยาดำรงราชานุภาพ. (2511). พระราชพงศาวดารกรุงรัตนโกสินทร์ รัชกาลที่ 2. หน้า 245.
⁴สิริวัฒน์ คำวันสา. (2525). เล่มเดิม. หน้า 50.

พระสงฆ์นั้นเชื่อว่าเข้าใจบุญจะทำบุญแล้ว ครั้นจะห้ามปรามว่ากล่าว ก็จะเป็นบาปเพราะทำ
อันตรายแก่บุญของเขา...¹

ด้วยเหตุที่ฆราวาสกลัวบาปหากว่ากล่าวตักเตือนพระสงฆ์ ทำให้ไม่มีใครใส่ใจว่ากล่าว
ตักเตือน จนภัยมาถึงตัวแล้วมีความผิดจะขัดทอดกันไปมา ดังเช่น กรณีจีนแดงกับพวกเรื่องความ
ปาราชิก ในจดหมายเหตุรัชกาลที่ 4 ระบุว่า จีนแดง อำแดงกลาย อำแดงป้อม อำแดงจาด ตั้งบ้าน
เรือนอยู่ริมพระคลังสินค้าให้อ้ายสาตซึ่งเป็นพระสงฆ์เข้าไปพูดคุยกับอีกล้าสองต่อสองในบ้านของตน
แต่พอสืบสาวราวเรื่องทุกคนอ้างว่าเห็นคุยกันสองต่อสองแต่ไม่เห็นกระทำชำเราแต่อย่างใด² จึงเป็น
เหตุให้อาณาจักรต้องเข้ามาจัดการลงโทษผู้รู้เห็นเป็นใจกับพระสงฆ์เพื่อไม่ให้เหตุการณ์ทำนองนี้เกิด
ขึ้นอีก

4. การไม่เคร่งครัดในพระธรรมวินัย

ตามหลักพระพุทธศาสนากำหนดให้พระสงฆ์ต้องถือศีล 227 ข้อ การถือศีลดังกล่าวค่อนข้าง
จะเข้มงวดกวดขัน ดังที่สังฆราชปาลเลกซ์ได้บันทึกไว้ในเล่าเรื่องเมืองไทยว่า “วินัยที่กล่าวถึงนี้เข้ม
งวดกวดขันและละเอียดถี่ถ้วนมาก จนยากแก่พระที่จะถือปฏิบัติตามโดยครบถ้วน ด้วยความซื่อสัตย์
ได้”³ จากการที่พระธรรมวินัยกำหนดวัตรปฏิบัติของพระสงฆ์ไว้อย่างเคร่งครัด พระสงฆ์ที่เข้ามาบวช
ในพระพุทธศาสนาหากไม่ศรัทธาในการบวช ทำให้ไม่สามารถปฏิบัติตามพระธรรมวินัยได้ แต่เมื่อ
ยังบวชอยู่ในพระพุทธศาสนาจำเป็นต้องปฏิบัติตามกฎดังกล่าว ส่งผลให้พระสงฆ์เหล่านี้เกิดความกด
ดันแล้วหาทางออกโดยแสดงพฤติกรรมวิปริตทางเพศขึ้นในสังคม ดังเช่น ในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระ
พุทธเลิศหล้านภาลัย ได้กล่าวไว้ว่า “...พระสงฆ์บางพวกเอาลูกเดกช่าย หมูึง มาเลี้ยงไว้เป็นสิท
สิกขมานพ เรียกว่า สวาท ช่วยอาบน้ำ ชัดร่างกาย ทาขมิ้น ทาแป้งแต่งตัวประกวดกัน...”⁴ นอกจาก
พระสงฆ์จะรับเด็กมาดูแลแทนฆราวาสแล้วยังเอาเด็กมากอดจูบลูบคลำ บางครั้งถึงกับชว้างกันวิวาท
ฆ่ากันตาย หรือกรณีสมเด็จพระวันรัต (อาจ) ที่ไปลูบคลำของลับของศิษย์หนุ่มเป็นต้น กรณีต่างๆ
เหล่านี้เกิดขึ้นเพราะพระธรรมวินัยที่เข้มงวด พระสงฆ์จึงหาทางออกโดยการยุ่งเกี่ยวกับเด็กหรือไม่ก็
ลูกศิษย์ของตน เพื่อหลีกเลี่ยงการผิดพระธรรมวินัย

¹พระบรมราชโองการ. (หนังสือสมุดไทยดำ). (จ.ศ. 1227). เส้นขาว. หอสมุดแห่งชาติ. เลขที่
88. หมวดจดหมายเหตุ กท.ร.4.

²ร่างตราตอบเจ้าพระยาจักรี. (หนังสือสมุดไทยดำ). (จ.ศ. 1220). เส้นขาว. หอสมุดแห่งชาติ.
เลขที่ 176. หมวดจดหมายเหตุ กท.ร.4.

³ปาลเลกซ์. (2506). เล่าเรื่องเมืองไทย. หน้า 486.

⁴กฎหมายรัชกาลที่ 2. (หนังสือสมุดไทยดำ). (จ.ศ. 1172). เส้นขาว. หอสมุดแห่งชาติ. เลขที่
524. หมวดกฎหมาย กท.ร.2.

5. สภาพสังคมที่เปลี่ยนแปลง

จากการที่รัฐมีการติดต่อค้าขายกับต่างประเทศมากขึ้นในช่วงต้นรัตนโกสินทร์ ทำให้บ้านเมืองมีความรุ่งเรืองมากขึ้น ราษฎรมีค่าครองชีพสูงขึ้น อันเนื่องมาจากการค้าระหว่างประเทศเจริญขึ้น มีการหลั่งไหลเข้ามาของกรรมกรชาวจีน¹ และมีการนำฝิ่นเข้ามาค้าขาย

ก. การค้าฝิ่น

สมัยพระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงประกาศห้ามสูบ และจำหน่ายฝิ่นภายในประเทศ แต่หัวเมืองชายฝั่งทะเลตะวันตกยังมีการลักลอบค้าฝิ่น² ในสมัยพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงเปลี่ยนแปลงนโยบายที่เกี่ยวกับฝิ่น ทรงอนุญาตให้มีการค้าฝิ่นได้อย่างถูกต้องตามกฎหมาย³ นอกจากนี้ยังมีการเปิดบ่อนเบี้ยขึ้นในสังคมไทย ทำให้ราษฎรโดยมากติดฝิ่น ติดการพนัน และสิ่งเสพติดต่าง ๆ ทั้งฝิ่น กัญชา เหล้า ฯลฯ ทำให้ราษฎรรวมทั้งวัดวาอารามต้องเดือดร้อน พระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงออกพระราชบัญญัติห้ามสูบฝิ่น กินฝิ่นและซื้อขายฝิ่น ทั้งนี้เพราะทรงเห็นว่าคนสูบฝิ่นเป็นภัยต่อพระพุทธศาสนา และผู้ติดฝิ่นเป็นผู้ทำให้บ้านเมืองจลาจล จึงทรงห้ามปราม และออกเป็นพระราชบัญญัติความว่า “ผู้สูบฝิ่นกินกัญชา...ตัดช่องย่องเบา...บางจำพวกกระทำคฤกัม อันหยาบซาลอบลักพระพุทธรูป ทอง เงิน ไปหล่อหลอมทำลาย พระเสกขะเจดีย์ถ่าน ลักคัมภีร์พระไตรปิฎกและบาตรจีวร สมณ บริขาน เครื่องสการบูชาพระรัตนไตรย์ต่าง ๆ ไปขายจํานำเอาเงินซื้อฝิ่นสูบกินก็มีบ้าง...”⁴ นอกจากราษฎรจะติดฝิ่น กัญชาและเล่นการพนันเป็นจำนวนมากแล้วยังมีพระสงฆ์สามเณรติดฝิ่น กัญชาและเล่นการพนันมากเช่นกัน ทั้งนี้เพราะสังคมเจริญรุ่งเรือง ประกอบกับความใกล้ชิดกับฆราวาสของพระสงฆ์สามเณร อนึ่งราษฎรที่ติดยามักจะเข้าไปอาศัยสูบฝิ่น กัญชาในกุฏิพระเก่าๆบ้าง ไปแอบนอนหรือเป็นลูกศิษย์พระสงฆ์บ้าง⁵ การที่มีราษฎรติดยาเข้าไปอาศัยอยู่ในกุฏิ สูบฝิ่นกินนอนอยู่ในวัด จึงทำให้คุ้นเคยกับพระสงฆ์และศิษย์วัด เป็นเหตุให้มีพระสงฆ์สูบฝิ่น กินกัญชาเพิ่มขึ้นในสังคมไทย ดังมีประกาศรัชกาลที่ 4 พ.ศ. 2396 ประกาศเรื่องให้เลิกพระสงฆ์สามเณรที่สูบฝิ่นได้กล่าวไว้ว่า “...บัดนี้ภคฤหัสถ์ซัดถึงพระสงฆ์วัดสามพระยาว่าสูบฝิ่นโปรดเกล้าฯ จะให้พระราชอาณัติเจ้าอารามส่งตัวภิกษุที่สูบฝิ่นแก่พระธรรมการ...”⁶ บางครั้งพระสงฆ์สามเณรจะให้ศิษย์วัดและคนอาศัยวัดไปซื้อสุราน้ำตาลส้มและซื้อฝิ่นกัญชาให้ภิกษุสามเณรสูบกิน⁷ โดยจะนำมากินกันในกุฏิพระหรือไม่ก็

¹ อคิน รพีพัฒน์. (2521). เล่มเดิม. หน้า 176.

² เจมส์ โลว์. (2519). จดหมายเหตุเจมส์ โลว์. หน้า 40.

³ ภาษีฝิ่น. (ไมโครฟิล์ม มร. 5ค/42). (รศ.109-111) หอจดหมายเหตุแห่งชาติ. เอกสารรัชกาลที่ 5 ค14.1ก.

⁴ กฎหมายรัชกาลที่ 3. (หนังสือสมุดไทยดำ). (จ.ศ. 1186). เล้นขาว. หอสมุดแห่งชาติ. เลขที่ 583. หมวดกฎหมาย กท.ร.3.

⁵ อัจฉรา กาญจนมัย. (2523). เล่มเดิม. หน้า 137. อ้างในหอสมุดวชิรญาณ กลอนสุภาณิตและคำกลอน เลขที่ 37 คู่ 115 ชั้น 5/4 มัดที่ 6.

⁶ ประชุมประกาศรัชกาลที่ 4. (2394-2404). เล่มเดิม. หน้า 31.

⁷ ประชุมประกาศรัชกาลที่ 4. (2394-2404). เล่มเดิม. หน้า 333.

สภาพเศรษฐกิจตั้งแต่เสียกรุงศรีอยุธยาเป็นต้นมาสภาพเศรษฐกิจตกต่ำมาก ราษฎรยากจนอดอยากสภาพบ้านเมืองไม่เอื้อต่อการทำมาหากินมีแต่ศึกสงคราม ประกอบกับอุปนิสัยของคนต่างกันส่งผลให้คนบางพวกเข้ามาเบียดบังพระพุทธศาสนา โดยการบวชเป็นพระสงฆ์ในพระพุทธศาสนา เพื่อไม่ให้อดอยาก เพราะพระสงฆ์อยู่ได้โดยการขอจากราษฎร อีกทั้งยังหาทรัพย์ได้โดยง่าย ดังที่สังฆราชปาลเลกัวซ์ได้กล่าวไว้ว่า "...ผู้นิมนต์พระมาเทศน์จะถวายเงินประมาณ 1 ชั่ง พร้อมทั้งสิ่งของเครื่องไทยทานอื่นๆ เช่น พลู ยาสูบ ใบชา น้ำตาลกรวด เทียน ข้าวสาร ปลาแห้ง..."¹ เป็นต้น ทำให้พระสงฆ์สามารถเก็บเงินเก็บทองและสิ่งของสะสมไว้ได้ในขณะที่บวชเป็นพระสงฆ์ การมีชีวิตที่ค่อนข้างสบายไม่ต้องอดอยาก ทำให้มีคนเข้ามาอาศัยพระพุทธศาสนาเพื่อหวังความสบายและหาเงินกับการเทศน์ ดังที่กฎหมายตราสามดวง หน้า 325 ระบุไว้ว่า "...लगจำพวกเป็นนักสวด บุรุษหายกนิมนต์ สวดพระมาลัยไม่ต้องสวดตามเนื้อความพระบาลีร้องเป็นลำน่าน แหก ญวน จีน ฝรั่งเศส แล้วฉันทสาธุเปี่ยง แกงบวดเมี่ยงส้ม เมี่ยงโน กล้วย อ้อย ยามวิกาล"²

การมาบวชเป็นพระสงฆ์เพื่อไม่ให้ตนเองอดอยาก มีของกินบริบูรณ์ทำให้พระสงฆ์ไม่ใส่ใจปฏิบัติตามพระวินัย นอกจากนี้ยังได้ลาภสักการะต่างๆ ซึ่งอาจได้มาจากการถวายจัดปัจจัย นิตยภัต ที่ได้จากพระมหากษัตริย์หรือได้มาจากความศรัทธาในการทำบุญของราษฎร หรือจากการเทศน์ของพระสงฆ์เอง เมื่อพระสงฆ์ได้ลาภสักการะซึ่งมีทั้งสิ่งของเงินทอง ทำให้พระสงฆ์บางรูปเกิดความโลภเข้าอาศัยพระพุทธศาสนาเป็นที่หาเงิน ในประชุมประกาศรัชกาลที่ 4 เรื่องประกาศห้ามมิให้ภิกษุสามเณรคบผู้หญิงมาพูดที่กุฏิ กล่าวไว้ว่า "...ภิกษุสามเณรทุกวันนี้ บวชอาศัยพระพุทธศาสนาอยู่เพื่อลาภสักการะต่างๆ ไม่บวชด้วยความเลื่อมใสในพระพุทธศาสนาทุกวันนี้เป็นอลัชชีประพฤติความชั่วนั้นต่างๆ จนถึงปาราชิก..."³

ถึงแม้ว่าช่วงสมัยกรุงรัตนโกสินทร์ตอนต้น เป็นช่วงสร้างบ้านสร้างเมืองเศรษฐกิจก็ยังไม่มั่นคงนักแต่บ้านเมืองมีการติดต่อค้าขายกับจีนมากขึ้น ยิ่งช่วงสมัยพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวและพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวนั้นมีการเข้ามาของชาติตะวันตกมากขึ้น การค้าเริ่มรุ่งเรือง เศรษฐกิจเริ่มดีขึ้น ราษฎรประกอบอาชีพมั่นคงขึ้นจึงมีทรัพย์สินสมบัติมากพอที่จะทำบุญได้มากกว่าเก่า

พระสงฆ์เป็นเพศบรรพชิตตามพุทธบัญญัติ พระสงฆ์จะต้องไม่ประกอบอาชีพเช่นเดียวกับฆราวาส ยกเว้นนางานอาชีพนั้นมาสอนให้กับพระสงฆ์ที่เข้ามาศึกษาเล่าเรียนในวัด เพื่อประโยชน์ต่อสังคมมิใช่เพื่อส่วนตัว แต่จากการที่พระสงฆ์ได้รับอภิสิทธิ์หลายอย่างในสังคมไทย เช่น ไม่ต้องถูกเกณฑ์แรงงาน ไม่ต้องเสียส่วยและไม่ถูกพวกตุลาการรักษาดินยอมเรียกเก็บภาษีผ่านด่าน จึงทำให้พระสงฆ์อาศัยการบวชในพระพุทธศาสนา หาผลประโยชน์ให้แก่ตนเองหรือให้บิดามารดา โดยมีต้องเสียค่าภาคหลวงหรือค่าสัมปทานแต่อย่างใด⁴ จากอภิสิทธิ์ดังกล่าวทำให้พระสงฆ์ละเมิดพระธรรมวินัยสร้างความ

¹ปาลเลกัวซ์. (2506). เล่มเดิม. หน้า 484.

²กฎหมายตราสามดวง. (2505). เล่มเดิม. หน้า 325.

³ประชุมประกาศรัชกาลที่ 4. (2394-2404). เล่มเดิม. หน้า 79.

⁴ปาลเลกัวซ์. (2506). เล่มเดิม. หน้า 494.

วุ่นวายให้แก่พระพุทธศาสนา ไม่สนใจปฏิบัติสมณกิจแต่กลับไปประกอบอาชีพหารายได้เช่นเดียวกับ
ฆราวาส เช่น ประชุมสภาอธิคมบับหอสมุดกล่าวไว้ว่า

...บ้างบวชอยู่บ้าน...ทำการทำงาน...อึ่งบวชปองวัดอุเงินทอง ของส่วยของสัด ค่านาค่า
สวน...ชิงกันเป็นเจ้าวัด...หล่อขันหล่อเทียน ตะลุ่มพุ่มพาน...กระบุงตระกร้า...ชีจักชีสาน ชีการกาลี
เป็นชีเป็นช่าง เป็นชีลูกจ้าง...ชีทำน้ำตาล...สารพัดมีทั่วทั้งแผ่นดิน หมอนวดหมอยา หมอฤกษ์หม
อชดา ทำมาหากิน ถ้าได้คำเหนื่อ ตัดไม้ฟันเรือ...บวชแล้วบมอด เรียนเทศน์จับจด บมิเป็นบท
เพลง...ลวงราษฎรทั้งหลาย เรียนทำบริสุทธิ์ เงินค่าพิรุช ปลอมซื้อปลอมขาย ให้ท่านฉิบหาย กิน
สบายแต่เอง...บวชเป็นขบถต่อพระศาสนา¹

นอกจากทำผิดพระวินัยในการประกอบอาชีพแล้ว ยังมีพระสงฆ์บางรูปประกอบอาชีพเป็น
หมอยา รักษาคนไข้จนผิดศีล เพราะไปยุ่งเกี่ยวกับฆราวาส ดังเช่น สมัยพระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้า
เจ้าอยู่หัว ดังกรณีที่จังหวัดพิจิตรมีผู้นิมนต์สมิถวงไปรักษานายรอดซึ่งเป็นสามีของสีกาเมือง ในที่สุด
ทั้งสองคนได้ประพฤติดศีลธรรมเสื่อมเมตุนกันทั้งที่ฝ่ายชายเป็นบรรพชิตอยู่² ทำให้เห็นว่าการที่
ประพฤติดัวเป็นหมอยารักษาโรคทำให้เกิดความเสื่อมเสียแก่พระพุทธศาสนาได้

เมื่อบ้านเมืองมั่นคงมีเศรษฐกิจดีขึ้น ราษฎรมีความมั่นคงในการประกอบอาชีพ มีเงินพอที่
จะทำบุญอุปถัมภ์พระพุทธศาสนาได้ สภาพความเป็นอยู่ของพระสงฆ์ดีขึ้น ตามสภาพเศรษฐกิจของ
บ้านเมือง ส่งผลให้พระสงฆ์บางรูปเห็นช่องทางในการหารายได้จากเพศสมณ จนขาดสำรวม และ
ประกอบกิจที่ไม่ใช่กิจของสงฆ์ จนเป็นเหตุให้ผิดสิกขาบทเป็นพระอลัชชีในที่สุด

7. การศึกษาของพระสงฆ์

เมื่อพระสงฆ์สามเณรเข้ามาบวชในพระพุทธศาสนา พระสงฆ์ต้องศึกษาเล่าเรียนไม่ว่าจะ
บวชในฝ่ายคันถธุระหรือฝ่ายวิปัสสนาธุระ³ เพราะการศึกษาเล่าเรียนของพระสงฆ์เป็นสิ่งหล่อหลอมให้
พระสงฆ์ประพฤติปฏิบัติตามพระธรรมวินัยได้อย่างถูกต้อง เมื่อใดก็ตามที่พระสงฆ์ด้อยการศึกษาทำให้
พระสงฆ์ขาดความรู้ความเข้าใจในพระธรรมวินัยเป็นสาเหตุให้พระสงฆ์ทำผิดพระธรรมวินัยเป็นพระ
อลัชชีได้โดยง่ายดังเช่นในกฎหมายรัชกาลที่ 3 พ.ศ. 2383 กรมหมื่นไกรสรวิชิตกราบทูลพระบาท

¹ประคนธรรม. ประชุมสุภาสิตฉบับหอสมุดฯ. หน้า 236-237.

²ร่างดรว. (หนังสือสมุดไทยดำ). (จ.ศ. 1206). เล้นขาว. หอสมุดแห่งชาติ. เลขที่ 170 ตอน 2.
หมวดจดหมายเหตุ กท.ร.3.

³การศึกษาคันถธุระ คือ การศึกษาด้านปริยัติธรรม โดยศึกษาพระไตรปิฎกให้รอบรู้พระธรรมวินัย
เป็นการศึกษาทางทฤษฎีและต้องศึกษาเป็นภาษาบาลี

การศึกษาด้านวิปัสสนาธุระ คือ การปฏิบัติกรรมฐานและวิปัสณากรรมฐาน

สมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัวว่า "...สมีสุกและสมีอ่อน บวชเป็นพระสงฆ์อยู่วัดกะทะบตีไกรธนายสรลูกศิษย์ซึ่งมีอายุ 12 ปี จับมัดมือแขวนไว้กับขื่อในกุฏิ แล้วใช้ไม้เขี่ยนตีจนนายสรถึงแก่ความตาย สมิสุกกับสมีอ่อนถูกเรียกมาได้ถามปรากฏว่าสมิททั้งสองไม่รู้พระธรรมวินัย รู้แต่เพียงเมณฑปาราชิก กับอทินนาทานปาราชิกเท่านั้น..."¹ ด้วยเหตุที่สมิททั้งสองด้อยการศึกษาประกอบกับพระอุปัชฌาย์ไม่ได้สั่งสอนทำให้กระทำผิดพระธรรมวินัยตีสูกศิษย์จนตาย นอกจากเหตุการณ์นี้แล้วในสมัยพระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัยทรงอาราธนาสมเด็จพระสังฆราชมีและสมเด็จพระวันรัตน์ (อาจ) วัดสระเกศ แต่งโอวาทานุสาสน์เพื่อให้พระสงฆ์ได้ศึกษาเล่าเรียนเกี่ยวกับวัตรปฏิบัติ ในโอวาทานุสาสน์ได้อธิบายถึงพระสงฆ์ในสมัยสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัยไว้ว่า

...ภิกษุสามเณรทุกวันนี้ เกิดกำเริบกระทำอนาจาร เป็นการหยาบช้า ลามกมุลทินในพระพุทธศาสนา...เพราะเหตุว่ามีได้ศึกษาให้รู้จักลักษณะพระจัตุปาริสุทธิศีลสี่ประการ...ไม่รู้จักที่หนักที่เบาในระวางสิกขาบทน้อยใหญ่ โดยที่สุดแต่พระไตรสรณาคมนี้ก็หารู้จักไม่...อนึ่งกิดที่จะพินทุจริฐานบาดแลจิวร เล่าหาเข้าใจไม่ก็มีแต่ฝ่ายพระพุทธจักรย่ำยีสักขาบท ให้ต้องอาบัติน้อยใหญ่ทุกวันไป...

2

การที่พระสงฆ์ขาดความรู้ในพระธรรมวินัย เป็นสาเหตุหนึ่งที่ทำให้เกิดพระอลัชชี ทำให้ความประพฤติของพระสงฆ์ในช่วงดังกล่าวเสื่อมทรามลง เนื่องจากพระสงฆ์ไม่รู้พระธรรมวินัย ไม่สามารถนำพระธรรมวินัยที่ถูกต้องไปปฏิบัติได้ จึงทำให้พระสงฆ์บางรูปประพฤตินั้นไม่เหมาะสมกับสมณเพศ และทำความเดือดร้อนให้กับสังคม

สถาบันสงฆ์เป็นสถาบันหนึ่งที่มีการเปลี่ยนแปลงไปตามสภาพความเป็นอยู่ของสังคม จากสภาพแวดล้อมของบุคคลในสังคมที่เข้ามาเกี่ยวข้องกับวิถีชีวิตของพระสงฆ์ ซึ่งก่อให้เกิดความวุ่นวายในหมู่พระสงฆ์จนเป็นเหตุให้เกิดอลัชชีขึ้นในสังคมพุทธศาสนา ทั้งนี้เพราะสถานการณ์ในด้านการเมือง การปกครอง สังคม เศรษฐกิจ ที่เปลี่ยนแปลงไปเปิดโอกาสให้มีผู้ฉวยโอกาสเข้ามาใช้พระพุทธศาสนาเป็นเครื่องมือเพราะเล็งเห็นว่าสังคมไทยส่วนใหญ่นับถือพระพุทธศาสนา อีกทั้งยังเชื่อมั่นในพระสงฆ์ เพราะถือว่าเป็นสาวกของพระพุทธองค์ เป็นผู้ถือศีลบริสุทธิ์ เมื่อบ้านเมืองช่วงหลังเสียกรุงศรีอยุธยาให้พม่าครั้งที่ 2 เป็นต้นมา บ้านเมืองระส่ำระสายขาดผู้นำ ประชาชนอดอยากขาดที่พึ่งพิง ผู้ที่หวังเป็นใหญ่จึงใช้พระศาสนาผลักดันให้ตนเองก้าวขึ้นมาเป็นผู้นำได้โดยง่าย ดังกรณีของเจ้าพระฝางและเมื่อยามเศรษฐกิจตกต่ำขาดทั้งที่พักอาศัยขาดอาหารและกลัวต้องถูกเกณฑ์แรงงาน ผู้ชายไทยจำนวนไม่

¹กฎหมายรัชกาลที่ 3. (หนังสือสมุดไทยดำ). (จ.ศ. 1202). ดำรง. หอสมุดแห่งชาติ. เลขที่ 646. หมวดกฎหมาย กท.ร.3.

²พระวินัยแปลร้อย. (หนังสือสมุดไทยดำ). (พ.ศ. 2356). ดำรง. หอสมุดแห่งชาติ. เลขที่ 85. หมวดธรรมคดี กท.ร.2.

น้อยที่หันเข้ามาบวชในพระพุทธศาสนา เพราะไม่ต้องดิ้นรนทำมาหากิน ไม่ต้องถูกเกณฑ์แรงงาน มีคนเคารพนับถือกราบไหว้ เมื่อสถาบันสงฆ์มีผู้ที่หวังแต่ความสบายและเข้ามาอาศัยพระพุทธศาสนาหาเงินทำให้ความประพฤติของพระสงฆ์หย่อนยานลงไป ไม่สามารถปฏิบัติตามพระวินัยได้ทำให้ในสังคมไทยมีพระสงฆ์สามเณรนักเลงทั้งในกรุงและนอกเมือง จนพระมหากษัตริย์ทรงต้องใช้พระราชอำนาจเข้ามาจัดระเบียบการปกครองของสถาบันสงฆ์ให้มีระเบียบแบบแผนมากขึ้น โดยทรงพยายามกำจัดพระอลัชชีให้หมดไปจากสังคมไทยและทรงเอาพระทัยใส่ในเรื่องของพระพุทธศาสนาตลอดมาดังจะกล่าวถึงในบทต่อไป

บทที่ 3

บทบาทของพระมหากษัตริย์ในการกำจัดอชชชี

บทบาทพระมหากษัตริย์ในการอุปถัมภ์พระพุทธศาสนา

พระมหากษัตริย์เข้าไปปกครองดูแลสถาบันสงฆ์ โดยทรงแต่งตั้งพระเถรานุเถระให้ดำรงสมณศักดิ์ในตำแหน่งต่างๆ เพื่อทำหน้าที่ช่วยเหลือพระมหากษัตริย์ในการดูแลปกครองสงฆ์ เมื่อสถาบันสงฆ์เกิดความวุ่นวายขึ้นในสังคมชนบท เช่น เกิดอริกรรมหรือเกิดอชชชีขึ้น พระเถรานุเถระจะเป็นผู้ทูลเกล้าฯ ให้พระมหากษัตริย์ทรงทราบ พระมหากษัตริย์จะถือเป็นพระราชธุระที่ต้องเข้าไปแก้ไข และจัดการสถาบันสงฆ์ให้เรียบร้อย และในบางสมัยพระมหากษัตริย์จะทรงแต่งตั้งขุนนางผู้ใหญ่ เข้าไปช่วยดูแลความเรียบร้อยของสถาบันสงฆ์โดยเฉพาะ เช่น ในกรมสังฆการี

นอกจากนี้พระมหากษัตริย์ยังทรงเข้าไปจัดการด้านการศึกษาของสถาบันสงฆ์ เพื่อให้พระสงฆ์ได้ศึกษาคันถธุระและวิปัสสนาธุระ โดยพระมหากษัตริย์จะรับหน้าที่จัดทำคัมภีร์ทางพระพุทธศาสนาสำหรับใช้ในการศึกษาเล่าเรียน จัดหาสถานที่สำหรับพระสงฆ์ได้ศึกษาเล่าเรียน และจัดให้มีการสอบพระปริยัติธรรมของพระสงฆ์ที่เรียกกันว่า “สอบสนามหลวง”¹ เพื่อค้นหาพระสงฆ์สามเณรที่มีความรู้ในด้านพระปริยัติธรรมแตกฉานในพระไตรปิฎก เมื่อได้พระสงฆ์สามเณรที่เป็นเปรียญแล้ว พระมหากษัตริย์จะเป็นผู้ที่ทรงอุปถัมภ์บำรุงพระสงฆ์สามเณรเหล่านั้น รวมถึงทรงโปรดเกล้าฯ รับอุปถัมภ์ญาติโยมของพระสงฆ์สามเณรที่สอบได้ด้วย

นอกจากนี้พระมหากษัตริย์ยังทรงสนับสนุนให้พระสงฆ์สามเณร เทศนาสั่งสอนราษฎรในโอกาสสำคัญๆ ต่างๆ เช่น ในวันธรรมสวนะ วันวิสาขบูชา วันเข้าพรรษา เป็นต้น ในบางรัชกาลพระมหากษัตริย์ทรงสั่งสอนธรรมแก่ราษฎรด้วยพระองค์เองและทรงพระราชนิพนธ์คำสอนที่เกี่ยวกับพระพุทธศาสนา เป็นคำราหรือหนังสือเพื่อเผยแพร่ไปสู่ราษฎร และที่สำคัญพระมหากษัตริย์ทรงเป็นผู้นำในการปฏิบัติธรรมเป็นตัวอย่างที่ดียิ่งในสังคม ทำให้ราษฎรนำไปเป็นตัวอย่าง เช่น การที่พระมหากษัตริย์และพระบรมวงศานุวงศ์ ออกผนวชในพระพุทธศาสนา จนเกิดเป็นประเพณีการบวชของชาวไทย ชายไทยที่เป็นพุทธศาสนิกชนทุกคนเมื่อมีอายุครบ 20 ปีบริบูรณ์ควรจะบวชเป็นพระสงฆ์อย่างน้อย 1 พรรษา เพื่อศึกษาเล่าเรียนพระธรรมวินัย พระพุทธศาสนาจะมั่นคงมากน้อยเพียงใดนั้นขึ้นอยู่กับองค์ประกอบหลายอย่าง เช่น สถานการณ์บ้านเมือง การเข้าไปควบคุมดูแลสถาบันสงฆ์ขององค์พระมหากษัตริย์แต่ละพระองค์ ทั้งนี้ขึ้นอยู่กับวิเทโศบายของแต่ละพระองค์

¹สุเชาว์ พลอยชุม. (2531). รายงานการวิจัยเรื่องการส่งเสริมพระพุทธศาสนาในสมัยรัชกาลที่ 2. หน้า 18.

“สนามหลวง” เป็นชื่อของสถานที่ ที่จัดให้มีการสอบของพระสงฆ์สามเณร โดยมีพระมหากษัตริย์เป็นผู้กำหนดสถานที่สอบและจะเรียกว่า สนามหลวง เช่น ใน พ.ศ. 2426 พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้ตั้ง “สนามหลวง” ขึ้นที่พระบรมมหาราชวัง เป็นต้น

1. สมัยสมเด็จพระเจ้ากรุงธนบุรี

ก. สภาพการณ์ทั่วไปของสถาบันสงฆ์ในสมัยกรุงธนบุรี

พระพุทธศาสนาในสมัยกรุงธนบุรีอยู่ในสภาพทรุดโทรมมาก วัดซึ่งเป็นที่อยู่ของพระสงฆ์สามเณรถูกเผาทำลายเป็นจำนวนมาก ดังได้กล่าวมาแล้วในบทที่ 2 ทำให้พระสงฆ์สามเณรต้องอยู่ในสภาพลำบาก ขาดที่พักพิงและที่ประกอบพิธีกรรมทางศาสนา แต่สมเด็จพระเจ้ากรุงธนบุรีทรงพยายามที่จะทำนุบำรุงพระพุทธศาสนา เพื่อให้สถาบันสงฆ์มั่นคงอยู่ได้ ถึงแม้ว่าตลอดรัชกาลของพระองค์มีศึกสงครามทั้งภายในและภายนอกประเทศ สมเด็จพระเจ้ากรุงธนบุรีก็เชื่อว่าพระพุทธศาสนาจะมั่นคงได้ ต้องมีพระสังฆราชาและพระราชาคณะที่รู้พระไตรปิฎกโดยแท้จริง คอยสั่งสอนปลูกฝังพระสงฆ์สามเณรและราษฎร ให้เข้าใจและปฏิบัติตามหลักธรรมคำสั่งสอนตามหลักพุทธศาสนาได้ ซึ่งจะช่วยให้สังคมที่กำลังวุ่นวายอยู่ในขณะนั้นมีระเบียบขึ้นได้

ด้วยเหตุนี้สมเด็จพระเจ้ากรุงธนบุรีจึงทรงฟื้นฟูพระพุทธศาสนาอย่างเร่งด่วน เพราะพระองค์เกรงว่าพระพุทธศาสนาจะเสื่อมสูญไป¹ ในพระราชพงศาวดารฉบับพระราชหัตถเลขา ได้บันทึกถึงสมเด็จพระเจ้ากรุงธนบุรีขณะที่ตรัสกับพระสงฆ์ถึงเรื่องที่พระองค์ตั้งพระราชหฤทัยจะทำนุบำรุงพระพุทธศาสนาไว้ว่า "...แม้เป็นผู้เป็นเจ้าจะขัดสนด้วยจตุปัจจัยสิ่งใดนั้นเป็นธุระโยมจะอุปฐากผู้เป็นเจ้าทั้งปวง แม้ถึงจะปรารถนามังสะและรุธิรของโยม โยมก็อาจสามารถจะเชือดเนื้อและโลหิตออกถวายเพนอัชฌัตติกทานได้..."² นอกจากสมเด็จพระเจ้ากรุงธนบุรีจะทรงอุปถัมภ์พระพุทธศาสนาแล้ว พระองค์ยังบำเพ็ญทานและการอุปถัมภ์สถาบันสงฆ์ ทรงตั้งมั่นในพระราชหฤทัยที่จะทำนุบำรุงพระพุทธศาสนาให้เจริญรุ่งเรือง ถึงกับทรงมีพระราชดำรัสสาบาน ต่อหน้าพระอาจารย์วัดเชิงหวายและพระสงฆ์เมื่อ พ.ศ. 2314 ว่า

...เป็นความสัจแห่งฯ ข้าฯ ทำความเพียรมิได้คิดแก่กายและชีวิต ทั้งนี้จะปรารถนาสมบัติพัสถานอันใดหามิได้ ปรารถนาแต่จะให้สมณชีพราหมณ์สัตว์โลกเป็นสุขอย่าได้เบียดเบียนกัน ตั้งอยู่ในธรรมปฏิบัติเพื่อจะเป็นปัจจัยแก่โพธิญาณสิ่งเดียว ถ้าและผู้ใดอาจสามารถอยู่ในราชสมบัติให้สมณพราหมณ์ ประชาชนราษฎรเป็นสุขได้จะยกสมบัติทั้งนี้ให้แก่บุคคลผู้นั้นแล้วฯ ข้าฯ จะไปสร้างสมณธรรมแต่ผู้เดียว ถ้ามีจะนั้นจะปรารถนาวัตถุสิ่งใดก็จะให้แก่ผู้นั้น ถ้าและมีสัจจะนี้ฯ ข้าฯ มุสาวาทขอให้ตกไปยังอบายภูมิเกิด...³

พระพุทธศาสนาในสมัยพระเจ้ากรุงธนบุรีโดยทั่วไป ยังคงวุ่นวายตั้งแต่ปีแรกที่พระองค์ทรงขึ้นครองราชย์จนถึงปีสุดท้ายของการครองราชย์ ทั้งนี้สืบเนื่องมาจากสถานการณ์บ้านเมืองในขณะนั้น

¹ ประชุมพงศาวดารเล่ม 40. (2512). จดหมายเหตุรายวันสมัยกรุงธนบุรี. หน้า 1.

² สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอกรมพระยาดำรงราชานุภาพ. (2505). เล่มเดิม. หน้า 320.

³ แหล่งเดิม. หน้า 229.

ไม่เอื้ออำนวยให้พระพุทธศาสนามั่นคงได้ เพราะบ้านเมืองเต็มไปด้วยศึกสงคราม ประกอบกับบ้านเมืองเพิ่งฟื้นตัวจากการถูกพม่าเผาทำลาย และสมเด็จพระเจ้ากรุงธนบุรีเองทรงทำนุบำรุงพระพุทธศาสนาได้ไม่เต็มที่ เพราะพระองค์ต้องออกรบป้องกันประเทศ ประกอบกับสมัยของพระองค์ขาดพระสงฆ์สามเณรที่มีความรู้ทางด้านพระปริยัติธรรม ที่จะช่วยเป็นหลักในการบริหารสถาบันสงฆ์ในขณะนั้นได้ ดังที่พระราชพงศาวดารฉบับพระราชหัตถเลขา กล่าวว่า "...พระเจ้ากรุงธนบุรีไม่อาจจะหาพระสงฆ์ราชาคณะ ที่นับว่าเป็นพระเถระผู้ใหญ่ครั้งกรุงเก่า มาตั้งเป็นสมเด็จพระสังฆราชในกรุงธนบุรีได้แม้แต่องค์เดียว..."¹ เมื่อขาดการบริหารที่ดีและการปกครองไปไม่ทั่วถึง ส่งผลให้พระสงฆ์สามเณรในสมัยกรุงธนบุรีกระทำผิดพระธรรมวินัย ทำให้สมเด็จพระเจ้ากรุงธนบุรีต้องเข้าไปกำราบและปราบปรามพระสงฆ์สามเณรที่ประพฤติตนเป็นพระอลัชชีเหล่านี้ ดังได้แก่

ข. ลักษณะของพระสงฆ์อลัชชีและการกำราบปราบปราม

1. พระสงฆ์อวดอุตริมนุสธรรม ถือเป็นอาบัติหนักต้องปาราชิก อวดอ้างความวิเศษเป็นผู้อวดอุตริมนุสธรรม ดังกรณีมหาดา บวชอยู่ ณ วัดพระรามกรุงเก่า อ้างตัวเป็นผู้วิเศษสามารถเข้าเฝ้าพระอินทร์ได้ (กล่าวแล้วในบทที่ 2) ประพฤติตนผิดศีลสังวร ถึงกับคิดการใหญ่เป็นกบฏต่อแผ่นดิน

ดังนั้นใน พ.ศ. 2320 สมเด็จพระเจ้ากรุงธนบุรีจึงดำรัส ให้พระยามหากษัตริย์ศึกจับตัวมหาดา กับพรรคพวกสี่คนออกจากเขตบรรพชิตโดยให้ผลัดผ้าขาว แล้วลงพระราชอาญาทั้งมหาดา และพรรคพวกโดยให้ประหาร ณ ท้ายป้อมวิชัยประสิทธิ์²

2. พระสงฆ์ตั้งตนเป็นใหญ่เป็นกบฏต่อแผ่นดิน สภาพบ้านเมืองในขณะนั้นขาดผู้นำในการปกครอง บ้านเมืองแตกแยก เปิดโอกาสให้ผู้ที่มิสมควรพรรคพวกมีวิชาอาคม ฉวยโอกาสตั้งตนเป็นใหญ่ ดังกรณีเจ้าพระฝางพระสังฆราชาเมืองสว่างบุรีตั้งตนเป็นใหญ่ เทียวปล้นฆ่าผู้คนที่ยังเป็นพระสงฆ์อยู่ ดังในพระราชพงศาวดารฉบับพระราชหัตถเลขาบันทึกไว้ว่า "...กองทัพพระชวนกันกระทำมนุษย์วิฆาตกรรมปาราชิก แล้วนุ่งห่มผ้ากาสาพัส..เผาบ้านเรือนราษฎรเสียหายหลายตำบล จนถึงเมืองอุทัยธานี เมืองชัยนาทและราษฎรหัวเมืองฝ่ายเหนือ..."³ กองทัพเจ้าพระฝางเป็นกองทัพพระอยู่หัวเมืองเหนือ (กล่าวแล้วในบทที่ 2) ทำผิดพระวินัยทั้งปล้นฆ่าและเสพเมถุนปาราชิกกับผู้หญิงทั้งที่ยังแต่งกายเป็นพระอยู่

เมื่อสมเด็จพระเจ้ากรุงธนบุรีขึ้นครองราชย์ พระองค์ทรงขึ้นไปปราบปรามกองทัพเจ้าพระฝางจับตัวพระครูศิริมานนท์ อาจารย์ทอง อาจารย์จันทร์ อาจารย์เกิด ซึ่งเป็นพวกเจ้าพระฝางสี่คนจากพระสงฆ์เป็นฆราวาส แล้วส่งลงมาจำคุกที่กรุงธนบุรี ส่วนเจ้าพระฝางนั้นหนีรอดไปได้

นอกจากนี้ยังทรงชำระความพระสงฆ์หัวเมืองเหนือทั้งหมด ด้วยกล่าวว่าจะมีพระสงฆ์อลัชชีปลอมเข้ามาบวช จึงทรงมีมหาพระกรุณาธิคุณให้พระสงฆ์ยอมรับความผิดของตนเอง ถ้าผิดจริงยอมรับก็ให้สึกออกมาเป็นฆราวาสแล้วเข้ารับราชการ ถ้าไม่สึกก็ให้ดำเนินาพิสูจน์ความจริง ถ้าดำเนินา

¹ สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอกรมพระยาถนอมพิทยาลงราชพงศาวดาร. (2505). เล่มเดิม. หน้า 319.

² พระราชพงศาวดารกรุงสยาม. (2507). หน้า 735.

³ สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอกรมพระยาถนอมพิทยาลงราชพงศาวดาร. (2505). เล่มเดิม. หน้า 333.

ได้ขณะเวลาที่กำหนดไว้ให้บวชได้เหมือนเดิม ถ้าเสมอให้บวชใหม่ แต่ถ้าแพ้สมเด็จพระเจ้ากรุงธนบุรี ทรงลงพระราชอาญาเขียนแล้วให้ลักข้อมือไม่ให้บวชอีก แต่ถ้าพระสงฆ์รูปใดครั้งแรกไม่รับว่าผิด แล้วมากลับมารับว่าผิดในภายหลัง สมเด็จพระเจ้ากรุงธนบุรี ทรงลงพระราชอาญาถึงขั้นประหารชีวิต¹

3. พระสงฆ์สามเณรเสพเมถุน มีพระสงฆ์สามเณรทำผิดพระธรรมวินัยในข้อที่เสพเมถุนปาราชิกเป็นจำนวนมากและมีมาทุกสมัย การเสพเมถุนเป็นอาบัติหนัก พระสงฆ์ที่กระทำผิดต้องสึกออกจากเพศบรรพชิต ในสมัยสมเด็จพระเจ้ากรุงธนบุรีมีพระสงฆ์ประพฤติผิดศีลในข้อนี้ ดังเช่นกรณีพระพนรัตน์ถูกสามเณรซึ่งเป็นลูกศิษย์ฟ้องว่า พระพนรัตน์เสพเมถุนธรรมทางเวจมรรคของตน² เมื่อสมเด็จพระเจ้ากรุงธนบุรีได้สวนเป็นความจริงจึงสั่งให้จับพระพนรัตน์สึกออกไปเสียจากเพศบรรพชิต นอกจากนี้ก็ยังมีพระพิมลธรรมวัดโพธาราม พระธรรมโคดม พระอภัยสารท พระพรหมมุนี บวชอยู่วัดบางยี่เรือ ถูกฟ้องในข้อหาเดียวกันคือเสพเมถุนกับศิษย์ทางเวจมรรค สมเด็จพระเจ้ากรุงธนบุรี โปรดเกล้าฯ ให้สึกออกไปจากเพศบรรพชิต เช่นเดียวกัน

4. พระสงฆ์วัดโกชาวบ้าน จากสภาพบ้านเมืองภายหลังสงคราม ราษฎรและพระสงฆ์ต่างอดอยากทำให้พระสงฆ์บางรูปอดใจไม่ไหวเอาทรัพย์สินเงินทองจากชาวเมืองที่ตกอยู่ในค่าย พระอาจารย์ติบวชอยู่วัดประดู่ได้รับแต่งตั้งจากสมเด็จพระเจ้ากรุงธนบุรี ให้ดำรงตำแหน่งสมเด็จพระสังฆราชเมื่อ พ.ศ. 2311 แต่ปรากฏมีผู้มาฟ้องว่าเมื่อครั้งเสียกรุงศรีอยุธยาให้กับพม่า นั้น สมเด็จพระสังฆราชได้ร่วมมือกับพระนายกองที่ค่ายโพธิ์สามต้น เอาทรัพย์สินจากราษฎรที่ถูกกวาดต้อนอยู่ในค่าย เพราะเห็นแก่ลาภ

สมเด็จพระเจ้ากรุงธนบุรีโปรดเกล้าฯ ให้พระยาพระเสด็จชำระความ แต่สมเด็จพระสังฆราชก็ไม่ยอมรับ สมเด็จพระเจ้ากรุงธนบุรีจึงโปรดเกล้าฯ ให้พิสูจน์โดยการลุ่มเพลิงชำระตัวให้บริสุทธิ์ ผลปรากฏว่าสมเด็จพระสังฆราชแพ้การพิสูจน์เพลิงจึงโปรดเกล้าฯ ให้สึกออกเป็นฆราวาส³

การลงโทษที่เฉียบขาด เป็นเหตุหนึ่งที่ทำให้พระสงฆ์ไม่กล้าทำผิดพระวินัย แต่การพิสูจน์ความบริสุทธิ์ด้วยวิธีการลุ่มเพลิงนี้ มีผลทำให้พระบริสุทธิ์อาจตกกลิ่นแกล้งได้ เพราะในสมัยต่อมา คดีสมเด็จพระสังฆราชได้รับการพิจารณาใหม่ในสมัยสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลก ทำให้สมเด็จพระสังฆราชได้กลับมาบวชใหม่ และได้ดำรงตำแหน่งพระราชาคณะในเวลาต่อมา

ค. การป้องกันและแก้ไข

1. การแต่งตั้งพระสังฆราชและพระราชาคณะใหม่⁴ พระเจ้ากรุงธนบุรีทรงตั้งสมเด็จพระสังฆราชและพระราชาคณะ โดยทรงโปรดเกล้าฯ ตั้งพระอาจารย์ศรี ให้ดำรงตำแหน่งพระสังฆราช และตั้งพระราชาคณะขึ้นเพื่อให้เหมือนอย่างกรุงศรีอยุธยา โดยโปรดเกล้าฯ ให้มาอยู่ในพระอารามต่างๆ ในกรุงธนบุรี เพื่อให้พระสังฆราชและพระราชาคณะได้บังคับบัญชาและสั่งสอน แก่พระสงฆ์สามเณรทั้งปวงเพื่อให้อยู่ในระเบียบและปฏิบัติตามพระธรรมวินัย

¹ แหล่งเดิม. หน้า 337-338.

² แหล่งเดิม. หน้า 324.

³ แหล่งเดิม.

⁴ พระราชพงศาวดารกรุงธนบุรี ฉบับพันจันทนุมาศ. (2512). หน้า 33.

การที่สมเด็จพระเจ้ากรุงธนบุรีแต่งตั้งพระสังฆราชและพระราชาคณะ เพื่อให้พระเถระเหล่านั้นได้อบรมสั่งสอนพระสงฆ์สามเณรในปกครอง ให้รู้ในวัตรปฏิบัติ และได้นำพระธรรมเหล่านั้นไปปฏิบัติในทางที่ถูกต้อง เมื่อพระสงฆ์สามเณรประพฤติดีตามหลักธรรม การเกิดพระอลัชชีก็อาจจะน้อยลงหรือหมดไปจากสังคมในเวลานั้นได้

2. การสร้างและปฏิสังขรณ์วัดทั้งในราชธานีและหัวเมือง¹ ทรงจ้างข้าราชการฝ่ายทหารและฝ่ายพลเรือนมาสร้างพระอุโบสถ วิหาร เสนาสนะ กุฏิ พระอารามมากกว่า 200 หลังเพื่อพระราชทานให้เป็นที่อยู่ของพระสงฆ์สามเณรแทนที่อยู่เดิมที่ถูกพม่าเผาทำลาย ได้แก่ วัดบางหว้าใหญ่ (วัดระฆังโฆสิตาราม) วัดแจ้ง (วัดอรุณราชวราราม) วัดบางยี่เรือใต้ (วัดอินทาราม) เป็นต้น

3. การบำรุงพระพุทธศาสนาหัวเมือง จากกรณีเจ้าพระฝางและพระสงฆ์หลายรูปในหัวเมืองฝ่ายเหนือประพฤติตนไม่เหมาะสมกับเพศบรรพชิต เป็นพระอลัชชีจำนวนมาก เมื่อสมเด็จพระเจ้ากรุงธนบุรีขึ้นไปปราบปรามแล้ว จึงไม่ทราบว่ามีพระสงฆ์ที่เหลืออยู่เป็นพระจริงหรือพระปลอม จึงทรงโปรดเกล้าฯ ให้บวชใหม่ โดยอาราธนาพระราชาคณะกับพระอันดับจากกรุงธนบุรีจำนวน 50 รูป ขึ้นไปบวชพระสงฆ์หัวเมืองเหนือ และโปรดเกล้าฯ ให้พระราชาคณะอยู่สั่งสอนพระสงฆ์ฝ่ายเหนือตามพระอารามในเมืองต่างๆ เช่น พระพิมลธรรมอยู่เมืองสวางคบุรี พระธรรมเจดีย์อยู่ทุ่งยั้ง พระเทพกวีอยู่เมืองสวรรคโลก พระโพธิวงศ์อยู่เมืองพิษณุโลก พระธรรมอุดมอยู่เมืองพิษณุ และพระพรหมมุนีอยู่เมืองสุโขทัย เป็นต้น

การจัดให้พระฝ่ายเหนือบวชใหม่ เพื่อป้องกันไม่ให้มีพระอลัชชีหลงเหลืออยู่ในพระพุทธศาสนา และจากการที่พระองค์โปรดเกล้าฯ ให้พระราชาคณะขึ้นไปสั่งสอนตามเมืองสำคัญๆ ในหัวเมืองเหนือ เพื่อให้พระฝ่ายเหนือได้ศึกษาพระธรรมที่ถูกต้อง และนำคำสอนไปปฏิบัติในทางที่ถูกต้อง เป็นเหตุผลหนึ่งของการที่รัฐส่งคนขึ้นไปดูแล เพื่อป้องกันการเกิดจลาจลของพระอลัชชีตามหัวเมือง

การเข้าไปบำรุงพระสงฆ์หัวเมืองของสมเด็จพระเจ้ากรุงธนบุรีนั้น เพื่อเข้าไปปกครองและควบคุมความประพฤติพระสงฆ์หัวเมืองให้อยู่ภายใต้อำนาจของรัฐ เพราะการที่พระสงฆ์หัวเมืองเป็นกบฏ มีผลกระทบต่อความมั่นคงของพระราชอาณาจักร การที่รัฐเข้าควบคุมหัวเมืองได้เป็นผลสำเร็จ นอกจากรัฐจะเกิดความมั่นคงแล้ว ปัญหาพระอลัชชีตามหัวเมืองก็ยิ่งลดน้อยลง

4. การอุปถัมภ์การศึกษาเล่าเรียนพระปริยัติธรรม สมเด็จพระเจ้ากรุงธนบุรีทรงมีพระราชดำริว่าพระพุทธศาสนาจะสามารถดำรงอยู่ได้นั้นพระสงฆ์สามเณรต้องเอาใจใส่ศึกษาเล่าเรียนพระปริยัติธรรม ดังนั้นจึงสนับสนุนการศึกษาเล่าเรียนของพระสงฆ์สามเณรโดยพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้สังฆการีธรรมการทาสาราณีย์พระสงฆ์ ถ้าพระสงฆ์รูปใดที่เรียนพระปริยัติธรรมและสามารถตอบในสิ่งที่เรียนได้จะทรงถวายผ้าไตรจีวรผ้าเทศเนื้อละเอียด² และพระราชทานจตุปัจจัยแก่ผู้เรียน³

ในสมัยกรุงธนบุรีพบว่าพระสงฆ์สามเณรประพฤติผิดในลักษณะ อวดอุตริมนุสสรธรรม และตั้งตนเป็นใหญ่มากกว่าสาเหตุอื่นๆ ทั้งนี้มาจากหลายปัจจัยคือ

¹ อัจฉรา กาญจนมัย. (2523). เล่มเดิม. หน้า 277.

² แหล่งเดิม. หน้า 148.

³ พระราชพงศาวดารกรุงธนบุรี ฉบับพันจันทนุมาศ. หน้า 33.

สภาพสังคม ในขณะนั้นราษฎรชาติที่พึ่ง บ้านเมืองมีแต่ภัยสงคราม ราษฎรต้องหาผู้ที่เข้มแข็งเพื่อปกป้องคุ้มครองภัยให้กับตนเอง พระสงฆ์บางรูปจึงฉวยโอกาสอวดอ้างความวิเศษ ตั้งตนเป็นใหญ่เพื่อให้ผู้คนนับถือ

ด้านการปกครอง พระเจ้ากรุงธนบุรีเพิ่งปราบดาภิเษกขึ้นเป็นกษัตริย์ เป็นช่วงรวบรวมผู้คน สร้างบ้านแปลงเมือง และต้องป้องกันประเทศจากข้าศึก ทั้งภายในและภายนอก การดูแลคณะสงฆ์และการปราบปรามพระอลัชชียังคงไม่ทั่วถึง

สมเด็จพระเจ้ากรุงธนบุรีถึงแม้จะใช้เวลาส่วนใหญ่ในการสร้างพระราชอาณาจักร แต่ในด้านศาสนจักร พระองค์ทรงเข้าไปปราบปรามพระอลัชชีอย่างจริงจังและเด็ดขาด เช่น ประหารชีวิต จับสึก เขี่ยน ลุยไฟ ดำน้ำพิสูจน์ความบริสุทธิ์ จองจำ หรือแม้กระทั่งให้ไปขนาอมตามวัด

จากการปราบปรามที่เข้มงวดกวาดล้าง ถึงแม้จะไม่มีปรากฏชัดเจนว่า พระอลัชชีในสมัยของพระองค์ลดน้อยลงหรือไม่ แต่จากหลักฐานที่ปรากฏให้เห็นถึงพระอลัชชีในสมัยดังกล่าวมีไม่มากนัก ทั้งนี้อาจเนื่องมาจากพระอลัชชีถูกจับสึกเป็นจำนวนมาก และการลงโทษที่รุนแรงเด็ดขาด เพื่อไม่ให้พระสงฆ์ที่บวชอยู่เอาเยี่ยงอย่าง ส่งผลให้พระสงฆ์ไม่กล้าประพฤติตนผิดพระธรรมวินัย

2. รัชสมัยพระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลก

ก. สภาพการณ์ทั่วไปของสถาบันสงฆ์

ในสมัยพระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลก เมื่อพระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกขึ้นครองราชย์ พระราชภารกิจที่พระองค์ต้องรับผิดชอบคือการชำระสถาบันสงฆ์ เพราะขณะนั้นสถาบันสงฆ์กำลังแตกแยก เนื่องมาจากปลายสมัยสมเด็จพระเจ้ากรุงธนบุรีทรงโปรดเกล้าฯ ให้สมเด็จพระสังฆราชและพระราชาคณะถวายบังคมพระองค์ในฐานะที่พระองค์เป็นผู้บรรลุนิสาบัน เป็นเหตุให้สมเด็จพระสังฆราช(ศรี) พระพิมลธรรม พระพุฒาจารย์ ถูกถอดจากพระราชาคณะโทษฐานที่ไม่ยอมถวายบังคม ด้วยเหตุนี้เมื่อพระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกขึ้นครองราชย์ พระองค์โปรดเกล้าฯ ให้ลดสมณศักดิ์สมเด็จพระสังฆราช(ขึ้น) ซึ่งสมเด็จพระเจ้ากรุงธนบุรีแต่งตั้งขึ้นออกจากตำแหน่งพระสังฆราช แล้วโปรดเกล้าฯ ตั้งให้เป็นพระธรรมธรรมาธิบดี โปรดเกล้าฯ แต่งตั้งสมเด็จพระสังฆราช(ศรี) พระพิมลธรรม พระพุฒาจารย์กลับมาดำรงตำแหน่งตามเดิม โดยทรงมีพระราชดำริว่า ท่านทั้ง 3 นี้เป็นผู้ที่ซื่อสัตย์ต่อพระพุทธศาสนาโดยไม่ได้คำนึงถึงชีวิต¹ นอกจากพระราชาคณะแตกแยกกันเองแล้ว พระสงฆ์สามเณรบางรูปก็ไม่ปฏิบัติตามพระธรรมคำสั่งสอน ละเมิดพระธรรมวินัยเป็นจำนวนมาก ทำให้ในพ.ศ. 2316 พระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลก โปรดเกล้าฯ พระราชทานผ้าขาวให้พระสงฆ์สามเณรที่ไม่ปฏิบัติตามพระไตรปิฎกนั้นสึกออกจากเพศบรรพชิตถึง 128 รูป² การที่พระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกทรงพยายามฟื้นฟูส่งเสริมพระพุทธศาสนาให้เจริญมั่นคงเหมือนเช่นที่ผ่านมานั้น เพราะพระองค์ทรงมีพระบรมราชโองการในการที่จะบำรุงพระพุทธศาสนาให้เจริญรุ่งเรืองว่า

¹ สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอกรมพระยาดำรงราชานุภาพ. (2505). เล่มเดิม. หน้า 461.

² รวมกฎหมายพระสงฆ์ (รัชกาลที่ 1-ปัจจุบัน). เล่มเดิม. หน้า 132.

...ทรงตั้งพระพุทธรูปพระนพบุรุษพระบวรพุทธศาสนาให้รุ่งเรือง บรมิได้ละเลยในการกุศลที่จะบำรุงพระพุทธศาสนา ทรงบริจาคพระราชทรัพย์เป็นอันมาก ทรงสร้างพระพุทธรูป พระสถูป พระเจดีย์ พระวิหาร พระอุโบสถ พระอารามหลวงรจนาไว้เพื่อให้เป็นที่ไหว้ ที่สักการบูชาแก่ฝูงเทพยดา แลมนุษย์ทั้งปวง แล้ว พระราชทานปัจจัย 4 แลนิตยภัตแก่พระภิกษุทั้งปวง เพื่อให้เป็นกำลังบอกกล่าวเล่าเรียนบำเพ็ญเพียรในฝ่ายคันถธุระแลวิปัสสนาธุระ ประราธนาจะยังภิกษุสามเณรทั้งปวงให้ยังด้วยคุณและสมาธิคุณ จะเปนรากเป็นเหง้าแห่งพระพุทธศาสนา...¹

การที่พระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกทรงตั้งพระทัยที่จะทำนุบำรุงพระพุทธศาสนาอย่างมุ่งมั่นนั้น ทำให้ตลอดระยะเวลาที่พระองค์ทรงครองราชย์ พระองค์พยายามบำรุงส่งเสริมพระพุทธศาสนาในทุกด้านเพื่อฟื้นฟูพระพุทธศาสนาให้กลับมาเจริญรุ่งเรืองเหมือนสมัยกรุงศรีอยุธยา แต่ถึงกระนั้นสถาบันสงฆ์ ในสมัยของพระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกก็ยังคงวุ่นวาย เพราะพระสงฆ์สามเณรไม่ตั้งใจศึกษาเล่าเรียนพระไตรปิฎก ไม่ศึกษาสิกขาบทพระธรรมวินัย ทำให้พระสงฆ์สามเณรทำผิดพระธรรมวินัยเป็นเหตุให้ต้องอาบัติตั้งแต่เล็กน้อยๆ จนกระทั่งถึงอาบัตินักถึงชั้นปาราชิกเป็นจำนวนไม่น้อย

ข. ลักษณะของพระสงฆ์อลัชชีและการกำราบปราบปราม

อาบัติที่พระสงฆ์สามเณรกระทำในสมัยพระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลก จนพระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกต้องเข้าไปกำราบและปราบปรามได้แก่ จับต้องตัวผู้หญิง นอนให้ผู้หญิงพาด บิบนวดบนกุฎี เสพเมถุนปาราชิก ไปเที่ยวตลาดดูผู้หญิง ไปดูไซน ดูหนัง ดูละคร ดูฟ้อนรำ เล่นหมากรุกสกา คบขรवासเล่นเบี้ย เรียกขรवासเป็นพ่อแม่ เคารพขรवास ทำตัวเหมือนเป็นทาส เป็นทูตให้ขรवासใช้สอย เป็นหมอนวดหมอยาหมอดู เรียนอิทธิฤทธิ์อวดอุตริมนุสธรรม เข้าบ้านขรवासนอนยามวิกาล เสพสุรายาเมาน้ำตาลส้ม กินข้าวต้ม เอาบาตรเหล็กไปขายแลกเหล้า แลกเงินวิวาทชิงกันรับจี้หั้นบิณฑบาต หิงหวงลูกสวาท ช่างกันตาย นุ่งห่มผ้าสีแดงคลุมศีรษะสูบบุหรี่ ทัดดอกไม้ห้อยหู เดินไปไหนมาไหนเหมือนขรवास ไม่สำรวมคาคตะกุดโปกผ้าประเจียดถือดาบถือกระบี่ กฤษ ทำตัวเป็นนักแสดงเลียนแบบโจร รับฝากของขรवास ไปเที่ยวตามเรือสำเภา แพ ร้าน ตลาด ขึ้นไปเล่นไปซื้อของซื้อผ้าแพรพรรณต่างๆ เช่น จีวร สบง สไบ อังสะ ที่เป็นสีแดงบ้างสีชมพูบ้างหาลามสักการะโดยการให้น้ำมนต์ ด้ายมงคลแก่ขรवास พุดจาหยาบคายบ้าง ตลกคนองบ้าง นำเด็กผู้ชายหน้าตาดีมาเลี้ยงเอาไว้กอดจูบลูบคลำ กลางวันเข้าถ้ำร้องละคร ลำน้า หยอกสีกา ช่วงกลางคืนเอาผ้าคลุมศีรษะตั้งวงดีไก่ สวดพระมาลัยไม่สวดตามพระบาลี ร้องเป็นลำนำแขก จีน ญวน มอญ ฝรั่งเศส เทศนาด้วยถ้อยคำที่ตลกบ้าง หยาบคายบ้างเป็นกาพย์เป็นกลอนบ้าง ฉันทาคูเปือก เมียงส้ม แกงบวด เมียงใบ กล้วย อ้อยเป็นต้น ความผิดต่างๆ เหล่านี้ของพระสงฆ์สามเณร ได้มีบันทึกไว้ในกฎพระสงฆ์

¹พระยาธรรมปรีชา. (2521). ไตรภูมิโลกวิจิตรนิพนธ์ ฉบับที่ 2. หน้า 1.

ทั้ง 10 ข้อ ที่พระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกได้ตรารึ้นเพื่อใช้สำหรับชำระความผิดของพระสงฆ์สามเณรที่เป็นอลัชชี โดยพระสงฆ์เหล่านี้มักจะก่อความวุ่นวายต่อสถาบันสงฆ์ ดังจะยกตัวอย่างในบางกรณี ต่อไปนี้คือ

1. พระสงฆ์รับฝากของจากฆราวาส ในอดีตพระสงฆ์ได้รับความไว้วางใจจากฆราวาส โดยฆราวาสมักจะนำของมีค่ามาฝากไว้กับพระสงฆ์ ดังกรณีสมิรักบวชเป็นพระอยู่วัดบางหว้าใหญ่ รับฝากของจากอีเพ็ง¹ ซึ่งต่อมาได้รับพระราชอาญาต้องโทษเป็นกบฏ ของที่อีเพ็งนำมาฝากสมิรักต้องตกเป็นของหลวงแต่สมิรักปกปิดเอาไว้ จนมีผู้ไปฟ้องและกล่าวโทษสมิรัก สมิรักจึงได้ยอมรับแล้วนำของไปคืนให้กับทางการ²

เหตุการณ์นี้ทำให้พระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกต้องออกเป็นกฎเพื่อใช้ลงโทษพระสงฆ์สามเณรที่ทำผิดในลักษณะเดียวกันกับสมิรักขึ้นเมื่อ พ.ศ. 2326 โดยจะลงพระราชอาญาพระสงฆ์สามเณรที่ทำผิดในกรณีนี้ โดยให้สึกออกจากความเป็นพระสงฆ์สามเณร แล้วเขียนให้หนัก ส่วนฆราวาสจะให้บริบทर्थแล้วเขียนด้วยเช่นกัน แต่กฎนี้เพ็งตรารึ้น พระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกจึงไม่ได้ลงโทษสมิรักเพราะเป็นคดีตัวอย่าง

2. พระสงฆ์ชักยอกทรัพย์สิน เมื่อ พ.ศ. 2326 สมิชูทำผิดอทินนาทานปาราชิกเพราะเอาเงินวัดไปเป็นของส่วนตัว แล้วปกปิดโทษไว้ได้เข้าร่วมทำสังฆกรรมกับพระสงฆ์ในพระอุโบสถ เข้าไปบวชนาคทำให้พระพุทธรูปศาสนาวัหมอง พระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกทรงมีพระบรมราชโองการว่า “ถ้าพระสงฆ์สามเณรรูปใดมีความผิดถึงขั้นอทินนาทานปาราชิกแล้วยังเข้าร่วมทำสังฆกรรมจะลงพระราชอาญาให้ถึงชีวิต รวมทั้งจะบริบทर्थและจับญาติโยมมาเขียนด้วย”³

กรณีพระอลัชชีทั้ง 2 เรื่องนี้ พบว่ามีสาเหตุมาจากสภาพเศรษฐกิจ ในสมัยพระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกมีเศรษฐกิจดีขึ้น ราษฎรมีสภาพความเป็นอยู่ดีขึ้น พิจารณาได้จากการที่ฆราวาสนำทรัพย์สินเงินทองไปฝากไว้กับพระสงฆ์ ทำให้พระสงฆ์เกิดกิเลสและทำให้ทำผิดพระธรรมวินัย

3. พระสงฆ์สามเณรเสพเมถุน มีพระสงฆ์สามเณรทำผิดศีลสิกขาบทข้อนี้เป็นจำนวนมาก ดังที่พระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกได้ตรารึไว้ในกฎพระสงฆ์ข้อที่ 8 เกี่ยวกับการที่พระสงฆ์สามเณรเป็นอลัชชีเพราะไปสนิทสนมกับสีกา เข้านอกออกในบ้านของฆราวาสในยามวิกาล จึงเกิดเสนหารักใคร่กันขึ้น ดังเช่น เณรปิ่นบวชอยู่ที่วัดโพธิ์เสพเมถุนกับสีกาคุ่ม ซึ่งเป็นเมียของพระแพทย หรือกรณีสมิเป่าบวชเป็นพระสงฆ์อยู่วัดพวาเสพเมถุนกับสีกาจันลาวจนมีบุตร นอกจากพระสงฆ์สามเณรจะเสพเมถุนกับสีกาแล้ว ยังมีประเภทพระสงฆ์สามเณรกับแม่ชีซึ่งบวชอยู่ในวัดเดียวกัน ทำผิดศีลสิกขาบทดังเช่นกรณี เณรทองกับชีนวน บวชอยู่วัดบางหว้าใหญ่เสพเมถุนกันอยู่หลังวัด หรือกรณีมหาสังกับชีแก้วบวชอยู่วัดคงคาภิหาร อยู่ด้วยกันในห้องสองต่อสองใกล้ฉาพยาบาลปาราชิก เพราะยัง

¹รัตนโกสินทร์ตอนต้นใช้คำนำหน้าผู้หญิงว่า “อี” เมื่อผู้หญิงอยู่ในฐานะไพร่และทาสแต่ในบางรัชกาลจะใช้คำนำหน้าผู้หญิงที่มีฐานะเป็นทาสว่า “อี” ส่วนผู้หญิงที่มีฐานะเป็นไพร่ว่า “อ้าแดง”.

²รวมกฎหมายพระสงฆ์ (รัชกาลที่ 1-ปัจจุบัน). เล่มเดิม. หน้า 88.

แหล่งเดิม. หน้า 103.

เป็นที่สงสัยต่อผู้ที่พบเห็น หรือกรณีพระนิกรเป็นพระราชคณะประพาศิตนไม่เหมาะสมต่อเพศบรรพชิต ไม่เป็นตัวอย่างที่ดีให้กับศิษย์ เพราะไม่มีความสำรวมชอบพุดจาเกี้ยวลีลา จับมือถือแขนสีกาฉิม สีกาฉิมมอบผ้าห่มส่งให้เอาไปทอดจุ่มนอน แล้วนอนให้สีกาพัดให้เป็นตัวอย่างที่ไม่ดี ทำให้ลูกศิษย์ประพาศิตนตามอาจารย์ เช่น เณรอยู่และมหาชนเป็นลูกศิษย์ของมหาสัง เณรอยู่ไปเป็นชู้กับสีกาทองคำซึ่งเป็นภรรยานายกรมช้างเป็นต้น¹ จากการที่พระสงฆ์สามเณรทำผิดสิกขาบทในเรื่องของการเสพเมถุนปาราชิกนี้ทำให้พระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกได้ทรงลงพระราชอาญาโดยการจับพระสงฆ์สามเณรอลัชชีเหล่านี้สึกแล้วเขียนหลังจากนั้นจับตะเวนบก 3 วัน ลงเรือตะเวนอีก 3 วัน เพื่อนำไปประจานแล้วลักหน้าเพื่อไม่ให้ปลอมเข้ามาบวชได้อีกทั้งนี้เพราะต้องการให้ผู้พบเห็นไม่เอาไปเป็นเยี่ยงอย่าง นอกจากนั้นยังเอาผิดกับญาติโยมของพระสงฆ์สามเณรที่ปกปิดความผิดถึง 7 ชั่วโคตร² การลงโทษพระสงฆ์สามเณรในกรณีดังกล่าวเป็นการลงโทษที่รุนแรง ทั้งนี้เพราะพระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกมีพระราชประสงค์ต้องการให้พระสงฆ์สามเณรที่เป็นอลัชชีพวกนี้ได้เข็ดหลาบและเพื่อไม่ให้พระสงฆ์สามเณรรูปอื่นๆ ดูเยี่ยงอย่างกัน³ แต่ถึงแม้ว่าพระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกจะทรงใช้มาตรการในการชำระสะสางพระพุทธรศาสนาอย่างจริงจังมาตลอดรัชกาล แต่การกระทำผิดของพระสงฆ์สามเณรก็ยังคงมีอยู่ในรัชกาลต่อมา

ในสมัยสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลก มีพระสงฆ์สามเณรประพาศิตนไม่เหมาะสมแก่เพศสมณะ โดยพบว่าความแตกต่างในด้านปริมาณการเกิดพระอลัชชีในลักษณะต่างๆ มากขึ้น โดยพิจารณาจากความถี่ของข้อมูลที่ปรากฏพบว่า ปัญหาความผิดที่ปรากฏมากที่สุดคือ ความผิดในเรื่องของการเสพเมถุน ทั้งนี้มีสาเหตุมาจาก

ด้านสังคม บ้านเมืองในช่วงดังกล่าวเริ่มฟื้นตัวภายหลังสงคราม ราษฎรเริ่มมีอันจะกิน โดยหันมาทำบุญและทำนุบำรุงพระพุทธศาสนามากขึ้น วัดกลับมามีความสำคัญในชุมชน และฆราวาสเริ่มเข้ามาผูกพันกับพระสงฆ์ ความใกล้ชิดระหว่างพระสงฆ์กับฆราวาสมีมากขึ้น ส่งผลให้พระสงฆ์กับอุบาสิกาเสพเมถุนถึงขั้นอาบัติปาราชิก

ค. การป้องกันและแก้ไข

1. จัดสังฆมณฑล ปลายสมัยสมเด็จพระเจ้ากรุงธนบุรี พระสงฆ์แตกแยกออกเป็น 2 ฝ่าย สืบเนื่องมาจากการที่สมเด็จพระเจ้ากรุงธนบุรีมีพระสติวิปลาสพระองค์เข้าพระทัยว่าทรงบรรลุโสดาบัน⁴ จึงบังคับให้พระสงฆ์กราบไหว้พระองค์เช่นเดียวกับฆราวาส คือ

¹ การเป็นชู้ระหว่างหญิงกับชายในสมัยรัตนโกสินทร์ช่วงรัชกาลที่ 1-4 นั้นคงเป็นเรื่องธรรมดาแต่ถ้าเป็นพระสงฆ์จะต้องมีโทษดังที่เทาเชนด แอร์สได้รับแต่งตั้งจากสหรัฐอเมริกาเข้ามาเป็นทูตในสมัยรัชกาลที่ 4 เมื่อ พ.ศ. 2399 บันทึกไว้ว่า "การเล่นเพื่อนเป็นเรื่องธรรมดาสามัญมากเหมือนดังว่าเป็นการกระทำของสัตว์ไม่มีโทษหนักหนาอะไรและไม่เคยมีการลงโทษกัน เว้นไว้แต่กรณีของพระสงฆ์และเจ้านายชั้นสูงเท่านั้น..." จาก เทาเชนด แอร์ส. (2515). บันทึกกรายวันของเทาเชนด แอร์ส. หน้า 17.

² รวมกฎหมายพระสงฆ์ (รัชกาลที่ 1-ปัจจุบัน). เล่มเดิม. หน้า 119.

³ กฎหมายตราสามดวง. (2505). เล่มเดิม. หน้า 188.

⁴ เสทีอน ศุภโสภณ. (2505). เล่มเดิม. หน้า 162.

ฝ่ายสมเด็จพระสังฆราช(จีน) วัดหงษ์รัตนาราม พระวันรัตน์(ทองอยู่) พระรัตนมุนี (แก้ว) ยอมถวายความเคารพสมเด็จพระเจ้ากรุงธนบุรี

ฝ่ายสมเด็จพระสังฆราช(ศรี) วัดระฆังโฆสิตาราม พระพุฒาจารย์ พระพิมลธรรม ไม่ยอมถวายบังคมจึงถูกลงพระราชอาญาและถูกปลดออกจากตำแหน่งต้องไปขนอจมนอยู่ที่วัดหงษ์¹

ดังนั้นเมื่อพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกเสด็จขึ้นครองราชย์ใน พ.ศ. 2325 พระองค์ได้ จัดสงฆมณฑลใหม่คือทรงโปรดเกล้าฯลดสมณศักดิ์พระสังฆราช(จีน)วัดหงษ์ เป็นพระธรรมธีรราชมุนี ว่าที่พระวันรัตน์ ส่วนพระวันรัตน์(ทองอยู่) โปรดให้สึกออกมาเป็นหลวงอนุชิตพิทักษ์ให้รับราชการอยู่ในกรมมหาดไทย พระรัตนมุนี(แก้ว) โปรดให้สึกออกมาเป็นอาลักษณ์ คอยขนานนามพระองค์เจ้าต่าง กรม และยังโปรดเกล้าฯแต่งตั้งสมเด็จพระสังฆราช(ศรี) พระพุฒาจารย์ และพระพิมลธรรมกลับมา ดำรงตำแหน่งตามสมณศักดิ์ดั้งเดิม อีกทั้งยังโปรดเกล้าฯเลื่อนและตั้งสมณศักดิ์ให้แก่พระราชาคณะ และพระสงฆ์ที่ซื่อสัตย์ทรงคุณธรรม ไปประจำตามพระอารามต่างๆ

2. สังกายนาพระไตรปิฎก ในระยะแรกๆที่ตั้งกรุงรัตนโกสินทร์พระสงฆ์ที่มีความรู้มี น้อยมาก ดังที่ในไตรภูมิโลกวิเนจยกถาได้ระบุไว้ว่า “...พระราชาคณะและนักปราชญ์ราชบัณฑิตจารย์ ทั้งปวงถวายวิชันนาเปลื้องบ้าง บมิได้เปลื้องบ้าง...”² นอกจากนี้ยังมีหลักฐานที่ยืนยันถึงความรู้น้อย ของพระสงฆ์ในยุคนี้นี้ที่ทำให้พระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกต้องเร่งทำการสังคายนาพระไตรปิฎก เพื่อฟื้นฟู พระพุทธศาสนาก็คือหนังสือสังคิตยวงศ์ที่ บรรยายถึงการสังคายนาพระไตรปิฎกไว้ว่า “...ภิกษุทั้งหลาย นั้น มีบุญน้อย มักหลงลืม มิได้ทรงไตรปิฎก เปนปุถุชน ปัญญาน้อย ฟังน้อย เมื่อถือพระธรรม พระวินัย มิได้เหมือนด้วยสังคิตยครั้งโบราณ เมื่อถือเอาพระธรรม พระวินัยที่พิรุณ พิปริต แปลเคลื่อน คลาด จึงได้จารพระพุทธรวณะให้บริสุทธิ์ตามสติกำลัง...”³ ด้วยความรู้น้อยของพระสงฆ์หลายครั้งที่ พระราชาคณะวิชันนาแล้ว พระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกทรงพระราชดำริว่าพระองค์ยังไม่ สันความสงสัย⁴ ดังนั้นพระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกจึงทรงมีพระราชดำรัส สั่งให้พระราชา คณะและราชบัณฑิตทั้งปวง ค้นพระไตรปิฎกและยกเอาข้อวินิจฉัยในพระไตรปิฎกนั้นมาแต่งเป็น “ไตร ภูมิิกถา”⁵ ซึ่งเรียบเรียงไว้ใน พ.ศ. 2325 แต่เนื้อหาในเรื่องไตรภูมิิกถานี้แบ่งเป็นส่วนๆ เนื้อความไม่ต่อเนื่องกันและมีข้อความผิดพลาดมากทั้งพระบาลีและพระอรรถกถา⁶ เหตุที่เป็นอย่างนี้เพราะหนังสือซึ่งเป็นต้นฉบับนั้นสร้างขึ้นตามหัวเมือง พระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกจึงทรงโปรดเกล้าฯ ให้

ตามหลักพระพุทธศาสนาหากคฤหัสถ์สามารถปฏิบัติได้ถึงขั้นโสดาบัน และพระสงฆ์เป็นเพียงพระ ปุถุชน ก็สามารถให้วัดคฤหัสถ์ที่บรรลุโสดาบันได้ อ้างใน เสถียรพงษ์ วรรณปก. (2543). พระพุทธศาสนา: วรรณคดีและวิจารณ์. หน้า 34.

¹ สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอกรมพระยาดำรงราชานุภาพ. (2505). เล่มเดิม. หน้า 208.

² พระยาธรรมปรีชา. (2521). เล่มเดิม. หน้า 2.

³ สมเด็จพระวันรัตน์. (2521). สังคิตยวงศ์. หน้า 448.

⁴ พระราชปฤจฉาในชั้นกรุงรัตนโกสินทร์ รัชกาลที่ 1-รัชกาลที่ 5. (2513). เล่ม 1. หน้า 44.

⁵ พระยาธรรมปรีชา. (2521). เล่มเดิม. หน้า 2.

⁶ แหล่งเดิม.

เรียกประชุมพระสงฆ์ซึ่งทรงสมณศักดิ์จำนวน 100 รูป มีสมเด็จพระสังฆราช(ศรี) เป็นประธานทำการสังคายนาพระไตรปิฎกที่วัดนิพพานาราม (พระราชทานนามใหม่เป็นวัดพระศรีสรรเพชญ์ดาราม) โดยคัดเลือกพระสงฆ์ที่ทรงความรู้ทางปริยัติธรรมถึง 218 รูปและราชบัณฑิตอีก 32 คน จัดเป็น 4 กองดังนี้

1. กองชำระพระสุตตันตปิฎก มีสมเด็จพระสังฆราช(ศรี) วัดระฆัง เป็นแม่กอง
2. กองชำระพระวินัยปิฎก มีพระวันรัตน์(สุก) วัดพระศรีสรรเพชญ์ เป็นแม่กอง
3. กองชำระพระสัทธาวิเสส มีพระพิมลธรรม วัดพระเชตุพน เป็นแม่กอง
4. กองชำระพระปรมาตปิฎก มีพระพุฒาจารย์(เป่า) วัดอินทาราม เป็นแม่กอง

มีพระธรรมไตรโลก(ชื่น) วัดหงษ์ เป็นผู้ช่วย¹ การสังคายนาเริ่มขึ้น วันพุธเดือน 12 ขึ้น 15 ค่ำปีวอก พ.ศ. 2331 ในการสังคายนาครั้งนี้พระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกและสมเด็จพระราชวังบวรมหาสุรสิงหนาทจะเสด็จพระราชดำเนินไปยังที่ประชุมสังคายนาทุกวัน วันละ 2 เวลาและยังเกณฑ์ให้พระราชวงศานุวงศ์และข้าราชการทั้งวังหน้าวังหลวงวังหลัง ช่วยกันทำสำรับคาวหวานมาเลี้ยงพระสงฆ์ที่ทำการสังคายนาเพลทุกวันเป็นเวลา 5 เดือน การสังคายนาสำเร็จกลางปี พ.ศ. 2332 นอกจากนั้นก็โปรดให้ช่างมาคัดจำลองไว้ สร้างเป็นพระไตรปิฎกฉบับหลวงเรียกว่า ฉบับทองใหญ่ (เดิมเรียกฉบับทองทิบเพราะปิดทองทั้งตัว) รวมทั้งสิ้น 354 คัมภีร์ เป็นหนังสือใบลาน 3686 ผูกเมื่อสร้างเสร็จได้แห่ไปไว้ที่วัดพระศรีสรรเพชญ์ (วัดมหาธาตุ) และเอาไปไว้ที่หอพระมณเฑียรธรรม วัดพระศรีรัตนศาสดาราม ต่อมาสร้างขึ้นอีก 2 ฉบับคือ ฉบับรองทรงสร้างไว้ 305 คัมภีร์ เป็นหนังสือใบลาน 3649 ผูก และฉบับทองชุบเป็นอักษรขอมย่อตามแบบโบราณเขียนชุบด้วยเส้นหมึก มี 35 คัมภีร์ นอกจากนี้ยังทรงสร้างพระไตรปิฎก แล้วพระราชทานไปตามพระอารามหลวงทุกพระอารามเพื่อให้พระสงฆ์ได้มีพระไตรปิฎกไว้ศึกษาเล่าเรียนอย่างจริงจัง²

พระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกเป็นพระมหากษัตริย์ที่เอาพระทัยใส่ ต่อพระพุทธศาสนาเป็นอย่างยิ่งพระองค์ทรงโปรดเกล้าฯ ให้พระราชาคณะถวายพระธรรมเทศนา โดยพระองค์จะทรงสดับพระสูตร 202 คัมภีร์ พระวินัย 6 คัมภีร์ พระปรมาต 29 คัมภีร์³ และทรงมีพระราชปจ্ঞาต่อพระราชาคณะเกี่ยวกับพระธรรมเทศนาเป็นจำนวนมากทำให้พระราชาคณะที่เข้าเฝ้าถวายพระธรรมเทศนาเหล่านี้ต้องไปค้นคว้าพระไตรปิฎกจากต้นฉบับที่เป็นภาษาบาลีอยู่เสมอๆ⁴

ความพยายามในครั้งนี้ของพระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกเป็นการกระตุ้นให้พระราชาคณะได้ศึกษาพระธรรมเทศนาอยู่เนืองๆ เพื่อนำเอาพระธรรมเทศนาที่ถูกต้องนั้นมาสั่งสอนพระสงฆ์เพื่อให้พระสงฆ์หันมาเอาใจใส่ต่อสมณกิจและปฏิบัติตนได้เหมาะสมกับเพศบรรพชิต

3. ตรากฎหมายสงฆ์ จากการที่พระสงฆ์หย่อนยานในพระวินัย จึงทำให้พระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกทรงตรากฎหมายพระสงฆ์ขึ้น เพื่อใช้บังคับพระสงฆ์ที่ไม่ประพฤติอยู่

¹ เสทือน สุภโสภณ. (2505). เล่มเดิม. หน้า 176-177.

² สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอกรมพระยาตำราพระราชาธิบาย. (2505). เล่มเดิม. หน้า 532.

³ ขอบัญชีว่าด้วยพระดำรัส. (หนังสือสมุดไทยดำ). (จ.ศ. 1144). หอสมุดแห่งชาติ. เลขที่ 7.

หมวดจดหมายเหตุ. กท.ร.1.

⁴ พระราชปจ্ঞาในชั้นกรุงรัตนโกสินทร์ รัชกาลที่ 1-รัชกาลที่ 5. (2513). เล่ม 1. หน้า 170.

ในพระธรรมวินัย ทำตนไม่เป็นที่ศรัทธาของชาวาสถึงกับทรงประณามพระสงฆ์สามเณรเหล่านี้ว่า "...เป็นมหาโจรปล้นพระศาสนา..."¹ กฎหมายนี้ได้ตราขึ้นและประกาศใช้ตั้งแต่ปี พ.ศ. 2325 เป็นฉบับแรกและตราเพิ่มต่อมาตลอดรัชกาลรวมเป็น 10 ฉบับ ซึ่งทั้ง 10 ฉบับเป็นกฎหมายที่ใช้ควบคุมความประพฤติของพระสงฆ์ซึ่งมีเนื้อหาดังนี้

ฉบับที่ 1 ทรงตราขึ้นเมื่อ พ.ศ. 2325 ห้ามไม่ให้พระสงฆ์เทศน์เป็นกาพย์ กลอน หรือเป็นถ้อยคำที่ตลกคะนอง และห้ามให้ฆราวาสฟังเทศน์ทำนองดังกล่าวนี้ด้วย

ฉบับที่ 2 ทรงตราขึ้นเมื่อ พ.ศ. 2326 ห้ามพระสงฆ์ไม่ได้รับฝากสิ่งของจากฆราวาส

ฉบับที่ 3 ทรงตราขึ้นเมื่อ พ.ศ. 2326 ห้ามพระสงฆ์สามเณรเที่ยวแสดงอุตริมนุสสรธรรม คบค้ำกันเป็นกบฏต่อแผ่นดิน

ฉบับที่ 4 ทรงตราขึ้นเมื่อ พ.ศ. 2326 ให้พระราชคณะสอดส่องดูแล ถ้าพระสงฆ์รูปใดหยาบช้ำสอนยากก็ให้กำจัดออกจากศาสนา

ฉบับที่ 5 ทรงตราขึ้นเมื่อ พ.ศ. 2326 ห้ามพระสงฆ์สามเณรที่เป็นอลัชชีเข้าไปทำสังฆกรรมในอุโบสถ

ฉบับที่ 6 ทรงตราขึ้นเมื่อ พ.ศ. 2326 ห้ามพระสงฆ์สามเณรให้ผลไม้ ดอกไม้ ใบไม้แก่ฆราวาส แล้วห้ามไม่ให้พระสงฆ์เป็นหมอนวดหมอยา

ฉบับที่ 7 ทรงตราขึ้นเมื่อ พ.ศ. 2326 ห้ามพระสงฆ์และพระราชคณะเอาเรื่องที่พระสงฆ์ที่ทะเลาะวิวาทกันมาถวายให้พระมหากษัตริย์ทราบ

ฉบับที่ 8 ทรงตราขึ้นเมื่อ พ.ศ. 2332 ห้ามฆราวาสไม่ให้ถวายเงิน ทอง นาค แก้วแหวน ทองเหลือง ทองขาว ทองสัมฤทธิ์ และสิ่งของอันมิควรถวาย

ฉบับที่ 9 ทรงตราขึ้นเมื่อ พ.ศ. 2337 ห้ามพระสงฆ์สามเณรเสพย์เมถุนปาราชิก

ฉบับที่ 10 ทรงตราขึ้นเมื่อ พ.ศ. 2344 ห้ามพระสงฆ์สามเณรเสพย์สุรา น้ำตาลส้มฉันทอาหารค้ำ เทียวดูโขน ดูหนังเป็นต้น

การตรากฎหมายทั้ง 10 ฉบับของพระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกมหาราชมีสาเหตุเนื่องมาจากพระสงฆ์ประพฤติผิดพระธรรมวินัยอย่างรุนแรง เป็นผลให้สถาบันสงฆ์เสื่อมลง รัฐจึงยื่นมือเข้ามามีการจัดการเกี่ยวกับคณะสงฆ์ โดยออกกฎหมายพระสงฆ์ขึ้นควบคุมความประพฤติสงฆ์ ซึ่งกฎหมายนี้ถือเป็นการวางรากฐานของการกำหนดบทลงโทษพระอลัชชีที่เป็นระบบและเป็นแบบแผนในสมัยต่อๆ มา

3. รัชสมัยพระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัย

ก. สภาพการณ์ทั่วไปของสถาบันสงฆ์

ในสมัยพระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัย พระองค์ทรงขึ้นครองราชย์เมื่อ พ.ศ. 2352 เมื่อพระองค์ขึ้นครองราชย์ในปีแรกแห่งรัชกาลพระราชอาณาจักรยังอยู่ในภาวะตรึงเครียด ทั้งนี้เนื่อง

¹รวมกฎหมายพระสงฆ์ (รัชกาลที่ 1-ปัจจุบัน). เล่มเดิม. หน้า 106.

มาจากพม่ายกทัพเข้ามาทางเมืองกลางและเมืองชุมพร¹ เพราะเห็นว่าไทยกำลังผลัดเปลี่ยนแผ่นดิน ขณะเดียวกันองเชียงสือขึ้นครองราชย์เป็นพระเจ้าเวียดนามและคิดที่จะขยายอำนาจเข้ามา ณ เมือง เขมรซึ่งขณะนั้นอยู่ภายใต้การปกครองของกรุงรัตนโกสินทร์ แต่พระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัยทรงแก้ไขสถานการณ์ต่าง ๆ ลงได้ ส่งผลให้เหตุการณ์บ้านเมืองในช่วงต่อมาสงบราบรื่น จนกระทั่งอยู่ในสภาพที่ปราศจากศึกสงครามโดยสิ้นเชิง ทำให้พระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัยมี เวลาที่จะทำนุบำรุงพระพุทธศาสนาได้อย่างเต็มที่ พระพุทธศาสนาในสมัยของพระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัยในช่วงแรก ยังมีสภาพคล้ายคลึงกับในสมัยของพระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกคือ เหตุการณ์ภายในสถาบันสงฆ์ยังไม่สงบราบรื่น ยังต้องได้รับการทำนุบำรุงในทุกด้าน ถึงแม้ว่าในสมัยของสมเด็จพระเจ้ากรุงธนบุรีและพระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกจะทรงปรับปรุง พื้นฟูพระพุทธศาสนาโดยตลอดก็ตาม แต่สถานการณ์บ้านเมืองในขณะนั้นไม่เอื้ออำนวยให้ทั้ง 2 พระองค์พื้นฟูได้อย่างเต็มที่ เมื่อพระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัยขึ้นครองราชย์ พระองค์จึงจำเป็นต้องสานต่องานที่ทั้ง 2 พระองค์ทรงทำนุบำรุงไว้ทั้งในด้านการศึกษาของพระสงฆ์ การจัดการปกครองคณะสงฆ์ หรือแม้แต่การสั่งสอนพระพุทธศาสนาและการปฏิบัติธรรมของพระสงฆ์สามเณร ทั้งนี้ เพราะพระองค์ทรงเล็งเห็นว่าความประพฤติของพระสงฆ์สามเณร ย่อหย่อนจากพระธรรมวินัยลงมาก ในพระราชกำหนดกฎหมายใหม่ ได้บันทึกไว้ว่าใน พ.ศ. 2358 พระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัยทรงตรัสถึงความประพฤติของพระสงฆ์ไว้ว่า "...ประพฤทธพาลทุจริต ผิดจากพระพุทธโอวาทานุสาสน พระวินัยบัญญัติเกิดกำเริบชุกชุมขึ้นต่างต่าง กลับจะเป็นโจรล้างพระพุทธศาสนาให้เสื่อมสุทธเศร้าหมองจะให้พวกดิระถิทั้งปวง ประมาทหมิ่นนิทาพุทธบุตร...ทรงสังเวทสะทลตพระไทยเสียดายพระพุทธศาสนายิ่งนัก..."² และจากสาเหตุที่พระสงฆ์สามเณรประพฤติผิดอยู่เป็นนิจ จึงทำให้พระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัยต้องเข้าไปกำราบและปราบปรามพระสงฆ์อละยัให้หมดไป

ข. ลักษณะของพระสงฆ์อละยัและการกำราบปราบปราม

โดยพระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัยทรงตรากฎหมายออกมาใช้บังคับพระสงฆ์สามเณรดังนี้ พ.ศ. 2353 ทรงตรากฎหมายว่าด้วยเรื่องพระสงฆ์สามเณรประพฤติมิชอบด้วยพระวินัย โดยกล่าวถึงพระสงฆ์สามเณรไม่รักษาศีลสิกขาบทตามพระปาติโมกข์เที่ยวคบกับฆราวาส นุ่งผ้าเหมือนฆราวาส ตีมสุรา กินของตอนกลางคืน เป็นโจรเที่ยวฉกฉวยวิ่งราว รับจ่านำของฆราวาส เดินเอาบุหรืดอกไม้ทัดหู กลางคืนไปดุ่มโหลสพ กลางวันไปยีนจีบสีกา ไปดูการเล่นเจ้าเชรน³ เล่นแข่งเรือ

¹ เจ้าพระยาทิพากรวงศ์. (2504). พระราชพงศาวดารกรุงรัตนโกสินทร์ รัชกาลที่ 2. เล่ม 1. หน้า 46-47.

² พระราชกำหนดใหม่ เล่ม 1. ฉบับนายโหมต กระสาปน์. (หนังสือสมุดไทยดำ). (จ.ศ. 1177). เส้นขาว. หอสมุดแห่งชาติ. เลขที่ 508. หมวดกฎหมาย กท.ร.2.

³ การเล่นเจ้าเชรน (เช็น) เป็นการละเล่นของแขกอิสลาม โดยเขาจะมีผ้าขาวผืนยาวประมาณ 1 วา กว้างประมาณศอกเศษแหะช่องตรงกลางสำหรับสวมศีรษะ เพื่อร่องเลียดที่ไหลลงมาจากศีรษะขณะที่คว้นหัว คือ เขามีดกรีดศีรษะให้เลียดไหล แล้วจะเต้นพร้อมกับตบอกและร้องว่า "เช็นเจ้าเช็น เช็นเจ้าเช็น ยายเดาลา เช็นเจ้าเช็น" คนเต้นเจ้าเช็นโดยมากจะเป็นผู้ชายจำนวนเป็นร้อยขึ้นไป ส่วนหญิงก็มีบ้างเล็กน้อยแต่จะมีพระ

ปลอมทอดกฐิน ทอดผ้าป่า เล่นไฟ เล่นเบี้ย เล่นว่าว ตะตะกร้อ¹ เป็นต้น อนึ่งพระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัยตรากฎหมาย เพื่อแจ้งให้ทราบถึงความประพฤติมิชอบของพระสงฆ์ขณะที่อยู่ในสมณเพศ เมื่อประพฤติผิดดังตัวอย่างเหล่านี้จะถือว่าต้องอาบัติเป็นพระอลัชชี ความพยายามของพระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัยในการกำจัดพระอลัชชีนี้พระองค์ทรงตรากฎหมายที่เข้มงวดหลายครั้งหลายคราแต่ยังคงมีพระสงฆ์สามเณรประพฤติผิดอยู่ในสังคมอีก ดัง กรณีตัวอย่างคือ

1. พระสงฆ์สามเณรวัดอุตริมุขธรรม มีพระสงฆ์สามเณรจำนวนมากที่ชอบศึกษาวิชาที่เป็นอวิชาแล้ววัดอ้างว่าตนเป็นผู้วิเศษ พยายามหลอกให้ผู้คนหลงเชื่อแล้วเข้ามาเป็นพรรคพวกเป็นจำนวนมาก ประกอบกับพระสงฆ์สามเณรเหล่านี้เป็นภัยใหญ่หลวงต่อแผ่นดิน ดังนั้นใน พ.ศ. 2359 พระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัยมีพระบรมราชโองการ ประกาศเรื่องดำราทำนายผู้มีบุญว่า "...แต่นี้สืบไปถ้าไพร่ฟ้าชาวาส และพระสงฆ์สามเณร...ได้ดำราทำนาย...ให้มาส่งยังลูกขุน ณ ศาลา...จะให้เผาไฟเสีย...ถ้าเอาไปซ่อนปิดบังอำพรางไว้...มีผู้มาฟ้องจะให้ลงโทษชาวาสและญาติโยมแห่งพระสงฆ์สามเณร...เสมอโทษกบฏ"²

การที่ราษฎรเชื่อในเรื่องของอิทธิฤทธิ์ ความวิเศษของพระสงฆ์อลัชชีมีสาเหตุมาจากสภาพบ้านเมืองในขณะนั้นไม่มีตึกสงคราม ราษฎรใกล้ชิดสนิทสนมกับพระสงฆ์ ทำให้พระสงฆ์บางรูปที่ศึกษาวิชาเอาเรื่องพุทธทำนายมาหลอกลวงราษฎรได้โดยง่าย

2. พระราชาคณะเป็นอลัชชี ได้เกิดเรื่องพระราชาคณะเป็นอลัชชีพร้อมกันถึง 3 รูป คือพระพุทโฆษาจารย์ (บุญศรี) พระญาณสมโพธิ (เค็ม) พระมงคลเทพมุนี (จิ่น) เสพเมถุนปาราชิก กับสีกาจนมีบุตรหลายคน เมื่อได้ความเป็นสัตย์ตามที่ถูกฟ้องร้อง ทรงลงพระราชอาญาโดยการให้สึก แล้วนำตัวผู้กระทำผิดไปจำคุกไว้³ และจากการที่มีพระราชาคณะทำผิดพระธรรมวินัยนี้เองทำให้พระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัยทรงวิตกกังวลเกี่ยวกับการพระศาสนาจะเสื่อมสูญไปเพราะพระราชาคณะเป็นถึงผู้นำสงฆ์ควรเป็นแบบอย่างที่ดีแก่พระสงฆ์สามเณรกลับมาประพฤติผิดเสียเองแล้วจะไปว่ากล่าวสั่งสอนพระสงฆ์สามเณรที่เป็นลูกศิษย์ได้อย่างไร

การที่พระราชาคณะเป็นพระอลัชชีอาจเนื่องมาจากความใกล้ชิดระหว่างพระสงฆ์กับชาวาส ความสุขสบายของพระสงฆ์ในยามบ้านเมืองสงบ ทำให้พระสงฆ์อยู่ดีกินดี และได้รับนิยภัต

ยาจุหล่า (พระยาจุฬาราชมนตรี) เป็นผู้นำต้นและต้นเป็นจังหวัดยักเยื้อง ไปมางดงามจาก (สง่า กาญจนาคพันธุ์. (2519). เมื่อวานนี้. เล่ม 3. หน้า 24-26.) จะมีคนไปดูการเล่นชนิดนี้เป็นจำนวนมาก คงเป็นเพราะเหตุนี้พระมหากษัตริย์จึงทรงตรากฎหมายห้ามพระสงฆ์สามเณรเข้าไปดูการเล่นเจ้าเซ็น ด้วยทรงเห็นว่าไม่เหมาะที่บรรพชิตจะไปเบียดเสียดกับชาวาสเพื่อดูการแสดงดังกล่าว

¹พระราชกำหนด. (หนังสือสมุดไทยดำ). (จ.ศ. 1172). เส้นขาว. หอสมุดแห่งชาติ. เลขที่ 567. หมวดกฎหมาย กท.ร.2.

²ประกาศเรื่องดำราทำนายผู้มีบุญ. (หนังสือสมุดไทยดำ). (จ.ศ. 1178). เส้นขาว. หอสมุดแห่งชาติ. เลขที่ 577. หมวดกฎหมาย กท.ร.2.

³เจ้าพระยาทิพากรวงศ์. (2504). พระราชพงศาวดารกรุงรัตนโกสินทร์ รัชกาลที่ 2. เล่ม 1. หน้า 164.

จากพระมหากษัตริย์ จึงทำให้พระสงฆ์กระทำความผิดโดยไม่มีความละอาย ประกอบกับการได้สมณศักดิ์เป็นพระราชาคณะ แสดงว่าพระสงฆ์ต้องผ่านการศึกษาเล่าเรียนพระปริยัติธรรม แต่การศึกษาเล่าเรียนไม่ได้มีมาตรฐานกำหนดให้พระสงฆ์ต้องเป็นคนดีในสังคม แต่การศึกษาสอนให้พระสงฆ์ได้ศึกษาพระธรรมวินัย เพื่อนำเอาพระธรรมวินัยนั้นไปปฏิบัติ หากพระสงฆ์ไม่นำไปปฏิบัติ การศึกษาเล่าเรียนคงช่วยให้พระมีความรู้ แต่ไม่ได้ช่วยให้พระสงฆ์ไม่ประพฤติดนเป็นอลัชชี

ค. การป้องกันและแก้ไข

1. การจัดให้มีพิธีวิสาขบูชา พระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัย ทรงมีวิเทโศบายในการจัดพิธีวิสาขบูชาอย่างชาญฉลาด เพราะพระองค์ทรงตั้งพระราชหฤทัยให้พิธีนี้เป็นพิธีที่ให้ราษฎรและพระสงฆ์ได้ประกอบพิธีกรรมทางศาสนาาร่วมกันคือ ต้องการให้ราษฎรได้รักษาศีล ฟังเทศน์ ฟังธรรมและต้องการให้พระสงฆ์ได้ลงพระอุโบสถเจริญพระปริตธรรม เพื่อทำหน้าที่สั่งสอนพระธรรมแก่ราษฎร ส่วนราษฎรจะได้เป็นพุทธศาสนิกชนที่ดี เมื่อทั้งราษฎรและพระสงฆ์เป็นผู้ที่มีพระธรรมอยู่ในจิตใจก็จะประกอบแต่กรรมดีปฏิบัติตนเป็นพุทธศาสนิกชนที่ดีงาม ส่งผลให้บ้านเมืองสงบราบรื่น เพราะมีราษฎรที่มีศีลธรรมและมีพระสงฆ์ที่เคร่งครัดและปฏิบัติตามพุทธบัญญัติ เป็นตัวอย่างอันดีงามของพุทธศาสนิกชน

พระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัยกำหนดพระราชพิธีนี้ขึ้นเป็นครั้งแรก ในสมัยรัตนโกสินทร์เมื่อ พ.ศ. 2360 พระราชพิธีนี้เคยมีมาตั้งแต่สมัยกรุงสุโขทัยและสมัยต่อมาไม่ปรากฏว่ามีพระราชพิธีนี้อีก จนมาถึง พ.ศ. 2360¹ พระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัย ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้จัดขึ้นอีกครั้ง จึงถือว่าพิธีนี้เป็นครั้งแรกแห่งกรุงรัตนโกสินทร์ การพระราชพิธีครั้งนี้พระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัยทรงให้ความสำคัญกับพระราชพิธีนี้มาก ดังที่ในพระราชพงศาวดารกรุงรัตนโกสินทร์รัชกาลที่ 2 ได้มีประกาศทั่วราชอาณาจักรว่า "...อาณาประชาราษฎร์...คำวานิชสมณะชีพราหมณ์ ให้รู้จงทั่วให้กระทำความดีตามพระราชบัญญัติดังกล่าวมานี้จงทุกประการ ถ้าผู้ใดมีฟัง จะเอาตัวผู้กระทำความผิด เป็นโทษโดยโทษานุโทษ"² พระราชพิธีวิสาขบูชาที่พระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัยทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้มีขึ้นทุกปีนับตั้งแต่ปี พ.ศ. 2360 เป็นต้นมา เพราะทรงเห็นว่าวันวิสาขบูชาเป็นวันที่พระพุทธเจ้าประสูติ ตรัสรู้ และปรินิพพาน ดังนั้นวันนี้จึงสมควรเป็นวันที่สำคัญยิ่งต่อพุทธศาสนิกชนโดยทั่วไปในการพระราชพิธีนี้ พระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัยได้สมเด็จพระสังฆราช(มี)เป็นผู้ที่คอยถวายคำปรึกษาในการจัดทำพิธี พิธีนี้จะมีขึ้น 3 วัน เริ่มตั้งแต่วันขึ้น 14 ค่ำไปจนกระทั่งถึงแรม 1 ค่ำเดือน 6 โดยพระมหากษัตริย์จะทรงรักษาอุโบสถศีลปรนนิบัติพระสงฆ์ปล่อยสัตว์ 3 วัน ในวันขึ้น 15 ค่ำ มีการถวายสลากภัตแก่พระสงฆ์ในพระราชวังหลวงและในพระบรมมหาราชวัง ส่วนราษฎรนั้นห้ามไม่ให้ฆ่าสัตว์ เสาสุราทั้ง 3 วันนี้ และให้ถวายประทีปตั้งโคมแขวนและเครื่องสักการะบูชาดอกไม้เพลิงและเวียนเทียนทั้ง 3 วันและต้องรักษาอุโบสถศีล ถวายบิณฑบาตปล่อยสัตว์ตามศรัทธาตกแต่งเครื่องสักการะบูชาไปยังพระอารามตั้งพนมดอกไม้ แขนงรูปเทียน ธงในพระ

¹ พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว. (2503). พระราชพิธีสิบสองเดือน. หน้า 427.

² สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอกรมพระยาดำรงราชานุภาพ. (2511). พระราชพงศาวดารกรุงรัตนโกสินทร์ รัชกาลที่ 2 เล่ม 2. หน้า 9.

อุโบสถสถานพระเจดีย์ และพระศรีมหาโพธิ์ให้ถวายสลากภัตแก่พระสงฆ์ในอารามที่ใกล้บ้าน ส่วนพระสงฆ์สามเณรให้สวดพระธรรมเทศนาในพระอารามทั้งเช้าทั้งเพลภายในพระอุโบสถ พระสงฆ์ต้องตั้งหม้อน้ำวงสายสิญจน์เพื่อทำน้ำพระพุทธรมนต์ โดยพระสงฆ์ต้องสวดพระพุทธรมนต์ เจริญพระปริตธรรมเพื่อให้ราษฎรนำน้ำนี้ไปกินอาบประพรมบ้านเรือนเพื่อป้องกันอุบัตินตรายต่าง ๆ¹ ดังนั้นพระราชพิธีวิสาขบูชาจึงเป็นพระราชพิธีที่พระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัย ทรงมีพระประสงค์ที่จะให้ราษฎรและพระสงฆ์สามเณรได้ประพฤติตนเป็นคนดีและปฏิบัติตนตามหลักพระพุทธศาสนา

2. การสังคายนาทสวดมนต์ พระราชกรณียกิจที่สำคัญในด้านพระพุทธศาสนาของพระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัยคือการสังคายนาทสวดมนต์ การสังคายนาครั้งนี้ไม่ปรากฏหลักฐานว่าจัดทำขึ้นเมื่อปีใด แต่ในหมายรับสั่งรัชกาลที่ 2 พ.ศ. 2364 ได้กล่าวถึงเรื่องทำนองนี้ว่า “จุลลศักราช 1183 ปีมเสง ตรีนศก ล้นเกล้าฯ เสด็จออกประณิบัติพระ ณ พระที่นั่งจักรีพัฒพิมาน มีพระราชโองการตรัสเหนือเกล้าฯสั่งว่า ให้ระดมอาลักษณ์จำลองพระพุทธรมนต์ขอมเป็นหนังสือไทย ให้เจ้ากรมราชบัณฑิตชำระอักษรให้ถูกต้อง...”² และพระราชพงศาวดารของเจ้าพระยาทิพากรวงศ์ได้อ้างถึงการที่พระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัยทรงโปรดเกล้าฯให้พระเจ้าอนังนางเธอพระองค์เจ้าศศิธรเป็นหัวหน้า ชักชวนพระบรมวงศานุวงศ์และข้าราชการฝ่ายในมาฝึกหัดสวดมนต์³ จากหลักฐานข้างต้นแสดงถึงการสังคายนาทสวดมนต์มีขึ้นเป็นครั้งแรก ในสมัยพระพุทธเลิศหล้านภาลัยและวิธีการสังคายนานั้นพระองค์ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯให้อาลักษณ์ช่วยกันจำลอง⁴ จากอักษรขอมออกเป็นอักษรไทย แล้วให้เจ้ากรมราชบัณฑิตตรวจสอบความถูกต้องของอักษรโดยช่วยกันแปลคำต่อคำ หลังจากนั้นทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯให้คัดลงในสมุด แล้วจึงนำมาฝึกสวดกันโดยทั่วไป

การสังคายนาทสวดมนต์ของพระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัยนี้ถึงแม้จะไม่ทราบสาเหตุของการสังคายนาที่แท้จริงในการจัดทำขึ้นก็ตาม แต่สิ่งที่ได้จากกรสังคายนาครั้งนี้คือพระสงฆ์สามเณรได้ศึกษาเล่าเรียนพระธรรมมากขึ้น ทั้งนี้เพราะพระสงฆ์สามเณรที่ไม่มีความรู้ในภาษาบาลีก็สามารถอ่านและรู้ความหมายของบทสวดต่าง ๆ ได้จากบทสวดมนต์นี้ เพราะบทสวดมนต์นี้ได้รับการแปลจากภาษาบาลีเป็นภาษาไทยเรียบร้อยแล้ว จึงง่ายต่อการนำไปศึกษาเพราะบทสวดมนต์นี้ได้คัดเลือกมาจากพระไตรปิฎกแล้วถูกจัดออกเป็นหมวดหมู่ตามความเหมาะสมของการใช้งาน เช่นงานมงคล งานอวมงคล ซึ่งบทสวดมนต์นั้นนอกจากส่งผลให้ราษฎรได้ศึกษาพระธรรมจากการไปฟังเทศน์แล้ว ยังส่งผลให้พระสงฆ์สามเณรได้เรียนรู้พระไตรปิฎกจากบทสวดมนต์นี้ได้ โดยไม่ยากต่อการอ่านและการนำมาเทศน์สั่งสอนราษฎรให้ประพฤติปฏิบัติตนเป็นคนดีในสังคม

3. การแต่งตั้งพระราชาคณะและอธิการเจ้าวัดไปเป็นอาจารย์คอยบอกพระกรรมฐานประจำวัดต่าง ๆทั่วราชอาณาจักร พระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัยทรงโปรดเกล้าฯให้มี

¹ แหล่งเดิม. หน้า 4-9.

² เรื่องให้ระดมอาลักษณ์จำลองสวดมนต์จากอักษรขอมเป็นอักษรไทย. (หนังสือสมุดไทยดำ). (จ.ศ. 1183). เส้นขาว. หอสมุดแห่งชาติ. เลขที่ 3. หมวดหมายรับสั่ง. กท.ร.2.

³ เจ้าพระยาทิพากรวงศ์. (2504). พระราชพงศาวดารรัชกาลที่ 2 เล่ม 2. หน้า 87.

⁴ จำลองคือการถอดข้อความที่เป็นภาษาบาลี (อักษรขอม) ออกเป็นอักษรไทย.

อาจารย์บอกพระกรรมฐาน เพื่อให้พระสงฆ์สามเณรได้ปฏิบัติธรรมในด้านวิปัสสนาธุระไม่ให้ผิดเพี้ยนไปจากคำสอนของพระพุทธศาสนา เพราะถ้าประพฤติปฏิบัติวิปัสสนาธุระผิดๆจะก่อให้เกิดภัยต่อบ้านเมืองได้และยังก่อให้เกิดความแตกแยกขึ้นในสังคม หลอกให้คนเกิดความเชื่อถ้อยและปฏิบัติไปในทางที่ผิดๆ ดังเช่น กรณีที่เกิดผู้วิเศษพวกที่เรียกตนเองว่าผู้มีบุญต่างๆ ดังนั้นพระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัยทรงมีพระบรมราชโองการในเรื่องนี้ไว้ว่า

...ทรงพระราชอนุสรณ์คำนึงถึงครั้งแผ่นดินสมเด็จพระพุทธเจ้าหลวง ทรงพระราชสัทธาสังคายนามะไตรปิฎกฝ่ายคันถธุระที่คลาดเคลื่อนเพี้ยนผิด ก็ถูกต้องตามพระบาทสมเด็จพระสงฆ์สามเณรได้เล่าเรียนพระศาสนาสืบมา แต่ฝ่ายพระวิปัสสนาธุระพระสงฆ์สามเณรชาวาสปรนินิบัติวิปัสสนาต่างๆ ตามคติอาจารย์ ไม่ต้องด้วยพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวมีพระราชนิพนธ์พระศาสนาให้ถาวรทั้งฝ่ายคันถธุระแลวิปัสสนาธุระเป็นพระราชอาณัติสั่งปลงพระทัยหวังตั้งประทับแก้วส่องสว่างทางสวรรค์นิพพาน จึงมีพระราชโองการบานพระบัณฑูรสุรสิงหนาทดำรงสั่งพระเจ้าอยู่หัวเธอกรมหมื่นรักษาราชธรรมาสน์สมเด็จพระสังฆราชคณะฐานานุกรมเจ้าอาวาส ๓ พระอารามหลวงและพระอารามนอกกรุงในกรุงที่มีสัทธาบำเพ็ญพระสมณวิปัสสนากรรมฐานถูกต้องสมควรโดยพุทธโฆวาทานุศาสน์ทรงองค์าสังฆตถาทาน ถวายเครื่องเสนาสนะบาตรไตรจีวรกลดบริวารสมควรแก่สมณะอริยวาสี ตั้งแต่งไปเป็นอาจารย์บอกพระกรรมฐานแก่พระสงฆ์สามเณรชาวาสปะขาวซึ่งผู้มีสัทธาให้ถูกต้องตามคลองพระพุทธานุญาตทรงพระราชสัทธาทั้งนี้พระทัยตั้งหวังพระสรเพชญ์โพธิญาณ...

พระอาจารย์ที่พระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัยทรงโปรดเกล้าฯแต่งตั้งขึ้นนี้มีทั้งหมด 76 รูป² ได้แก่ พระอารามต่างๆในกรุงเทพฯมี 33 รูป พระอารามต่างๆหัวเมืองฝ่ายเหนือ 20 รูป พระอารามต่างๆหัวเมืองปักษ์ใต้ 23 รูป

การที่รัฐแต่งตั้งพระราชาคณะและอธิการเจ้าวัดไปประจำตามพระอาราม อาจมีสาเหตุมาจากพระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัยทรงเห็นพระสงฆ์ไม่มีความรู้ในพระธรรมวินัย อ่านภาษาบาลีไม่ได้ ศึกษาพระธรรมไม่แตกฉาน การส่งพระสงฆ์ที่มีความรู้ไปสอน พระสงฆ์จะได้เรียนรู้ในทางที่ถูกต้อง และปัญหาการเกิดพระสงฆ์อลัชชีจะลดลง นอกจากนี้การส่งอาจารย์ไปตามพระอาราม ยังเป็นการได้ช่วยรัฐสอดส่องดูแลพระสงฆ์ที่ประพฤติตนผิดพระธรรมวินัยโดยทางอ้อมอีกด้วย

4. การจัดทำบัญชีทางว่า ในปี พ.ศ. 2357 พระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัยได้มอบหมายให้พระราชาคณะจัดทำบัญชีทางว่า ดังนั้นพระวุฒิการบดีจึงมีหมายประกาศไปถึงพระครูปลัดสัมพิพัฒน์สุตอาจารย์ พระครูสมุหวรรณคดีสิทธิการ วัดพระเชตุพน และพระครูปลัดวัดประยูรวงศา

¹ สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอกรมพระยาดำรงราชานุภาพ. (2521). ประวัติวัดอรุณราชวราราม. หน้า 144.

² สุขชวน พลอยชุม. (2531). เล่มเดิม. หน้า 122.

ราม ซึ่งเป็นเจ้าคณะใหญ่ส่งประกาศนี้ไปยังอธิการเจ้าวัดทุกวัด ให้ทำบัญชีทางว่าวเกี่ยวกับรายชื่อพระสงฆ์สามเณร พร้อมทั้งชื่อของนายประกันส่งไปยังเจ้าคณะแล้วเจ้าคณะจัดส่งไปยังพนักงานกรมพระธรรมการทุกเดือน เพื่อกวดขันความประพฤติของพระสงฆ์สามเณร สาเหตุที่พระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัยทรงโปรดเกล้าฯ ให้ทำบัญชีทางว่าวนี้ เพราะเมื่อพระสงฆ์สามเณรเกิดคดีความขึ้นมักจะหนีไปไม่สามารถเอาตัวมาลงโทษได้ จึงได้ให้ทำบัญชีทางว่าวขึ้น เมื่อเกิดมีผู้มาฟ้องร้องต่อเจ้าพนักงานและชำระได้ความจริง ให้เจ้าคณะลงโทษพระสงฆ์สามเณรรูปนั้นตามโทษที่ทำ พร้อมทั้งให้นายประกันมาลงโทษฐานเป็นผู้สมรู้ร่วมคิดด้วย ถ้าอธิการเจ้าวัดขัดขืนไม่เชื่อฟังประกาศนี้ ให้เจ้าคณะปรับโทษอธิการเจ้าวัดให้จงหนัก¹

5. การแต่งหนังสือโอวาทานุสาสน์ พระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัยจึงทรงโปรดเกล้าฯ นิมนต์สมเด็จพระสังฆราช(มี) กับสมเด็จพระพนรัตน์(อาจ) ได้ร่วมกันแต่งหนังสือโอวาทานุสาสน์ขึ้น เพื่อให้พระสงฆ์สามเณรได้ศึกษาเกี่ยวกับการปฏิบัติตนของพระสงฆ์สามเณรดังนี้คือ²

5.1. พระสงฆ์สามเณรทุกวันนี้หยาบช้ำลามกเพราะไม่ได้ศึกษาเล่าเรียนให้รู้จักจุดปาริสุทธิศีล 4 ประการ³ ทั้งนี้เพราะขณะที่บวชอยู่กับพระอุปัชฌาย์อาจารย์นั้น พระอุปัชฌาย์อาจารย์ไม่สั่งสอนปล่อยปละละเลยจนไม่รู้จักวัตรปฏิบัติ

5.2. ลูกศิษย์ที่ไปจากสำนักของพระอุปัชฌาย์อาจารย์ ไปอยู่ตามลำพังนั้นไม่มีผู้ใหญ่คอยสั่งสอน ทำให้ไม่รู้จักอาบัติหนักเบา ไม่รู้จักสิกขาบทหรือแม้แต่การพินทุ อธิษฐานจีวรก็ไม่รู้จัก

5.3. กล่าวถึงคุณสมบัติของพระอุปัชฌาย์ โดยให้พระราชาคณะสั่งสอนพระสงฆ์สามเณรที่จะมาเป็นพระอุปัชฌาย์อาจารย์ให้รู้จักอาบัติ อนาบัติ ครุกาบัติ ลหุกาบัติ และจะเป็นพระอุปัชฌาย์ได้ต้องมีอายุพรรษาตั้งแต่ 10 พรรษาขึ้นไป และต้องรู้จักลักษณะการทำสังฆกรรมอุโบสถกรรม ปวารณากรรม

5.4. เมื่อพระสงฆ์บวชใหม่ต้องอยู่ศึกษากับพระอุปัชฌาย์ของตนเป็นเวลา 5 พรรษา จึงจะไปพำนักที่อื่นได้

5.5. ผู้เป็นอาจารย์ต้องเป็นผู้สอนสิกขาบทให้พระสงฆ์ที่บวชใหม่ รวมทั้งให้ไตรสรณคมน์และสามารถสวดกรรมวาจาได้ คือต้องรู้จักการเกิดอภขระ 8 ด้านคือ คีระะ อก พัน จมูก ริม

¹ หมายเหตุประกาศ. (หนังสือสมุดไทยดำ). (จ.ศ. 1176). เส้นขาว. หอสมุดแห่งชาติ. เลขที่ 566. หมวดกฎหมาย กท.ร.2.

² พระวินัยแปลร้อย. (หนังสือสมุดไทยดำ). (พ.ศ. 2356). ตัวรง. หอสมุดแห่งชาติ. เลขที่ 85. หมวดธรรมคดี. กท.ร.2.

³ ปาริสุทธิศีล 4 ประการ ได้แก่

1. ปาติโมกขสังวรศีล คือศีลสิกขา 227 ข้อ
2. อินทริยสังวร คือ ไม่ให้อกุศลครอบงำตา หู จมูก ลิ้น กาย ใจ
3. อาชีวะปาริสุทธิศีล คือเว้นการเลี้ยงชีพด้วยมิถิยาชีพ เช่นเป็นหมอยาและเว้นจากเดรัจฉานวิชา
4. ปัจจัยสันนิสสิตศีล คือพิจารณาปัจจัย 4 ได้แก่ จีวร บิณฑบาต เสนาสนะ ยารักษาโรค

ผีปาก เพดาน คอ ตันล้น และต้องรู้จักประเภทของพยัญชนะ 10 ประการ คือ สีถิล ฐนิต ทิฆะ รัสสะ
ครุ ลหุ นิคฤหิต สัมพันธ วัวถิตะและวิมุต¹

6. การให้รู้จักการกรณกรณิน โดยต้องศึกษาในธรรมทั้ง 8 ประการคือ รู้จักบุพพกิจ รู้จัก
ประจุผ้าเก่า อธิษฐานผ้าใหม่ กรณผ้ากรณิน รู้จักมาติกา 8 รู้จักปัลลโพิธิ 2 รู้จักลักษณะเจาะกรณิน และรู้
จักอานิสงส์กรณิน 5 นอกจากนี้ ยังอธิบายถึงวิธีการรับผ้าพระกรณิน หนังสือโอวาทนานุสาสน์นี้ทรงโปรด
เกล้าฯ ให้แจกไปตามพระอารามต่างๆ เพื่อให้พระสงฆ์นำไปปฏิบัติ

ในสมัยพระพุทธเลิศหล้านภาลัยพระองค์ทรงพยายามแก้ไขให้พระอลัชชีหมดไปจากสังคม
แต่พระอลัชชียังคงมีอยู่และมากขึ้นในรัชกาลต่อมา ทั้งนี้พบว่าสาเหตุจากความไม่เด็ดขาดในการตัดสิน
ลงโทษพระอลัชชีของพระมหากษัตริย์เอง โดยพิจารณาได้จากการที่พระองค์ทรงตรากฎหมายเกี่ยวกับ
ความผิดของพระสงฆ์หลายครั้งหลายครา

4. รัชสมัยพระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัว

ก. สภาพการณ์ทั่วไปของสถาบันสงฆ์

ในสมัยพระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัว เมื่อพระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัวเสด็จขึ้น
ครองราชย์เมื่อ พ.ศ. 2367 ในด้านพระพุทธศาสนาหากมองดูเพียงผิวเผินจะเห็นว่าพระพุทธศาสนา
สงบราบรื่น คณะสงฆ์เป็นระเบียบเรียบร้อย ทั้งนี้เพราะบ้านเมืองสงบสุข พระมหากษัตริย์ทรงทำนุ
บำรุงพระพุทธศาสนาได้อย่างเต็มที่ ประกอบกับพระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัวมีพระราช
ศรัทธาอย่างยิ่งยวดในเรื่องของพระพุทธศาสนา ดังที่ วอลเตอร์ เอฟ เวลลา ได้บันทึกไว้ในหนังสือ
เรื่อง แผ่นดินพระนั่งเกล้าว่า พระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัวได้สร้างและปฏิสังขรณ์พระพุทธรูป
และวัดวาอารามมากมายก่ายกอง² และยังทรงประกอบพระราชภารกิจอันเป็นพระราชกุศล เกี่ยวกับการ
การพระศาสนาเป็นประจำดังเช่น ทรงบาตรในพระราชวังทุกๆ เช้า ถวายผ้าพระกฐิน ถวายนิคมภัตแด่
พระสงฆ์สามเณรเป็นต้น และการที่พระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงให้ความเคารพพระสงฆ์
สามเณร และทรงสนับสนุนผู้ที่ได้บวชเรียน จึงมีผู้ที่เข้ามาบวชในพระพุทธศาสนามากขึ้น ส่งผลให้
สถานการณ์ภายในสถาบันสงฆ์เกิดความไม่สงบ เพราะผู้ที่เข้ามาบวชไม่มีศรัทธาในพระพุทธศาสนา
ประพฤติดนเป็นพระสงฆ์สามเณรอลัชชีมีชีวิตความเป็นอยู่ที่สุขสบายเพราะราษฎรโดยทั่วไปมักคิดว่า
“ชีร้าย ชั่งชี คฤหัสถ์ร้าย ชั่งคฤหัสถ์” จึงทำให้ชีวิตความเป็นอยู่ของพระสงฆ์สามเณร ในสมัยนี้นั้นค่อนข้าง
จะสุขสบาย ดังที่สุนทรภู่ได้นำไป เขียนบรรยายไว้ในหนังสือเรื่อง นิราศสุพรรณตอนหนึ่งว่า

ตะวันเย็นเห็นพระพร้อม	ล้อมวง
ตีปะตะกร้อตรง	คู่ได้
สมภารท่านก็ลง	เล่นสนุก ขลุ่ยแอ
เขาค่างต่างอวดไอ้	อกให้ใจหาย

¹พระวินัยแปลร้อย. (หนังสือสมุดไทยดำ). (พ.ศ. 2356). ตำรวจ. หอสมุดแห่งชาติ. เลขที่ 85.
หมวดธรรมคดี. กท.ร.2.

²วอลเตอร์ เอฟ เวลลา. (2514). แผ่นดินพระนั่งเกล้า. หน้า 65.

หยุดตะกร้อไล่ไก่ตั้ง	ตีอัน
ผ้าพาดบาตรเหล็กพนัน	เหน็บรัง
ไก่แพะแรบบัน	พัดอุบ ทูบเอย
เจ้าวัดตัดเรือตั้ง	แต่งเหล่านเย็นใจ
เสียเทียบเสียรูปซ้ำ	เสียศรัทธา
เสียที่กมลมา-	โนชญ์น้อม
เสียตายฝ่ายศาสนา	สมณะ พระเอย
เสียนำตาหูพร้อม	เพราะรู้ดูเห็น ¹

ข. ลักษณะของพระสงฆ์อลัชชีและการกำราบปราบปราม

ความประพฤติของพระสงฆ์สามเณร ในสมัยพระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัวนอกจากจะไม่สำรวมกายไปเตะตะกร้อ ตีไก่ เล่นการพนันแล้ว ความผิดพระธรรมวินัยของพระสงฆ์ยังมีอีกมากดังที่ พระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัวได้ตรัสถึงความประพฤติของพระอลัชชีไว้ใน จดหมายเหตุเมื่อ พ.ศ. 2358 ว่า พระสงฆ์สามเณรอลัชชีเหล่านี้บวชเพื่อสากสัการะไม่ปฏิบัติตามโอวาทของพระพุทธเจ้า ไม่เกรงกลัวพระราชอาญา มีพระสงฆ์สามเณรสุบผีน สุบกัญชา ต้มสุรา น้ำตาลส้ม ฉันทข้าวและอาหารขบเคี้ยวในยามวิกาล ใส่หมวกเสื้อกางเกงเหมือนอย่างฆราวาส คาดกระเป๋ากุญแจโพก ศีรษะนุ่งห่มผ้าขาวบ้าง ผ้าสีบ้าง ผ้าขาวม้าบ้าง เอาจีวรพาดบ่า ใส่เงินใส่ทอง ทัดดอกไม้สวมมาลัยทั้งคอทั้งมือ ถืออาวุธทั้งมีด ดาบ ขวาน กระบอง เดินอยู่บนถนน วิวาทติรันพันทาง กลางคืนแปลงเพศห่มผ้าแพรที่มีสีต่างๆ แล้วออกจากวัดไปเที่ยว ดูลอยกระทง พายเรือสำปั้นแข่งกับสีกาบ้าง ลงเรือลำเดียวกับสีกาบ้าง ไปดูโล่ชิงช้า และดูมโหรีสพ การเล่นต่างๆ เล่นการพนันมีทั้งชนก ชนไก่ กัดปลา กัดปลาเข็ม เล่นถั่ว เล่นโป เล่นฮิโปง จัดทุเรียน บอกหอยให้ฆราวาส เล่นแข่งเรือ วิ่งวัวควาย เล่นสะบ้า ต่อไก่ป่า ต่อนกสีชมพู นกเขา เล่นมวยปล้ำ กระบี่กระบอง เทศน์มหาชาติดลกคนอง ซึ่งผิดแบบแผนที่โบราณประเพณีไว้ พระสงฆ์สามเณรบางรูปแย่งกันรับอาหารบิณฑบาตร² เป็นต้น เนื่องจากความผิดดังกล่าวของพระสงฆ์สามเณรมีมากมายจึงขอยกตัวอย่างมาเพียงบางตัวอย่างเท่านั้น ได้แก่

1. พระสงฆ์สามเณรไม่มีหิริโอตตัปปะ ความประพฤติของพระสงฆ์สามเณรที่ขาดการสำรวมกาย และยังมีใจละโมภ ดัดกิเลสไม่ขาดยังคงใช้ชีวิตเช่นเดียวกับฆราวาส ทำให้พระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงเป็นห่วงในพระพุทธศาสนาจะไม่เจริญรุ่งเรือง จึงทรงออกประกาศห้ามไม่ให้ฆราวาสคบพระอลัชชีที่ไม่มีหิริโอตตัปปะ ทำให้ราษฎรเสื่อมศรัทธาในพระพุทธศาสนาโดยมีรับสั่งว่า

...ถ้าผู้ใดพบเห็นพระสงฆ์สามเณรที่เปะปะอลัชชีอันมิได้มีอินทริยสังวร แลประพฤติผิด...ให้
เห็นแก่พระพุทธศาสนา...ช่วยจับกุมเอาตัวมามอบแก่พระราชาคณะเถาณานุกรม เจ้าอธิการที่

¹สุนทรภู่. (2511). นิราศเมืองสุพรรณฉบับสมบูรณ์. หน้า 63.

²ประกาศฆราวาสห้ามมิให้คบพระอลัชชี. (หนังสือสมุดไทยดำ). (จ.ศ. 1204). เล่มขาว. หอสมุดแห่งชาติ. เลขที่ 628. หมวดกฎหมาย. กท.ร.3..

อารามใกล้แล้วให้บอกกล่าวสังฆการีชำระการ...จะได้นำความกราบทูลแล้วจะภาตวัภิกษุสามเณร...ไปส่งพระอุปัชฌาให้ว่ากล่าวสั่งสอน...ถ้าผู้ใดฝ่าฝืนห้ามตามพระราชกำหนดกฎ ประเทศไว้ยังขึ้นจะเป็นใจให้แก่ภิกษุสามเณร...ซึ่งเป็นอลัชชีมิได้จับกุมเอาความว่ากล่าว ล่วงพระราชกำหนดดังนี้ ความทุกข์โทษจะพึงมีแก่คนทุกศีล ...¹

2. พระสงฆ์สามเณรเป็นปาราชิก ในสมัยพระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัวก็ยังมีพระสงฆ์สามเณรทำผิดถึงขั้นปาราชิกเป็นจำนวนมาก พระราชพงศาวดารรัชกาลที่ 3 พ.ศ. 2385 ระบุไว้ว่า “เมื่อเดือน 1 เดือน 2 เดือน 3 เกิดชำระความพระสงฆ์ที่ประพฤติอนาจารมิควร ได้ตัวชำระสึกเสียก็มากประมาณ 500 เศษ ที่หนีไปก็มาก พระราชาคณะเป็นปาราชิกก็หลายรูป”² ดังตัวอย่างกรณีของ สมิตวงเป็นพระสงฆ์บวชอยู่ที่เมืองพิจิตรเป็นหมอยารักษาชาวราวาส อำแดงสุกเป็นผู้นิมนต์สมิตวงไปรักษานายบรอดสามีของอำแดงเมือง ความใกล้ชิดทำให้สมิตวงซึ่งเป็นพระสงฆ์ชอบพอและเสพเมถุนกับอำแดงเมือง ทำให้เกิดเสื่อมเสียในพระพุทธศาสนา กรมหมื่นรักษรรณเรศโปรดเกล้าฯสั่งให้เจ้าเมืองพิจิตรส่งตัวสมิตวงและอำแดงเมืองลงมากรุงเทพฯ ใต้สวนรับเป็นสัตย์จึงให้สักหน้าและส่งไปเป็นตะพุ่นหญ้าช้าง ต่อมาสมิตวงหนีไปได้แต่ทางการตามจับกลับมาได้ภายหลัง³

พระสงฆ์สามเณรเป็นปาราชิกกันจำนวนมากในสมัยพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัวนี้ มีปรากฏให้เห็นทั้งในเมืองและนอกเมือง ทั้งนี้เพราะพระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัวเป็นผู้ที่เลื่อมใส ในเรื่องพระพุทธศาสนา รวมทั้งให้ความศรัทธาในพระภิกษุสงฆ์สามเณร ถึงแม้ว่าใน พ.ศ. 2385 พระองค์จะชำระความประพฤติของพระสงฆ์และให้สึกออกไปเป็นจำนวนมาก แต่ก็เป็นการลงโทษที่ไม่รุนแรงมากนัก ด้วยเหตุนี้จึงส่งผลให้พระสงฆ์หย่อนยานในการปฏิบัติพระธรรมวินัยมากขึ้น จนพระวชิรญาณภิกขุทรงประณามพระสงฆ์สามเณรว่า “เป็นพวกอามิสทายาทมากกว่าพวกธรรมทายาท” พวกอามิสทายาทเป็นพวกมักมาก มีความประพฤติหย่อนไม่ได้แสวงหาสัจธรรม ต้องการเพียงลาภผลและชื่อเสียงเท่านั้น เมื่อผู้สืบทอดพระพุทธศาสนา ประพฤติตนไม่เหมาะสมไม่สามารถเป็นตัวอย่างที่ดีได้ ก็ทำให้พระพุทธศาสนาพลอยเสื่อมโทรมไปได้

ค. การป้องกันและแก้ไข

1. การส่งเสริมการเล่าเรียนพระปริยัติธรรม พระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัวโปรดเกล้าฯให้จ้างอาจารย์ มาสอนพระปริยัติธรรมแก่ภิกษุสามเณรทุกพระอารามหลวงและในพระบรมมหาราชวัง โดยพระราชทานเงินเดือนให้อาจารย์ที่บอกพระไตรปิฎกทั้งพระสงฆ์และฆราวาสเดือนละ

¹ แหล่งเดิม.

² เจ้าพระยาทิพากรวงศ์. (2503). พระราชพงศาวดารรัชกาลที่ 3. เล่ม 2. หน้า 81.

³ รำวงตรา. (หนังสือสมุดไทยดำ). (จ.ศ. 1206). เล้นขาว. หอสมุดแห่งชาติ. เลขที่ 170. หมวดจดหมายเหตุ. กท.ร.3.

6 บาท¹ เพื่อให้พระสงฆ์สามเณรได้เรียนพระปริยัติธรรม และให้อาจารย์ที่มีความรู้ในพระไตรปิฎกอยู่ประจำวัดหลวงทุกวัด² ถ้าสามเณรรูปใดท่องสูตรมูลสอบได้ จะได้รับพระราชทานรางวัลจากองค์พระมหากษัตริย์ และถ้าพระสงฆ์รูปใดสอบได้เป็นเปรียญจะได้รับพระราชทานเครื่องไทยทานและของพิเศษ³ รวมทั้งได้เลื่อนเป็นพระราชาคณะ สำหรับบิดามารดาถ้ามีฐานะยากจนหรือเป็นทาส พระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัวจะทรงโปรดเกล้าฯพระราชทานทรัพย์ ช่วยไถ่ถอนบิดามารดาของพระสงฆ์สามเณรรูปนั้นให้เป็นอิสระและหากพระสงฆ์สามเณรรูปใดลาสิกขาบทไปรับราชการอยู่ในกรมใดก็โปรดเกล้าฯ ให้ไปได้ตามสมัครใจ⁴

การที่พระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงส่งเสริมการศึกษาเล่าเรียน โดยพระราชทานจัดปัจจัยต่าง ๆ ให้พระสงฆ์ที่ศึกษาเล่าเรียน ทั้งนี้เนื่องจากทรงต้องการให้พระสงฆ์ตั้งใจศึกษาเล่าเรียนอย่างจริงจัง ไม่เป็นกังวลในเรื่องส่วนตัว และการแต่งตั้งสมณศักดิ์ก็เพื่อให้พระสงฆ์ตั้งใจศึกษาเล่าเรียนและได้นำความรู้ที่นำไปปฏิบัติในทางที่ถูกต้อง

2. การสังคายนาพระไตรปิฎก พระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงโปรดเกล้าฯให้มีการสร้างพระไตรปิฎกเป็นจำนวนมาก โดยโปรดเกล้าฯให้มีการตรวจอักขระให้ถูกต้องครบถ้วน ได้แก่

2.1. ฉบับรดน้ำเอก สร้างได้ปราณีตเป็นพิเศษกว่าพระไตรปิฎกฉบับอื่น ทั้งนี้เพราะเมื่อเริ่มสร้างได้คัดเลือกใบลานอย่างดี และได้ให้จารที่ฝีมือดีมาจารลงในใบลาน รวมทั้งการทำลายรดน้ำที่ปกคัมภีร์ ป้ายชื่อ ก็ทำกันอย่างประณีตสวยงามทั้งสิ้น

2.2. ฉบับรดน้ำโท พระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงโปรดเกล้าฯให้สร้างสำหรับหอหลวง โดยสร้างเหมือนฉบับรดน้ำเอกแต่ฝีมือการจารด้อยกว่าฉบับรดน้ำเอก ฉบับรดน้ำโทนี้สร้างขึ้นเพื่อใช้ในการสอบไล่พระปริยัติธรรมของพระสงฆ์สามเณร

2.3. ฉบับทองน้อย คัมภีร์ปิดด้วยทองทึบและมีความพิเศษคือคัมภีร์เป็นฝีมือการทำของช่างผู้หญิงล้วน

2.4. ฉบับชูปย่อ เป็นคัมภีร์ที่ทำเลียนแบบคัมภีร์ในสมัยพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลก แต่ใช้ใบลานที่มีขนาดเล็กกว่าในสมัยพระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกตัวหนังสือเป็นอักษรขอมย่อ

2.5. ฉบับอักษรสามัญ จำลองมาจากพระไตรปิฎกของมอญ โดยพระสงฆ์มอญได้นำมาถวายพระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัว

¹ หมายกำหนดการเกณฑ์. (หนังสือสมุดไทยดำ). (จ.ศ. 1208). เลขที่ 2. เส้นขาว. หอสมุดแห่งชาติ. หมวดหมายรับสั่ง. กท.ร.3.

² หมายกำหนดการเกณฑ์. (หนังสือสมุดไทยดำ). (จ.ศ. 1208). เลขที่ 6. เส้นขาว. หอสมุดแห่งชาติ. หมวดหมายรับสั่ง. กท.ร.3.

³ หมายกำหนดการเกณฑ์. (หนังสือสมุดไทยดำ). (จ.ศ. 1208). เลขที่ 6. เส้นขาว. หอสมุดแห่งชาติ. หมวดหมายรับสั่ง. กท.ร.3.

⁴ เสทือน ศุภโสภณ. (2505). เล่มเดิม. หน้า 210.

พระไตรปิฎกทั้ง 5 ฉบับเป็นสมบัติของหอหลวง ส่วนตามพระอารามจะสร้างขึ้นอีก 2 ฉบับคือ ฉบับเทพชุมนุมและฉบับลายก้ามปู พระไตรปิฎกที่สร้างในสมัยนี้ได้รับยกย่องว่าสร้างได้ดีมาก ทั้งรูปแบบและเนื้อหา นอกจากนี้ยังทรงโปรดเกล้าฯ ให้แปลพระไตรปิฎกจากภาษาบาลีเป็นภาษาไทย¹ ทำให้มีการค้นคว้าพระไตรปิฎกกว้างขวางยิ่งขึ้น และได้มีการแก้ไขเพิ่มเติมข้อบกพร่องของพระไตรปิฎกให้สมบูรณ์ยิ่งขึ้นจนเป็นแบบฉบับสืบต่อไป พระไตรปิฎกที่ได้รับการปรับปรุงเหล่านี้ นอกจากจะใช้เป็นตำราสำหรับการศึกษาเล่าเรียนพระปริยัติธรรมของพระสงฆ์สามเณรในประเทศแล้ว พระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัวยังพระราชทานพระไตรปิฎกไปยังหัวเมืองประเทศราช เช่น กัมพูชา ซึ่งได้ขอพระราชทานพระไตรปิฎกไว้สำหรับเป็นตำราเรียนของพระสงฆ์สามเณรด้วย²

พระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงเป็นพระมหากษัตริย์ที่ไม่เข้าไปยุ่งเกี่ยวกับกิจการภายในของคณะสงฆ์ และทางฝ่ายคณะสงฆ์ก็ไม่เข้าไปเกี่ยวข้องวุ่นวายกับการบ้านเมืองของพระองค์เช่นกัน³ แต่พระองค์ทรงเลื่อมใสในพระพุทธศาสนามาก จนมีผู้กล่าวว่า “ไม่ว่าพระองค์จะประทับอยู่ที่ใด ไม่ว่าจะมีเหตุการณ์อันใดจะเกิดขึ้น พระองค์จะทรงระลึกถึงการบำรุงพระศาสนาไว้ก่อน”⁴

ด้วยเหตุนี้จึงทำให้จำนวนพระสงฆ์ในสมัยของพระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัวมีเพิ่มขึ้นเป็นจำนวนมากดังที่เวลาได้กล่าวไว้ว่า ทั่วราชอาณาจักรมีพระสงฆ์ประมาณแสนรูป⁵ จากจำนวนพระสงฆ์ที่เพิ่มขึ้นเป็นสาเหตุหนึ่งที่ทำให้ในสมัยพระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัวมีพระอลัชชีมากขึ้น

5. รัชสมัยพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว

ก. สภาพการณ์ทั่วไปของสถาบันสงฆ์

ในสมัยพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว เมื่อพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวได้เสด็จขึ้นครองราชย์เมื่อ พ.ศ. 2398 ขณะนั้นพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงผนวชอยู่ในสมณเพศ จึงต้องลาสิกขาบทแล้วเสด็จขึ้นครองราชย์ พระองค์ทรงผนวชอยู่ในเพศบรรพชิตถึง 27 พรรษา ได้ศึกษาวิทยาการและทรงรอบรู้พระไตรปิฎกเป็นอย่างดี ขณะที่พระองค์บวชอยู่ในบวรพระพุทธศาสนานั้น พระองค์ทรงเห็นความประพฤติดันไม่พึงประสงค์ของพระสงฆ์สามเณรอยู่เนื่องๆ จนถึงกับตรัสว่า

¹ บัญชา. (หนังสือสมุดไทยดำ). (จ.ศ. 1197). เลขที่ 55. เล่มขาว. หอสมุดแห่งชาติ. หมวดจดหมายเหตุ. กท.ร.3.

² ร่วงตรา. (หนังสือสมุดไทยดำ). (จ.ศ. 1197). เลขที่ 2. เล่มขาว. หอสมุดแห่งชาติ. หมวดจดหมายเหตุ. กท.ร.3.

³ วอลเตอร์ เอฟ เวลลา. (2514). เล่มเดิม. หน้า 64.

⁴ สิริวัฒน์ คำวันสา. (2525). เล่มเดิม. หน้า 112.

⁵ วอลเตอร์ เอฟ เวลลา. (2514). เล่มเดิม. หน้า 63.

...ในแผ่นดินก่อน พระสงฆ์ก็พยายามตั้งกองจะล่อจะลวงพระเจ้าแผ่นดินให้ทรงพระราชศรัทธา เลื่อมใสโปรดปราน พระกระแสอย่างไรก็หันไปอย่างนั้น ขยับตากันแล้วก็เพ็ดทูลไปตามพระกระแส ผิดๆถูกๆมีอะไรเกิดขึ้นเล็กน้อยในพระราชฐานคือประชวรหรือเจ้านายสลับสำคัญสิ้นพระชนม์ไป หรือเกิดพินเกิดไฟอะไรเป็นความปลาจ ราชาคณะก็กรูกันเข้ามาเฝ้าเยียมเยียนถวายหน้าถวายหลัง ทาว่าเห็นแก่พระบารมี...¹

เมื่อครั้งยังบวชเป็นพระวชิรญาณภิกขุ พระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงตั้งธรรม ยุติกนิกาายขึ้น เพราะทรงเห็นว่าพระสงฆ์มหานิกายในขณะนั้นมีพฤติกรรมที่หละหลวมต่อพุทธบัญญัติ และเพื่อจรรโลงพระพุทธศาสนาจึงตั้งนิกาายใหม่เพื่อให้พระสงฆ์ธรรมยุติเป็นตัวอย่างที่ดีในการ ประพฤติตนตามพุทธบัญญัติ และจากการที่พระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงบวชอยู่ในบวร พระพุทธศาสนาเป็นเวลานาน ส่งผลให้เมื่อพระองค์ขึ้นครองราชย์ได้ทรงทำการปฏิรูปพระพุทธศาสนา อย่างเข้มงวดกวาดขันในพระวินัยของสงฆ์เป็นอันมาก ทรงตรากฎหมายเพื่อควบคุมความประพฤติของ พระสงฆ์ดังเช่น ทรงตรากฎหมายห้ามพระสงฆ์บอกใบ้ทางหอย ห้ามพระสงฆ์เล่นการพนัน ต้มเหล้า เกื้อนในวัด ห้ามพระสงฆ์ประพฤตินาจารในทางชั่วสาว หรือติดต่อพ้อสื่อแม่สื่อไว้ก่อนเมื่อสึกออกไป แล้วจะได้แต่งงานด้วย เป็นต้น ในสมัยพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวพระพุทธศาสนายังมีพระ สงฆ์สามเณรเป็นอสังขิกันจำนวนไม่น้อย โดยความผิดที่พระสงฆ์สามเณรที่อสังขิกันประพฤตินั้นมีทั้ง ความผิดเล็กน้อยจนถึงเป็นกบฏต่อแผ่นดิน เช่น พระสงฆ์สามเณรสูบบุหรี่ สูบกัญชา ต้มสุราน้ำตาลส้ม ฉันทอาหารเย็น เล่นไฟ เล่นแก้ว เล่นโป เล่นโป่งแปะ ชนไก่ กัดปลาเข็ม เล่นการพนันทุกชนิด เป็นหมอนวดหมอยา ทำทองนาคเงิน ต้มเหล้าต้มฝิ่น เสพเมถุนกับสีกา ความผิดต่างๆเหล่านี้ของพระสงฆ์ สามเณรได้มีบันทึกไว้ในจดหมายเหตุของพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว² ด้วยเหตุที่พระบาท สมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงมีพระราชประสงค์ให้พระพุทธศาสนาเจริญรุ่งเรืองจึงทรงเข้าไปจัด การพระสงฆ์สามเณรอสังขิกันดังนี้

ข. ลักษณะของพระสงฆ์อสังขิกันและการกำราบปราบปราม

1. พระสงฆ์สามเณรเป็นช่างทองไปนอนค้างบ้านฆราวาส มีพระสงฆ์สามเณรจำนวน มากที่เข้าไปยุ่งเกี่ยวกับฆราวาส จนเป็นเหตุให้พระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวต้องออก ประกาศห้ามภิกษุสามเณรไปนอนค้างที่บ้านฆราวาส³ ประกาศไว้ใน พ.ศ. 2396 สาเหตุที่ทรงออก ประกาศฉบับนี้เพราะสมัยจำ บวชเป็นพระสงฆ์อยู่วัดบางเตื่อ จังหวัดนนทบุรี เข้าไปทำทองรูปพรรณ

¹พระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว. (2511). *ประชุมพระราชนิพนธ์ภาษาไทยในรัชกาลที่ 4 ภาค 1*. หน้า 26-27.

²พระราชบัญญัติ. (หนังสือสมุดไทยดำ). (จ.ศ. 1215). เส้นขาว. หอสมุดแห่งชาติ. เลขที่ 103. หมวดจดหมายเหตุ. กท.ร.4.

³ประกาศห้ามภิกษุสามเณรไปนอนค้างที่บ้าน. (หนังสือสมุดไทยดำ). (จ.ศ. 1215). เส้นขาว. หอสมุดแห่งชาติ. เลขที่ 103. หมวดกฎหมาย. กท.ร.4.

และนอนค้างที่เรือนนายอ้อมและอำแดงกลิ่น ในบ้านอำแดงเลีย กรมพระธรรมการเอาตัวสมิ์ดำมาได้ สวมดำให้การเห็นว่าตนชอบพอกับนายกองที่เป็นบุตรของอำแดงเลีย ไปมาหาสู่กันจนคุ้นเคย อำแดงเลียเป็นหญิงหม้ายชวนสมิ์ดำเข้ามาทำทองรูปพรรณที่เรือน นายอ้อมบุตรเขยสมิ์ดำได้ไปนอน ค้างมาประมาณ 14-15 วัน บางคืนก็กลับไปนอนที่กุฎิ พระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวทรง ดำเนินการกระทำได้ดังกล่าว เพราะเจ้าของบ้านเป็นหญิงหม้ายต้องการหาคู่ครอง ถ้าเป็นคฤหัสถ์ก็กลัวมี ภรรยาแล้ว จึงหันมาสนใจพระสงฆ์และเคยทรงห้ามปรามหลายครั้ง ไม่ให้พระสงฆ์สามเณรเข้าไปใน บ้านเรือนเพียงรูปเดียวในยามวิกาล แต่พระสงฆ์สามเณรไม่ฟังพระราชบัญญัติ จึงโปรดเกล้าฯ ให้เอา ตัวสมิ์ดำไปลักเป็นไพร่หลวงไว้ใช้ในราชการเพื่อไม่ให้พระสงฆ์สามเณรเอาเยี่ยงอย่าง จึงทรงตราพระ ราชบัญญัติใหม่ไม่ให้ฆราวาสคบหาพระสงฆ์สามเณรเข้าไปหลบนอนในบ้านเรือน ถ้าจับได้จะปรับไหม แก่ผู้นั้นในข้อหาละเมิดพระราชบัญญัติ

2. พระสงฆ์สามเณรเป็นปาราชิก ในสมัยพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวมีพระ สงฆ์ที่ประพฤติผิดในเรื่องของการเสพเมถุนปาราชิกจำนวนมาก เช่นกัน แต่จะยกตัวอย่างในกรณีของ สมิ์สาดเป็นพระสงฆ์ชอบลักลอบมาหาพูดคุยกับสีกากล้าที่เรือนของจีนแดงซึ่งมีอาชีพทำไม้อยู่ที่ท่า เตียน บ้านของจีนแดงตั้งอยู่บริเวณริมพระคลังสินค้า สมิ์สาดมาพูดคุยกับสีกากล้า 4-5 ครั้ง โดยมีจีน แดงอายุ 33 ปี มีภรรยาคืออำแดงน้อม และมีมารดาคืออำแดงคล้ายอายุ 62 ปี และอำแดงป้อมอายุ 70 ปี ทั้งหมดรู้เห็นเป็นใจให้สมิ์สาดคุยกับสีกากล้าที่เรือนจีนแดงจริงแต่ทุกคนให้การปฏิเสธเกี่ยวกับการ เป็นปาราชิกของสมิ์สาด ทั้งนี้เพราะกฎหมายในขณะนั้นจะลงโทษหนักกับผู้ที่รู้เห็นเป็นใจด้วยจึงทำให้ ทุกคนให้การปฏิเสธ แต่ถึงกระนั้น พระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวก็ยังทรงลงพระราชอาญา ผู้ ที่รู้เห็นในครั้งนี้ โดยให้เอาตัวผู้รู้เห็นไปทำถนนทางไปวัดราชประดิษฐ์คนละ 2 เดือน¹

3. พระสงฆ์สุบฝืน ในสมัยสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวมีพระสงฆ์จำนวนมากติดฝิ่น สูบกัญชา เล่นการพนัน ดังมีประกาศรัชกาลที่ 4 ออกประกาศเรื่องให้เลิกพระสงฆ์สามเณรที่สุบฝืนไว้ว่า “...คฤหัสถ์ขัดถึงพระสงฆ์วัดสามพระยา ว่าสุบฝืน โปรดเกล้าฯจะให้พระราชคณะเจ้าอารามส่งตัว ภิกษุที่สุบฝืนแก่พระธรรมการ...”²

สาเหตุที่มีพระสงฆ์ติดฝิ่น กัญชา เล่นการพนัน มาจากสภาพความเจริญของบ้านเมือง ในขณะนั้น มีการติดต่อค้าขายกับต่างประเทศ และมีชาวต่างชาตินำฝิ่นเข้ามาค้าขาย (ดังได้กล่าวมา แล้วในบทที่ 2) นอกจากนี้ในสมัยพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ในปีแรกที่พระองค์ขึ้นครอง ราชย์ ทรงอนุญาตให้มีการค้าฝิ่นได้อย่างถูกต้องตามกฎหมาย³ เมื่อรัฐให้เสรีในการสุบฝืน ราษฎรและ พระสงฆ์สามเณรจึงติดฝิ่นเป็นจำนวนมาก

¹ ต้นคำให้การจีนแดงกับพวกเรื่องความปาราชิก. (หนังสือสมุดไทยดำ). (จ.ศ. 1225). เส้นขาว. หอสมุดแห่งชาติ. เลขที่ 176. หมวดจดหมายเหตุ. ก.ร. 4.

² ประชุมประกาศรัชกาลที่ 4. (2394-2404). หน้า 31.

³ สมเด็จพระพุทธเจ้าอยู่หัวทรงราชทานภาพ. (2515). ตำนานนาฏยการบางบางในลัทธิธรรมเนียม เล่ม

3. พระสงฆ์อวดอุตริมนุสธรรม พระสงฆ์สามเณรในสมัยของพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวนี้ทำผิดพระธรรมวินัยประพฤติดุจจริตต่างๆมากมาย โดยเฉพาะการให้ห่วยแก่ราษฎร ซึ่งเป็นการอวดอุตริมนุสธรรมในความเก่งกล้าสามารถจากการเห็นตัวเลขดังเช่น กรณี สมี่เขียน บวชเป็นพระสงฆ์อยู่วัดชีปะขาวให้ห่วยแก่ราษฎรซึ่งผิดพระวินัยอยู่แล้ว สมี่เขียนไม่กลัวพระราชอาญา เพราะไปให้ห่วยชาวบ้านที่บ้านของสีกา 2-4 คิน¹

พระสงฆ์สามเณรลัทธิเหล่านี้พระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงลงพระราชอาญาให้ตี 50 ทีแล้วจับสึกออกจากการเป็นพระสงฆ์นอกจากนี้ยังทรงลงโทษพระสงฆ์ที่มีกุฎอยู่ใกล้ๆ พระอรัญญ์ดังกล่าว ต้องแจ้งให้คณะผู้ใหญ่ทราบ ถ้าไม่แจ้งให้ทราบถือว่าพระสงฆ์ที่อยู่ใกล้นั้นรู้เห็นเป็นใจต้องถูกรับโทษด้วย

5. พระสงฆ์สามเณรลักเพศ พระสงฆ์บางรูปทำตัวเป็นพระลักเพศ คือเมื่อบวชอยู่ในวัดก็มีสถานภาพเป็นสมณเพศ แต่พอเวลากลางคืนก็ถอดผ้ากาสาตัวพัศตร์ออกแล้วสวมใส่เหมือนเช่นฆราวาส ดังเช่นกรณีหาขันเป็นพระสงฆ์สอบได้เปรียญบวชอยู่วัดมหาธาตุ เปลี่ยนสถานภาพจากพระสงฆ์ปลอมเป็นฆราวาสออกจากวัดในตอนกลางคืนไปดื่มสุราน้ำตาลส้ม เทียวถือดาบเดินอยู่กลางถนน ทำตัวเป็นนักเลง ดังนั้นเมื่อรัฐจับได้พระสงฆ์ลัทธิเหล่านี้ต้องถูกลงโทษ เช่นเดียวกับพระสงฆ์ที่บอกรับให้ห่วยเช่นกัน²

ค. การป้องกันและแก้ไข

1. การตราพระราชกำหนดประกาศกฎข้อห้ามต่างๆ เพื่อไม่ให้พระสงฆ์สามเณรเอาเยี่ยงอย่าง

1.1 ประกาศเรื่องให้สึกพระสงฆ์สามเณรที่สุบผีน ใน พ.ศ. 2396 การที่พระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวมีพระบรมราชโองการมาทูลพระเจ้าบรมวงศ์เธอกรมสมเด็จพระปณนุชิตชิโนรสในเรื่องการที่ทรงออกประกาศนี้ว่า

...บัดนี้ภคฤหส์ขัดถึงพระสงฆ์วัดสามพระยาว่าสุบผีน โปรดฯ จะให้พระราชคณะเจ้าอารามส่งตัวภิกษุที่สุบผีนแก่กรมพระธรรมการ ถ้าภิกษุสามเณรวัดใดสุบผีนเจ้าอารามส่งตัวมิได้ ให้การว่าหลบหลีกหนีหายไป จะโปรดฯ ให้บนคฤหส์ติดตามเอาตัว ถ้าได้ตัวแล้วก็จะให้พระราชคณะเจ้าอารามนั้น เสียสินบนให้แก่ภคฤหส์ผู้จับนั้น...³

การที่พระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงตราประกาศให้พระราชคณะ เจ้าอารามต่างๆต้องเสียสินบนนำจับให้กับภคฤหส์เพื่อให้พระราชคณะและพระอารามสนใจสอดส่องดูแล

¹ประชุมประกาศรัชกาลที่ 4. (2394-2404). หน้า 404-405.

²แหล่งเดิม.

³ประชุมประกาศรัชกาลที่ 4. (2394-2404). หน้า 31.

พระลูกวัดทุกรูปไม่ให้ไปเที่ยวสุบผื่น สุกัญชา ดื่มสุราหรือเล่นเบี้ย

1.2 ประกาศเรื่องพระสงฆ์สามเณรรักใคร่ผู้หญิงจนถึงปาราชิก ให้มาลูแก่โทษจะยกโทษให้ ประกาศฉบับนี้พระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงประกาศไว้ ณ วันเสาร์ เดือน 12 แรม 4 ค่ำ ปีฉลู พ.ศ. 2396 พระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงมีพระกรุณาธิคุณต่อพระสงฆ์สามเณรเป็นอันมาก เพราะพระองค์ทรงให้โอกาสพระสงฆ์สามเณรที่ไปรักชอกกับสีกาให้มารับผิดแล้วจะทรงพระราชทานอภัยโทษให้ ทั้งนี้เพราะพระองค์ทรงเห็นว่ามีพระสงฆ์สามเณรจำนวนมากที่กระทำผิดในเรื่องประเภทนี้ หากคิดที่จะจัดการลงโทษตามกฎหมายนี้คงมีจำนวนไม่น้อย จึงเปิดโอกาสให้พระสงฆ์สามเณรมารับผิดเอง โดยทรงกำหนดระยะเวลาของการพระราชทานอภัยโทษไว้ตั้งแต่เดือน 12 จนถึงเดือน 4 ปีฉลู เบญจศก โดยมีพระบรมราชโองการทั้งพระราชอาคณະ พระครู ฐานานุกรมเปรียญ เจ้าอธิการอนุจร และสามเณรรูปใดก็ตามไปรักใคร่ชอกพอสตรีเพื่อเตรียมไว้แต่งงานเมื่อสึกออกมาหรือพระสงฆ์สามเณรไปเป็นพ่อสื่อ ไปพูดจาเกี้ยวพาราสีสตรีทั้งในที่ลับและที่แจ้งเป็นชู้จนถึงเป็นปาราชิกเป็นต้น แต่ถ้าพระสงฆ์สามเณรที่ทำผิดในข้อดังกล่าวแล้วไม่มาลูแก่โทษต่อกรมพระธรรมการ จนมีผู้มาฟ้องร้องแล้วสืบสวนได้ความจริง พระสงฆ์สามเณรรูปนั้นต้องได้รับโทษหนัก โทษดังกล่าวนี้ได้มีบันทึกไว้ในจดหมายเหตุรัชกาลที่ 4 ว่า

...ปาราชิกผู้ชายให้ลงพระราชอาญาเข็ญ 70 ที แล้วสักหน้าว่า อุบาทว์ทำชั่วเรามีเมียทั้งพระ ปาราชิกผู้หญิงให้ลงพระราชอาญาเข็ญ 60 ที แล้วสักหน้าว่าอุบาทว์ทำชั่วเรากับพระ พ่อตา แม่ยาย ปาราชิกที่รู้เห็นเป็นใจให้ลงพระราชอาญา 50 ที แล้วสักหน้าว่า เกี้ยวพระทำลูกเขย แล้วให้เอาอายมีชื่อโทษปาราชิกขึ้นหาหญิงประจาน 3 วัน ตเวนบก 3 วัน เรือ 3 วัน ร้องประจานตามโทษสักหมาย หมู่ ตฤณษ์ส่งตัวเป็นตฤณษ์หน้าช้าง...²

การลงโทษพระสงฆ์สามเณรลัทธิในข้อหาปาราชิกนี้ ค่อนข้างรุนแรงเพราะการสักหน้าคือการประจานบุคคลเหล่านั้นไปชั่วชีวิต ไม่เพียงแต่เท่านั้นผู้ที่รู้เห็นเป็นใจหรืออยู่บริเวณใกล้เคียงกับที่บุคคลเหล่านี้กระทำผิดก็จะถูกลงพระราชอาญาด้วยหากไม่นำความมาแจ้งแก่กรมธรรมการ ภายใน 3 วันปล่อยจนมีผู้อื่นมาฟ้อง พระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวจะโปรดเกล้าฯให้ตระลาการทอดเส้นเชือกจากเรือนผู้ผิดออกไป 30 วา ถ้าถวายเป็นปาราชิกอยู่ใน 10 วา ให้ปรับไหมผู้ที่อยู่บริเวณดังกล่าวเข้าเดือนรับราชการทำพระอารามหลวงเป็นระยะเวลา 30 วัน ถ้าอยู่ในรัศมี 20 วา ให้ปรับไหมเข้าเดือนรับราชการทำพระอารามหลวงเป็นระยะเวลา 20 วัน และถ้าอยู่ในรัศมี 10 วา ให้ปรับไหมเข้า

¹ แหล่งเดิม. หน้า 48.

² พระราชบัญญัติ. (หนังสือสมุดไทยดำ). (จ.ศ. 1215). เส้นขาว. หอสมุดแห่งชาติ. เลขที่ 103. หมวดจดหมายเหตุ. กท.ร.4.

เดือนรับราชการทำพระอารามหลวงเป็นระยะเวลา 10 วันตามลำดับ¹

พระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงมีพระราชหฤทัยอันมุ่งมั่นที่จะจัดการกำจัดพระอลัชชีให้หมดไปจากพระศาสนาโดยแท้จริง จึงทรงออกประกาศที่รุนแรงและเข้มงวดทั้งต่อผู้กระทำและผู้รู้เห็นเป็นใจ โดยทรงต้องการให้ผู้กระทำผิดได้ทราบจำและผู้รู้เห็นได้เป็นหูเป็นตาแทนรัฐช่วยรัฐ สอดส่องดูแลความประพฤติของพระสงฆ์สามเณรโดยหวังว่าความร่วมมือของราษฎรจะส่งผลให้พระศาสนาเจริญรุ่งเรืองสืบต่อไป

2. การกำหนดประเพณีวันมาฆบูชา พระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงมีพระราชดำริเห็นว่าพระสงฆ์สามเณรทุกวันนี้ประพฤติอนาจารจำนวนมากขึ้น จึงตั้งพระทัยที่จะตั้งขนบธรรมเนียมประเพณีที่สามารถให้พระสงฆ์สามเณรได้ปฏิบัติศาสนกิจในวันวิสาขบูชาแล้ว ดังนั้นในปี พ.ศ. 2394 พระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวจึงทรงโปรดเกล้าฯ ให้จัดพิธีบำเพ็ญกุศลเนื่องในวันมาฆบูชาขึ้นโดยทรงเห็นว่า วันมาฆะ ตรงกับวันขึ้น 15 ค่ำ เดือน 3 เป็นวันสำคัญวันหนึ่งในทางพระพุทธศาสนา ควรที่จะประกอบพิธีทางศาสนาในวันนี้ด้วยเช่นกัน ดังนั้น จึงโปรดเกล้าฯ ให้มีพระราชพิธีขึ้นเป็นครั้งแรก ณ วัดพระศรีรัตนศาสดารามและโปรดเกล้าฯ ให้จัดเป็นประจำทุกปีสืบมา²

3. การสังคายนาพระไตรปิฎก พระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวได้โปรดเกล้าฯ ให้พระราชาคณะตรวจสอบหนังสือพระไตรปิฎกที่มีอยู่ในหอพระมณเฑียรธรรม ซึ่งคัมภีร์พระไตรปิฎกที่เก็บไว้ได้สูญหายไปหลายเล่ม พระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวได้ทรงโปรดเกล้าฯ ให้สร้างพระไตรปิฎกเพิ่มขึ้นอีกฉบับหนึ่งคือ ฉบับสองชุด พระไตรปิฎกฉบับนี้ด้านข้างจะปิดทองสลับาต พระไตรปิฎกฉบับนี้สร้างขึ้นเพื่อเป็นหลักฐานทางการศึกษาพระพุทธศาสนาไว้สำหรับให้พระสงฆ์สามเณรได้ศึกษาพระวินัย

4. การศึกษาพระปริยัติธรรม พระสงฆ์สามเณรที่ผ่านการศึกษาพระปริยัติธรรมเมื่อมีความรู้แล้ว จำเป็นต้องทดสอบความรู้ของตนด้วยการสอบไล่ พระสงฆ์จะต้องทดสอบความรู้เพื่อสถาบันสงฆ์จะได้มั่นใจว่าพระสงฆ์สามเณรเหล่านี้ได้รับความรู้จากการศึกษาเล่าเรียนนั้นมากน้อยเพียงใดและเพื่อเป็นการกำจัดผู้ที่อาศัยพระศาสนาหากิน พระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงกวัดข้นให้พระสงฆ์สามเณรได้ศึกษาเล่าเรียนอย่างจริงจัง ถ้าพระสงฆ์สามเณรรูปใดเฉลียวฉลาดสามารถแปลคัมภีร์ได้จะได้เป็นเปรียญและจะได้รับนิยัตินำไปเป็นกำลังใจแก่การศึกษาเล่าเรียนสืบไป³ และเพื่อป้องกันผู้ที่เข้ามาบวชเรียนแล้วไม่คิดที่จะศึกษาเล่าเรียนพระวินัยสิกขาบทโดยศรัทธา⁴ ถ้ายังมีอยู่จะโปรดเกล้าฯ ให้สึกเสีย

ในสมัยพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว พระองค์ทรงมุ่งมั่นที่จะปราบปรามพระอลัชชี

¹ แหล่งเดิม.

² พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว. (2503). เล่มเดิม. หน้า 117.

³ พระบรมราชโองการ. (หนังสือสมุดไทยดำ). (จ.ศ. 1216). เส้นขาว. เลขที่ 107. หอสมุดแห่งชาติ. หมวดจดหมายเหตุ. กท.ร.4.

⁴ ร่างตราเจ้าพระยาจักรี. (หนังสือสมุดไทยดำ). (จ.ศ. 1216). เส้นขาว. เลขที่ 206. หอสมุดแห่งชาติ. หมวดจดหมายเหตุ. กท.ร.4.

อย่างจริงจังถึงกับออกพระราชกำหนดกฎต่าง ๆ เป็นจำนวนมากเข้าควบคุมพระสงฆ์สามเณรแต่พระสงฆ์ยังคงทำผิด ทั้งนี้เนื่องมาจากการที่มีผู้นิยมเข้ามาบวชในพระพุทธศาสนามากขึ้น และอำนาจจากส่วนกลางเข้าไปดูแลไม่ทั่วถึง จึงส่งผลให้เกิดการทำผิดพระวินัยขึ้นอยู่เนือง ๆ จนกระทั่งสมัยพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวถึงกับต้องตราพระราชบัญญัติคณะสงฆ์ขึ้นในเวลาต่อมา

6. รัชสมัยพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว

ก. สภาพการณ์ทั่วไปของสถาบันสงฆ์

ในรัชสมัยของพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวนั้น เป็นช่วงที่บ้านเมืองกำลังเปลี่ยนแปลงปรับปรุงในทุกด้าน โดยเฉพาะในด้านของพระราชอาณาจักร เพราะเป็นช่วงที่มหาอำนาจตะวันตกต้องการล่าอาณานิคมและเพื่อให้บ้านเมืองเจริญทัดเทียมกับอารยประเทศ พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวจึงต้องการปรับปรุงบ้านเมืองให้ทันสมัย โดยทรงวางระเบียบการบริหารแผ่นดินให้มีขั้นมีตอนมากกว่าแต่ก่อน ยกเลิกระบบไพร่ ระบบทาส ตั้งสภาแผ่นดินซึ่งเป็นแนวทางการปกครองประชาธิปไตย ส่วนในทางศาสนจักรพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงสานต่องานที่พระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงทำไว้ รวมทั้งให้การสนับสนุนพระพุทธศาสนาในทุกด้าน เช่น การศึกษาเล่าเรียนของพระสงฆ์ ทรงตั้งโรงเรียนพระปริยัติธรรมสำหรับศึกษาเล่าเรียน จัดให้มีการสอบสนามหลวง และทั้งนี้เพื่อปลูกฝังให้ราษฎรเป็นพุทธศาสนิกชนที่ดี โดยมีพระองค์เป็นตัวอย่างทรงบำรงพระสงฆ์ทั้งมหานิกาย และธรรมยุติกนิกาย ด้วยความเสมอภาคเพื่อป้องกันการแตกแยกกันในหมู่สงฆ์ พระสงฆ์สามเณรที่เป็นอสังฆิในรูปแบบต่าง ๆ เช่น

ข. ลักษณะของพระสงฆ์อสังฆิและการกำราบปราบปราม

1. พระสงฆ์สามเณรปาราชิกเพราะเสพเมถุนมีจำนวนมาก ในวันที่ 9 กันยายน ร.ศ. 116 เจ้าหมื่นสรรเพชญ์ภักดีได้จับตัวสมิ์ต่วน ซึ่งบวชเป็นพระสงฆ์และมาจำพรรษาอยู่วัดจักรวรรดิราชวงศ์ เข้าไปอยู่ในห้องเดียวกันกับอำแดงผาดและพูดจาเกี่ยวกับ จึงนำตัวมาไว้ที่โรงพักพลตระเวร สมิ์ต่วนรับเป็นสัตย์ว่าได้เปลื้องผ้าเหลืองทำซ้ำเรากับอำแดงผาด แล้วกลับเอาผ้าเหลืองนุ่งห่มกลับไปวัดภายหลังโดนจับได้

พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงโปรดเกล้าฯ ให้ศาลเป็นผู้ตัดสิน อำแดงผาดและสมิ์ต่วนให้การรับสารภาพ ทรงลงพระราชอาญาเขียนสมิ์ต่วน 60 ที่ อำแดงผาด 50 ที่ จับสึกหน้าแล้วส่งสมิ์ต่วนไปจำคุกไว้ ส่วนอำแดงผาดส่งไปอยู่โรงชั้

2. พระสงฆ์สามเณรวีวาทกัน ดังกรณีนายสินใจท่ย์กับพระครูมงคลวิลาสจำเลย ทะเลาะวิวาทกัน เหตุลงวันที่ 27 เมษายน ร.ศ. 118 – 30 เมษายน ร.ศ. 118 ความว่า นายสินบุตรหลวงอินทโกษาพิ้องศาล กรณีพระครูมงคลวิลาสเป็นพระราชาคณะอยู่ ณ วัดอรุณราชวราราม ใช้ไม้ขว้างนายสินถูกศีรษะนายสินแตกเพราะนายสินถือขวดสุราเข้าไปในพระอาราม แล้วไปด่าทอทำทนายคนบนกุฏิ พระครูมงคลวิลาสจึงใช้ไม้ระแนงขว้างใส่นายสิน นายสินพิ้องศาลเรียกค่าเสียหาย 393 บาท 48 อัฐ แต่ศาลเห็นว่านายสินกับพวกไปทะเลาะวิวาทกับพระสงฆ์ในพระอารามหลวง ศาลสั่งให้พระครูมงคล

วิลาศเสี้ยค่ารักษาพยาบาลให้นายสินเป็นเงิน 20 บาท พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงเห็นด้วยกับการตัดสินใจของศาล

การที่พระสงฆ์กระทำผิดสิกขาบทมีจำนวนมากขึ้น จากการศึกษาพบว่าจำนวนพระสงฆ์ในสมัยสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวมีจำนวนเพิ่มมากขึ้น ถึงแม้จะมีกฎลงโทษพระสงฆ์ลัทธิขึ้นใช้ในบ้านเมือง ก็มีทั้งผู้ที่ปฏิบัติและไม่ปฏิบัติตาม ทั้งนี้พิจารณาได้จากเอกสารรัชกาลที่ 5 ในเรื่องความผิดพระสงฆ์ที่ได้บันทึกถึงความผิดในคดีต่างๆ ของพระอรรถสิทธิ์เป็นจำนวนมาก

ค. การป้องกันและแก้ไข

1. การทรงสังคายนาพระไตรปิฎก ใน พ.ศ. 2431 ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าอาราธนาพระราชาคณะมาช่วยชำระพระไตรปิฎกภาษามคธ ซึ่งเคยสร้างเป็นคัมภีร์ใบลานหนังสือขอมให้เป็นหนังสือไทย พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวโปรดเกล้าฯ ให้พิมพ์พระไตรปิฎกลงในกระดาษเย็บเป็นเล่มแบบสมุดสมัยใหม่ แต่ในการทำจะต้องลงทุนมากกว่าการเขียนลงในใบลาน การพิมพ์ลงในกระดาษใช้ประโยชน์ได้คุ้มค่ามากกว่าเพื่อง่ายต่อการรักษาและสามารถอยู่ในเล่มเดียวกันได้โดยไม่กระจัดกระจาย โดยมีเหตุผลประกอบคือ

...เมื่อเกิดวิบัติอันตรายพระไตรปิฎกขาดสูญไปในเมืองใด ก็ได้อาศัยหยิบยืมกันมาลอกคัดลงฉบับบริบูรณ์ ถ่ายกันไปถ่ายกันมาได้ แต่ในกาลทุกวันนี้ประเทศลังกาและพม่าตกอยู่ในอำนาจอังกฤษ ผู้ปกครองรักษาบ้านเมืองไม่ได้นับถือพระพุทธศาสนาทำนุบำรุงแต่อาณาประชาราษฎร์ ไฟรบ้านพลเมือง ทำให้อุดหนุนการพระศาสนาเหมือนอย่างพระเจ้าแผ่นดินซึ่งนับถือพระพุทธศาสนาแต่ก่อนไม่ พระสงฆ์ซึ่งปฏิบัติตามพระพุทธศาสนาเหมือนอย่างพระเจ้าแผ่นดินซึ่งนับถือพระพุทธศาสนาแต่ก่อนไม่ พระสงฆ์ซึ่งปฏิบัติตามพระพุทธศาสนาที่ต่างคนต่างประพฤติตามลำพังตน คนที่ชั่วมากกว่าคืออยู่เป็นธรรมดาชักพาให้พระปริยัติธรรมคำสั่งสอนของพระสัมมาสัมพุทธเจ้าให้วิปริตผิดเพี้ยนไปตามอรรถาธิบาย ส่วนเมืองเขมรนั้นเล่าก็ตกอยู่ในอำนาจของฝรั่งเศสไม่มีกำลังที่จะอุดหนุนพระพุทธศาสนาให้เป็นการมั่นคงถาวรไปได้ ส่วนเมืองลาวที่อยู่ในพระราชอาณาเขตสยาม เจ้านายและไฟรบ้านพลเมืองก็นับถือพระพุทธศาสนาวิปริตแปรปรวนไปด้วยเจือปนผีสังเทวดาจะเอาเป็นหลักฐานมั่นคงก็ไม่ได้ ถ้าพระไตรปิฎกวิปริตคลาดเคลื่อนไปในเวลานี้จะหาที่สอบสวนลอกคัดเหมือนอย่างแต่ก่อนนั้นไม่มีแล้ว พระพุทธศาสนายังเจริญมั่นคงถาวรอยู่แต่ในประเทศสยามนี้ประเทศเดียว จึงเป็นเวลาสมควรที่จะสอบสวนพระไตรปิฎกให้ถูกต้องบริบูรณ์ แล้วสร้างขึ้นไว้ให้มากฉบับแพร่หลายจะได้เป็นหลักฐานสืบเชื้อสายของศาสนาธรรมคำสั่งสอนของพระสัมมาสัมพุทธเจ้าสืบไปภายหน้า...ก็การสร้างพระไตรปิฎกในประเทศสยามที่มีมาแต่โบราณนั้น จารึกเป็นอักษรขอมลงในใบลานเพื่อเป็นของถาวรมั่นคง แต่การทำเป็นการลำบากมากกว่าจะสำเร็จ แต่ละคัมภีร์เป็นการเนินช้ามาก ยากที่จะให้ฉบับพระปริยัติธรรมแพร่หลายไปได้ อนึ่งเนื่องจากสยามรัฐมณฑลนี้ได้เคยใช้อักษรขอมเป็นแบบฉบับมาจึงให้คนไทยเป็นอันมากเข้าใจเสียว่า อักษรขอมเป็นอักษรรองรับเนื้อความในพระพุทธศาสนา เมื่อจะกล่าวโดยที่จริงแล้วตัวอักษรไม่เป็นประมาณ อักษรใดๆ จักควรใช้ได้ทั้งสิ้น ประเทศอื่นๆ ที่นับถือพระพุทธศาสนา คือ ลังกา พม่า ลาว เขมร เป็นต้น ก็สร้างพระไตรปิฎกด้วยอักษรตามประเทศของตนทุกประเทศ... ถึงแม้ว่ากระดาษจะไม่เป็นของ

ถาวรมั่นคงเสมอด้วยไบลานก็จริงอยู่ ตีพิมพ์ครั้ง 1 มากกว่าไบลานหลายสิบเท่า แล้วก็ทนนานได้นับด้วย 100 ปี...¹

พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวโปรดเกล้าฯให้ชำระพระไตรปิฎก ณ พระอุโบสถวันพระศรีรัตนศาสดารามโดยพระสงฆ์แบ่งหน้าที่กันตรวจต้นฉบับทั้งฉบับอักษรขอม อักษรสิงหล อักษรรามัญ ในการจัดทำครั้งนี้พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวโปรดเกล้าฯให้จัดแม่กองการพิมพ์พระไตรปิฎกเป็นอักษรไทย โดยมอบหมายให้สมเด็จพระเจ้าน้องยาเธอเจ้าฟ้าภาณุรังษีสว่างวงศ์ กรมพระยาภาณุพันธุวงศ์วรเดชเป็นแม่กอง จัดพิมพ์จำนวนทั้งหมด 1,000 จบ จบละ 39 เล่ม รวมเป็นสมุดหนังสือทั้งหมด 39,000 เล่ม โดยพิมพ์สำเร็จในปี พ.ศ. 2436² และได้พระราชทานพระไตรปิฎกไปเก็บไว้ตามพระอารามหลวงวัดละหนึ่งจบ พระไตรปิฎกชุดนี้รัฐบาลและผู้อำนวยการศึกษาในต่างประเทศตามสถานที่ต่างๆ มาขอพระราชทานไว้สำหรับสถานศึกษาในประเทศของตนเป็นเหตุให้พระไตรปิฎกฉบับนี้ได้แพร่หลายไปทั่วโลก พระไตรปิฎกที่สร้างขึ้นนี้พระสงฆ์สามเณรได้ใช้ในการศึกษาเล่าเรียนจนถึงปัจจุบัน นอกจากนี้ยังสร้างพระไตรปิฎกฉบับทองทิพย์โดยปิดทองที่ฉบับเขียนลงในไบลานเมื่อสร้างเสร็จโปรดเกล้าฯให้เก็บไว้ที่หอหลวง

2. ด้านปริยัติธรรม พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงตั้งมกุฎราชวิทยาลัยเป็นสถานศึกษาพระปริยัติธรรมชั้นสูงสุดของพระสงฆ์ฝ่ายธรรมยุติกนิกาย เมื่อวันที่ 1 ตุลาคม พ.ศ. 2436 จัดเป็นสถานศึกษาสูงสุดของประเทศเพื่อส่งเสริมการศึกษาของคณะสงฆ์ในขณะนั้น การที่รัฐได้ส่งเสริมการศึกษาของพระสงฆ์ให้เจริญก้าวหน้าเพื่อจะได้ช่วยเหลืออาณาจักรให้จัดการศึกษาให้กับสังคมได้ด้วย โดยเมื่อพระสงฆ์ได้ศึกษาเล่าเรียนสูงขึ้นก็จะกระตุ้นให้พระสงฆ์ตระหนักถึงความสำคัญในการที่จะสั่งสอนให้ราษฎรได้มีความเชื่อความเข้าใจที่ถูกต้องในพระพุทธศาสนาและนำไปประพฤติปฏิบัติได้ถูกต้อง

3. การแต่งหนังสือเทศน์แจกตามวัด ใน พ.ศ. 2431 พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวโปรดเกล้าฯให้อาราธนาสมเด็จพระมหาสมณเจ้ากรมพระยาวชิรญาณวโรรสและพระเถรานุเถระร่วมกันแต่งหนังสือเทศน์ แล้วโปรดเกล้าฯให้พิมพ์ขึ้นกันครั้งละ 5000 จบ เพื่อพระราชทานแจกจ่ายไปตามพระอารามหลวงและอารามราษฎร์ทั่วทุกวัด เพราะทรงเห็นว่าพระพุทธศาสนาตามหัวเมืองเสื่อมโทรมลงไปมาก หนังสือที่จะให้เป็นหลักในการเทศน์ให้ราษฎรฟังนั้นก็หาได้ยากส่วนมากจะเป็นนิทานมากกว่าคำสอนจึงจัดทำหนังสือเทศน์ขึ้นใช้ทั่วไปทุกพระอาราม

นอกจากนี้พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวมีพระราชประสงค์ ในการจัดการปกครองคณะสงฆ์ให้เป็นระเบียบ และเพื่อรวมอำนาจเข้าสู่ศูนย์กลาง ส่งผลให้พระองค์ทรงตราพระราชบัญญัติคณะสงฆ์ ร.ศ.121 ขึ้นใช้ในการปกครองคณะสงฆ์แทนกฎหมายสงฆ์ที่มีอยู่เดิม

¹ พระวินัยปิฎก มหาวิภังค เล่ม 2. (2541). หน้า อารัมภกถา.

² เสือทอง ศุภโสภณ. (2505). เล่มเดิม. หน้า 243.

การทำนุบำรุงพระพุทธศาสนาให้เจริญรุ่งเรืองและตั้งมั่นอยู่ได้นั้น เป็นพระราชภารกิจหนึ่งของพระมหากษัตริย์ไทย ในช่วงพ.ศ.2310-2445นี้การปกครองของไทยยังเป็นระบอบสมบูรณาญาสิทธิราชย์ อำนาจในการปกครองประเทศตกอยู่ที่องค์พระมหากษัตริย์เพียงพระองค์เดียว พระองค์ต้องปกครองดูแลทั้งพระราชอาณาจักรและศาสนจักรไปพร้อมๆกัน

ดังนั้นทางด้านศาสนจักรพระมหากษัตริย์จึงทรงโปรดเกล้าฯแต่งตั้งพระสังฆราชาและพระเถรานุเถระ เป็นผู้ช่วยพระองค์คอยดูแลสั่งสอนพระสงฆ์สามเณรให้ปฏิบัติตนตามพระธรรมวินัย เพื่อเป็นตัวอย่างที่ดีของราษฎรและทรงโปรดเกล้าฯแต่งตั้ง กรมธรรมการสังฆการี คอยสอดส่องดูแลพฤติกรรมของพระสงฆ์สามเณรให้ประพฤติอยู่ในกรอบของพระธรรมวินัย หากพบว่าพระสงฆ์สามเณรรูปใดทำผิด สังฆการีจะเป็นผู้มีอำนาจจับพระสงฆ์สามเณรสึกได้แต่ต้องทูลเกล้าฯถวายให้ทรงทราบก่อนว่าจะสึกเนื่องจากเหตุใด หากพระมหากษัตริย์ทรงเห็นชอบ พระองค์จะทรงมีพระบรมราชโองการลงพระราชอาญาตามความผิดหนักเบาของพระสงฆ์สามเณรรูปนั้นๆ เช่น จับสึกออกจากเพศบรรพชิต เขียน ลักหน้า ลักข้อมือ แห่ประจาน และประหารชีวิต การลงโทษแล้วแต่กรณีเป็นรายๆไป แต่การลงโทษพระสงฆ์สามเณรนั้น ต้องทำอย่างมีชั้นมีตอนเพราะพระสงฆ์สามเณรถือว่าเป็นผู้มีเกียรติในสังคม ทุกคนในสังคมให้ความเคารพในฐานะที่พระสงฆ์เป็นผู้สืบทอดพระศาสนา ผำกาสาวพัสดร์ที่พระสงฆ์สวมใส่อยู่นั้นถือว่ามีเกียรติยศสูงส่งเพราะบ่งบอกถึงความเป็นสมณะ ดังนั้นเมื่อพระสงฆ์สามเณรทำผิดแต่ยังมีคนกราบไหว้ หรือแม้เป็นมหาโจรเข้ามาบวช ผู้คนก็ยังกราบไหว้เหตุเพราะไหว้ผำกาสาวพัสดร์จนเป็นธรรมเนียมว่าถ้าพระสงฆ์รูปใดประพฤติผิดกฎหมายบ้านเมือง เมื่อจะลงโทษพระสงฆ์ต้องให้พระสงฆ์ถอดผำกาสาวพัสดร์อันประกอบด้วย สบง จีวร สังฆาฏิ ออกก่อนจึงจะนำพระสงฆ์รูปนั้นเข้าไปจองจำได้¹

การจับพระสงฆ์สามเณรที่เป็นอสังขีในสมัยดังกล่าว เป็นหน้าที่ของพระมหากษัตริย์หรือบุคคลที่พระมหากษัตริย์ทรงมอบหมายให้ทำหน้าที่แทนพระองค์ ทั้งนี้เพราะพระมหากษัตริย์ต้องมีบุคคลที่เข้ามาช่วยพระองค์ดูแลต่างพระเนตรพระกรรณ ดังที่กล่าวมาแล้วว่าสถาบันสงฆ์เป็นสถาบันใหญ่มีผู้คนเข้ามาบวชเป็นพระสงฆ์สามเณรจำนวนมาก ทั้งเพื่อศึกษาเล่าเรียนและเพื่อหาผลประโยชน์จากการครองเพศสมณะ นอกจากนี้พระมหากษัตริย์ในช่วงดังกล่าว มักนิยมสร้างวัดอันเป็นที่พำนักของพระสงฆ์สามเณร เมื่อวัดมีจำนวนมากสามารถเป็นที่รองรับจำนวนพระสงฆ์สามเณรที่เพิ่มขึ้น ได้อยู่อย่างสะดวกสบายมากขึ้น ประกอบกับจำนวนประชากรของประเทศมากขึ้น ส่งผลให้จำนวนพระสงฆ์สามเณรมีจำนวนมากขึ้นเช่นกัน ด้วยเหตุนี้การปกครองสถาบันสงฆ์ขององค์พระมหากษัตริย์ย่อมเกิดปัญหาในเรื่องของการเข้าไปดูแลพระสงฆ์สามเณรที่มีจำนวนมาก ถึงแม้ว่าพระองค์จะมีผู้ช่วยดูแลต่างพระเนตรพระกรรณแล้วก็ตาม แต่ยังไม่เพียงพอต่อจำนวนพระสงฆ์สามเณรที่เพิ่มขึ้น อีกทั้งผู้มีหน้าที่เกี่ยวข้องในการดูแลปกครองพระสงฆ์สามเณรนั้นขาดประสิทธิภาพในการทำงาน จึงเป็นปัญหาและอุปสรรคในการปราบปรามพระอสังขีของพระมหากษัตริย์ ซึ่งจะกล่าวถึงในบทต่อไป

¹ นิธิ เอียวศรีวงศ์. (2544, 11 ธันวาคม). "เกียรติศักดิ์ของเครื่องแบบ," ข่าวสด. หน้า 3.

บทที่ 4

ปัญหาและอุปสรรคในการดำเนินงานกำจัดพระสงฆ์อสังขี

ตั้งแต่ พ.ศ. 2310 เป็นต้นมา พระมหากษัตริย์ทุกพระองค์นอกจากจะทรงปกครองดูแลพระราชอาณาจักรแล้ว ยังทรงมีพระราชกรณียกิจในการทำนุบำรุงพระพุทธศาสนา ทั้งในด้านการปกครองคณะสงฆ์ การศึกษาของพระสงฆ์ รวมทั้งการสร้างศาสนสถานต่างๆ เพื่อปกครองคณะสงฆ์ให้เป็นไปโดยเรียบร้อย ตลอดจนทรงรับผิดชอบต่อความเจริญและความเสื่อมของพระพุทธศาสนา ซึ่งเป็นพระราชภาระที่กว้างขวางมาก ถึงแม้ว่าพระมหากษัตริย์จะมีพระราชอำนาจ ในการออกกฎ ขอบังคับระเบียบ และคำสั่งออกมาบังคับใช้สำหรับให้คณะสงฆ์ได้ปฏิบัติตาม แต่ในทางปฏิบัติจริงพบว่า พระมหากษัตริย์ไม่สามารถบังคับให้พระสงฆ์สามเณรทุกรูป วัดทุกแห่ง และพระเถรานุเถระในระดับต่างๆ ให้ปฏิบัติตามได้ทั้งหมด ทั้งนี้เพราะมีปัญหาและอุปสรรคหลายประการได้แก่

1. ความด้อยการศึกษาของพระสงฆ์สามเณร

ก. ความสำคัญของการศึกษา

พระมหากษัตริย์ทุกพระองค์ทรงเห็นความสำคัญของการศึกษาเล่าเรียนของพระสงฆ์สามเณรเป็นสำคัญ เพราะทรงเห็นว่าถ้าพระสงฆ์สามเณรไม่ศึกษาเล่าเรียนหาความรู้จะเป็นอันตรายต่อพระศาสนา ดังที่พระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลก ทรงตรัสว่า "...พระสงฆ์ที่มีได้เล่าเรียนพระไตรปิฎก ได้แต่เนื้อความแปลร้อยแปดกาพยกลอง แล้วก็มาสั่งสอนด้วยคำตลกขบถของหยาบช้ำ เหน็บแต่ลาภสักการะเลี้ยงชีวิต มิได้คิดที่จะร่ำเรียนสืบไป ทำให้พระศาสนาพินาศเสื่อมสูญ..."¹ ทั้งนี้เพราะทรงเห็นว่าถ้าพระสงฆ์สามเณรได้ศึกษาเล่าเรียนพระไตรปิฎกอย่างถูกต้อง จะสามารถถ่ายทอดให้ประชาชนในสังคมได้รู้พระธรรมคำสั่งสอนได้อย่างแม่นยำ รวมทั้งตัวพระสงฆ์สามเณรเองก็จะปฏิบัติตามพระธรรมวินัยได้อย่างไม่ผิดเพี้ยน

ข. ปัญหาการศึกษาของพระสงฆ์สามเณร

การศึกษาพระปริยัติธรรมของพระสงฆ์สามเณรต้องใช้เวลาในการศึกษายาวนาน เพราะหลักสูตรกำหนดให้มีการเรียนมากและยังต้องเรียนเป็นภาษามคธ การจัดสอบในแต่ละครั้งจัดขึ้นห่างกันหลายปี เป็นเหตุให้พระสงฆ์ที่มีความรู้บางรูปไม่รอสอบ ได้สึกออกไปเป็นฆราวาสก่อนที่จะมีกำหนดการจัดสอบขึ้น ดังที่พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงดำริไว้ว่า "...พระสงฆ์บางรูปได้เป็นเปรียญแล้วหยุดศึกษาหาความรู้ เพราะมีผู้นับหน้าถือตา..หาลาภผลเลี้ยงตนได้แล้ว ก็ไม่คิดที่จะเป็นนักเรียนต่อไป...บางรูปก็รับตำแหน่งพระราชาคณะปกครองหมู่คณะเสียในระหว่างยังไม่ทันได้

¹กฎหมายตราสามดวง. เล่ม 4. (2505). หน้า 167.

แปลจบสูตรก็มี...”¹ แสดงให้เห็นว่าพระราชคณะในสมัยนั้น บางรูปเรียนพระปริยัติธรรมไม่มากนัก เพราะพอได้รับตำแหน่งก็เลิกศึกษาเล่าเรียน ดังกรณีมหาอำมาตย์เป็นพระสงฆ์อยู่วัดมหาธาตุ เปரியญ 7 ประโยค มีหนังสือกราบทูลพระเจ้านั่งยาเธอกรมหมื่นสมมตอมรพันธุ์ว่า สิ้นศรัทธาในการเล่าเรียนพระปริยัติธรรมแล้ว ขอถวายพระพรลาสิกขาจากสมณเพศในเดือนมีนาคม ร.ศ. 111² อาจเป็นเพราะการเรียนพระปริยัติธรรมนั้นไม่มีการบังคับให้เรียน ดังเช่น รัชสมัยพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวเป็นต้นมา พระสงฆ์ไม่คิดที่จะบวชอยู่นานๆ เพราะการเรียนพระปริยัติธรรมไม่สามารถนำไปประกอบอาชีพได้ ถึงจะเข้ารับราชการได้แต่ก็มีตำแหน่งหน้าที่จำกัด ไม่ก้าวหน้าเหมือนแต่ก่อน ทำให้ความนิยมในการศึกษาของพระสงฆ์ลดน้อยลง

อีกประการหนึ่งการที่พระราชคณะ พระครูฐานานุกรม พระอธิการเจ้าวัด ผู้มีส่วนเกี่ยวข้องกับการบริหารงานคณะสงฆ์นั้น ไม่มีความรู้มากพอที่จะปฏิบัติตามหน้าที่ให้การศึกษาแก่พระลูกวัดตามที่ได้มอบหมายจากองค์พระมหากษัตริย์ได้ จึงทำให้พระสงฆ์สามเณรไม่มีความรู้ในพระไตรปิฎก ไม่ได้เรียนรู้พระธรรมวินัย ส่งผลให้พระสงฆ์สามเณรทำผิดพระวินัย ทำให้พระอลัชชีเกิดขึ้นในวัดและขยายวงกว้างออกไปเรื่อยๆ สร้างความเดือดร้อนให้ประชาชนในสังคม เช่น วิวาทฆาฏกันตาย ประพุดตือนาจารย์ต่างๆ และในสมัยพระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกได้กำหนดไว้ในกฎพระสงฆ์ข้อที่ 4 ว่า “...ภิกษุ สามเณร ให้ศึกษาเล่าเรียน คัมภีร์และวิปัสสนาธุระ โดยให้เป็นหน้าที่ของพระราชคณะที่ต้องเร่งตักเตือนพิจารณา ..ร่ำเรียน..เพื่อให้เป็นที่เลื่อมใสศรัทธาแก่เทพามนุษย์ทั้งปวง...”³ แสดงว่าพระมหากษัตริย์ทรงเล็งเห็นถึงความสำคัญของการศึกษาและพยายามแก้ปัญหา ที่ทำให้พระอลัชชีมีขึ้นจำนวนมากนั้นลดลง ส่วนหนึ่งมาจากการด้อยการศึกษาของพระสงฆ์สามเณรและการด้อยความรู้ของพระอุปัชฌาย์ จึงไม่สามารถอบรมสั่งสอนลูกศิษย์ให้มีการศึกษาเพิ่มมากขึ้นได้ ดังจดหมายเหตุรัชกาลที่ 1 บันทึกไว้ว่า “..บัญชีเงินพระราชอุทิศเกณฑ์บุญ จ.ศ. 1158 เงินนี้ด้อยกัณฑ์ถวายพระเปரியญเพียง 16 ชั่งเศษ มีพระเปரியญเพียง 39 รูป...”⁴ แสดงว่าขณะนั้นพระเปரியญที่มีความรู้ มีไม่เพียงพอต่อการสอนพระปริยัติธรรม ซึ่งโดยมากพระสงฆ์ที่จะเป็นอาจารย์ฝึกสอนมักจะเป็นพระสงฆ์ที่มีตำแหน่งพระราชคณะมีเวลาที่จะฝึกสอนลูกศิษย์น้อย ทั้งนี้เพราะมีอายุมากอาจหาอยู่เสมอ⁵ นอกจากนี้การเรียนการสอนในสมัยนี้ มุ่งให้ผู้เรียนรู้ไวยากรณ์และศัพท์ภาษาบาลีสามารถแปลพระบาลีเป็นภาษาไทยได้ ไม่ได้สอนให้วิเคราะห์ตีความเกี่ยวกับพระพุทธศาสนา อีกทั้งยังสอนเป็น

¹ จดหมายเหตุรัชกาลที่ 5. (2439). (รหัสไมโครฟิล์ม มร.5ศ. 5/4). หอสมุดแห่งชาติ. หมวดจดหมายเหตุ. กท.ร.5.

² ตั้งและลาออกจากสมณศักดิ์. (ร.ศ. 108-127). (รหัสไมโครฟิล์ม มร.5ศ. 1/35). หอสมุดแห่งชาติ. หมวดจดหมายเหตุ. กท.ร.5

³ กฎหมายตราสามดวง. เล่ม 4. (2505). หน้า 185.

⁴ จดหมายเหตุรัชกาลที่ 1. (หนังสือสมุดไทยดำ). (จ.ศ. 1158). เส้นขาว. หอสมุดแห่งชาติ. เลขที่ 1. หมวดจดหมายเหตุ. กท.ร.1.

⁵ จดหมายเหตุรัชกาลที่ 5 (2439). (รหัสไมโครฟิล์ม มร.5ศ. 5/4). หอสมุดแห่งชาติ. หมวดจดหมายเหตุ. กท.ร.5.

ลักษณะถ่ายทอดให้เชื่อตามๆกันมา ผู้เรียนไม่มีโอกาสพัฒนาความคิดของตนเอง ประกอบกับครูผู้สอนเองก็ขาดการอธิบายเหตุผล ดังประชุมพระราชนิพนธ์ภาษาไทยในรัชกาลที่ 4 ภาค 1 พระวชิรญาณภิกขุทรงพระราชนิพนธ์ไว้ว่า “...จะพูดสิ่งใดก็เป็นที่ต้องอ้ำคืด...ไม่แจ่มแสดงชี้เหตุออกมาให้เห็นจริงได้ ถ้อยคำลัทธิของตนนั้นดันดื้อไปไม่รู้ว่ามีผิดแลชอบ ไม่เป็นที่ตั้งแห่งปัญญา...”¹

ดังนั้นจะเห็นว่าการด้อยการศึกษาเป็นอุปสรรคสำคัญ ในการพัฒนาสถาบันสงฆ์ขององค์พระมหากษัตริย์ เพราะหากตราบใดที่พระสงฆ์สามเณรขาดความรู้ในด้านพระปริยัติธรรมแล้ว พระสงฆ์สามเณรก็ไม่อาจรู้ถึงพระวินัยที่ถูกต้องที่ตนเองต้องปฏิบัติได้ จึงนำไปสู่การปฏิบัติตนที่ไม่ถูกต้องเหมาะสมและทำให้พุทธศาสนาหมองมัวได้

2. ปัญหาการทำงานของกรมสังฆการี

ก. ตำแหน่งเจ้ากรมสังฆการี

“สังฆการี” เดิมเขียนว่า สังการี หรือในสมัยพระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกจะเขียนเป็น สังกะรี ดังในกฎพระสงฆ์ทั้ง 10 ข้อของพระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกจะขึ้นต้นไว้ว่า “กฎให้ไว้แก่สังกะรีกรรมการ พระสงฆ์ราชาคณะอธิการ...”²

ในหนังสือเรื่องระเบียบประเพณีสงฆ์ได้ให้ความหมายของสังฆการี หมายถึงตำราหรือแบบแผน³ ส่วนในหนังสือพุทธศาสนาตรศนะและวิจารณ์ได้ให้ความหมายของสังฆการี หมายถึง ผู้ทำการเพื่อสงฆ์ ตำแหน่งสังฆการีมีมาตั้งแต่สมัยกรุงศรีอยุธยาในแผ่นดินสมเด็จพระบรมไตรโลกนาถ พระองค์ทรงกำหนดให้งานที่เกี่ยวกับพระศาสนาทั้งหมดไปขึ้นกับธรรมเนียมซึ่งมีกรมราชบัณฑิต กรมพระปริยัติธรรม กรมสังฆการี อยู่ในความดูแล ในสมัยอยุธยาหน้าที่ของสังฆการีจะรับผิดชอบในด้านของงานพระราชพิธีที่เกี่ยวกับการทำนุบำรุงพระพุทธศาสนาของพระสงฆ์ ตามที่พระมหากษัตริย์ทรงมีพระบรมราชโองการ แต่ยังไม่มีความสำคัญนัก

จนกระทั่งในสมัยสมเด็จพระเจ้ากรุงธนบุรี สังฆการีจึงเริ่มมีบทบาทมากขึ้นคือทำหน้าที่สำรวจพระสงฆ์ทั่วราชอาณาจักรว่ามีพระสงฆ์รูปใดบ้าง ที่มีความรู้ในเรื่องของพระไตรปิฎก เพื่อนำเสนอต่อองค์พระมหากษัตริย์ ต่อมาในสมัยกรุงรัตนโกสินทร์ตอนต้นสังฆการีนอกจากจะทำหน้าที่ดูแลวัตรปฏิบัติของพระสงฆ์แล้ว ยังเป็นผู้สังเกตการณ์ในเรื่องของความประพฤติของพระสงฆ์และมีอำนาจสืบสวนลงโทษรวมทั้งจับพระสึกได้ หากพระสงฆ์รูปใดมีความผิดเป็นพระอลัชชี บทบาทของสังฆการีในสมัยนี้มีความสำคัญมาก ทำให้พระมหากษัตริย์ทรงเห็นความสำคัญในการแต่งตั้งผู้มาดำรงตำแหน่งเจ้ากรมสังฆการีมากขึ้น

¹พระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว. (2511). *ประชุมพระราชนิพนธ์ภาษาไทยในรัชกาลที่ 4 ภาค 1*. หน้า 10.

²รวมกฎหมายคณะสงฆ์. (รัชกาลที่ 1-ปัจจุบัน). เล่มเดิม. หน้า 84-136.

³เรียง อรรถวิทย์. (2516). *ระเบียบประเพณีสงฆ์*. หน้า 390.

⁴เสฐียรพงษ์ วรรณปก. (2543). *พุทธศาสนาตรศนะและวิจารณ์*. หน้า 120.

ด้วยเหตุนี้พระมหากษัตริย์ในช่วงดังกล่าว จึงมักจะแต่งตั้งเชื้อพระวงศ์ เช่น พระเจ้าน้องยาเธอ หรือพระเจ้าลูกเธอ หรือแม้แต่ตัวพระมหากษัตริย์เอง เข้ามาดำรงตำแหน่งเจ้ากรมสังฆการีเพราะเป็นผู้ที่พระองค์ ทรงไว้วางพระราชหฤทัย ดังเช่นในสมัยสมเด็จพระเจ้ากรุงธนบุรีโปรดเกล้าฯแต่งตั้งพระพนรัตน์ที่เป็นพระอลัชชีถูกจับสึก แต่เห็นว่ามีความรู้ดีให้ดำรงตำแหน่งหลวงธรรมรักษา เจ้ากรมสังฆการี¹ สมัยสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลก พระองค์ทรงดำรงตำแหน่งเจ้ากรมสังฆการีด้วยพระองค์เอง แต่จะมีตำแหน่งหลวงธรรมการเป็นปลัดจางวางกรมสังฆการีมีหน้าที่รับพระบรมราชโองการ มีขุนชุกชนสังฆาธิกรณ์ เป็นผู้ช่วยในการสอดส่องดูแล ต่างพระเนตรพระกรรณ เพื่อคอยชำระอธิกรณ์ และพิจารณาโทษพระอลัชชี² สมัยสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัยทรงแต่งตั้งพระเจ้าน้องยาเธอ กรมหมื่นรักษรรณเรศ (พระองค์เจ้าไกรสร) สมัยสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงแต่งตั้งพระเจ้าน้องยาเธอ กรมหมื่นไกรสรวิชิต(พระองค์เจ้าชายสุทัศน์) เป็นเจ้ากรมสังฆการี สมัยสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงแต่งตั้ง กรมหมื่นบำราบปรปักษ์ (เจ้าฟ้าชายกลาง) และพระองค์เจ้าอรณพ เป็นเจ้ากรมสังฆการี และสมัยพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงแต่งตั้งให้พระยาวิมลการบดี (ม.ร.ว. คลี สุทัศน์ ณ อยุธยา) เป็นเจ้ากรมสังฆการี³ โดยผู้ที่มาดำรงตำแหน่งเจ้ากรมสังฆการีนี้น่าจะเป็นเชื้อพระวงศ์และข้อสำคัญจะเป็นฆราวาสทั้งหมด

ข. บทบาทและหน้าที่ของสังฆการี

เจ้ากรมสังฆการีเป็นบุคคลที่พระมหากษัตริย์ทรงแต่งตั้ง ให้ขึ้นมาเป็นตัวแทนของพระมหากษัตริย์มีบทบาทและหน้าที่ที่สำคัญ คือ สอดส่องดูแลความประพฤติของพระสงฆ์ มีอำนาจสืบสวนและจับพระอลัชชีได้

การทำงานของกรมสังฆการี ทำให้เกิดปัญหาขึ้นในการปกครองสถาบันสงฆ์ ทั้งนี้เนื่องมาจากหากสังฆการีเกิดความลำเอียงหรือมีอคติต่อพระรูปใดรูปหนึ่ง ก็อาจเกิดความไม่ไว้วางใจขึ้นได้ในด้านการปกครอง หรือถ้าสังฆการีไม่ใช่คนซื่อสัตย์แล้ว พระดีๆ ก็อาจถูกกลั่นแกล้งได้ หรือไม่พระอลัชชีบางรูปก็อาจจะเข้าไปประจบประแจง มีนอกมีในกับสังฆการีเพื่อเอาตัวรอดหรือเพื่อผลประโยชน์ของตนเอง⁴ เช่น พระสงฆ์บางรูปเข้าไปประจบสอพลอหวังให้สังฆการีให้การสนับสนุน หรือหวังเพื่อให้สังฆการีช่วยเหลือและเข้าเป็นพวกเดียวกันเมื่อเกิดปัญหา

ปัญหาอีกแง่มุมหนึ่งก็คือสังฆการีเป็นฆราวาสแต่มาควบคุมความประพฤติของบรรพชิต จึงทำให้เกิดช่องว่างระหว่างพระสงฆ์กับสังฆการี ในการตรวจสอบพระวินัยข้อวัตรปฏิบัติของพระสงฆ์ ถึงแม้ว่าเจ้ากรมสังฆการีบางท่านจะเคยบวชเรียนมาบ้างก็ตาม แต่ความรู้ในกฎที่พระสงฆ์ต้องปฏิบัติ รวมทั้งพระไตรปิฎกนั้น ไม่แม่นยำเหมือนเช่นพระสงฆ์

อีกประการหนึ่งก็คือ จำนวนพระสงฆ์และวัดวาอารามที่มีจำนวนมากในบ้านเมือง ทำให้การเข้าไปดูแลจัดการของสังฆการีไม่ทั่วถึง ทั้งนี้คงเป็นเพราะจำนวนเจ้าหน้าที่ของกรมสังฆการี ไม่เพียง

¹ สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอกรมพระยาดำรงราชานุภาพ. (2505). เล่มเดิม. หน้า 324.

² แหล่งเดิม.

³ เรือง อรรถวิทย์. (2516). เล่มเดิม. หน้า 391.

⁴ เสฐียรพงศ์ วรรณปก. (2543). เล่มเดิม. หน้า 121-122.

พอต่อการเข้าไปสอดส่องดูแลจัดการพระสงฆ์สามเณรที่มีอยู่ทั่วไปในบ้านเมืองให้ทั่วถึงได้ จึงเกิดปัญหามีพระสงฆ์สามเณรเป็นอลัชชีอยู่ทั่วไป

ผลการทำงานของกรมสังฆการี เป็นวิเทโศบายหนึ่งของพระมหากษัตริย์ ในการเข้ามาปกครองคณะสงฆ์ให้มีระบบมากขึ้น จุดมุ่งหมายเพื่อเป็นการส่งผ่านอำนาจให้พระสงฆ์มีการปกครองตามลำดับชั้น เพื่อเป็นการลดปัญหาพระสงฆ์ที่จะประพฤติผิดตามพระธรรมวินัย อันเนื่องมาจากการดูแลใกล้ชิด และตรวจตราสอดส่อง อันจะเห็นได้จากการตั้งเจ้าคณะสังฆการีตั้งพระราชาคณะ ให้มีอำนาจดูแลในการปกครองและในเวลาเดียวกันก็มีการลงโทษ พระสังฆาธิการที่ไม่ปฏิบัติหน้าที่เป็นไปตามการบังคับบัญชา

3. ปัญหาด้านการปกครอง

ในการปกครองคณะสงฆ์ขององค์พระมหากษัตริย์ ก่อให้เกิดพระอลัชชีขึ้นในบ้านเมือง ทั้งนี้มาจาก

ก. พระมหากษัตริย์ไม่เข้มแข็งในการลงพระราชอาญา

จากการศึกษาพบว่า หากพระมหากษัตริย์พระองค์ใด มีพระมหากรุณาธิคุณต่อพระอลัชชีโดยไม่ตัดสินคดีความพระอลัชชีให้เด็ดขาดและหลายจำ เป็นเหตุให้พระอลัชชีในยุคนั้นๆ มีจำนวนเพิ่มขึ้น ดังเช่น ในสมัยพระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัวบันทึกไว้ในพระราชพงศาวดารว่า "...เกิดข้าระความพระสงฆ์ที่ประพฤติอนาจาร มีควรได้ตัวชำระสักก็มาก ประมาณ 500 เศษ..."¹ ซึ่งเมื่อเทียบกับสมัยพระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลก เมื่อพระองค์ทรงออกกฎหมายสงฆ์นั้น ทรงลงโทษพระอลัชชีจำนวน 128 คน² จากสมัยรัชกาลที่ 1 ถึงรัชกาลที่ 3 จำนวนพระอลัชชีเพิ่มขึ้นอย่างรวดเร็วจากการศึกษาพบว่า ในสมัยรัชกาลที่ 1 มีการลงโทษทางอาญาแก่พระสงฆ์อลัชชีที่รุนแรงมากกว่าในสมัยรัชกาลที่ 3

ด้วยเหตุนี้พระสงฆ์บางรูป จึงฉวยโอกาสที่พระมหากษัตริย์ทรงมีเมตตาต่อพระสงฆ์ ก่อเหตุสร้างความเดือดร้อน ตีกละนอง ทำตัวเหมือนฆราวาส โดยไม่เกรงกลัวพระราชอาญาที่พระมหากษัตริย์ทรงออกมาหลายต่อหลายฉบับ

ข. บทลงโทษ

จากการศึกษาพบว่า การลงโทษพระอลัชชีช่วงดังกล่าว บทลงโทษที่มักนำมาใช้มากที่สุดคือ สีกออกจากเพศบรรพชิตเท่านั้น เมื่อพระอลัชชีถูกสีก รัฐไม่มีกฎหมายบ้านเมืองลงโทษทางอาญาที่รุนแรง ทำให้พระอลัชชีเหล่านี้ไม่หลายจำ ในบางสมัยหากพระสงฆ์ทำผิดไม่รุนแรงถึงขั้นต้องสึกหน้าประจานแล้ว พระอลัชชีจะเข้ามาบวชอีก ดังเช่นในสมัยพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ทรงมีพระบรมราชโองการออกประกาศใน พ.ศ.2419 ประกาศให้พระสงฆ์รู้ทั่วกันทุกพระอารามว่า "...ถ้าผู้ใดเป็นคนหน้าคัก หลังลาย แลบวชมาแต่ก่อนแล้วสึกถึงสามครั้ง แล้วห้ามมิให้บวชเป็นอันขาด"³

¹ เจ้าพระยาทิพากรวงศ์. (2503). เล่มเดิม. หน้า 21.

² กฎหมายตรา 3 ดวง. (2505). เล่มเดิม. หน้า 186.

³ เสถียร ลายลักษณ์. (2478). ประชุมกฎหมายประจำศก เล่ม 9. หน้า 145.

ค. ปัญหาการปกครองไม่ทั่วถึง

จากการศึกษาพบว่า การปกครองคณะสงฆ์ตามหัวเมืองส่วนใหญ่รัฐยังเข้ามาดูแลไม่ทั่วถึง การปกครองของรัฐตามหัวเมืองไม่เป็นระเบียบเรียบร้อย พระอัครราชทูตมีมากแต่หาผู้ชำระความผู้กระทำผิดไม่ได้ แสดงถึงการขาดความเอาใจใส่ของหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง เช่น เจ้าคณะต่างๆ ซึ่งเป็นสาเหตุหนึ่งที่เป็นปัญหาและอุปสรรคให้การพระศาสนาไม่เจริญ ดังปรากฏในรายงานการจัดการศึกษาและการพระศาสนาของพระมหานายก ผู้อำนวยการมณฑลภูเก็ตว่า

...พระสงฆ์ใน ๔ หัวเมืองนั้นๆ ไม่มีใครบังคับกัน ต่างวัดก็ไม่ได้ทำบาปบุญสิ่งใด เหมือนพระอยู่ในป่าแท้ๆ ฝ่ายพระอุปัชฌาย์จะว่าเป็นใหญ่ก็ไม่ได้ ด้วยอธิกรณ์เกิดขึ้นแล้วพระอุปัชฌาย์ต้องไปหาวัดอื่นมาให้ตัดสิน เพราะฉะนั้นทราบได้ว่าเมืองหนึ่งๆ ไม่มีใครเป็นใหญ่บังคับบัญชากัน การต่อไปในการเล่าเรียนจะจัดยากด้วยไม่มีใครเป็นผู้รับบาปบุญสิ่งใด ส่วนพระสงฆ์สามเณรจะไม่ทราบแน่ว่ามีเท่าใด ฤามีวัดเท่าใดในเมืองนั้นๆ¹

การดำเนินงานในการกำจัดพระสงฆ์อัครราชทูตของพระมหากษัตริย์

ตลอดระยะเวลาตั้งแต่ พ.ศ. 2310 – 2445 เป็นต้นมา พระมหากษัตริย์ทุกพระองค์ในช่วงดังกล่าว ทรงใช้ความเพียรพยายามอย่างมาก ในการหาวิธีที่จะกำจัดพระสงฆ์สามเณรที่เป็นอัครราชทูตให้หมดไปจากพระพุทธศาสนา โดยทรงเข้มงวดกวาดขันผู้ที่เข้ามาบวช และผู้ที่บวชอยู่ในบวรพระพุทธศาสนามากขึ้นกว่าที่เคยกระทำมาในรัชกาลก่อนๆ ถึงแม้ว่าพระสงฆ์สามเณรที่เป็นอัครราชทูตจะยังคงมีอยู่ทั่วไปในพระราชอาณาจักร แต่ไม่ได้หมายความว่ากำจัดพระสงฆ์สามเณรนี้จะไร้ผล เพราะพระราชกรณียกิจในด้านพระพุทธศาสนาของพระมหากษัตริย์ ที่ทรงกระทำไว้มากมายถือเป็นผลสำเร็จอันใหญ่หลวง ในการจัดการต่อสถาบันสงฆ์เพราะสถาบันสงฆ์มั่นคงและยืนยาวอยู่ได้มาจนทุกวันนี้ ส่วนหนึ่งมาจากผลที่ได้รับจากการช่วยเหลือทำนุบำรุงพระพุทธศาสนาของพระมหากษัตริย์ ได้แก่

1. การวางระบบการปกครองคณะสงฆ์ให้เป็นระเบียบมากขึ้น

หลังจากไทยเสียกรุงศรีอยุธยาให้กับพม่าใน พ.ศ. 2310 นั้น บ้านเมืองเกิดภัยพิบัติดังได้กล่าวมาแล้ว สถาบันสงฆ์เองก็ได้รับความเดือดร้อนอย่างมากเช่นกัน ทำให้สมเด็จพระเจ้ากรุงธนบุรีทรงเข้าไปจัดการปกครองคณะสงฆ์ โดยสถาปนาสมเด็จพระสังฆราชและลงโทษพระสงฆ์ที่ประพฤติผิดพระธรรมวินัย และจัดการปกครองแบบเดียวกับกรุงศรีอยุธยา ต่อมาในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกและพระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัยแบ่งการปกครองคณะสงฆ์ออกเป็น 3 คณะคือ คณะเหนือ คณะใต้ คณะอรัญวาสี โดยในแต่ละคณะจะมีพระราชาคณะและรองพระราชา

¹รายงานเรื่องการคณะหัวเมืองชายทะเล. (2442). (รหัสไมโครฟิล์ม มร.5ส./12). หอสมุดแห่งชาติ. หมวดยอดหมายเหตุ. กท.ร.5

คณะปกครองลดหลั่นกันตามลำดับชั้น ส่วนในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัว ทรงโปรดให้รวมพระอารามหลวงและอารามราษฎร์ในกรุงเทพฯ เข้าด้วยกันเรียกว่าคณะกลาง รวมกับคณะเก่าเป็น 4 คณะคือ คณะเหนือ คณะใต้ คณะอรัญวาสี คณะกลาง และยังคงใช้ต่อมาจนถึงรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวเพิ่มคณะธรรมยุติกนิกายขึ้น

การที่สถาบันพระมหากษัตริย์เข้ามาปกครองสถาบันสงฆ์ทำให้สถาบันสงฆ์มีแบบแผนที่แน่นอน มีฐานะอำนาจทางสังคมที่มั่นคงและมีระเบียบในการจัดการปกครองภายในคณะสงฆ์มากขึ้น

การจัดระเบียบการปกครองคณะสงฆ์ เกิดผลดีต่ออาณาจักรคืออาณาจักรได้ใช้อำนาจรัฐเข้าแทรกแซง สถาบันสงฆ์และเข้าควบคุมพระสงฆ์โดยมีการตรากฎหมายสงฆ์ขึ้นใช้ในสมัยพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลก ทำให้สถาบันสงฆ์มีแบบแผนในการลงโทษที่ชัดเจน ดังเช่น ในสมัยรัชกาลที่ 5 กรมหลวงราชบุรีดิเรกฤทธิ์ได้กราบทูลเสนอให้ขยายความกฎหมายสงฆ์ โดยเฉพาะในเรื่องของบทลงโทษให้มากขึ้น โดยนำกฎหมายสงฆ์มาพิจารณาขยายความ¹

2. มีกฎหมายและประกาศคณะสงฆ์ขึ้นใช้ในสถาบันสงฆ์

การออกกฎประกาศเกี่ยวกับพระสงฆ์สามเณรในอดีตที่ผ่านมา สถาบันสงฆ์มีพระธรรมวินัยเป็นข้อบังคับแต่ไม่มีการลงโทษอย่างรุนแรง ทำให้พระสงฆ์สามเณรประพฤติหละหลวม ทำผิดสิกขาบทจนเป็นเหตุให้ประพฤติดนเป็นพระอลัชชี ส่งผลให้สถาบันพระมหากษัตริย์ต้องเข้ามาจัดการปกครองสถาบันสงฆ์เพื่อไม่ให้สถาบันสงฆ์เสื่อมลง โดยตรากฎหมายสงฆ์ขึ้นเป็นครั้งแรกในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกมีทั้งหมด 10 ฉบับ² ได้แก่

ฉบับที่ 1	พ.ศ. 2325	ฉบับที่ 6	พ.ศ. 2326
ฉบับที่ 2	พ.ศ. 2326	ฉบับที่ 7	พ.ศ. 2326
ฉบับที่ 3	พ.ศ. 2326	ฉบับที่ 8	พ.ศ. 2332
ฉบับที่ 4	พ.ศ. 2326	ฉบับที่ 9	พ.ศ. 2337
ฉบับที่ 5	พ.ศ. 2326	ฉบับที่ 10	พ.ศ. 2344

ในสมัยพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวมีการออกประกาศเกี่ยวกับพระสงฆ์เป็นจำนวนมาก เช่นประกาศห้าม ภิกษุ สามเณรไปนอนค้างที่บ้านเป็นต้น และในสมัยพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวมีการออกกฎหมายพระสงฆ์เพิ่มขึ้นอีกหลายฉบับ เพื่อให้การปกครองภายในคณะสงฆ์รัดกุมขึ้น ทั้งนี้เพราะก่อนที่จะมีการออกพระราชบัญญัติคณะสงฆ์ ร.ศ. 121 นั้นกฎหมายสงฆ์เหล่านี้เป็นแนวทางในการตราพระราชบัญญัติคณะสงฆ์ ร.ศ. 121 เพื่อให้การปกครองสังฆมณฑลมีแบบแผนที่มากขึ้นกว่าแต่ก่อน และเพื่อควบคุมความประพฤติของพระสงฆ์อย่างจริงจังโดยทรงออกกฎหมายที่มีการลงโทษที่รุนแรงเพิ่มมากขึ้น เพราะพระมหากษัตริย์ต้องการให้พระสงฆ์สามเณรที่บวชอยู่ในพระพุทธ

¹ พระราชบัญญัติพระสงฆ์ (ร.ศ.120-128). (รหัสไมโครฟิล์ม มร.5.ศ/40). ลงวันที่ 17 กันยายน ร.ศ.120. หอสมุดแห่งชาติ. หมวดจดหมายเหตุ. กท.ร.5.

² กฎหมายคณะสงฆ์. (รัชกาลที่ 1 – ปัจจุบัน). เล่มเดิม. หน้า 84-136.

ศาสนาเห็นถึงวิธีการลงโทษที่เด็ดขาดรุนแรงต่อผู้กระทำผิด เพื่อไม่ให้เป็นเยี่ยงอย่างต่อพระสงฆ์ สามเณรรูปอื่นๆ และต้องการให้ผู้กระทำผิดหลายจำ จากความห่วงใยและใคร่จะปรับปรุงสถาบันสงฆ์ ให้ดีขึ้นนี้จึงทำให้สถาบันสงฆ์มีกฎหมายสงฆ์ขึ้นใช้ เพื่อลงโทษพระสงฆ์อสังขีจำนวนหลายฉบับดังได้กล่าวมาแล้ว

3. จัดการปฏิรูปการศึกษาของพระสงฆ์

การจัดการศึกษาของสถาบันสงฆ์ เป็นส่วนหนึ่งของการจัดการศึกษาของพระราชอาณาจักร โดยมีพระสงฆ์เป็นครูผู้สอนหนังสือ และอบรมศีลธรรมจริยธรรมให้แก่กุลบุตร ในขณะเดียวกันพระสงฆ์ ต้องศึกษาพระปริยัติธรรมซึ่งเป็นการศึกษาคำสั่งสอนในพระพุทธศาสนา เพื่อทำหน้าที่เป็นผู้สืบอายุ ของพระพุทธศาสนาต่อไป โดยถือเป็นส่วนหนึ่งของพระราชกรณียกิจเกือบทุกพระองค์ ทั้งนี้เพราะทรง ตระหนักว่าการที่พระสงฆ์ได้เรียนรู้พระปริยัติธรรม ย่อมเข้าใจถึงจุดหมายที่ถูกต้องของการบวช และจะสามารถนำความรู้ที่ได้รับไปปฏิบัติดังมีลายพระหัตถ์ว่า "...เมื่อการเล่าเรียนเจริญแล้ว วัด สนับสนุนการปกครองเป็นอย่างดีเพราะภิกษุเรียนรู้ ธรรมวินัยแล้วคงปฏิบัติตามรู้ ผู้ไม่มีหิริโอตตัปปะทำ ละเมิดผิดความรู้ของตนเองคงมีส่วนน้อย..."¹ ผลจากการปฏิรูปการศึกษาของพระสงฆ์สามเณร ส่งผล ให้รัฐสนับสนุนการเขียน ตำราเกี่ยวกับพระพุทธศาสนาขึ้น ได้แก่ในสมัยพระบาทสมเด็จพระพุทธยอด ฟ้าจุฬาโลกโปรดให้พระราชคณาและราชบัณฑิตค้นพระไตรปิฎกและแต่งเป็น "ไตรภูมิิกถา"² ในสมัย พระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัยอาราธนาสมเด็จพระสังฆราช(มี) และสมเด็จพระวันรัต(อาจ) นิพนธ์ตำราเรื่องโอวาทานุสาสน์ เพื่อให้พระภิกษุสงฆ์สามเณรในสมัยนั้นปฏิบัติตามตำราที่เขียน ใน สมัยพระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัวมีตำราเรื่องสรรพสิทธิ์คำฉันท์และปฐมโพธิ์ โดยสมเด็จพระ ปรมาจารย์โชติธรรมาจารย์³

นอกจากนี้ในสมัยพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวมีการเขียนตำราเกี่ยวกับเบญจศีล เบญจธรรม หรือ นวโกวาทและคำเทศนาเรื่องจตุรงคธรรมสมาคมของสมเด็จพระยาวชิรญาณวโรรส⁴ การ สร้างวรรณกรรมทางศาสนาเหล่านี้ ส่วนมากเป็นตำราเกี่ยวกับพระพุทธศาสนา มีไว้เพื่อสั่งสอนพระ สงฆ์สามเณรให้ปฏิบัติตามพระธรรมวินัยได้อย่างถูกต้อง เป็นการเผยแพร่หลักความเชื่อและหลัก ปฏิบัติต่างๆของพระพุทธศาสนาที่มีอิทธิพลต่อสังคมไทย ตำราเหล่านี้พระมหากษัตริย์ทรงให้พระสงฆ์ สามเณรได้ศึกษาเล่าเรียน เพราะพระองค์เชื่อมั่นว่าหากพระสงฆ์สามเณรได้ศึกษาหลักธรรมในทางที่ ถูกต้องแล้ว พระสงฆ์สามเณรจะช่วยให้ราษฎรมีความรู้ความเข้าใจในพระธรรมวินัยได้ถูกต้องยิ่งขึ้น ด้วย ส่งผลให้อาณาจักรมีแต่คนดีและพระอสังขีก็จะน้อยลงหรือหมดไปจากแผ่นดินและผลจากการ

¹ สมเด็จพระมหาสมณเจ้ากรมพระยาวชิรญาณวโรรส. (2514). พระราชหัตถเลขา-ลายพระหัตถ์. หน้า 232-233.

² แสงโสม เกษมศรี. (2523). ประวัติศาสตร์ไทยสมัยรัตนโกสินทร์รัชกาลที่ 1 ถึงรัชกาลที่ 3 (พ.ศ. 2325-2394). หน้า 164.

³ นนท์ ธรรมสถิตย์. (2532). เล่มเดิม. หน้า 333.

⁴ สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอกรมพระยาจ่างราชนุกาพ. (2505). เล่มเดิม. หน้า 81.

สนับสนุนให้มีการปฏิรูปการศึกษาของรัฐ จึงเปิดโอกาสให้การศึกษาเล่าเรียนของประชากรกว้างขึ้น เพราะไม่มีการกีดกันจำกัดชั้นวรรณะหรือฐานะทางเศรษฐกิจ อีกทั้งการศึกษาของประชาชนที่มีพระสงฆ์เป็นผู้สอนเป็นการศึกษาแบบให้แก่ประชาชนอีกด้วย¹

ดังนั้นผลของการปฏิรูปการศึกษาของคณะสงฆ์ นับได้ว่าเป็นผลดีต่อคณะสงฆ์และสังคมส่วนรวมเพราะการที่ศาสนาจะดำรงอยู่ได้ก็ต้องอาศัยการเกื้อกูลจากประชาชน และประชาชนก็ได้รับความสุขทางด้านจิตใจจากพระพุทธศาสนา การส่งเสริมการศึกษาของพระสงฆ์เป็นส่วนหนึ่งซึ่งจะช่วยให้ได้เกิดพระสงฆ์สามเณรที่มีความรู้ความเข้าใจอันดีและถูกต้อง อีกทั้งยังสามารถสนองความต้องการของสังคมได้โดยนำความรู้ที่มีอยู่ไปสั่งสอนอบรมประชาชน ให้มีความรู้และประพฤติตนเป็นคนดีต่อสังคมและพลเมืองที่ดีของชาติต่อไป

กล่าวได้ว่าการดำเนินงานของพระมหากษัตริย์ในการกำจัดพระอลัชชีนั้น เป็นความพยายามของพระมหากษัตริย์ในการเข้าไปจัดการคณะสงฆ์ทำให้เกิดผลสัมฤทธิ์ในการดำเนินงาน ส่วนหนึ่งเป็นไปตามเป้าหมายที่พระมหากษัตริย์ทรงวางไว้ และบางส่วนที่ไม่ได้เป็นไปตามเป้าหมายที่พระองค์วางไว้ ดังเช่น

1. การออกกฎหมายขึ้นใช้ในคณะสงฆ์ไม่ได้ผลเท่าที่ควร ทั้งนี้พบว่าพระอลัชชียังคงมีอยู่ในทุกๆ รัชกาล จากปัญหาและอุปสรรคดังกล่าวเปิดโอกาสให้พระสงฆ์บางรูป บางหมู่อาศัยช่องว่างของกฎหมายประพฤติดนไม่เหมาะสมกับสมณสาธูป จนเป็นที่รังเกียจของพุทธศาสนิกชนทั่วไป ทั้งนี้เมื่อเกิดปัญหาขึ้นแล้ว ทางผู้บริหารคณะสงฆ์และฝ่ายอาณาจักร ไม่สามารถจะอาศัยกฎหมายดังกล่าวเป็นแนวปฏิบัติ เพื่อแก้ไขได้อย่างรวดเร็วและครอบคลุมทั่วถึง

2. ผลจากการปฏิรูปการศึกษา พระสงฆ์สามเณรได้รับการศึกษามากขึ้น โดยพิจารณาจากการที่พระสงฆ์สึกออกมารับราชการจำนวนมาก การศึกษาสอนให้มนุษย์มีพัฒนาการด้านการเรียนการสอน แต่การนำไปปฏิบัติขึ้นอยู่กับแต่ละบุคคล พระสงฆ์ก็เช่นกัน การปฏิรูปการศึกษาคณะสงฆ์เป็นส่วนหนึ่งที่ทำให้พระสงฆ์ที่ด้อยการศึกษามีน้อยลง แต่การปฏิรูปการศึกษาไม่ได้ช่วยให้พระบางรูปนำความรู้ที่เรียนมาไปปฏิบัติ ทั้งนี้เพราะมีพระราชาคณะและพระเปรียญหลายรูปที่ทำผิดพระวินัยเป็นพระอลัชชี ดังเช่นในสมัยรัชกาลที่ 2

3. การปกครองส่วนกลางไม่ทั่วถึง การปกครองคณะสงฆ์ในช่วงดังกล่าวเป็นการปกครองแบบกระจายอำนาจ มีพระมหากษัตริย์เป็นประมุข และมีพระสังฆราชา พระราชาคณะ ปกครองลดหลั่นกันมาตามลำดับ ส่งผลให้ส่วนกลางไม่สามารถเข้ามาดูแลได้ทั่วถึง ทำให้วัดและพระอารามตามหัวเมืองที่อยู่ห่างไกลจากส่วนกลาง ก่อเหตุและประพฤติดนไม่เหมาะสมกับเพศบรรพชิต ซึ่งหน่วยงานของรัฐไม่ได้เข้าไปจัดการและปล่อยปละละเลยจนเกิดเป็นปัญหาในการทำงาน

¹ พระราชวรมณี.(ประยุทธ์ ปยุตโต). (2525). มหาวิทยาลัยสงฆ์ในสังคมไทย. หน้า 9.

บทที่ 5

บทสรุป

พระพุทธศาสนาเป็นศาสนาหนึ่งในสังคมไทย โดยมีพระสงฆ์เป็นผู้สืบทอดพระพุทธศาสนา และมีพระมหากษัตริย์เป็นองค์อัครศาสนูปถัมภกในฐานะประมุขของชาติ สถาบันสงฆ์เป็นสถาบันหนึ่งที่มีการเปลี่ยนแปลงไปตามสภาพความเป็นอยู่ของสังคม จากสภาพแวดล้อมของบุคคลในสังคมที่เข้ามาเกี่ยวข้องกับวิถีชีวิตของพระสงฆ์ ซึ่งก่อให้เกิดความวุ่นวายในคณะสงฆ์ จนเป็นเหตุให้เกิดอลัชชีขึ้นในสังคม

จากการศึกษาบทบาทของพระมหากษัตริย์ไทยในการกำจัดพระอลัชชีระหว่าง พ.ศ.2310-2445 พบว่าพระอลัชชีมีอยู่ในทุกรัชกาล พิจารณาได้จากการที่พระมหากษัตริย์ในช่วงดังกล่าวทรงพยายามแก้ไข โดยพระมหากษัตริย์เข้ามามีบทบาทควบคุมความประพฤติของพระสงฆ์ เพื่อให้อยู่ในกฎ ระเบียบ และไม่ก่อความวุ่นวายให้กับสังคม เพราะสถาบันสงฆ์เป็นองค์กรหนึ่งที่ไม่มียานาจอทางอาญาในการจัดการกับพระอลัชชีได้ จึงเป็นหน้าที่ของพระมหากษัตริย์ที่ต้องเข้าไปช่วยปราบปราม โดยมีวิธีดำเนินการแก้ไขที่เหมือนและต่างกันออกไปในแต่ละรัชกาล ทั้งนี้ขึ้นอยู่กับสภาพสังคม เศรษฐกิจที่เปลี่ยนแปลงไปในขณะนั้น เป็นตัวผลักดันให้เกิดพระอลัชชีขึ้นในสังคม

พระมหากษัตริย์ทรงออกกฎและพระราชกำหนดต่าง ๆ ไว้ควบคุมความประพฤติพระอลัชชี ซึ่งในสมัยต่อ ๆ มา มีการออกกฎหมายเกี่ยวกับสงฆ์เพิ่มเติมมากขึ้น ทั้งนี้เพื่อให้ครอบคลุมกับสถานการณ์บ้านเมืองในเวลานั้น โดยทรงกำหนดบทลงโทษพระอลัชชี ได้แก่ สีกออกจากเพศบรรพชิต จำคุก เขียน เนรเทศและประหารชีวิต

การกำหนดบทลงโทษพระอลัชชีดังกล่าว พระมหากษัตริย์ทรงใช้พระราชอำนาจผ่านทางสังฆการี ซึ่งเป็นหน่วยงานหนึ่งที่พระมหากษัตริย์ตั้งขึ้น โดยสังฆการีจะเป็นผู้ดำเนินการสอบสวนสืบสวนผู้กระทำผิด และทูลเกล้าฯ ต่อดองค์พระมหากษัตริย์ พระมหากษัตริย์จะเป็นผู้นิลงโทษและชี้ขาดต่อโทษนั้นๆ

จากการศึกษาปัญหาอุปสรรคและการดำเนินงานของพระมหากษัตริย์ ในการกำจัดพระอลัชชีพบว่าพระอลัชชียังมีอยู่ในสังคม ทั้งนี้ความล้มเหลวที่เกิดขึ้นจากการดำเนินงานของพระมหากษัตริย์มาจาก

สถาบันสงฆ์มีผู้เข้ามาบวชเป็นพระสงฆ์มากขึ้น

พระสงฆ์บางรูปไม่เคารพกฎหมาย

หน่วยงานของรัฐดูแลไม่ทั่วถึง

ทำให้ในปัจจุบันปัญหาพระอลัชชียังคงมีอยู่ และเป็นปัญหาที่ยืดเยื้อมาโดยตลอด ขณะเดียวกัน รัฐและหน่วยงานที่รับผิดชอบเกี่ยวข้องกับพระพุทธศาสนาไม่เข้มงวดกวดขันต่อการรับบวชวาสน เข้ามาบวช และไม่มีเกณฑ์ในการคัดเลือกผู้ที่บวชเรียนให้เป็นระบบ การรับผู้เข้ามาบวชควรเน้นคุณภาพมากกว่าปริมาณ

แม้ว่าจะมีปัญหาและอุปสรรคในการดำเนินงาน พระมหากษัตริย์ทรงถือว่าการชำระสะสาง พระอลัชชี เป็นพระราชภารกิจของพระองค์ ที่จะต้องปรับปรุงแก้ไข

จากการศึกษาพบว่าผลสำเร็จในการดำเนินงานของพระมหากษัตริย์ ส่งผลให้สถาบันสงฆ์มีระเบียบมากขึ้น เพราะมีการปกครองที่เป็นระบบ มีการใช้กฎหมายในการตัดสินคดีความ และทำให้พระสงฆ์สามเณรได้รับการศึกษาเล่าเรียนพระไตรปิฎกมากขึ้น ทำให้บ้านเมืองมีการพัฒนาไปสู่ความก้าวหน้า และเมื่อพระสงฆ์สามเณรได้ศึกษาเล่าเรียนพระธรรมวินัยแตกฉาน ก็สามารถถ่ายทอดความรู้ นั้นสู่ราษฎร โดยการอบรมสั่งสอนศิษย์และชาวบ้านให้รู้ถึงคุณงามความดี มีศีลมีธรรม เป็นบุคคลที่ดีในสังคม

ถึงแม้ว่าพระมหากษัตริย์จะเข้ามาควบคุมความประพฤติของพระสงฆ์ แต่พระอลัชชียังมีอยู่ในสังคม จากการศึกษาวิจัยพบว่า การที่พระมหากษัตริย์ไม่สามารถปราบปรามพระอลัชชีให้หมดไปจากพระราชอาณาจักรได้มาจากสถาบันสงฆ์มีผู้ที่เข้ามาบวชเป็นพระสงฆ์มากขึ้น ด้วยเหตุนี้จึงทำให้พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงมีพระราชประสงค์ที่จะจัดการปกครองคณะสงฆ์ให้เป็นระเบียบ และเพื่อรวมอำนาจเข้าสู่ศูนย์กลางตามการปกครองของแผ่นดินในเวลานั้น ประกอบกับพระสงฆ์ที่มีอยู่เดิมไม่อาจควบคุมวัตรปฏิบัติและวินัยของสงฆ์ได้อย่างทั่วถึง เพราะยังปรากฏมีพระสงฆ์ทำผิดอยู่เนืองๆ นอกจากนั้นบทลงโทษของพระสงฆ์ที่กระทำผิด จะพบว่าผู้ที่กระทำผิดขั้นปาราชิก รัฐจะให้สึก และลงโทษตามกฎหมายบ้านเมือง หรือเอาตัวญาติโยมมาลงโทษเท่านั้น

ดังนั้นเพื่อทำนุบำรุงคณะสงฆ์ให้เจริญก้าวหน้าสืบไป พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวจึงทรงประกาศใช้พระราชบัญญัติการปกครองคณะสงฆ์ ร.ศ.121 ขึ้นบังคับใช้ในคณะสงฆ์ ด้วยเล็งเห็นถึงความสำคัญของการปกครองคณะสงฆ์ โดยทรงโปรดเกล้าฯ ให้มีการตราพระราชบัญญัติลักษณะการปกครองคณะสงฆ์ขึ้น เมื่อวันที่ 16 มิถุนายน พ.ศ. 2445 (ร.ศ.121) ซึ่งพระราชบัญญัติฉบับนี้มีผลให้คณะสงฆ์มีบทบาทในการปกครองตนเองมากขึ้น

มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ
Srinakharinwirot University

บรรณานุกรม

บรรณานุกรม

หลักฐานชั้นต้นที่ยังไม่ได้ตีพิมพ์

บัญชีว่าด้วยพระดำรัส. (หนังสือสมุดไทยดำ). (จ.ศ. 1144). เส้นขาว. หอสมุดแห่งชาติ. เลขที่ 7, หมวดจดหมายเหตุ กท.ร.1.

กราบบังคมทูล. (หนังสือสมุดไทยดำ). (จ.ศ. 1157). เส้นขาว. หอสมุดแห่งชาติ. เลขที่ 1/ก, หมวดจดหมายเหตุ กท.ร.1.

จดหมายเหตุนครราชสีมาที่ 1. (หนังสือสมุดไทยดำ). (จ.ศ. 1158). เส้นขาว. หอสมุดแห่งชาติ. เลขที่ 4, หมวดจดหมายเหตุ กท.ร.1.

บัญชีเงินพระราชอุทิศส่วนพระองค์. (หนังสือสมุดไทยดำ). (จ.ศ. 1167). เส้นขาว. หอสมุดแห่งชาติ. เลขที่ 3, หมวดจดหมายเหตุ กท.ร.1.

กฎหมายรัชกาลที่ 2. (หนังสือสมุดไทยดำ). (จ.ศ. 1172). เส้นขาว. หอสมุดแห่งชาติ. เลขที่ 524, หมวดกฎหมาย กท.ร.2.

พระราชกำหนด. (หนังสือสมุดไทยดำ). (จ.ศ. 1172). เส้นขาว. หอสมุดแห่งชาติ. เลขที่ 567, หมวดกฎหมาย กท.ร.2.

พระสงฆ์ไปเมืองลังกา. (หนังสือสมุดไทยดำ). (จ.ศ. 1176). เส้นขาว. หอสมุดแห่งชาติ. เลขที่ 24, หมวดจดหมายเหตุ กท.ร.2.

หมายประกาศ. (หนังสือสมุดไทยดำ). (จ.ศ. 1176). เส้นขาว. หอสมุดแห่งชาติ. เลขที่ 566, หมวดกฎหมาย กท.ร.2.

พระราชกำหนดใหม่ เล่ม 1 ฉบับนายโหมดกระสาปน์. (หนังสือสมุดไทยดำ). (จ.ศ. 1177). เส้นขาว. หอสมุดแห่งชาติ. เลขที่ 508, หมวดกฎหมาย กท.ร.2.

ประกาศเรื่องดำราทำนายผู้มีบุญ. (หนังสือสมุดไทยดำ). (จ.ศ. 1178). เส้นขาว. หอสมุดแห่งชาติ. เลขที่ 577, หมวดกฎหมาย กท.ร.2.

เรื่องให้ระดมอาลักษณ์จำลองสวดมนต์จากอักษรขอมเป็นอักษรไทย. (หนังสือสมุดไทยดำ). (จ.ศ. 1183). เส้นขาว. หอสมุดแห่งชาติ. เลขที่ 3, หมายรับสั่ง. กท.ร.2.

พระวินัยแปลร้อย. (หนังสือสมุดไทยดำ). (พ.ศ. 2356). ตัวรง. หอสมุดแห่งชาติ. เลขที่ 85, หมวดธรรมคดี กท.ร.2.

กฎหมายรัชกาลที่ 3. (หนังสือสมุดไทยดำ). (จ.ศ. 1186). เส้นขาว. หอสมุดแห่งชาติ. เลขที่ 583, หมวดกฎหมาย กท.ร.3.

บัญชี. (หนังสือสมุดไทยดำ). (จ.ศ. 1197). เส้นขาว. หอสมุดแห่งชาติ. เลขที่ 55, หมวดจดหมายเหตุ กท.ร.3.

บัญชีรายจ่ายพระราชทรัพย์ในการพระราชกุศลต่างๆ. (หนังสือสมุดไทยดำ). (จ.ศ. 1199). เส้นขาว. หอสมุดแห่งชาติ. เลขที่ 70, หมวดจดหมายเหตุ กท.ร.3.

กฎหมาย. (หนังสือสมุดไทยดำ). (จ.ศ. 1202). ตัวรง. หอสมุดแห่งชาติ. เลขที่ 646, หมวดจดหมายเหตุ กท.ร.3.

ประกาศมรราชวาสห้ามมิให้คบพระอลัชชี. (หนังสือสมุดไทยดำ). (จ.ศ. 1204). เส้นขาว. หอสมุดแห่งชาติ. เลขที่ 628, หมวดจดหมายเหตุ กท.ร.3.

ร่างตรา. (หนังสือสมุดไทยดำ). (จ.ศ. 1206). เส้นขาว. หอสมุดแห่งชาติ. เลขที่ 170, หมวดจดหมายเหตุ กท.ร.3.

หมายกำหนดการเทศนาปฐมสมโพธิ. (หนังสือสมุดไทยดำ). (จ.ศ. 1206). เส้นขาว. หอสมุดแห่งชาติ. เลขที่ 6, หมวดรับสั่ง. กท.ร.3.

หมายกำหนดการเกณฑ์. (หนังสือสมุดไทยดำ). (จ.ศ. 1208). เส้นขาว. หอสมุดแห่งชาติ. เลขที่ 2, หมายรับสั่ง. กท.ร.3.

หมายกำหนดการเกณฑ์. (หนังสือสมุดไทยดำ). (จ.ศ. 1208). เส้นขาว. หอสมุดแห่งชาติ. เลขที่ 6, หมายรับสั่ง. กท.ร.3.

ร่างตรา. (หนังสือสมุดไทยดำ). (จ.ศ. 1211). เส้นขาว. หอสมุดแห่งชาติ. เลขที่ 2, หมวดจดหมายเหตุ กท.ร.3.

หมายกำหนดการเกณฑ์. (หนังสือสมุดไทยดำ). (จ.ศ. 1212). เส้นขาว. หอสมุดแห่งชาติ. เลขที่ 3, หมายรับสั่ง. กท.ร.3.

ประกาศลงโทษพระเทพมุนี. (หนังสือสมุดไทยดำ). (จ.ศ. 1213). เส้นขาว. หอสมุดแห่งชาติ. เลขที่ 51, หมวดจดหมายเหตุ. กท.ร.4.

พระราชทานอภัยโทษมหายัม. (หนังสือสมุดไทยดำ). (จ.ศ. 1214). เส้นขาว. หอสมุดแห่งชาติ. เลขที่ 45/5, หมวดหมายรับสั่ง กท.ร.4.

พระราชทานอภัยโทษมหายัม. (หนังสือสมุดไทยดำ). (จ.ศ. 1214). เส้นขาว. หอสมุดแห่งชาติ. เลขที่ 46, หมวดหมายรับสั่ง กท.ร.4.

ลงโทษพระเทพมุนี. (หนังสือสมุดไทยดำ). (จ.ศ. 1214). เส้นขาว. หอสมุดแห่งชาติ. เลขที่ 1/ค/15, หมวดหมายรับสั่ง. กท.ร.4.

พระราชบัญญัติ. (หนังสือสมุดไทยดำ). (จ.ศ. 1215). เส้นขาว. หอสมุดแห่งชาติ. เลขที่ 103, หมวดจดหมายเหตุ. กท.ร.4.

ประกาศเรื่องห้ามพระภิกษุสามเณร. (หนังสือสมุดไทยดำ). (จ.ศ. 1215). เส้นขาว. หอสมุดแห่งชาติ. เลขที่ 86ก, หมวดจดหมายเหตุ. กท.ร.4.

ประกาศห้ามพระภิกษุสามเณรไปนอนค้างที่บ้าน. (หนังสือสมุดไทยดำ). (จ.ศ. 1215). เส้นขาว. หอสมุดแห่งชาติ. เลขที่ 103, หมวดกฎหมาย. กท.ร.4.

พระบรมราชโองการ. (หนังสือสมุดไทยดำ). (จ.ศ. 1216). เส้นขาว. หอสมุดแห่งชาติ. เลขที่ 107, หมวดจดหมายเหตุ. กท.ร.4.

ร่างตราเจ้าพระยาจักรี. (หนังสือสมุดไทยดำ). (จ.ศ. 1216). เส้นขาว. หอสมุดแห่งชาติ. เลขที่ 206, หมวดจดหมายเหตุ. กท.ร.4.

บัญชี. (หนังสือสมุดไทยดำ). (จ.ศ. 1217). เส้นขาว. หอสมุดแห่งชาติ. เลขที่ 190, หมวดจดหมายเหตุ. กท.ร.4.

ประกาศเรื่องให้สมภารเจ้าวัดชำระเอาตัวภิกษุสามเณรที่เป็นนักเลงสัก. (หนังสือสมุดไทยดำ). (จ.ศ. 1220). เส้นขาว. หอสมุดแห่งชาติ. เลขที่ 71, หมวดจดหมายเหตุ. กท.ร.4.

ร่างตราตอบเจ้าพระยาจักรี. (หนังสือสมุดไทยดำ). (จ.ศ. 1220). เส้นขาว. หอสมุดแห่งชาติ. เลขที่ 176, หมวดจดหมายเหตุ. กท.ร.4.

ให้ภิกษุสามเณรตั้งอยู่ในศีลสังวร. (หนังสือสมุดไทยดำ). (จ.ศ. 1221). เส้นขาว. หอสมุดแห่งชาติ. เลขที่ 30, หมวดจดหมายเหตุ. กท.ร.4.

ต้นคำให้การจีนแดงกับพวกเรื่องความปาราชิก. (หนังสือสมุดไทยดำ). (จ.ศ. 1225). เส้นขาว. หอสมุดแห่งชาติ. เลขที่ 176, หมวดจดหมายเหตุ. กท.ร.4.

พระบรมราชโองการ. (หนังสือสมุดไทยดำ). (จ.ศ. 1227). เส้นขาว. หอสมุดแห่งชาติ. เลขที่ 88, หมวดจดหมายเหตุ. กท.ร.4.

หมายรับสั่ง. (หนังสือสมุดไทยดำ). (จ.ศ. 1230). เส้นขาว. หอสมุดแห่งชาติ. เลขที่ 6, หมวดหมายรับสั่ง. กท.ร.4.

ตั้งและลาออกจากสมณศักดิ์. (ไมโครฟิล์ม มร.5ศ1/35). (ร.ศ. 108-127). หอสมุดแห่งชาติ. เลขที่ 1, หมวดจดหมายเหตุ 1/35.

ความผิดพระ. (ไมโครฟิล์ม มร.5ศ1/41). (พ.ศ. 2439). หอสมุดแห่งชาติ. เลขที่ 1-11, หมวดจดหมายเหตุ 1/41.

จดหมายเหตุรัชกาลที่ 5. (ไมโครฟิล์ม มร.5ศ/4). (พ.ศ. 2439). หอสมุดแห่งชาติ. เลขที่ 20, หมวดจดหมายเหตุ 5/4.

พระราชบัญญัติการปกครองคณะสงฆ์ ร.ศ. 121. (ไมโครฟิล์ม มร.5ศ/33). (16-18 มิถุนายน ร.ศ. 121). หอสมุดแห่งชาติ. เลขที่ 16, หมวดจดหมายเหตุ 22/162.

พระราชบัญญัติพระสงฆ์ (ร.ศ. 120-128). (ไมโครฟิล์ม 5ศ/40). (17 กันยายน ร.ศ. 120). หอสมุดแห่งชาติ. เลขที่ 8, หมวดจดหมายเหตุ 1/29.

หลักฐานชั้นต้นที่ตีพิมพ์แล้ว

กฎหมายคณะสงฆ์ (รัชกาลที่ 1-ปัจจุบัน). (ม.ป.ป.): ม.ป.พ.

กฎหมายตราสามดวง เล่ม 1-5. (2505). พระนคร : องค์การตำราของคุรุสภา.

กรมหลวงนรินทรเทวี. (2501). จดหมายเหตุความทรงจำ. ม.ป.พ.

ประชุมจารึกวัดพระเชตุพน. (2544). ผู้รวบรวมนิยดา เหล่าสุนทร. พิมพ์ครั้งที่ 6. จัดพิมพ์เป็นที่ระลึกสมโภชหริรัษฎาภิเษกและฉลองอายุวัฒนมงคล 85 ปี พระธรรมปิฎกญาบดี. กรุงเทพมหานคร : อมรินทร์พริ้นติ้ง.

พระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว. (2511). ประชุมพระราชนิพนธ์ภาษาไทยในรัชกาลที่ 4 ภาค 1. กรุงเทพฯ : มหามกุฏราชวิทยาลัย.

_____. (2511). ประชุมประกาศรัชกาลที่ 4 พ.ศ. 2394-2404. ในงานพระราชทานเพลิงศพ พระมหาโพธิวงศาจารย์ อินทโชดเถระ ณ เมรุหน้าพลับพลาอิศริยาภรณ์ วัดเทพศิรินทราวาส วันที่ 9 พ.ย. 2511. กรุงเทพฯ : กระทรวงมหาดไทย.

พระราชปจณาในชั้นกรุงรัตนโกสินทร์ตั้งแต่รัชกาลที่ 1 – รัชกาลที่ 5 (เล่ม 1-2). (2513). พระนคร : องค์การตำราของคุรุสภา.

สมเด็จพระวันรัตน์. (2521). สังคีตยวงศ์. พระยาปริยัติธรรมธาดา (แพ ตาลลักษมน) แปล. จัดพิมพ์ในงานพระราชทานเพลิงศพ. พระอุบาลีคุณูปมาจารย์ ณ เมรุหน้า พระพลอิศริยาภรณ์ วัดเทพศิรินทราวาส. พระนคร : กรมศิลปากร.

เสถียร ลายลักษณ์ และคนอื่นๆ. (2478). ประชุมกฎหมายประจำศก เล่ม 1-24. พระนคร : เดลิเมล์.

หลักฐานชั้นรอง

กรมศิลปากร. (2507). พระราชพงศาวดารกรุงสยาม. พระนคร : ก้าวหน้า.

กระจ่าง นันทโพธิ์. (2528). มหานิยาย : ธรรมยุค. กรุงเทพฯ : อมรการพิมพ์.

กระทรวงศึกษาธิการ กรมการศาสนา. (2525). ประวัติพุทธศาสนากรุงรัตนโกสินทร์ 200 ปี. กรุงเทพฯ : กรมการศาสนา กระทรวงฯ.

กระทรวงศึกษาธิการ กรมการศาสนา. (2514). พระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับหลวง เล่มที่ 8. กรุงเทพฯ : กรมการศาสนา.

กระทรวงธรรมการ, กรมศึกษาธิการ. (2481). พระราชพงศาวดารกรุงธนบุรี. พิมพ์ครั้งที่ 8.
กรุงเทพมหานคร : กระทรวงธรรมการ.

คึกฤทธิ์ ปราโมช. (2518). สังคมสมัยอยุธยา. พระนคร : มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์.

คณินันต์ จันทบุตร. (2532). สถานะและบทบาทของพระพุทธศาสนาในประเทศไทย.
กรุงเทพมหานคร : ศิลปากร.

_____. (2516). สถาบันพระมหากษัตริย์. กรุงเทพฯ : มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์.

คณะกรรมการอำนวยการจัดงานเฉลิมพระเกียรติพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว. (2530). ประมวล
สารคดีธรรม. กรุงเทพฯ : ม.ป.พ.

เจ้าพระยาทิพากรวงศ์. (2503). พระราชพงศาวดารกรุงรัตนโกสินทร์ รัชกาลที่ 1. กรุงเทพมหานคร :
คุรุสภา.

_____. (2504). พระราชพงศาวดารกรุงรัตนโกสินทร์ รัชกาลที่ 2. (เล่ม 1). กรุงเทพมหานคร : คุรุ
สภา.

_____. (2503). พระราชพงศาวดารกรุงรัตนโกสินทร์ รัชกาลที่ 3. (เล่ม 1-2). กรุงเทพมหานคร :
คุรุสภา.

_____. (2504). พระราชพงศาวดารกรุงรัตนโกสินทร์ รัชกาลที่ 4 (เล่ม 1-2). กรุงเทพมหานคร : คุรุ
สภา.

ชัย เรื่องศิลป์. (2542). ประวัติศาสตร์ไทยสมัย 2352-2453 : ด้านเศรษฐกิจ. พิมพ์ครั้งที่ 3. กรุงเทพฯ
: ไทยวัฒนาพานิช.

ชัยอนันต์ สมุทวานิช. (2523). ความคิดทางการเมืองเรื่องธรรมราชา. กรุงเทพฯ :
มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์.

ชนิด อยู่โพธิ์. (2516). คำนานสมณศักดิ์พระวันรัต และสมเด็จพระราชาคณะ ผู้ทรงสมณศักดิ์ สมเด็จพระ
วันรัตในสมัยกรุงรัตนโกสินทร์. กรุงเทพฯ : ศิวพรการพิมพ์.

นนท์ ธรรมสถิตย์. (2532). พระพุทธศาสนา และคณะสงฆ์ไทย. กรุงเทพฯ : กิตติชัยสาส์น.

นิธิ เอียวศรีวงศ์. (2523). ประวัติศาสตร์รัตนโกสินทร์ในพระราชพงศาวดารอยุธยา. กรุงเทพฯ : สถาบันไทยคดีศึกษา มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์.

_____. (2543). พุทธศาสนาในความเปลี่ยนแปลงของสังคมไทย. กรุงเทพฯ : มูลนิธิโกมลคีมทอง.

เนตรนภิส นาควัชระ. (2525). มูลเหตุแห่งการสร้างวัด. กรุงเทพฯ : จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.

ประคนธรรม. (2507). ประชุมสุภาพนิพนธ์หม่อมหมื่น. พระนคร : โรงพิมพ์อักษรบริการ.

ปรีชา ช้างขวัญยืน. (2542). ธรรมรัฐ-ธรรมราชา. กรุงเทพฯ : โครงการตำราคณะอักษรศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.

พระเจ้าบรมวงศ์เธอกรมพระสมมดอมรพันธ์ และสมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอกรมพระดำรงราชานุภาพ. (2466). เรื่องตั้งพระราชอาคันตุกะผู้ใหญ่ในกรุงรัตนโกสินทร์. พระนคร : โรงพิมพ์พระพิมลธรรม.

พระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว. (2512). ประชุมพงศาวดาร เล่ม 40, จดหมายเหตุรายวันทัพ สมัยกรุงธนบุรี. กรุงเทพฯ : อรุณ.

_____. (2511). ประชุมประกาศรัชกาลที่ 4 พ.ศ. 2405-2411. ในงานพระราชทานเพลิงศพ พระมหาโพธิวงศาจารย์ อินทโชติ เกระ ณ เมรุหน้าพลับพลาอิสริยาภรณ์ วัดเทพศิรินทราวาส วันที่ 9 พ.ย. 2511. กรุงเทพฯ : กระทรวงมหาดไทย.

พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว. (2503). พระราชพิธีสิบสองเดือน. พระนคร : ศิลปบรรณาการ.

พระปลัดวรวงศ์ วรรณ. (2529). ประวัติธรรมยุตและมหานิกาย. กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์เลียงเชียงจางเจริญ.

พระยาธรรมปรีชา (แก้ว). (2521). ไตรภูมิโลกวินิจยภกกา ฉบับที่ 2 เล่ม 2. กรุงเทพมหานคร : อรุณ.

พระราชพงศาวดารกรุงธนบุรี ฉบับพันจันทนุมาศ. (2512). กรุงเทพฯ : ศิลปา.

พระราชวรมนี (ประยูร ปยุตโต). (2525). มหาวิทยาลัยสงฆ์ในสังคมไทย. กรุงเทพฯ : มหามกุฏราชวิทยาลัย.

_____. (2527). ลักษณะสังคมพุทธ. กรุงเทพฯ : มูลนิธิโกมลคีมทอง.

_____. (2533). พจนานุกรมพุทธศาสตร์. กรุงเทพฯ : มหามกุฏราชวิทยาลัย.

พื้น ดอกบัว. (2542). พระพุทธศาสนากับคนไทย. กรุงเทพฯ : บุรพาสาลัน.

ม.ร.ว.แสงโสม เกษมศรี. (2523). ประวัติศาสตร์ไทยสมัยรัตนโกสินทร์. กรุงเทพมหานคร : สำนักเลขาธิการคณะรัฐมนตรี.

ม.ร.ว.อภิน ทรัพย์พัฒน์. (2527). สังคมไทยในสมัยต้นกรุงรัตนโกสินทร์ (พ.ศ. 2325-2416) = *The Organization of Thia Society in The Early Bangkok Period 1782-1783*. ประกายทอง สิริสุข, ม.ร.ว. และพรณี จัตรพลรักษ์ แปล. พิมพ์ครั้งที่ 2. กรุงเทพฯ : มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ และมูลนิธิโครงการตำราสังคมศาสตร์และมนุษยศาสตร์.

มหามกุฏราชวิทยาลัย. (2541). พระวินัยปิฎก มหาวิภังค เล่ม 2. กรุงเทพฯ : มหามกุฏราชวิทยาลัย.

มหามกุฏราชวิทยาลัย. (2540). อุปกรณ์วินัยมุข เล่ม 1. กรุงเทพฯ : มหามกุฏราชวิทยาลัย.

ราชบัณฑิตยสถาน. (2525). พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน. กรุงเทพฯ : อักษรเจริญทัศน์.

เริง อรรถวิบูลย์. (2516). ระเบียบประเพณีสงฆ์. กรุงเทพฯ : หอสมุดกลาง 09.

เวลลา เอฟ วอลเตอร์ แปลโดย นิจ ทองโสภิต. (2514). แผ่นดินพระนั่งเกล้าฯ. กรุงเทพฯ : สมาคมสังคมศาสตร์แห่งประเทศไทย.

สง่า กาญจนาคพันธุ์. (2519). เมื่อวานนี้. กรุงเทพฯ : เรื่องศิลป์.

สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอกรมพระยาดำรงราชานุภาพ. (2513). ความทรงจำ. กรุงเทพฯ : รุ่งวัฒนา.

_____. (2461). ประวัติวัดมหาธาตุ. พระนคร : โรงพิมพ์โสภณพิพรรฒธนากร.

สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอกรมพระยาดำรงราชานุภาพ. (2521). ประวัติวัดอรุณราชวราราม.
กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์รุ่งเรืองธรรม.

_____. (2514). ประชุมพระนิพนธ์เกี่ยวกับตำนานทางพุทธศาสนา. จัดพิมพ์ในงานพระราชทาน
เพลิงศพ พระเทพคุณาธาร (ผล ชินปุตโต) ณ ฌาปนสถานวัดพระพิเรนทร์. พระนคร : กรม
ศิลปากร.

_____. (2503). พระราชพงศาวดารกรุงรัตนโกสินทร์ รัชกาลที่ 1. กรุงเทพมหานคร : ศุภสภา.

_____. (2511). พระราชพงศาวดารกรุงรัตนโกสินทร์ รัชกาลที่ 2 (เล่ม 1-2). พระนคร : ม.ป.พ.

_____. (2505). พระราชพงศาวดารฉบับพระราชหัตถเลขา. กรุงเทพฯ : โอเดียนสโตร์.

สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอเจ้าฟ้าธรรมาวุธวดีและสมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอกรมพระยาดำรงรา
ชาณุภาพ. (2505). สารานุกรมไทย 4-27. พระนคร : โรงพิมพ์ศุภสภา.

สมเด็จพระมหาสมณเจ้ากรมพระยาวชิรญาณวโรรส. (2538). นวโกวาท. พิมพ์ครั้งที่ 78. กรุงเทพฯ
: มหามกุฏราชวิทยาลัย.

_____. (2518). พระมหาสมณโฆวาท. พระนคร : มหามกุฏราชวิทยาลัย.

_____. (2514). วินัยมุข เล่ม 1. พระนคร : มหามกุฏราชวิทยาลัย.

สมเด็จพระมหาสมณเจ้ากรมพระยาวชิรญาณวโรรส. (2514). พระราชหัตถเลขา-ลายพระหัตถ์.
กรุงเทพมหานคร : กรมศิลปากร.

สมบุรณ์ สุขสำราญ. (2527). พุทธศาสนากับการเปลี่ยนแปลงทางการเมืองและสังคม. กรุงเทพฯ :
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.

สะอาด ไชยวัฒน์. (2520). ประวัติศาสตร์เปรียบเทียบงานธรรมทูตของโรมันคาทอลิกกับโปรแตส
แตนท์ในประเทศไทย. กรุงเทพฯ : สุริยบรรณ.

สังฆราชปาลเลกัวซ์. (2506). เล่าเรื่องเมืองไทย = Description du Royaume Thai ou Siam. สันต์
ท.โกมลบุตร แปลและเรียบเรียง. พระนคร : ก้าวหน้า.

สิริวัฒน์ คำวันสา. (2525). สงฆ์ไทยใน 200 ปี. (เล่ม 1-2). กรุงเทพฯ : มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.

สิริวัฒน์ คำวันสา และทองพรรษ์ ราชภักดี. (2524). สงฆ์ไทยใน 200 ปี. กรุงเทพฯ : ศรีอนันต์.

สุชีพ ปุณฺณานุภาพ. (2539). พระไตรปิฎกฉบับสำหรับประชาชน. พิมพ์ครั้งที่ 16. กรุงเทพฯ : มหา
มกุฏราชวิทยาลัย.

สุเชาว์ พลอยชุม. (2531). รายงานการวิจัยเรื่องการส่งเสริมพระพุทธศาสนาในสมัยรัชกาลที่ 2.
กรุงเทพฯ : ม.ป.พ.

สุนทรภู่. (2511). นิราศเมืองสุพรรณฉบับสมบูรณ์. พระนคร : ไทยวัฒนาพานิช.

เสถียร ศกฺโขภณ. (2505). พระพุทธศาสนากับพระมหากษัตริย์ไทย. กรุงเทพฯ : คลังวิทยา.

เสฐียรพงษ์ วรรณปก. (2543). พุทธศาสนาพรรคและวิจารณ์. กรุงเทพฯ : สนพ.มติชน.

วารสาร

เดวิด เค วัยอาจ. (2509, พฤษภาคม). "คณะสงฆ์เป็นเครื่องยกฐานะในสังคมไทยโบราณ," ศิลปากร.
10 (1) : 41-52.

นิธิ เอียวศรีวงศ์. (2544, ธันวาคม). "เกียรติศักดิ์ของเครื่องแบบ," น.ส.พ. ข่าวสด. 11 (4029) : 3.

วิทยานิพนธ์

คณินดิษฐ์ จันทบุตร. (2526). การเคลื่อนไหวของยุวสงฆ์ไทยรุ่นแรก พ.ศ. 2477-2484. วิทยานิพนธ์
อ.ม.(ประวัติศาสตร์). กรุงเทพฯ : บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยศิลปากร. ถ่ายเอกสาร.

นฤมล ชีร์วัฒน์. (2524). พระราชดำริทางการเมืองของพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว. วิทยา
นิพนธ์ อ.ม.(ประวัติศาสตร์). กรุงเทพฯ : บัณฑิตวิทยาลัย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย. ถ่าย
เอกสาร.

โนบุยะ โนกุชิ. (2543). การศึกษาเปรียบเทียบการปฏิรูปทางสังคมของชนชั้นล่างสุดในสังคมสยาม
สมัยรัชกาลที่ 5 (พ.ศ. 2411-2455). วิทยานิพนธ์ ศ.ศ.ม.(ประวัติศาสตร์). กรุงเทพฯ :
บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ. ถ่ายเอกสาร.

- พงศ์ธิดา เกษมสิน. (2531). พระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวกับการธำรงฐานะพระมหากษัตริย์. วิทยานิพนธ์ อ.ม.(ประวัติศาสตร์). กรุงเทพฯ : บัณฑิตวิทยาลัย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย. ถ่ายเอกสาร.
- วันทนีย์ ส่งศิริ. (2525). การขึ้นครองราชย์ของพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว. วิทยานิพนธ์ อ.ม.(ประวัติศาสตร์). กรุงเทพฯ : บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยศิลปากร. ถ่ายเอกสาร.
- ศรีสุพร ช่างสกุล. (2530). ความเปลี่ยนแปลงของคณะสงฆ์ : ศึกษากรณีธรรมยุติกนิกาย (พ.ศ. 2368 - พ.ศ. 2464). วิทยานิพนธ์ อ.ม.(ประวัติศาสตร์). กรุงเทพฯ : บัณฑิตวิทยาลัย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย. ถ่ายเอกสาร.
- สันติ บัณฑิตพรหมชาติ. (2528). ความสัมพันธ์ระหว่างพระมหากษัตริย์กับสถาบันสงฆ์ : พระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว. วิทยานิพนธ์ อ.ม.(ประวัติศาสตร์). กรุงเทพฯ : บัณฑิตวิทยาลัย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย. ถ่ายเอกสาร.
- สายชล วรรณรัตน์. (2525). พุทธศาสนากับแนวความคิดทางการเมืองในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลก. (พ.ศ. 2325 – 2352). วิทยานิพนธ์ อ.ม.(ประวัติศาสตร์). กรุงเทพฯ : บัณฑิตวิทยาลัย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย. ถ่ายเอกสาร.
- อัจฉรา กาญจนมัย. (2523). การฟื้นฟูพระพุทธศาสนาในสมัยรัตนโกสินทร์ตอนต้น. วิทยานิพนธ์ อ.ม.(ประวัติศาสตร์). กรุงเทพฯ : บัณฑิตวิทยาลัย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย. ถ่ายเอกสาร.
- อุษา ชัยโชติชัย. (2526). การจัดการศึกษาของคณะสงฆ์ไทยในระยะปี พ.ศ. 2432-2490. วิทยานิพนธ์ อ.ม.(ประวัติศาสตร์). กรุงเทพฯ : บัณฑิตวิทยาลัย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย. ถ่ายเอกสาร.

ภาคผนวก

ภาคผนวก ก
ศีล 227 ข้อของพระสงฆ์

สิกขาบทที่มาในพระปาติโมกข์มี 227 สิกขาบท คือ

ปาราชิก¹ 4 ได้แก่

1. ภิกษุเสพเมถุน²
2. ภิกษุถือเอาของที่เจ้าของเขาไม่ได้ให้
3. ภิกษุแก้งฆ่ามนุษย์ให้ตาย
4. ภิกษุอวดอุตริมนุสสรณ³ที่ไม่มีในตน

สังฆาทิเสส⁴ 13 ได้แก่

1. ภิกษุแก้งทำน้ำอสุจิให้เคลื่อน
2. ภิกษุมีความกำหนัดอยู่ จับต้องกายผู้หญิง
3. ภิกษุมีความกำหนัดอยู่ พุดเกี้ยวหญิง
4. ภิกษุมีความกำหนัดอยู่ พุดล่อให้หญิงบำเรอตนด้วยกาม
5. ภิกษุชักส่อให้ชายหญิงเป็นผัวเมียกัน
6. ภิกษุสร้างกุฎิที่ต้องก่อและโบกด้วยปูนหรือดิน ซึ่งไม่มีใครเป็นเจ้าของจำเพาะเป็นที่อยู่ของตน

ต้องทำให้ได้ประมาณและต้องให้สงฆ์แสดงที่ให้ก่อน

7. ถ้าที่อยู่ซึ่งจะสร้างกุฎิที่มีทายกเป็นเจ้าของทำให้เกินประมาณนั้นได้ ต้องให้สงฆ์แสดงที่ให้ก่อน

8. ภิกษุโกรธเคือง แก้งใจทักขุอื่นด้วยอาบัติปาราชิกไม่มีมูล
9. ภิกษุโกรธเคือง แก้งหาเลสใจทักขุอื่นด้วยอาบัติปาราชิก
10. ภิกษุพากเพียรเพื่อจะทำลายสงฆ์ให้แตกกัน

¹ปาราชิก เป็นชื่อของอาบัติ ถ้าภิกษุทำผิดอาบัติปาราชิกจะต้องขาดจากการเป็นภิกษุทันที

²เสพเมถุน คือการร่วมประเวณี มีข้อกำหนดดังนี้

1 เมถุนธรรม ในคำภีร์วิภังค์แสดงไว้ว่า กิริยาที่เสพในทวารหนัก หรือในปากของมนุษย์ชายหญิง หรือของสัตว์ดิรัจฉานตัวผู้ตัวเมีย ถ้าเสพในทวารเหล่านี้ แม้ไม่สำเร็จกิจ แต่ต้องสอดเข้าไปเพียงเล็กน้อยเท่าเมล็ดงา จะมีอะไรสวมใส่ก็ตาม มนุษย์ อมนุษย์ และดิรัจฉานนั้นมีชีวิตหรือไม่ก็ตามถือว่าอาบัติปาราชิก

2 ภิกษุถูกข่มขืน แต่ยินดีในขณะที่ถูกข่มขืนถือเป็นอาบัติปาราชิก

3 ภิกษุมียหลังอ่อน ก้มลงอมองค์กำเนิดหรือสอดองค์กำเนิดเข้าไปในทวารหนักตนเองถือว่าอาบัติปาราชิก

³อวดอุตริมนุสสรณคือธรรมอันยิ่งใหญ่ของมนุษย์ถ้าไม่มีในตนแต่ไปกล่าวอวดว่าตนมีถือว่าต้องอาบัติปาราชิก

พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน เรียกว่า “อุตริมนุสสรณ”. แต่ในหนังสือพุทธศาสตร์จะเขียนว่า “อุตติมนุสสรณ”. ถ้าคำนี้ปรากฏในกฎ 227 ข้อจะเขียนตามหนังสือพุทธศาสตร์

⁴สังฆาทิเสส ในอุปกรณ์วินัยมุขเล่ม 1 แปลไว้ 2 ความหมายคือ

1 เป็นชื่อของอาบัติ แปลว่าความละเมิด พระสงฆ์เป็นผู้รับโทษให้อยู่กรรมและพระสงฆ์เองเป็นผู้รับอาบัติ

2 เป็นชื่อสิกขาบท แปลว่า ปรับอาบัติสังฆาทิเสส มี 13 สิกขาบท

⁵เลส หรือ เลศ หมายถึงหาเหตุใส่ร้ายผู้อื่น

11. ภิกษุประพฤติตามภิกษุผู้ทำลายสงฆ์นั้น
12. ภิกษุว่ายากสอนยาก
13. ภิกษุประจบคฤหสฺถ์ สงฆ์ไล่เสียจากวัด กลับว่าติเตียนสงฆ์

พระภิกษุต้องอาบัติสังฆาทิเสส ตามพระวินัยบัญญัติระบุว่าต้องอยู่กรรมหรือเข้ากรรมจึงจะพ้นอาบัติ

ข้อนี้

อนัตย^๖ 2 ได้แก่

1. ภิกษุนั่งในที่ลับตา กับหญิงสองต่อสอง
2. ภิกษุนั่งในที่ลับหู กับหญิงสองต่อสอง

อนัตย 2 เป็นการปรับอาบัติหรือลงโทษขึ้นอยู่กับกรณีและข้อเท็จจริง เพราะอาบัตินี้เป็นเรื่องเกี่ยวกับหญิง จึงต้องฟังเหตุผลการรายงานของผู้หญิงเป็นสำคัญ

นิสสัคคียปาจิตตีย์^๗ 30 ได้แก่ แบ่งออกเป็น 3 วรรค วรรคละ 10 สิกขาบท ดังนี้
จิรวรรคเป็นเรื่องเกี่ยวกับจิรว ได้แก่

1. ภิกษุอดิเรกจิรว^๘ได้เพียง 10 วัน
2. ภิกษุอยู่ปราศจากไตรจิรว^๙แม้เพียงคืนหนึ่ง
3. ภิกษุพึงเก็บผ้าไว้ทำจิรวได้เพียงเดือนหนึ่ง
4. ภิกษุให้นางภิกษุณีที่ไม่ใช่ญาติ ให้ชกก็ดี ให้ย้อมก็ดี ให้ทุบก็ดี ซึ่งจิรว
5. ภิกษุรับจิรวจากมือนางภิกษุณีที่ไม่ใช่ญาติ เว้นไว้แต่แลกเปลี่ยนกัน
6. ภิกษุขอจิรวต่อคฤหสฺถ์ผู้ไม่ใช่ญาติ ไม่ใช่ปวาราณา เว้นไว้แต่มีสมัยที่จะขอจิรวได้ คือเวลาภิกษุ มีจิรวอันใจรักไป หรือจิรวเสียหาย

7. ภิกษุจะขอจิรวเขาได้ก็เพียงนุ่งห่มเท่านั้น
8. ภิกษุพูดไปให้เขาถวายจิรว ราคาแพงกว่าที่เขาตั้งใจไว้ เว้นแต่ญาติและปวาราณา
9. ภิกษุพูดไปให้คนหลายคนรวมกันซื้อจิรวราคาแพงกว่าที่เขาตั้งใจไว้ เว้นแต่ญาติและปวาราณา

^๖อนัตย แปลว่าไม่แน มี 2 ความหมายคือ

- 1 เป็นชื่อของวิติกกมะคือความละเมิดพระบัญญัติแปลว่าวิติกกมะที่ไม่แน
- 2 เป็นชื่อของสิกขาบทแปลว่า วางอาบัติไว้ไม่แน

^๗นิสสัคคียปาจิตตีย์ แปลแยกกัน ดังนี้

- ปาจิตตียะ แปลว่า การละเมิดอันยังกุศล(ความดี)ให้ตกได้แก่อาบัติ
- นิสสัคคียะ แปลว่าทำให้สละสิ่งของคือสิ่งใดเป็นเหตุจึงต้องอาบัติ

^๘อดิเรกจิรว คือผ้าไตรจิรวอันได้แก่ สบง จีวร และสังฆาฏิ ที่ได้รับประทานมีจำนวนเกินที่กำหนดจะรับ ประเคนไว้ได้ไม่เกิน 10 วัน ถ้าเกิน 10 วันต้องอาบัติ และส่วนเกินนั้นต้องให้พระสงฆ์รูปอื่นไป

^๙ไตรจิรว ประกอบด้วย

- อันตราวาสก คือ ผ้านุ่ง
- อุตตราสงค์ คือ ผ้าห่ม
- สังฆาฏิ คือ ผ้าคลุม

10. ภิกษุไปทวงค่าจีวรที่เจ้าทรัพย์นำไปแก้ไวยาวจักร¹⁰ โดยทวงด้วยคำพูดได้ 3 ครั้ง ยืนแสดงอาการให้เห็นได้ 6 ครั้ง ถ้าทวงด้วยคำพูดและแสดงอาการให้เห็นครบกำหนดแล้วไม่ได้ อาจบอกเจ้าของทรัพย์มานำทรัพย์คืนได้

โกสยวรรคเป็นเรื่องเกี่ยวกับสันถัต¹¹ ได้แก่

1. ภิกษุหล่อสันถัตด้วยชนเจียม¹² เจือด้วยไหม
2. ภิกษุหล่อสันถัตด้วยชนเจียมดำล้วน
3. ภิกษุจะหล่อสันถัตใหม่ ฟังใช้ชนเจียมดำ 2 ส่วน
4. ภิกษุหล่อสันถัตใหม่แล้ว ฟังใช้ให้ได้ 6 ปี เว้นไว้แต่ได้สมมติหล่อใหม่ เพื่อจะทำลายให้เสียสี
5. ภิกษุจะหล่อสันถัต ฟังตัดเอาสันถัตเท่าคืบหนึ่งโดยรอบ มาปนลงในสันถัตที่หล่อใหม่ เพื่อจะทำลายให้เสียสี

6. เมื่อภิกษุเดินทางไกล ถ้ามีใครถวายชนเจียม ต้องการก็รับได้ ถ้าไม่มีใครนำมา นำมาเองได้เพียง 3 โยชน์¹³

7. ภิกษุใช้นางภิกษุณีที่ไม่ใช่ญาติให้ซักก็ติให้ย้อมก็ติ ให้สาวกก็ติซึ่งชนเจียม
8. ภิกษุรับเองก็ติ ใช้ให้ผู้อื่นรับก็ติ ซึ่งทองและเงิน หรือยินดีทองและเงินที่เขาเก็บไว้เพื่อตน
9. ภิกษุทำการซื้อขายด้วยรูปียะ¹⁴ คือของที่เขาใช้เป็นเงินและทอง
10. ภิกษุแลกเปลี่ยนสิ่งของกับคฤหัสถ์

ปัตตวรรคเป็นเรื่องเกี่ยวกับบาตร ผ้าอาบน้ำฝนผ้าจำนำพรรษา ได้แก่

1. บาตรนอกจากบาตรอธิษฐานเรียกอดิเรกบาตร อดิเรกบาตรนั้นภิกษุเก็บไว้ได้เพียง 10 วันเป็นอย่างมาก

2. ภิกษุมิบาตรรั่วยังไม่ถึง 10 นิ้ว ขอบาตรใหม่แต่คฤหัสถ์ เว้นแต่ญาติและปวารณา

3. ภิกษุรับประเคนเภสัชทั้ง 5 คือ เนยใส เนยข้น น้ำมัน น้ำผึ้ง น้ำอ้อย แล้วเก็บไว้ฉันเพียง 7 วันเป็นอย่างมาก

¹⁰ไวยาวจักร คือ ผู้ทำกิจธุระแทนภิกษุสงฆ์

¹¹สันถัต คือผ้าที่รองนั่ง (อาสนะ) พระพุทธองค์ทรงกำหนดให้ใช้สันถัต 6 ปี จึงจะเปลี่ยนได้ ถ้าไม่ถึง 6 ปี หากจะทำใหม่ต้องตัดเอาส่วนของเก่ามาต่อกับของใหม่ พระศาสดาทรงเห็นความจำกัดความจำเป็นในเรื่องของเศรษฐกิจและจะมุ่งให้ภิกษุในศาสนาดำรงตนอยู่ในความมกน้อยประหยัด

¹²ชนเจียม คือ ชนแกะ ชนสัตว์ชนิดหนึ่งในจำพวกกวาง

¹³สิกขาบทที่ 6 มีข้อความที่กำหนดดังนี้

- โยชน์ในประเทศไทยกำหนดว่า 400 เส้น
- ชนเจียมที่ทำเป็นสิ่งของแล้วไม่นับเข้าในสิกขาบทนี้
- อยู่ในระหว่างทางชั่วคราวนำต่อไปได้อีก
- ที่ไม่ให้ถือเกินกำหนดนั้นเพราะภิกษุถือของเช่นนั้นเดินทางดูไม่งาม

¹⁴รูปียะ คือ มาตรการสำหรับแลกเปลี่ยนซึ่งเป็นทองเงินหรือของอื่น

4. เมื่อฤดูร้อนยังเหลืออยู่อีกเดือนหนึ่ง คือตั้งแต่แรมค่ำหนึ่ง เดือน 7 จึงแสวงหาผ้าอาบน้ำฝนได้ เมื่อฤดูร้อนเหลืออยู่ถึงเดือนคือตั้งแต่ขึ้นหนึ่งค่ำเดือน 8 จึงทำนุ่งได้

5. ภิกษุให้จีวรแก่ภิกษุอื่นแล้วโกรธ ซึ่งเอาคืนมาเองก็ดี ไซ้ให้ผู้อื่นซึ่งเอามาก็ดี

6. ภิกษุขอด้วยต่อคฤหัสถ์ที่ไม่ใช่ญาติ เอามาให้ช่างหูกทอเป็นจีวร เว้นแต่ญาติและปวารณา

7. ถ้าคฤหัสถ์สั่งให้ช่างหูกทอจีวร เพื่อจะถวายแก่ภิกษุ ถ้าภิกษุไปกำหนดให้เขาทำให้ดีขึ้นด้วย จะให้รางวัลแก่เขา เว้นแต่ญาติและปวารณา

8. ถ้าอีก 10 วันจะถึงวันปวารณา คือตั้งแต่ขึ้น 6 ค่ำ เดือน 11 ถ้าทายก รับจะถวายผ้าจำนำพรรษาก็รับเก็บไว้ได้ แต่เก็บไว้เกินกาลจีวรไม่ได้ ถ้าจำพรรษาแล้วไม่ได้กรานกฐิน นับแต่วันปวารณาไปเดือนหนึ่ง คือตั้งแต่แรมค่ำหนึ่ง เดือน 11 ถึงกลางเดือน 12 ถ้าได้กรานกฐินนับแต่วันปวารณาไป 5 เดือนคือตั้งแต่แรมหนึ่งค่ำ เดือน 11 ถึงกลางเดือน 4

9. ภิกษุจำพรรษาในเสนาสนะป่าซึ่งเป็นที่เปลี่ยว ออกพรรษาแล้วอยากเก็บไตรจีวรผืนใดผืนหนึ่งไว้ในบ้าน เมื่อมีเหตุก็เก็บไว้ได้เพียง 6 คืบเป็นอย่างมากเว้นไว้แต่ได้สมมติ

10. ภิกษุรู้อยู่ น้อมลากที่เขาจะถวายสงฆ์มาเพื่อตน

ปาฏิเทสนียะ 4 ได้แก่

1. ภิกษุรับของเคี้ยวของฉันจากมือนางภิกษุที่ไม่ใช่ญาติด้วยมือของตนเองมาบริโภคร้องปาฏิเทสนียะ

2. ภิกษุฉันอยู่ในที่นิมนต์ ถ้ามีนางภิกษุณีมาสั่งทายกให้เอาสิ่งนั้นสิ่งนี้มาถวาย ให้ภิกษุไล่ นางภิกษุณีนั้นถอยไปเสียถ้าไม่ไล่ต้องปาฏิเทสนียะ

3. ภิกษุไม่เป็นไซ้ เข้าไม่ได้นิมนต์ รับของเคี้ยวของฉันในตระกูลสงฆ์ที่สงฆ์สมมติว่าเป็นเสกขะมาบริโภคร้องปาฏิเทสนียะ

4. ภิกษุอยู่ในเสนาสนะป่าเป็นที่เปลี่ยว ไม่เป็นไซ้ รับของเคี้ยวของฉันที่ทายกไม่ได้แจ้งความให้ทราบก่อนด้วยมือของตนเองมาบริโภคร้องปาฏิเทสนียะ

สุทธกปาจิตติย 92 ประกอบด้วยสิกขาบท 92 ข้อ ดังนี้

มุสาวาทวรรคที่ 1 10 ข้อ

ภุตคามวรรคที่ 2 10 ข้อ

โอวาทวรรคที่ 3 10 ข้อ

โกชนวรรคที่ 4 10 ข้อ

อเจลกวรรคที่ 5 10 ข้อ

สุราปานวรรคที่ 6 10 ข้อ

สัปปาณกวรรคที่ 7 10 ข้อ

สทธรรมมิกวรรคที่ 8 12 ข้อ

รตนวรรคที่ 9 10 ข้อ

มุสาวาทวรรคที่ 1 เป็นเรื่องเกี่ยวกับการพูด มี 10 ข้อ ได้แก่

1. พูดปด

2. คำภิกษุ

3. ส่อเสียดภิกษุ
4. ภิกษุสอนธรรมแก่อนุปสัมบัน¹⁵ ถ้าว่าพร้อมกัน
5. ภิกษุนอนในที่มุงที่บังอันเดียวกันกับอนุปสัมบัน เกิน 3 คืบขึ้นไป
6. ภิกษุนอนในที่มุงที่บังอันเดียวกันกับหญิงแม่ในคืนแรก
7. ภิกษุแสดงธรรมแก่ผู้หญิง เกินกว่า 6 คำขึ้นไปเว้นแต่บุรุษผู้รู้เพียงสาอยู่ด้วย
8. ภิกษุบอกอุตตรนิมิตตธรรมที่มีจริงแก่อนุปสัมบัน
9. ภิกษุบอกอาบัติชั่วหยาบของภิกษุอื่นแก่อนุปสัมบัน
10. ภิกษุขุดเองก็ดี ใช้ให้ผู้อื่นขุดก็ดี ซึ่งแผ่นดิน

ภูตคามวรรคที่ 2 เป็นเรื่องเกี่ยวกับที่อยู่อาศัย มี 10 ข้อ ได้แก่

1. ภิกษุพราภของเขี้ยว¹⁶ ซึ่งเกิดอยู่กับที่ ให้หลุดจากที่
2. ภิกษุประพฤตินาจาร สงฆ์เรียกตัวมาถาม แกล้งพูดกลบเกลื่อนก็ดี นิ่งเสียไม่พูดก็ดี ถ้าสงฆ์

สวดประกาศข้อความนั้นจบ

3. ภิกษุติเตียนภิกษุอื่น ที่สงฆ์สมมติให้เป็นผู้ทำการสงฆ์ ถ้าเธอทำโดยชอบ ตีเตียนเปล่าๆ

4. ภิกษุเอาเตียง ตั้ง ฟูก เก้าอี้ ของสงฆ์ไปตั้งในที่แจ้งแล้ว เมื่อหลีกไปจากที่นั้น ไม่เก็บเองก็ดี ไม่ใช่ให้ผู้อื่นเก็บก็ดี ไม่มอบหมายแก่ผู้อื่นก็ดี

5. ภิกษุเอาที่นอนของสงฆ์ไปนอนในกุฏิสงฆ์แล้ว เมื่อหลีกไปจากที่นั้น ไม่เก็บเองก็ดี ไม่ใช่ให้ผู้อื่นเก็บก็ดี ไม่มอบหมายแก่ผู้อื่นก็ดี

6. ภิกษุรู้อยู่ว่า กุฏินี้มีผู้อยู่ก่อน แกล้งไปนอนเบียด ด้วยหวังจะให้ผู้อยู่ก่อนคับแคบใจเข้าก็จะหลีกไปเอง

7. ภิกษุโกรธเคืองภิกษุอื่น จดคร่ำไถ่ออกจากกุฏิสงฆ์

8. ภิกษุนั่งทับก็ดี นอนทับก็ดี บนเตียงก็ดี บนตั่งก็ดี อันมีเท้าไม้ได้ตรึงให้แน่น ซึ่งเขาวางไว้บนร่างร้านที่เขาเก็บของในกุฏิ

9. ภิกษุจะเอาดินหรือปูนโบกหลังคากุฏิพึงโบกได้แต่เพียง 3 ชั้น

10. ภิกษุรู้อยู่ว่า น้ำมีตัวสัตว์ เอารดหญ้าหรือดิน

โอวาทวรรคที่ 3 เป็นเรื่องเกี่ยวกับการสอน มี 10 ข้อ ได้แก่

1. ภิกษุที่สงฆ์ไม่ได้สมมติแล้ว สั่งสอนนางภิกษุณี
2. แม้ภิกษุที่สงฆ์สมมติ ตั้งแต่อาทิตย์ตกไปแล้วสอนนางภิกษุณี
3. ภิกษุเข้าไปสอนนางภิกษุณีถึงในที่อยู่ เว้นไว้แต่นางภิกษุณีเจ็บ
4. ภิกษุติเตียนภิกษุอื่นว่า สอนนางภิกษุณีเพราะเห็นแก่ลาภ
5. ภิกษุให้จีวรแก่นางภิกษุณีที่ไม่ใช่ญาติ 1 วันเว้นแต่แลกเปลี่ยนกัน
6. ภิกษุเย็บจีวรของนางภิกษุณีที่ไม่ใช่ญาติก็ดี ใช้ให้ผู้อื่นเย็บก็ดี
7. ภิกษุชวนนางภิกษุณีเดินทางด้วยกัน แม้สิ้นระยะบ้านหนึ่ง เว้นไว้แต่ทางเปลี่ยว

¹⁵ อนุปสัมบัน คือผู้ที่ไม่ได้อุปสมบท.

¹⁶ ของเขี้ยว คือ พืช

8. ภิกษุชวนนางภิกษุณีลงเรือลำเดียวกัน ขึ้นน้ำก็ดี ล่องน้ำก็ดี เว้นแต่ข้ามฟาก

9. ภิกษุรู้อยู่ฉันของเฑียรของฉัน ที่นางภิกษุณีบังคับให้คฤหัสถ์เขาถวาย เว้นไว้แต่คฤหัสถ์เขาเริ่มไว้ก่อน

10. ภิกษุหนึ่งก็ดี นอนก็ดี ในที่ลับตาสองต่อสอง กับนางภิกษุณี

โภชนวรรคที่ 4 เป็นเรื่องเกี่ยวกับอาหารการกิน มี 10 ข้อ ได้แก่

1. อาหารในโรงทานที่ทั่วไปไม่นิยมบุคคล ภิกษุไม่เก็บใช้ ฉันได้แต่เฉพาะวันเดียวแล้วต้องหยุดเสียในระหว่าง ต่อไปจึงฉันได้อีก ถ้าฉันติดๆ กันตั้งแต่สองวันขึ้นไป

2. ถ้าทายกเขามานิมนต์ออกซื้อโภชนะทั้ง 5 อย่าง คือข้าวสุก ขนมนสด ขนมหแห้ง ปลา เนื้อ อย่างใดอย่างหนึ่ง ถ้าไปรับของนั้นมาหรือฉันของนั้นพร้อมกันตั้งแต่ 4 รูปขึ้นไป เว้นไว้แต่สมัย คือเป็นใช้อย่าง 1 หน้าจิวรกาลอย่าง 1 เวลาทำจิวรอย่าง 1 เดินทางไกลอย่าง 1 ไปทางเรืออย่าง 1 อยู่มาด้วยกันบิณฑบาตไม่พอฉันอย่าง 1 โภชนะเป็นของสมณะอย่าง 1

3. ภิกษุรับนิมนต์แห่งหนึ่ง ด้วยโภชนะทั้ง 5 อย่างใดอย่างหนึ่งแล้ว ไม่ไปฉันในที่นิมนต์นั้น ไปฉันเสียที่อื่น เว้นไว้แต่ยกส่วนที่รับนิมนต์ไว้ก่อนนั้นให้แก่ภิกษุอื่นเสีย หรือหน้าจิวรกาล และเวลาทำจิวร

4. ภิกษุเข้าไปบิณฑบาตในบ้าน ทายกเขาเอาขนมนมาถวายเป็นอันมาก จะรับได้เป็นอย่างมากเพียง 3 บาตรเท่านั้น ถ้ารับเกินกว่านั้นของที่รับมามากเช่นนั้น ต้องแบ่งให้ภิกษุอื่น

5. ภิกษุฉันค้างอยู่ มีผู้เอาโภชนะทั้ง 5 อย่างใดอย่างหนึ่งเข้ามาประเคน ห้ามเสียแล้ว ลุกจากที่นั่งนั้นแล้วฉันของเฑียรของฉันซึ่งไม่เป็นเดนภิกษุใช้ หรือไม่ได้ทำวินัยกรรม

6. ภิกษุรู้ถือว่า ภิกษุอื่นห้ามข้าวแล้ว คิดจะยกโทษเธอ แกล้งเอาของเฑียรของฉันซึ่งไม่เป็นเดนภิกษุใช้ ไปล่อให้เธอฉันถ้าเธอฉันแล้ว

7. ภิกษุฉันของเฑียรของฉันที่เป็นอาหารในเวลาวิกาล คือตั้งแต่เที่ยงแล้วไปจนถึงวันใหม่

8. ภิกษุฉันของเฑียรของฉันที่เป็นอาหารซึ่งรับประเคนไว้ค้างคืน

9. ภิกษุขอโภชนะอันประณีต คือ ข้าวสุก ระคนด้วยเนยใส เนยข้น น้ำมัน น้ำผึ้ง น้ำอ้อย ปลา เนื้อ นมสด นมสั้ม ต่อคฤหัสถ์ที่ไม่ใช่ญาติปวารณาเอามาฉัน

10. ภิกษุกินอาหารที่ไม่มีผู้ให้ คือยังมิได้รับประเคน ให้ล้วงทวารปากเข้าไปเว้นไว้แต่หน้าและไม่สีฟัน

อเจลวรรคที่ 5 มี 10 ข้อ ได้แก่

1. ภิกษุให้ของเฑียรของฉัน แก่ภิกษุชวณอกศาสนาด้วยมือตน

2. ภิกษุชวนภิกษุอื่นไปเที่ยวบิณฑบาตด้วยกัน หวังจะประพฤติดอนาจารไล่เธอกลับมาเสีย

3. ภิกษุสำเร็จการนั่งแทรกแซง ในสกุลที่กำลังบริโภคอาหารอยู่

4. ภิกษุนั่งในห้องกับผู้หญิง ไม่มีผู้ชายอยู่เป็นเพื่อน

5. ภิกษุนั่งในที่แจ้งกับผู้หญิงสองต่อสอง

6. ภิกษุรับนิมนต์ด้วยโภชนะทั้ง 5 แล้ว จะไปในที่อื่นจากที่นิมนต์นั้น ในเวลาก่อนฉันก็ดี ฉันกลับมาแล้วก็ดี ต้องลาภิกษุที่มีอยู่ในวัดก่อนจึงจะไปได้ ถ้าไม่ลาก่อนเที่ยวไปเว้นไว้แต่สมัยคือจิวรกาล และเวลาทำจิวร

7. ถ้าเขาพิจารณาด้วยปัจจัยสี่¹⁷ เพียง 4 เดือนพึงขอเขาได้เพียงกำหนดนั้นเท่านั้น ถ้าขอให้เกินกว่ากำหนดนั้นไป เว้นไว้แต่เขาพิจารณาอีกหรือพิจารณาเป็นนิตย

8. ภิกษุไปดูกระบวนทัพที่เขาออกไปเพื่อจะรบกัน เว้นไว้แต่มีเหตุ

9. ถ้าเหตุที่ต้องไปมีอยู่ พึงไปอยู่ได้ในกองทัพเพียง 3 วัน ถ้าอยู่ให้เกินกว่ากำหนดนั้น

10. ในเวลาที่อยู่ในกองทัพตามกำหนดนั้น ถ้าไปดูเขารบกันก็ดี หรือดูเขาตรวจพลก็ดี ดูเขาจัดกระบวนทัพก็ดี ดูหมู่เสนาที่จัดเป็นกระบวนแล้วก็ดี

สุราปานวรรคที่ 6 เป็นเรื่องเกี่ยวกับขอมินเมา มี 10 ข้อ ได้แก่

1. ภิกษุดื่มน้ำเมา¹⁸

2. ภิกษุจี้ภิกษุ

3. ภิกษุว่ายน้าเล่น

4. ภิกษุแสดงความไม่เอื้อเฟื้อในวินัย

5. ภิกษุหลอกให้ภิกษุกลัวผี

6. ภิกษุไม่เป็นไข้ ติดไฟให้เป็นเปลวเองก็ดี ใช้ให้ผู้อื่นติดก็ดีเพื่อจะผิง

7. ภิกษุอยู่ในมัชฌิมประเทศ คือ จังหวัดกลางแห่งประเทศอินเดีย 15 วัน จึงอาบน้ำได้หนหนึ่งถ้ายังไม่ถึง 15 วันอาบน้ำ

8. ภิกษุได้จีวรใหม่มา ต้องพินทุด้วยสี 3 อย่าง คือ เขียวคราม โคลน ดำคล้ำ อย่างใดอย่างหนึ่งก่อน จึงนุ่งห่มได้ ถ้าไม่ทำพินทุก่อนแล้วนุ่งห่ม

9. ภิกษุวิกัปจีวรแก่ภิกษุหรือสามเณรแล้ว ผู้รับยังไม่ได้ถอนนุ่งห่มจีวรนั้น

10. ภิกษุซ่อนบริวาร คือบาตร จีวร ผ้าปูนั่ง กล่องเข็ม ประคดเอว สิ่งใดสิ่งหนึ่ง ของภิกษุอื่น ด้วยคิดจะล้อเล่น

สัปปาณวรรคที่ 4 มี 10 ข้อ ได้แก่

1. ภิกษุแก่งฆ่าสัตว์ดิรัจฉาน

2. ภิกษุรู้ถือว่า น้ำมีสัตว์ บริโภคน้ำนั้น

3. ภิกษุรู้ถือว่า อธิกรณ์นี้สงฆ์ทำแล้วโดยชอบ เลิกถอนเสียกลับทำใหม่

4. ภิกษุรู้อยู่ แก่งปกปิดอาบัติชั่วหยาบของภิกษุอื่น

5. ภิกษุรู้อยู่ เป็นอุปัชฌายะอุปสมบทกุลบุตรผู้มีอายุหย่อนกว่า 20 ปี

6. ภิกษุรู้อยู่ ชวนพ่อค้าผู้ซ่อนภาษีเดินทางด้วยกัน แม้สิ้นระยะบ้านหนึ่ง

7. ภิกษุชวนผู้หญิงเดินทางด้วยกัน แม้สิ้นระยะบ้านหนึ่ง

8. ภิกษุกล่าวคัดค้านธรรมเนียมของพระพุทธเจ้า ภิกษุอื่นห้ามไม่ฟัง สงฆ์สวดประกาศข้อความ

นั้นจบ

¹⁷ ปัจจัย 4 คือปัจจัยเป็นสาธารณะ ได้แก่จีวร บิณฑบาต เสนาสนะ และเภสัช

¹⁸ น้ำเมา มี 2 ประเภท

- เมรัย ได้แก่ น้ำอันมีรสหวานทุกอย่างที่เป็นเอง เช่นน้ำตาลสดเมื่อเวลาล่วงไปรสหวานกลายเป็นรสเมา
- สุรา ได้แก่เมรัยที่เขากลั่นสกัด เพื่อให้รสเมาแรงขึ้น

9. ภิกษุคบภิกษุเช่นนั้น คือร่วมกันกัฏฐิ ร่วมอุโบสถสังฆกรรมกัฏฐิ ร่วมนอนกัฏฐิ

10. ภิกษุเกลี้ยกล่อมสามเณรที่ภิกษุอื่นให้ฉิบหายแล้ว เพราะโทษที่กล่าวคัดค้านธรรมเทศนาของพระพุทธเจ้า ให้เป็นผู้ปฏิบัติฎาภิกัฏฐิ ร่วมกันกัฏฐิ ร่วมนอนกัฏฐิ

สหธรรมมิกวรรคที่ 8 เป็นเรื่องเกี่ยวกับเพื่อนภิกษุ มี 12 ข้อ

1. ภิกษุประพฤตินาจารย์ ภิกษุอื่นดักเตือน พุจฉิตเพี้ยนว่ายังไม่ได้ถามท่านผู้รู้ก่อน ข้าพเจ้าจักไม่ศึกษาในสิกขาบทนี้

2. ภิกษุอื่นท่องปาติโมกข์อยู่ ภิกษุแกล้งพูดให้เธอคลายอุตสาหะ

3. ภิกษุต้องอาบัติแล้วแกล้งพูดว่า ข้าพเจ้าพึงรู้เดี๋ยวนี้เองว่า ข้อนี้มาในพระปาติโมกข์ ถ้าภิกษุอื่นรู้อยู่ว่า เธอเคยรู้มาก่อนแล้วแต่แกล้งพูดกันเขาวาพึงสวดประกาศข้อความนั้น เมื่อสงฆ์ประกาศแล้ว แกล้งทำไม่รู้อีก

4. ภิกษุโกรธ ให้ประหารแก่ภิกษุอื่น

5. ภิกษุโกรธ เจือมือจูงให้ประหารแก่ภิกษุอื่น

6. ภิกษุโจทฟ้องภิกษุอื่น ด้วยอาบัติสังฆาทิเสสไม่มีมูล

7. ภิกษุแกล้งก่อความรำคาญให้เกิดแก่ภิกษุอื่น

8. เมื่อภิกษุวิวาทกันอยู่ ภิกษุไปแอบฟังความเพื่อจะได้รู้ว่าเขาว่าอะไรคนหรือพวกของตน

9. ภิกษุให้ฉันทะ คือความยอมให้ทำสังฆกรรมที่เป็นธรรมแล้วภายหลังกลับติเตียนสงฆ์ผู้ทำกรรมนั้น

10. เมื่อสงฆ์กำลังประชุมกันตัดสินข้อความข้อหนึ่ง ภิกษุใดอยู่ในที่ประชุมนั้นจะหลีกไปในขณะที่ตัดสินข้อนั้นยังไม่เสร็จไม่ให้ฉันทะก่อนลุกไปเสีย

11. ภิกษุพร้อมกับสงฆ์ให้จิวรเป็นปาเหนือแก่ภิกษุรูปใดรูปหนึ่งแล้ว ภายหลังกลับติเตียนภิกษุอื่นว่าให้เพราะเห็นแก่หน้ากัน

12. ภิกษุรู้อยู่ น้อมลาภที่ทายกเขาตั้งใจจะถวายสงฆ์มาเพื่อบุคคล

รัตนวรรคที่ 9 เป็นเรื่องเกี่ยวกับสิ่งมีค่า มี 10 ข้อ ได้แก่

1. ภิกษุไม่ได้รับอนุญาตก่อน เข้าไปในห้องที่พระเจ้าแผ่นดินเสด็จอยู่กับพระมเหสี

2. ภิกษุเห็นเครื่องบริโภคของคฤหัสถ์ตกอยู่ ถือเอาเป็นของเก็บได้เองก็ติ เว้นไว้แต่ของนั้นตกอยู่ในวัดหรือในที่อาศัยต้องเก็บไว้ให้แก่เจ้าของ ถ้าไม่เก็บต้องทุกกฎ

3. ภิกษุไม่บอกลาภิกษุอื่นที่มีอยู่ในวัดก่อน เข้าไปบ้านในเวลาวิกาล เว้นไว้แต่การด่วน

4. ภิกษุทำกลองเข็ม ด้วยกระดูกกัฏฐิ ด้วยงาก็ติ ด้วยเขากัฏฐิ ต้องต๋อยกลองนั้นเสียก่อนจึงแสดงอาบัติตก

5. ภิกษุทำเตียงหรือตั้ง พึงทำให้มีเท้าเพียง 8 นิ้วพระสุคต เว้นไว้แต่แม่แครง ถ้าทำให้เกินกำหนดนี้ ต้องตัดให้ได้ ประมาณเสียก่อนจึงแสดงอาบัติตก

6. ภิกษุทำเตียงหรือตั้งหุมนุ่น

7. ภิกษุทำผ้าปูนั่ง พึงทำให้ได้ประมาณ ประมาณนั้นยาว 2 คืบพระสุคต กว้างคืบครึ่ง ชายคืบครึ่ง ถ้าทำให้เกินกำหนดนี้ ต้องตัดให้ได้ประมาณเสียก่อน จึงแสดงอาบัติตก

8. ภิกษุทำผ้านุ่งปิดแผล พึงทำให้ได้ประมาณ ประมาณนั้นยาว 4 คืบพระสูตร กว้าง 2 คืบ ถ้าทำให้เกินกำหนดนี้ ต้องตัดให้ได้ประมาณเสียก่อน จึงแสดงอาบัติตก

9. ภิกษุทำผ้าอาบน้ำฝน พึงทำให้ได้ประมาณ ประมาณนั้นยาว 6 คืบพระสูตร กว้าง 2 คืบครึ่ง ถ้าทำให้เกินกำหนดนี้ ต้องตัดให้ได้ประมาณเสียก่อน จึงแสดงอาบัติตก

10. ภิกษุทำจีวรให้เท่าจีวรพระสูตรก็ดี เกินกว่านั้นก็ดี ประมาณจีวรพระสูตรนั้นยาว 9 คืบพระสูตร กว้าง 6 คืบ ต้องตัดให้ได้ประมาณเสียก่อน จึงแสดงอาบัติตก

เสขยวัตร 75 เป็นเรื่องเกี่ยวกับธรรมที่ควรศึกษา ได้แก่

सारูป คือเรื่องเกี่ยวกับธรรมเนียมที่พระสงฆ์ควรประพฤติในเวลาอยู่ในที่ชุมชน มี 26 สิกขาบท ได้แก่

1. ภิกษุพึงทำความศึกษาว่า เราจะนุ่งห่มผ้าให้เรียบร้อย
2. ภิกษุพึงทำความศึกษาว่า เราจะห่มผ้าให้เรียบร้อย
3. ภิกษุพึงทำความศึกษาว่า เราจะปกปิดกายด้วยจีวรขณะที่เดินไปในละแวกบ้าน
4. ภิกษุพึงทำความศึกษาว่า เราจะปกปิดกายด้วยจีวรขณะที่นั่งในละแวกบ้าน
5. ภิกษุพึงทำความศึกษาว่า เราจะสำรวจกายด้วยดีในขณะที่เดินไปในละแวกบ้าน
6. ภิกษุพึงทำความศึกษาว่า เราจะสำรวจกายด้วยดีในขณะที่นั่งในละแวกบ้าน
7. ภิกษุพึงทำความศึกษาว่า เราจะทอดตาขณะเดินไปในละแวกบ้าน
8. ภิกษุพึงทำความศึกษาว่า เราจะทอดตาขณะนั่งในละแวกบ้าน
9. ภิกษุพึงทำความศึกษาว่า เราจะไม่เดินเลิกลำขึ้นไปในขณะที่อยู่บริเวณละแวกบ้าน
10. ภิกษุพึงทำความศึกษาว่า เราจะไม่นั่งเลิกลำขึ้นในขณะที่อยู่บริเวณละแวกบ้าน
11. ภิกษุพึงทำความศึกษาว่า เราจะไม่เดินหัวเราะไปในขณะที่อยู่บริเวณละแวกบ้าน
12. ภิกษุพึงทำความศึกษาว่า เราจะไม่นั่งหัวเราะในขณะที่อยู่บริเวณละแวกบ้าน
13. ภิกษุพึงทำความศึกษาว่า เราจะเดินเสียงเบาไปในละแวกบ้าน
14. ภิกษุพึงทำความศึกษาว่า เราจะนั่งเสียงเบาในละแวกบ้าน
15. ภิกษุพึงทำความศึกษาว่า เราจะไม่เดินโคลงกายไปในละแวกบ้าน
16. ภิกษุพึงทำความศึกษาว่า เราจะไม่นั่งโคลงกายในละแวกบ้าน
17. ภิกษุพึงทำความศึกษาว่า เราจะไม่เดินแกว่งแขนไปในละแวกบ้าน
18. ภิกษุพึงทำความศึกษาว่า เราจะไม่นั่งแกว่งแขนในละแวกบ้าน
19. ภิกษุพึงทำความศึกษาว่า เราจะไม่เดินสั่นศีรษะไปในละแวกบ้าน
20. ภิกษุพึงทำความศึกษาว่า เราจะไม่นั่งสั่นศีรษะในละแวกบ้าน
21. ภิกษุพึงทำความศึกษาว่า เราจะไม่เดินเอามือค้ำกายไปในละแวกบ้าน
22. ภิกษุพึงทำความศึกษาว่า เราจะไม่นั่งเอามือค้ำกายในละแวกบ้าน
23. ภิกษุพึงทำความศึกษาว่า เราจะไม่เดินคลุมศีรษะขณะไปในละแวกบ้าน
24. ภิกษุพึงทำความศึกษาว่า เราจะไม่นั่งคลุมศีรษะขณะไปในละแวกบ้าน
25. ภิกษุพึงทำความศึกษาว่า เราจะไม่เดินกระหย่งเท้าขณะไปในละแวกบ้าน
26. ภิกษุพึงทำความศึกษาว่า เราจะไม่รัดเชาขณะอยู่ในละแวกบ้าน

โภชนาปฐิสังยุต มี 30 สิกขาบท เป็นเรื่องเกี่ยวกับธรรมเนียมรับบิณฑบาตและฉันอาหาร ได้แก่

1. ภิกษุพึงทำความศึกษาว่า เราจะบิณฑบาตโดยเคารพ

คำว่า เคารพ ในข้อนี้ คือสอนให้แสดงความเชื่อเพื่อในบุคคลผู้ให้ ไม่รับด้วยอาการดูหมิ่น

2. ภิกษุพึงทำความศึกษาว่า เมื่อรับบิณฑบาต เราจะแลดูแต่ในบาตร

คำว่า แล หมายถึงการห้ามไม่ให้และดูหน้าทายก หรือแลไปทางอื่น

3. ภิกษุพึงทำความศึกษาว่า เราจะรับแกงพอสสมควรแก่ข้าวสุก

คำว่า แกง(สุปะ) ได้แก่อาหารที่ทำด้วยถั่วเขียวบ้าง ถั่วขาวบ้างจับได้ด้วยมือ ข้อนี้ห้ามไม่ให้เลือกรับสุปะมากเกินไปพอดี หรือไม่ให้ผ่านทายกผู้ใส่ข้าวเปล่า เพื่อจะรีบไปรับแต่รายที่มีกับข้าว

4. ภิกษุพึงทำความศึกษาว่า เราจะบิณฑบาตแต่พอเสมอขอบปากบาตร

คำว่า ขอบนั้น หมายถึงขอบล่าง ตามธรรมเนียมในบัดนี้ รับมากส่อความโลภใช้ไม่ได้ รับมากส่อเมตตา ไม่เป็นการเสียหาย

5. ภิกษุพึงทำความศึกษาว่า เราจะฉันบิณฑบาตโดยเคารพ

ข้อนี้หมายถึงการฉันโดยปกติ ไม่แสดงการดูหมิ่นว่า เป็นของเลว

6. ภิกษุพึงทำความศึกษาว่า เมื่อฉันบิณฑบาต เราจะแลดูแต่ในบาตร

ข้อนี้ห้ามการดูสิ่งอื่น หรือทำสิ่งอื่นพลางฉันพลาง แต่จะแลดูด้วยคิดว่าสิ่งใดยังไม่พอ จะได้ให้สิ่งนั้นแก่ภิกษุผู้ฉันอยู่ใกล้ ไม่ห้าม

7. ภิกษุพึงทำความศึกษาว่า เราจะไม่ขุดข้าวสุกให้แกว่ง

ท่านห้ามไม่ให้หยิบในที่เดียวจนข้าวแหวกลงไป ท่านแนะนำให้กวาดตะล่อมเข้าเป็นคำ

8. ภิกษุพึงทำความศึกษาว่า เราจะฉันแกงพอสสมควรแก่ข้าวสุก

ข้อนี้ท่านหมายเอาสุปะเท่า 1 เสี้ยวที่ 4 แห่งข้าวสุก และห้ามฉันตะกลาม แต่ถ้าเขาเลี้ยงแต่ของอื่นไม่มีข้าวสุก ฉันได้

9. ภิกษุพึงทำความศึกษาว่า เราจะไม่ขยุ้มข้าวสุกแต่ยอดลงไป

เป็นธรรมเนียมของภิกษุ ต้องฉันข้าวสุกในบาตรให้หน้าเสมอกันก่อน แต่กับข้าวหรือขนมที่เขาจัดบนจาน หยิบลงมาแต่ยอดได้

10. ภิกษุพึงทำความศึกษาว่า เราจะไม่กลบแกงหรือกับด้วยข้าวสุก เพราะอยากได้มาก

ข้อนี้หมายเอาการฉันในกิจนิมนต์ ที่ทายก คอยเติมของที่ฉัน

11. ภิกษุพึงทำความศึกษาว่า เราไม่เจ็บไข้ จะไม่ขอแกงหรือข้าวสุก เพื่อประโยชน์แก่ตนมาฉัน

คำว่า ขอ ในที่นี้ หมายถึงขอต่อคฤหัสถ์ที่มีโชฎฐาติ มีโชคนปวารณา อาพาธขาดอาหารไม่ผาสุก หรือไม่อาพาธขอเพื่อภิกษุอาพาธได้

12. ภิกษุพึงทำความศึกษาว่า เราจะไม่ดูบาตรของผู้อื่นด้วยจิตจะยกโทษ

ข้อนี้ห้ามและดูด้วยตั้งใจจะค่อนข้างดูว่าฉันมูมมาม แต่แลดูด้วยจิตจะให้ของฉัน ไม่ห้าม

13. ภิกษุพึงทำความศึกษาว่า เราจะไม่ทำคำข้าวให้ใหญ่นัก

คำข้าวที่คับปาก นำเข้าไปไม่ได้หมด จัดว่าใหญ่ นัก ของอื่นท่านไม่ห้าม แต่ถ้าเสียกิริยา ใช้ไม่ได้เหมือนกัน

14. ภิกษุพึงทำความศึกษาว่า เราจะทำคำข้าวให้กลมกล่อม

กิริยาบริโภคน้ำที่จัดว่าเรียบร้อย หมายถึงเอาปั้นข้าวให้กลมนั่นเอง

15. ภิกษุพึงทำความศึกษาว่า เมื่อคำข้าวยังไม่ถึงปาก เราจะไม่อ้าปากไว้ทำ
ข้อนี้บ่งให้รู้ธรรมเนียมฉันอาหาร ให้หุบปากเดี๋ยวนั้น อ้าปากเฉพาะเวลานำข้าวเข้าไป

16. ภิกษุพึงทำความศึกษาว่า เมื่อฉันอยู่ เราจะไม่เอานิ้วมือทั้งหมดใส่เข้าปาก
ข้อนี้ห้ามปล่อยนิ้วมือเข้าปาก เป็นการสกปรก

17. ภิกษุพึงทำความศึกษาว่า เมื่อข้าวอยู่ในปาก เราจะไม่พุด
ขณะที่ข้าวอยู่ในปาก ห้ามไม่ให้พุด ให้กลืนหรือคายแล้วจึงพุด

18. ภิกษุพึงทำความศึกษาว่า เราจะไม่โยนคำข้าวเข้าปาก
ข้อนี้ห้ามการเคาะการโยนคำข้าวขึ้นจากมือเข้าปาก หรืออ้าปากจับนับว่าเป็นกิริยาชน

19. ภิกษุพึงทำความศึกษาว่า เราจะไม่ฉันทัดคำข้าว
การกัดของอื่นเช่นขนมแข็งหรือผลไม้ ทรงอนุญาต ข้อนี้ห้ามการฉนम्मาม แต่ในประเทศที่เขา
ไม่เห็นเป็นเสียกิริยาใช้ได้

20. ภิกษุพึงทำความศึกษาว่า เราจะไม่ฉันทากระพุงแก้มให้ตูด
ข้อนี้ห้ามการฉนที่ละมาก ๆ จนแก้มตูด

21. ภิกษุพึงทำความศึกษาว่า เราจะไม่ฉนพลาถสะบัดมือพลาถ
ข้อนี้ถ้าข้าวสุกหรือสิ่งอื่นติดมือสกปรก ให้ล้างด้วยน้ำ

22. ภิกษุพึงทำความศึกษาว่า เราจะไม่ฉนโปรยเมล็ดข้าวให้ตกลงในบาตรหรือในที่นั้น ๆ
ข้อนี้ห้ามปล่อยเมล็ดข้าวอันเหลือจากปากตกลงมาในบาตรหรือที่พื้น

23. ภิกษุพึงทำความศึกษาว่า เราจะไม่ฉนแลบลิ้น

24. ภิกษุพึงทำความศึกษาว่า เราจะไม่ฉนดังจับ ๆ

25. ภิกษุพึงทำความศึกษาว่า เราจะไม่ฉนดังชูด ๆ

เสียงดังจับ ๆ เกิดขึ้นในขณะที่เคี้ยวของแข็ง เสียงดังชูด ๆ เกิดขึ้นในขณะที่ชดของเหลวพึงระวัง

26. ภิกษุพึงทำความศึกษาว่า เราจะไม่ฉนเลียมือ

คำว่า เลียมือ ในที่นี้ ไม่หมายเอาเพียงแลบลิ้นเลียอามิสอันติดมือ แม้เอานิ้วเล็มอามิสอันติดมือ
นั้นเข้าปาก ก็นับว่าเลียมือเหมือนกัน

27. ภิกษุพึงทำความศึกษาว่า เราจะไม่ฉนขอบาตร

ข้าวสุกเหลือน้อยไม่พอเป็นคำ ห้ามไม่ให้กวาดตะล่อมรวมเป็นคำฉน ถ้าทำเช่นนั้นเรียกว่า ฉน
ขอบาตร

28. ภิกษุพึงทำความศึกษาว่า เราจะไม่ฉนเลียริมฝีปาก

29. ภิกษุพึงทำความศึกษาว่า เราจะไม่เอามือเปื้อนจับภาชนะน้ำ

ข้อนี้เนื่องมาจากธรรมเนียมพระฉันในครั้งก่อน ฉน้อมแล้วจึงรับน้ำ ห้ามไม่ให้รับน้ำด้วยมือข้างที่
เปื้อน ฉะนั้นถ้ามือเปื้อนทั้ง 2 ข้าง ให้ล้างเสียก่อน

30. ภิกษุพึงทำความศึกษาว่า เราจะไม่เอาน้ำล้างบาตรมีเมล็ดข้าวเทลงในบ้าน

ในครั้งก่อนน้ำไม่มีกากข้าวคงไม่เป็นไรจึงมิได้ห้าม แต่ในบัดนี้แม้ในที่ที่ไม่มีกากข้าวก็หาควรเทลง
ไม่ ควรเทลงในกระโถนที่เขาจัดไว้ ถ้าเทลงในที่มิใช่สำหรับเทของก็ไม่ควรเหมือนกัน

ธัมมเทสนาปฏิสังยุตต์ มี 16 สิกขาบท เป็นเรื่องเกี่ยวกับธรรมเนียมไม่ให้แสดงธรรมแก่บุคคลแสดงอาการไม่เคารพ ได้แก่

1. ภิกษุพึงทำความศึกษาว่าเราจะไม่แสดงธรรมแก่คนไม่เป็นไข้
2. ภิกษุพึงทำความศึกษาว่าเราจะไม่แสดงธรรมแก่คนมีไม้พลอง¹⁹ในมือ
3. ภิกษุพึงทำความศึกษาว่าเราจะไม่แสดงธรรมแก่คนมีคัสตรา²⁰ในมือ
4. ภิกษุพึงทำความศึกษาว่าเราจะไม่แสดงธรรมแก่คนมีอาวุธในมือ
5. ภิกษุพึงทำความศึกษาว่าเราจะไม่แสดงธรรมแก่คนสวมเขียงเท้า
6. ภิกษุพึงทำความศึกษาว่าเราจะไม่แสดงธรรมแก่คนสวมรองเท้า
7. ภิกษุพึงทำความศึกษาว่าเราจะไม่แสดงธรรมแก่คนไปในยาน²¹
8. ภิกษุพึงทำความศึกษาว่าเราจะไม่แสดงธรรมแก่คนอยู่บนที่นอน
9. ภิกษุพึงทำความศึกษาว่าเราจะไม่แสดงธรรมแก่คนนั่งรัดเข้า
10. ภิกษุพึงทำความศึกษาว่าเราจะไม่แสดงธรรมแก่คนพันศีรษะ
11. ภิกษุพึงทำความศึกษาว่าเราจะไม่แสดงธรรมแก่คนคลุมศีรษะ
12. ภิกษุพึงทำความศึกษาว่าเราจะไม่แสดงธรรมแก่คน เรานั่งอยู่บนแผ่นดินจะไม่แสดงธรรมแก่คนไม่เป็นไชนั่งบนอาสนะ
13. ภิกษุพึงทำความศึกษาว่าเราจะไม่แสดงธรรมแก่คน เรานั่งบนอาสนะต่ำจะไม่แสดงธรรมแก่คนไม่เป็นไชนั่งบนอาสนะสูง
14. ภิกษุพึงทำความศึกษาว่าเราจะไม่แสดงธรรมแก่คน เรายืนอยู่จะไม่แสดงธรรมแก่คนไม่เป็นไช้ผู้นั่งอยู่
15. ภิกษุพึงทำความศึกษาว่าเราจะไม่แสดงธรรมแก่คน เราเดินไปข้างหลังจะไม่แสดงธรรมแก่คนเป็นไช้ผู้เดินไปข้างหน้า
16. ภิกษุพึงทำความศึกษาว่าเราจะไม่แสดงธรรมแก่คน เราเดินไปนอกทางจะไม่แสดงธรรมแก่คนไม่เป็นไช้ไปในทาง

ปกิณณกะ มี 3 สิกขาบท เป็นเรื่องเกี่ยวกับธรรมเนียมถ่ายอุจจาระ ปัสสาวะ ได้แก่

1. ภิกษุพึงทำความศึกษาว่าเราไม่เป็นไช้ จะไม่ยืนถ่ายอุจจาระ ถ่ายปัสสาวะ
2. ภิกษุพึงทำความศึกษาว่าเราไม่เป็นไช้ จะไม่ถ่ายอุจจาระ ถ่ายปัสสาวะ บ้วนเชพะลงในของเขียว

3. ภิกษุพึงทำความศึกษาว่าเราไม่เป็นไช้ จะไม่ถ่ายอุจจาระ ถ่ายปัสสาวะ บ้วนเชพะลงในน้ำ

อธิกรณสมณะ 7 เป็นเรื่องเกี่ยวกับการระงับอธิกรณ์ โดยเรื่องที่เกิดขึ้นแล้วจะต้องจัดตั้งทำเรียกอธิกรณ์มี 4 ประเภท คือ

¹⁹ มหามกุฏราชวิทยาลัย. (2540). *อุปกรณ์วินัยมุข เล่ม 1*. หน้า 135.

ไม้พลอง คือ มีขนาด 4 ศอก

²⁰ คัสตราได้แก่เครื่องประหารที่มีคมส่วนอาวุธได้แก่เครื่องยิง

²¹ ยาน หมายถึง ที่ใช้หามหรือลากไปคนเดียวถ้าเป็นชนิดใหญ่หนึ่งไปด้วยกันแสดงธรรมได้

1. วิวาทาธิกรณ์ คือวิวาท ได้แก่การเถียงกันปรารภพระธรรมวินัย นี้จะต้องได้รับชี้ขาดว่าถูกว่าผิด

2. อนุวาทาธิกรณ์ ความโจทหากันด้วยอาบัติ นี้จะต้องได้รับวินิจฉัยว่าจริงหรือไม่จริง

3. อาปัตตาธิกรณ์ กิริยาที่ต้องอาบัติหรือถูกปรับอาบัติ นี้จะต้องทำคืน คือทำให้พ้นโทษ

4. กิจจาธิกรณ์ กิจธุระที่สงฆ์จะพึงทำ เช่นให้อุปสมบท นี้จะต้องทำให้สำเร็จ

ข้อสำหรับระงับอธิกรณ์มี 7 ประการ จึงเรียกว่า อธิกรณ์สมณะ

1. สัมมุขาวินัย แปลว่าระเบียบอันพึงจะทำในที่พร้อมหน้า 4 อย่าง คือ พร้อมหน้าสงฆ์ คือภิกษุเข้าประชุมครบองค์กำหนดเป็นสงฆ์ พร้อมหน้าบุคคล คือบุคคลที่เกี่ยวข้องในเรื่องนี้ อยู่พร้อมหน้ากัน พร้อมหน้าวัตถุ ได้แก่ ยกเรื่องที่เกิดขึ้นวินิจฉัย พร้อมหน้าธรรมวินัย ได้แก่ วินิจฉัยถูกธรรม ถูกวินัย

2. สติวินัย แปลว่า ระเบียบที่ยกเอาสติขึ้นเป็นหลัก ได้แก่ กิริยาที่สงฆ์สวดประกาศให้สมมติแก่พระอรหันต์ว่ามีสติเต็มที เพื่อระงับอนุวาทาธิกรณ์ ที่มีผู้โจทเธอด้วยติลวิบัติ

3. อมูพหวินัย ซึ่งแปลว่าระเบียบที่ให้แก่ภิกษุผู้เป็นบิณฑูแล้วได้แก่กิริยาที่สงฆ์สวดประกาศให้สมมติแก่ภิกษุผู้หายเป็นบิณฑูแล้ว เพื่อระงับอนุวาทาธิกรณ์ที่มีผู้โจทเธอด้วยความละเมิดที่เธอทำในเวลาเป็นบิณฑู

4. ปฏิญญาตกระณะ แปลว่าทำตามรับ ได้แก่ปรับรับอาบัติตามปฏิญญาของจำเลยผู้รับเป็นสัตย์ การแสดงอาบัติ ก็จัดว่าทำปฏิญญาในข้อนี้ด้วย

5. เยภุยยสิกา แปลว่าตัดสินตามคำของคนมากเป็นประมาณวิธีนี้สำหรับใช้ในเมื่อความเห็นของคนมากแตกต่างกัน

6. ตัสสปาปิยสิกา แปลว่ากิริยาที่ลงโทษแก่ผู้ผิด มี 2 นัย คือ เพิ่มโทษ ตัดสินลงโทษ แม้ไม่รับเป็นสัตย์ แต่พิจารณาสมจริงดังกล่าวในอนินยตสิกขาบทนั้น

7. ตินวัตถกรวินัย แปลว่าความประนีประนอมกันทั้ง 2 ฝ่ายไม่ต้องชำระความเดิม
สาระสำคัญของพระวินัยเป็นเครื่องแสดงเจตนารมณ์ของพระพุทธเจ้าที่ต้องการให้พระสงฆ์สำนักในสถานภาพของตน ภารกิจของตน บทบาทและหน้าที่ ระหว่างพระสงฆ์ด้วยกัน และระหว่างพระสงฆ์กับฆราวาส แต่พระธรรมวินัยจะเป็นประโยชน์อย่างแท้จริงต่อเมื่อพระสงฆ์เข้าใจหลักการ เหตุผล เจตนารมณ์ของพระธรรมวินัยจนสามารถนำมาใช้ให้เข้ากับสถานการณ์ที่เปลี่ยนแปลงไปได้อย่างเหมาะสม เพื่อประโยชน์สุขของสถาบันสงฆ์ของสังคมและของประเทศชาติทั้งในอดีต ปัจจุบันและอนาคต

ภาคผนวก ข
พระราชกำหนดใหม่
เล่ม ๑
ฉบับนายโหมต กระสาปน์

พระราชกำหนดใหม่
เล่ม ๑
ฉบับนายโหมด กระสาปณ์

วันเสาร์เดือน ๖ แรม ๑๓ ค่ำ จุลศักราช ๑๑๗๗ ปีกุนสัพทก ข้าพเจ้าขุนสารประเสริฐ นาย
เทียวยราช นายมี ทาน ๓ ครั้ง ถูกต้องตามฉบับแล้ว สมุดพระราชกำหนดใหม่

กฎให้ไว้แก่พระราชคณะผู้ใหญ่ผู้น้อย ถานานุกรม เจ้าคณะเจ้าอธิการอนุจรฝ่ายคามวาสีอะ
รัญวาสีคณะกรงฯ แลเมือง ๑๒๓๔ ปากใต้ฝ่ายเหนือทั้งปวงจงทั่ว ด้วยพระพลรัตนพระพิมลธรรม เปน
พระราชคณะผู้ใหญ่ ถึงอะนิจกรรมแล้ว พระบาทสมเด็จพระบรมชนกรมมิกราชา ณราชบัณฑิตธิฎวะนาธิเบศ
โลกเชฐวิสุทธอดม มหาราชรามาริราช บรมนารถบรมบพิตร พระพุทธเจ้าอยู่หัว ผู้ทรงไตรยพิธจริย
วัณ และทศมิตรราชาธรรม อันมหาประเสริฐทรงพระราชศรัทธา ให้แต่งเครื่องพะนมศกสมโพธิ ทรง
ถวายจตุปัจจัยแก่พระสงฆ มีอวดสมเด็จพระสังฆราชเป็นประธาน ทำการฉาปะณะกิจปลงศกแล้ว
เสด็จออกคณะพระธันัง บุษบกมาลามะหาจักรพรรดิพิมาน โดยสถานอุตราพิมุขฯ พร้อมด้วยอัครมหา
เสนาธิบดี มุขมณฑริกะวิชาติ ราชปะโรหิตาโหราจารย์ ทูลอองทูลีพระบาท โดยอันดับ ทรงพระราช
ดำหริะเห่นว่า พระธรรมอดม พระพรหมมุณี สองพระองค์นี้ มีอุษาหะประพณณประนิบัติ กอปปด้วยคิล
วัตติศึกษา สะติปันญาวิชาคุณ ครอบจะเป็นที่พลรัตน ที่พระพิมลธรรมได้ จึงมีพระราชโองการมาณพระ
บันทูลสุรสีหนาท ดำหริัดเห่นือเกล้าเห่นือกระหม่อมสั่งให้ราชชะบुरुษยไปณะมัตการ ปฤกษาสมเด็จพระ
พระสังฆราชและพระราชคณะ ผู้ใหญ่ผู้น้อยแล้ว ทรงปฤกษาด้วยข้าทูลอองทูลีพระบาทราชบัณฑิต
พร้อมกันจึง...ให้อาราทนา พระธรรมอดม เลื่อนขึ้นเป็นที่สมเด็จพะพลรัตน พระพรหมมุณีเลื่อนขึ้น
เป็นที่ พระพิมลธรรม จัดแจงพระราชคณะผู้น้อยที่มีสะติปันญาชำนาญ ในพระไตรยปิฎกขึ้นเป็นที่
พระราชคณะผู้ใหญ่ ตั้งขึ้นใหม่อีกสององค ทรงถวายเครื่องพัทบริหารยศ โดยสมควนสะติปันญา ถา
นาศักติทุกๆ พระองคแล้วทรงพระราชรำพึง ถึงอรรถณูปะนิทาน และการพระราชกุศล เปนต้นด้วยจะ
ระนุบำรุง พระบวรพุทธศาสนา ว่าประเพณีพระพุทธศาสนา จะถาวรวัธนาการจำริญได้ ก็อาไศรย
พระบารมี พระราชอาญาราชานุภาพ คุ่มครองป้องกันสรรพปัจจามิต ช่วยระนุบำรุงรักษาพระพุทธศาส
นา จึงจะรุ่งเรืองหาอันตะรายหมีได้ และฝ่ายพระราชอาณาจักรทุกวันนี้ สมเด็จพะพุทธเจ้าอยู่หัว ทรง
พระราชศรัทธา ได้ปวระนาพระองค์ไว้ ในพุทธอุปถากการะสาสะนุ ประถำพกตั้งพระไทยจะยกพระ
พุทธศาสนานั้นเปนแท้ แต่ฝ่ายพระพุทธจักรนั้น พระสงฆสามเณรบางพวก ไม่มีศรัทธาอุษาหะ ประพ
ทธิปรนนิบัติ ตามทศสิกขาพระจิตูปาริสุทธศีล และเล่าเรียนคันทะธูระวิปัสสนาธูระ อันเปนอายุศมพระ
พุทธศาสนา ไม่กระทำให้เป็นที ปะสันนาการเลื่อมใส จำริญศรัทธาแห่งปะจียทายก มีแต่จะคบพวก
เพื่อน พวกกันโลนชะนองเทียวล่น ดุงานพานวิวาทชกติ ไม่มีหิริโอตตัปปะกลัวแก่บาปละอายแก่บาป
หยาบช้า บ้างก็พากันกระทำ เวชกำม้วานิชกำม้ว กระสิกำม้ว สะสมทรัพย์รับจำนำสิ่งของชื้อขายพุกจา
ประสมประसार ทำการอาษาคะราวาส เหนแก่ลาภแก่หน้า บ้างก็เสพสุราเมไร กินของค้ำทำทุศีล
สิกขาทุราจาร ประพฤทพาลทุจริต ผิดจากพระพุทธโอวาทานุสาสน พระวินัยบัญญัติเกิดกำเริบ ชุก
ชุมขึ้นต่างต่าง กลับจะเป็นโจรล้างพระพุทธศาสนา ให้เลื่อมสฤทธะราหมอง จะให้พวกคิระถึทั้งปวง

ประมาทมิณินทาพุทธบุตร ในพระพุทธศาสนาได้...ทรงสังเวทสะทลตพระไทย เสียหายพระพุทธศาสนา ยิ่งนัก จึงทรงพระอุษาหะดักเตือน พระราชาคณะเถาณานุกรม ให้หมั่นกำชับว่ากล่าว พระสงฆสามเณรหลายครั้ง พระราชาคณะผู้ใหญ่ผู้น้อยได้ถวาย คำปัดญาณทานบนไว้แล้วละเลยเสีย ไม่เป็นใจที่จะเอาธุระ ว่ากล่าวบังคับบัญชา โดยอาญาฝ่ายพุทธจักร ไม่ช่วยบำรุงพระพุทธศาสนาเป็นเทียงแท้ จนแต่พระราชกำหนดกฎหมายเก่าใหม่ ซึ่งแจกประกาศไป ก็ไม่กระทำตาม ทำแต่ความอันหมิ่นชอบหมิ่นควร ในพระพุทธศาสนานั้นเนื่อง ๆ เคื่องถึงพระราชอาณาจักร นีหากว่าพระไทย...ทรงตั้งอยู่ในขันตีเมตตาและกำลังพระมหากรุณา ปรีชาญาณเป็นอันมาก...จึงไม่ร้อนถึงญาติโยม แห่งพระสงฆสามเณร ผู้กระทำผิดพระสงฆสามเณรทั้งปวง ยังไม่คิดถึงพระเดชพระคุณ เซลยใจบังอาจไม่เกรง พระราชอาญาดังนี้ จึงจะให้ให้มีพระราชกำหนดกฎหมาย แจกประกาศไปเป็นปะฉิมที่สุดอีกครั้งหนึ่ง ถาหมิ่นฟังจะเอาญาติโยมมาลงทัณฑ์กะกำม์ กระทำโทษให้สาหัส จะได้เซษหลาบไปในภายหน้า สั่งให้ตราพระราชกำหนดกฎหมาย แจกประกาศไป และดำเนินพระราชบริหาร บัญญัตินั้นใจความว่า แต่่นี้สืบไป...ห้ามอย่าให้พระสงฆสามเณรทั้งปวง เหล้นไฟ เหล้นเบี้ย เหล้นโจรน้ำดำไล่ เหล้นชนนกะชนไก่ เหล้นเสพสุราเมไร เหล้นหมากรุกสะกา เหล้นปลากัด เหล้นว่าว เหล้นตะต๋อ เหล้นแร่แปรทาด เหล้นประรดสรรพการเหล้นต่าง ๆ และอย่า ให้คบหากะทัด ให้กระทำโจรกำม์ฉกลักตีชิงวิ่งราว เอาทรัพย์สิ่งของเครื่องอัญมณี และสะสมทรัพย์รับจำนำสิ่งของ และช่วยไถ่ทาส ซื่อขายสะวิญาณกะทรัพย์ อะวิญาณกะทรัพย์ รับฝากเงินทองของคะรวาตไว้ อนึ่งห้ามอย่าให้พระสงฆสามเณร เอาลูกเด็กชายหญิงมาเลี้ยง เป็นสิทธิกขมานพ เรียกว่าสะวาดสุดใจ ช่วยอาบนาคัดสี ทาแป้งทาขะมัน แต่งตัวประกวดอวดกัน ให้นั่งดักให้นอนร่วมอาศนและทำ ดุจฉันชู้ฉุ้มชู้ชุกอด โดยจิตระหวัดสำผัดต่าง ๆ เอาในรวงคะรูกาบัด เปนมลทินนิลโทษ ลามกในพระพุทธศาสนา อนึ่งห้ามอย่าให้ยอ้มผ้านุ่งผ้าห่มศรีบัวโรย ศรีดอกคำ ศรีชมภู ศรีหมากศุก ศรีทับทิม ศรีน้ำดอกไม้ อย่าให้เอาผ้าดา ผ้าขาวยอ้มน้ำฝาดจาง ทางขะมันกะเปนที หามิเซิงประกอบเปนสวงไม ปลอมนุ่งปลอมห่ม นุ่งเกี้ยวคอไก่นุ่งลอยชาย หิ้วชายเหนบหน้า นุ่งจีบพกยาวไม่เข้าดระดะด และคาดเอวในชายพก คาดรัดอกที่ทอ้งที่เอว และหลกผ้านุ่งเดินเหล้นที่ถนน ห่มแพรห่มผ้าคล้องคอสองป่า และห้อยผ้าเซดหน้าโพกคีตะ ทัดพลูจีบ ทัดบุหรี ทัดยาตม ทัดดอกไม้ เที้ยวเหล้นเหนสีการะเตาะปาก ทำโอกระแอม เหล้นหน้ายักคิ้ว พูดจาเกี้ยวพาล และคิดอ่านให้หนังสือเพลงยาว กาพโคลงภากฉันท์เปนอันขาด อนึ่งห้ามอย่าให้พระสงฆสามเณร เที้ยวไปนั่งแพและโรงชานตะหลาดซื้อสิ่งของ ต่อราคาพุดจาตัดก้อ ห่อเลี่ยนหยอกผู้หญิงและขึ้นซื้อสิ่งของ บนสำเภายิบฉวยเอา ไม่มีความละอาย อนึ่งพระสงฆสามเณรกายเรือ ห้ามอย่าให้ตะหลกขะนองรอ้งโยนยาว ปลอมทายกทอดกระถินทอดผ้าป่า แข่งเรือ กับประสกลีกาสาदन้ารดกัน ถาพระสงฆสามเณรมีอุษาหะ จะทอดกระถิน ผ้าป่า จะบอกแให้จำเริญศรัทธากิให้ทำแต่โดยควนกิจ สมณะสามเณรตามพุทธานุญาต

อนึ่งถาพระสงฆสามเณร จะเที้ยวบิณฑบาตร ให้ห่มผ้าคลุมตองเปนปริมณทน จะไปทางบกให้ขัดคุมและให้ สังกวอรอินทริย เข้าในระแวกบ้าน ห้ามอย่าให้สูบบุหรี พุดจาหัวเราะหยอกกัน และวิวาทกัน ให้รับบิณฑบาตรโดยลำดับ ไปก่อนไปหลัง ห้ามอย่าให้ลอ้มช้อนโอ ช้อนบาตรเคาะกะแทกชิงกัน อนึ่งห้ามอย่าให้พระสงฆสามเณร เที้ยวกลางคืนคลุมตีตะ ถือ อิด ดิน ไม้ อาวุท และไปเที้ยวเหล้นคลองมะหานาก ปลอมฟังเพลงทำเพลงหยอกลีกา และพากันไปดูเจ้าเซรน ดุงานการเหล้นมะโหระศพ

กลางวันกลางคืน เบียดเสียดหยอกผู้หญิง ให้เกิดวิวาทลอบทั้งขัดพันแทงชกตี และมีพวกเพื่อนโลก ประเจียด คาดเครื่องตั้งเปนกองตีกัน เสียงงานการแห่งท่ายก อนึ่งคำมิดมืดเวลาแล้ว ห้ามอย่าให้พระ สงฆสามเณรเข้าบ้าน สวดหนังสือเล่านิทาน ให้ประสกลีกาฟัง ถ้าประสกลีกา ทำการลงแขกเกี่ยวเข้า นวดเข้า ไว้ศกและทำงานบ่าวสาวสรรพการมงคลสิ่งใด ถ้ามีผู้มนึงให้สมเคราะห์ รับนิมนต์โดยอัน ควรงกิจ สมณสามเณร ห้ามอย่าให้เข้าไปดูเล่น และช่วยระคนปนประสกลีกา ถ้า พระสงฆสามเณรจะมี ทุระไป ไกลและไกลแห่งใดก็ดี ให้ห่มดองครองผ้า เหมือนกิริยาบิณฑบาตร ถ้ามีกิจทุระด้วยญาติบิดา มานดา จะเข้ามาบ้านในเพลาค่ำและนอนค้าง ก็ให้ห่มคลุมดอง ลาพระอุปัชฌาอาจารย์ เจ้าอธิการเจ้า คณะ บอกรกิจทุระ ให้แจ้งก่อนจึงไป ให้มีคอบโคมได้เพลิง และเพื่อนพรหมจารี(จรรย์) ไปด้วย ๒ รูป ๓ รูป ห้ามอย่าให้ไปองค์เดียว นอนเรือนนอนบ้าน และคบหาสีกา นังพุดจาในที่ลับ แต่สองต่อสอง อนึ่งห้ามอย่าให้พระสงฆไปทางบก กับสีกาหาผู้มีใจ เปนลักชีพญานไม่ และห้ามอย่าให้ขี่เรือ กับสีกา ลำเดียวกัน ไปแห่งใดแห่งหนึ่ง นอกจากข้ามฝาก เปนอันชาติทีเดียว อนึ่งให้พระสงฆสามเณรทั้งปวง เข้าอยู่ใน คณะ อธิการ อารามใดอารามหนึ่ง ห้ามอย่าให้อยู่เรือเที่ยวไปมา จอดนอนท่า บ้าน ท่าวัด และเที่ยวคึดกฤษณาลายแทง พุดจาอวดตัวว่าคึดเหนคึดได้ ลวงประสกลีกาว่าจะบอกไป ให้นิยมหลง เชื่อแต่ภอได้ ลาภ ผล เปนอันชาติ อนึ่งพระสงฆสามเณร จะเทศนาพระมหาชาติ ให้สำแดงเนื้อความ แต่ตามอรรถกะถาบาฬี ห้ามอย่าให้เล่นลำ ๆ ตะหลกชะนอง นอกบาฬีที่ป็นอรรถกะถา ยักภาษาด่าง ๆ ปรากฏจะให้หัวเราะเหล่น เหมือนจำอวดหาควนแก่พระผู้เป็นเจ้า เปนธรรมถักไม่ อนึ่งถ้าพระสงฆ สามเณร จะสวดที่ศกให้สวด พระอภิธรรมเปนนแต่สำรวจห้ามอย่าให้ สวดพุทธคุณมาโลย มะหาไชย มะ หาสาน เปนอันชาติทีเดียว อนึ่งถ้าจะสวดภาณยังให้สวดตามภาษา คาถาอาณาอาติยปริต ห้ามอย่าให้ ให้อ้อง ตะวาดแผดเสียง ให้ผิดบทเพี้ยนขณะอักขระอักขรวิปะลาด และห้ามอย่าให้กินของค้ำลวง เวลา อันเปนวีกาละโกชน เปนอันชาติทีเดียว อนึ่งพระสงฆสามเณร จะไปไหว้พระพุทธรูปาท พระแท่น พระฉายเดินทางห้ามอย่าให้ คาดตะกุดโพกประเจียด ถือกะบอง หอก ดาบ ถือกะปี่ กฤษ อันเปน อาวุทจุพวกโจร และเที่ยวถ้ำหยอกผู้หญิง คบพวกเพื่อนจุดบันทัด ทั้งในโรงธรรม ร้องสะท้อนเลียน พระสงฆเทศนา เทียวรำเด่นในป่า เหล่นชักเข้าชิงช้าไต่ลวด เหล่น แม่ศรี นางหนู นางตั้ง ดึงตบมือ ร้องเพลงเชิญผี และร้องเพลงเกริน เพลงลาวทะเลแยะ และห้ามอย่าให้ ร้องละคอนภาพหนัง คับเสภา เจริจา โขน เจริจาหนัง ทำปีภาค ด้วยปากร้ายเพลงฆ้อง เปาขลุ่ยชักจ้องนอง ร้องมะโหรีตีกรับ ทำ เพลงเครื่องท่อน พรบไก่ สรรพโตนขนองสิ่งใดสิ่งหนึ่ง เปนอันชาติทีเดียว อนึ่งกระหัด อันใช้ญาติบิดา มานดา และกระหัดอันหมีได้ปะวาระนาไว้ ห้ามอย่าให้พระสงฆสามเณร ขวนขวายในเนสน ทำผะสม ผะसानไปสูหาพุดจา อ่อนน้อมถ่อมตัวไว้ในที่ต่ำ กล่าวคำเปนอนุบายหมายจะเอาลาภเอาผล และให้ตัน ไม้ ใบไม้ลูกไม้ดอกไม้อันกระหัด และทำการอาษาคะราวาสจักสาน ทำเรือนทำรั้วโรงร้านทำทับ ทำ ตะพานทำเรือ ทำกายทำถ่อทำแจว ทำจังกูดกันเขียงเยบเสื่อ และเหลาจ้งหัน ระวียงไนยไม้สอยผม ตัน จ้องราวเซตหน้า ทำม้าทำเตียงกระจาด คานหาบจะหลากกะ พัดและแทงยวกทำเบงจา ทำร้านม้า เครื่องศก และวาดเขียนรูปสัตว์ แกะกลึงจะลักหล่อปั้น ติรูปพรรณสิ่งของ หมีให้รับจ้างวานทำสรรพ การในคะราวาส นอกจากบิดามานดาและห้ามหมีให้ ทำขายเอาพัศตุเงินทอง ทำแลกเปลี่ยนของสิ่งใด ๆ และห้ามอย่าให้พระสงฆสามเณร ส้างหนัง ส้างมะโหรีปีภาคส้างกลองแขก กลองมะลายู เปนอันชาติ ที่เดียว อนึ่งห้ามอย่าให้พระสงฆสามเณร เปนหมอยา หมอนวด หมอดู ทำน้ำมัน เสกน้ำมันทำเลขยัน

และให้ยาแก้กระหัด อันใช้ยาติบิตามานดา และห้ามอย่าให้อาษาะราชาวาชช่วยตัดผม โกนผม รดน้ำ และกระทำทุกคำ นำข่าวสารอันเป็นกิจกระหัดข้างนี้ไปบอกข้างโนน หากอนแก่สมณะสามเณรไม่ว่าหนึ่งด้านขณะนอนอันท่านอายัด ตั้งแต่งไว้แห่งใด ตำบลใดบ้างอย่าให้ พระสงฆสามเณร เอาสิ่งของต้องห้าม ล้วงด่าน ล้วงขณะนอนไป อนึ่งห้ามอย่าให้ พระสงฆสามเณร รับแก้ว แหวน นาก และเงินทองเหลือทองขาว สำฤก(สำริด) ไว้เป็นเครื่องใช้สอยบริโภก ดังะราชาวาชและห้ามอย่าให้ใช้บาตรอื่น นอกจากบาตรดิน บาตรเหล็ก เป็นอันขาดทีเดียว อนึ่งห้ามอย่าให้ พระสงฆสามเณร เทียวต่อไก่ ต่อนก เทียวสอยขัน ทำน้ำมันทำได้ทำไร ทำนาเรือกสวนทำตาดาน ตัดไม้ทำเรือ ตัดหวายเผาถ่าน และชวนชวายหารอดทรงชักเทียมซื้อ ขอบ้างแอบอ้าง ว่าจะทำวัดบุญบัตติสังฆอร พระอุโบสถวิหารการบุญเรียน และว่าจะทำกุฎีศาลา เป็นการบุญ หมิให้ผู้ใดรู้เห็นสงไศรย เอามาไว้ผ่อนขาย เอาทรัพย์เป็นอะนาประโยชน์จตุกะราชาวาช และห้ามหมิให้พระสงฆสามเณรทำกิริยาดังกระหัด ลากมาด ทรง เสา เชนเลื้อย เกียนในป่า นอกกว่าจุดไม้ ลากไม้ แบกหมาม ทำการอันเป็นกิจวัดในอาราม และห้ามอย่าให้ มีโคกระบือช้างม้า อนึ่งห้ามอย่าให้พระสงฆสามเณร เป็นมคณายกเทียวเรียไรเงินทอง บอกเข้าปิ่นเบี้ย ให้มีเพลงมีละคอน มีเทศนา ยกเงินทองกันไว้ และห้ามอย่าให้ ทำอุบายเทียวขอต่อเงิน แก่ทนายว่าจะสร้างหนังสือ ชื่อตุ้ชื่อบาตรขาดเงินอยู่เท่านี้ มีอยู่แต่เท่านั้นเป็นอันขาด อนึ่งทาสเจเลย ทาสสินไถ่หลบหนีเจ้าเบี้ย นายเงินไปก็ดี เลกลูกหมูไพร่หลวงสมกำลัง และเลกลอยแอบแฝง หากสังกัดมุนนายหมิได้ หลบหนีเจ้าอยู่ด้วย พระสงฆสามเณรก็ดี ห้ามอย่าให้คบหาชักชวนไว้ และอย่าให้ยื่นหางว่าวตักเป็นข้าพระโยมสงฆ เป็นอันขาดทีเดียว อนึ่งห้ามอย่าให้พระสงฆสามเณรไปขอแลก ไพร่หลวงสมกำลัง และลูกหมูต่อเจ้าหมู นายหมวดสมุบาญชัย และหานายหน้าไปช่วยว่ากล่าวขอแลก ให้ขาดจากหมู่อึ่ง พระสงฆสามเณรบันดาอยู่ในอารามเป็นไซ้ และขัดสนด้วยคิลาณะปัจจาย เพลัขวานยาสิ่งใดก็ดี และภิกขุอันมิใคร่จิวร อรรถบริขานหายขัดสนจะปรารถนาผ้า และบริขานสิ่งใดก็ดี ก็ให้บอกเจ้าคณะ เจ้าอธิการ ให้เขามาหาเจ้าพนักงานพระคลังให้กราบบังคมทูลพระกรุณา จะได้ทรงพระราชดำริทราถวาย โดยอันควรแก่ปรารถนา ห้ามอย่าให้พระสงฆสามเณรไปยื่นขอโดยลำพังอำเพอใจ ในที่เสด็จพระราชดำเนิน และในพระราชวัง เป็นอันขาดทีเดียว อนึ่งพระสงฆสามเณรอยู่ในอาราม ห้ามอย่าให้อยู่เป็นเณรโค่ง เณรใหญ่ อายุครบบวคแล้วก็ให้อุปะสมบท บวคเป็นภิกขุให้อยู่ในสำนัก ครูอุปะมาอาจารย์ก่อน ถ้าพระสงฆสามเณร จะไปอยู่อื่นให้มีหนังสือเจ้าคณะ เจ้าอธิการ บอกชื่อ วิชา อาราม ปิดตราเจ้าคณะ เป็นสำคัญไปให้เจ้าคณะ เจ้าอธิการ ผู้จะรับไว้ นั้น จะบับหนึ่งจึงให้รับไว้ ถ้าพระสงฆสามเณร รูปใดสอนยากหยาบช้าครูอุปะมาอาจารย์ว่าหมิฟัง สั่งสอนหลายครั้งแล้ว ไม่ประพฤตประนินัตตาม ห้ามอย่าให้เอาไว้ในหมู คณะให้ขับเสียจากอาราม อนึ่งพระสงฆอะริกอน ข้อใหญ่ถึงประราชิดพิภากษามีถ่องแท้ เป็นที่สงไสยสงสัยทั้งปวงอยู่แล้ว ห้ามอย่าให้ พระราชาคณะ ถานานุกรม เจ้าคณะ เจ้าอธิการ สมคบบิดบังป้องกันไว้ อนึ่งให้พระสงฆทั้งปวงพร้อมกัน ลงพระอุโบสถ สวดพระปาติโมกข ฝ่ายพระพุทธรจักรจบแล้ว ให้ประชุมพระสงฆสามเณร อ่านพระราชกำหนด ฝ่ายพระราชอาณาจักรฉบับนี้ ประกาศด้วยทุก ๆ พระอุโบสถอย่าให้ขาดได้ อนึ่งห้ามอย่าให้ พระราชาคณะถานานุกรมเจ้าคณะ เจ้าอธิการทั้งปวง เอาเนื้อความสงฆวิวาทกันด้วยกิจพระวินัย ไม่เกี่ยวข้องในกะราชาวาช มาถวายพระพร และให้กราบบังคมทูล พระกรุณาก่อน ต่อพิจารณาปฤกษา แกลงแย้งหมิตกลงกัน และผู้กระทำผิด ยังติดใจคัดขวางคือตึงหมิฟังบังคับบัญชาจึงให้พระราชาคณะถวายพระพร และให้กราบบังคมทูล พระกรุณาต่อภายหลัง

อนึ่งให้พระราชคณะ ถานานุกรม เจ้าคณะเจ้าอธิการ ทั้งปวงเอาใจใส่พระสงฆ์สามเณร บัณฑิตอยู่ในอาราม ถ้าพระสงฆ์สามเณรรูปใด รักรักษาศีลสิกขาบท เคยประพฤติประณีต ตามกิจพระวินัยอยู่แล้ว ก็ให้พระราชคณะ ถานานุกรม เจ้าคณะเจ้าอธิการ หมั่นตักเตือนให้ระมัดระวังว่ากล่าว อย่าให้ประมาทสงฆ์ได้ ให้เล่าเรียนรักษาสิกขาพินัยยิ่งขึ้นไป ถ้าพระสงฆ์สามเณร รูปใดละเมิด กระทำผิดกิจพระวินัย และไม่ตั้งด้วยพระราชกำหนด กฎหมายห้ามปรามครั้งนี้ ก็ให้บอกกล่าวเจ้าคณะเจ้าอธิการ ให้มาสั่งสอนว่ากล่าว และเอาโทษ ให้เขตหลาบปราบปรามกัน ให้กวดขันอย่าให้เหินแก่หน้า ถ้าเจ้าคณะเจ้าอธิการ ละเลยเสีย ไม่สนใจตรวจตราว่ากล่าว ลูกคณะละให้กระทำความผิด มีผู้จับได้และร้องฟ้อง พิจารณาเป็นสัจให้สมเด็จพระสังฆราช ให้สมเด็จพระพลรัตน์ ให้พระพิมลธรรม และพระราชคณะพร้อมกัน ปฤกษาเอาโทษเจ้าคณะเจ้าอธิการ และผู้กระทำผิดโดยอาญาฝ่ายพระพุทธจักรให้จงหนัก แล้วเอาญาติโยมแห่งพระผู้เป็นเจ้า อันกระทำผิดนั้น มาลงพระราชอาญาในพระราชอาณาจักร ให้หาหัตถกนิจพัท พระราชคณะ ผู้เป็นเจ้าของอารามด้วย และให้พระราชคณะวัดเดิม แจกพระราชกำหนดกฎหมายนี้ไป ให้พระสงฆ์สามเณร วัดขึ้นปากใต้ฝ่ายเหนือทั้งปวงรู้แจ้งทั่ว และให้พระราชคณะถานานุกรม เจ้าคณะเจ้าอธิการ ภิกษุสามเณร กระทำตามกฎหมายนี้ จงทุกประการ ถ้าหมีฟัง จะเอาโทษเอาโทษาณูโทษ กฎให้ไว้ฉะวันพุธ เดือนเก้าขึ้นค่ำหนึ่ง จุลศักราช ๑๑๗๕ ปีระกาเบญจศก

กฎให้ไว้แก่เจ้าพญาและพญาพระหลวง เจ้าราชินิกุล ขุนหมื่นพันทนาย ฝ่ายทหารพลเรือนมหาดเลขาขอเฝ้า ข้าราชการกรมฝ่ายหน้า ฝ่ายใน และกรมพระราชวังบวรสถานมงคล แลกรมพระราชวังบวรสถานพิมุขฝ่ายหลัง และผู้รักษาเมืองผู้รั้งกรมการ หัวเมือง ๑๒๓๔ ผากใต้ฝ่ายเหนือทั้งปวงจงทั่ว

ภาคผนวก ค
โอวาทานุสาสน์

โอวาทานุสาสนี

คริสุภมัสตุ พระพุทธศักราชล่วงแล้วได้ ๒๓๕๖ พระวัชชเสตสังขยา เดือนล่วงได้สองเดือน กับหกวัน ปัจจุบัน วันจันทร์ เดือน ๘ แรม ๗ ค่ำปีรกา เบญจศก อาตมภาพ สมเด็จพระวรมณรัตน์ รับ อาราธนาปรารบยกิจทนต์บำรุงพระบวรพุทธศาสนาให้ถาวร... วัทนาการรุ่งเรืองไปในเมืองหนา... ให้ เปนหิตตานุหิตประโยชน์ แก่พุทธบุตรทั้งปวง พระองค์สมเด็จพระบรมพิตรราชสมภานเจ้า ผู้ทรงพระคุณ อันประเสริฐ จึงอาราธนาให้ประหารโอवादไว้ เปนทางวัดปฏิบัติตีสึกสาเล่าเรียน ด้วยภิกษุสามเณร ทุกวันนี้เกิดกำเริบกระทำอานาจาร เปนการหยาบช้ำลามกมุลทินในพระพุทธานุสาสนา เปนอันมากกว่า มากยิ่งนัก ทั้งนี้ก็เพราะเหตุว่ามีได้ศึกษาให้รู้จักลักษณะ พระจัดดูปาริสุทธลิล สี ประการ แต่สำนักนี้ แห่งพระอุปัชฌาอาจารย์ ฝ่ายพระอุปัชฌาอาจารย์ผู้ใหญ่อุปสมบทบรรพชานั้นเล่า ครั้นแล้วก็มักปล่อยให้ ไปแต่ตามอำเภอใจ มิได้กำชับให้ผู้มารับเอาพาทรุช่วยสั่งสอนให้ควรแก่สมณสาธูป พากันเสื่อมจาก วัตรปฏิบัติ ทั้งอุปัชฌาอาจารย์แลศิษย์ทั้งปวงเป็นอย่างนี้ โดยมากฝ่ายลิตที่ไปจากสำนักนี้แห่งพระอุปัช ฌาอาจารย์นั้นเล่า ก็ไปอยู่โดยลำพังตนหาผู้มีใหญ่จะบังคับบัญชาไม่ ให้อยู่ในอำนาจโอवादให้ปฏิบัติ ดี โดยสมณสาธูปใดไม่ ก็ไม่รู้จักที่หนักที่เบาในระหว่างสิกขาบทน้อยใหญ่ โดยที่สุดแต่พระไตรสรณาคม นี้ก็หารู้จักไม่พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวมีดำรัสสั่งว่า บัณฑิตสังขาโย แลอชฌายาก็ว่าผิดบ้างถูกบ้าง ดูอาการประหนึ่งว่าไม่ ได้ปัจเจกนั้นเลยโดยมาก อนึ่งกิตที่จะพินทุธิฐานบาดแลจิวรเล่าก็หาเข้าใจไม่ ก็มีแต่ฝ่ายพระพุทธจักร ย่ำยีสิกขาบท ให้ต้องอาบัติเล็กน้อยใหญ่ทุกวันไป ดูอาการเหมือนกระบือตาบอดเที่ยวอยู่ในป่า ไม่รู้จักที่ ไม่เอื้อเพื่ออย่าเียงพระพุทธจักรอนาจักร คบกันกระทำทุจริตทุจริตต่าง ๆ ให้เป็นตรายเสร้างมอมในพระ ศาสนาโดยมาก จึงให้มีกฎประกาศกำชับให้ไว้แก่ พระราชาคณะ ถานานุกรม ฝ่ายคามวาสี อรัญวาสี แลเจ้าอธิการแขวงจังหวัด เมืองเอก เมืองโท เมืองตรี เมืองจัตวา ปากใต้ฝ่ายเหนือทั้งปวงว่า แด่นีสืบไปเบื้องหน้า ให้พระภิกษุผู้ใหญ่ผู้น้อยแลเจ้าอธิการทั้งปวงตั้งใจคำรพในพระพุทธานุสาสนา สอนภิกษุสามเณรให้ตั้งอยู่ในพระจัดดูปาริสุทธลิล อนึ่งพระภิกษุผู้วิษามากควรที่จะเป็นอุปัชฌา บรรพชาอุปสมบท แก่กลบุตรนั้นเล่าก็พึงศึกษาให้เข้าใจแห่งองอุปัชฌา แต่ในปัจจุบันนี้จน ๕ ตรี รู้จัก อาบัติดี รู้จักครุภาบัติดี รู้จักกลุภาบัติดี และมีวัชสาตั้งแต่ ๑๐ ขึ้นไป ๑๒ เป็นคำทรพย์ ๕ ดังนี้ อนึ่งให้ รู้จักอะภิสมาจารย์วัตรแลชั้นทะวัตร แลรู้ซึ่งลักษณะสังฆกรรม แลอุโบสถกรรม แลปวารนากรรม เมื่อแล รู้จักนี้แล้ว จะอยู่ในที่ใดก็ควร เปนที่พึงแก่กลบุตรในพระศาสนาได้ แลประกอบไปด้วยคุณทิสุทธค่าง น้อยดังกล่าวนานี้ จึงควรเป็นอุปัชฌาให้บรรพชาแลอุปสมบท เปนอาจารย์ให้ในสำนักนี้แลแก่กลบุตรใด ถ้ามิได้ ประกอบไปด้วยคุณเป็นบ้านดังนี้ แลเป็นอุปัชฌาแลให้ในสำนักนี้ไม่พ้นจากอาบัติตีกฎกฏเลย ก็จะไม่พ้น สรรสมไปด้วยอาบัติตีกฎกฏเป็นสรคาวรรณมรรคาวรรณ อนึ่งพระอุปัชฌาอาจารย์ผู้ประกอบไปด้วยคุณดัง กล่าวนั้น เมื่อให้บรรพชาอุปสมบทแก่กลบุตรแล้ว ก็พึงให้กลบุตรนั้น อยู่ศึกษาเล่าเรียนนอภิสมา จารย์ในสำนักนี้แห่งตนกว่าจะถ้วน ๕ พระวัชสาตามโบราณจาริตร ถ้าจะอยู่มีอยู่ได้ในสำนักนี้แห่งพระอุ ปัชฌาด้วยเหตุว่า ขัดสนด้วยที่จะเล่าเรียนจะไปเล่าเรียนคณฐระวิปัชนาธุระ ในที่อื่นก็พึงว่าอย่าลา ไปขอนิโสอยู่ในสำนักนี้ แห่งอาจารย์อื่นอีกเล่าที่ควรที่จะสงเคราะห์ ตนใดธุระสองประการจึงจะคุมอาบัติดี ได้ ถ้าไม่ขอนิโสอยู่แล้วก็ไม่พ้นอาบัติตีกฎกฏเลย ต้องอาบัติตีกฎกฏทุกวันไป ต่อเมื่อใดมีวัชสาได้ ๕ แล้ว แลรู้ จักลักษณะสังฆกรรม อุโบสถกรรม ทรงพระปาติโมกข์แลกำหนดอาบัติตีกฎกฏ แลครุภาบัติดี แลละหุภา บัติดี เปน อาทิ ดังนี้ได้ จึงจะพ้นจากนี้แล้วไว้ตรอยู่ตามลำพังตนได้แล ทะ

แลขอซึ่งจะให้ศึกษาให้รู้ในพระจุตูปาริสุทธสัจฉนั้น คีรพระจุตูปาริสุทธสัจฉมีประเภทสี่คีร ปาติโมกขสังวรศีล๑ อินทริยสังขารศีล๑ ปัจจยะสนิสัตถศีล๑ เป็นสี่ด้วยกัน ทะ แลปาติโมกขสังวรศีลนั้น ครีสิกขาบท ๒๒๐ คีร ปาราชิก ๔ สังฆาทิเสศ ๑๓ อนิยัต ๒ นิষัคคียปาจิตกรตีย ๓๐ ขุททะปาจิตกรตีย ๔๒ ปาติเทศนีย ๔ เสขยวัตถะเข้ากันเป็น ๒๒๐ ผสมกับด้วยอิทธิกรณสมถ ๗ จึงเป็น ๒๒๗ ในพระปาติโมกขจัดเป็นอาบัติติขันธ ๗ กอง คีร ปาราชิกกอง ๑ สังฆาทิเสศกอง ๑ กุลใจกอง ๑ ปาจิตกรตียกอง ๑ ปาติเทศนียกอง ๑ ทุกกฏกอง ๑ ทุภาสิตกอง ๑ ทะ แลปาราชิกนั้นต้องแล้วก็ขาดจากภิกษุภาวะ ฟังชำระด้วยบัญญัติจนตัวออกเสีย จากสมณเพศจึงพ้นโทษคิรห้ามสวรค์แลมรรคผลแลญาณสมาบัติ ทะ สังฆาทิเสศนั้น ครั้นต้องแล้วก็ฟังชำระด้วยอยู่บริวารกรรม ทะ แลอาบัติติขันธ ๔ ที่เหลือกว่านั้น จึงชำระด้วยเทศนา คีรสำแดงอาบัติ อากาที่สำแดงอาบัติ แลอาบัติจะตกนั้น คีรให้คิดว่าอาตมาจะสำรวมไปจะไม่ฝ่าพุทธอาญาไปเบี่ยงหน้าอาบัติจึงตก ถ้ายังไม่ปลงยังอุสาห์ยังคิดต่อไป แม้จะเทศนาอาบัติก็ไม่ตก ก็จะมกมุ่นเป็นสรวรรณ ครั้นดับจิตแล้วก็ไปบังเกิดในนรกเปตวิไลยเหตุตั้งนั้น สมณในพระพุทธศาสนาฟังอุสาห์เสกสา ในพระปาติโมกข ให้รู้จักอาบัติติขันธจะได้รักษาศีลแห่งตน เมื่อไม่มีอุสาห์ให้รู้จักกองศีลแล้วก็มีอาจเถือจะรักษาศีลได้ ดุจหนึ่งนายโคบาลไม่รู้จักฝูงโคว่ามากน้อย คักเท่าใด ก็บมีอาจเถือจะรักษาโคนั้นได้ เมื่อพระภิกษุมิอุสาห์เล่าเรียนพระปาติโมกข แลปฏิบัติตามพระปาติโมกข สังวรศีลเป็นอันดีแล้วพระอุสสิสิกขาที่บริบูรณ์แก่ภิกษุนั้นแล ทะ แลอินทริยสังวรศีลนั้น คีรให้สำรวมรักษอินทริยทั้ง ๖ คีร จักขุนทริย๑ โสณินทริย๑ ขานินทริย๑ ชืออินทริย๑ กายินทริย๑ มนินทริย๑ เป็นคำรบ ๖ ด้วยกัน ทะ

รักษจักขุนทริยนั้น คีรเมื่อแลเห็นอารมณ์มีรูปสัตรีเป็นอาทิ ด้วยจักขุก็ให้มีสติรักษา อย่าให้เกิดอะกุศลธรรมอันลามกมีอะภิชฌา แลโทมนัดเป็นประธาน กรอบงำนำจิตได้คือเห็น ที่รูปทิงามอย่าให้ถือเอา ซึ่งนิมิตรคิรกำหนดว่าหญิงเป็นอาทิ แล้วอย่าได้ถือเอาโดยอนุเพียนชนะว่าผมงาม มีองามเป็นอาทิ อันเป็นเหตุจะให้เกิดอภิชฌาคือโลภ ถ้าเห็นรูปที่ชั่วที่ลามกก็อย่าให้เกิดโทมนัดคิรความโกรธ ฟังปฏิบัติเพื่อจะรักษจักขุนทริยนี้ ทะ

เมื่อได้ฟังเสียงเพราะกิตติมิได้เพราะกิตติด้วยโสธ ให้มีสติรักษาอย่าให้เกิดบาพกรรม ดังกล่าวแล้วกรอบงำนำจิตได้ ทะ เมื่อได้รับเอาซึ่งคนธารมณคิรกลินติ กลินชั่ว กิตติด้วยพานก็ให้มีสติรักษา อย่าให้บาพกรรมเข้ากรอบงำนำจิตได้ ทะ

เมื่อได้บริโภคะสมรรถคิรโภชนาหารอันดีชั่วกิตติ ด้วยชืออินทริยคิรลันก็ให้มีสติสำรวม อย่าให้เกิดบาพกรรมกรอบงำนำจิตได้ ทะ เมื่อได้สัมผัสถูกต้องซึ่งโผฐัพพารมณคิรเครื่องสัมผัส มีผ้าห่มผ้าห่ม ที่หยาบที่ละเอียดเป็นอาทิ กิตติ ด้วยกายก็มีสติสำรวมรักษา อย่าให้บาพกรรมกรอบงำนำจิตได้ ทะ เมื่อตริกถึงธรรมมารมณด้วยมนินทริยคิริมโนทวารจิตร ก็ให้มีสติรักษาอย่าให้กุศลอันลามกกรอบงำนำจิตได้ ทะ สถาวรปฏิบัติสำรวมทวาร ทั้ง ๖ อยู่มิให้กุศลธรรมกรอบงำนำจิตได้ดังกล่าวนั้นแล ทะ ได้ชือว่าอินทริยสังวรศีล แลอินทริยสังวรคินนี้ชือว่าสังวรสุทริว่าบริสุทธิ์ด้วยสำรวม ถ้าประมาทไปไม่ได้สำรวมคิรจิตร กำหนดตั้งแลเขียนในอารมร์...มีรูปเสียงเป็นอาทิเมื่อใด อินทริยสังวรศีลก็ขาดเมื่อนั้น ครั้นกลับมิตติสำรวมอะทิจานจิตรว่า นปุเนวังกะริชฌามิ อาตมมิได้กระทำดังนี้ต่อไป อินทริยสังวรศีลก็คินเป็นปรกฏบริบูรณ์ดังเกาและ ทะ

แลอาชีวะปาริสุทธิลานั้น ก็ให้เว้นจากเลียงชีวิตด้วยมิตตาสีพอันเปนไปด้วยกุศลทุกสก คือ กระทำร้ายแก่กระกูลมีประเพศ ๘ ประการคือ ภิกษุให้ดอกไม้ ๑ ให้ผลไม้ ๑ ให้จุน ๑ ให้ดิน ๑ ให้ไม้สี ๑ ฟัน ๑ ให้ไม้ไผ่ ๑ แกตระกูลอันใช้ยาดีแลเปนหมอยารักษาตระกูล ๑ และเป็นคนใช้เดิรชาวแห่งตระกูล ๑ ๘ ประการด้วยกัน และเว้นจากการเรียนตริจ্ঞานวิชาต่างๆ คือเรียนกำกั ทำนายองค์ใหญ่ องค์น้อย แลทำนายอสุณิบาตรอุกลาบาตร ทำนายสุบิน ทำนายผ้าหนูกัด แลเรียนพิทธิบูชาไฟ แลเรียนดูให้ตั้งที่บ้าน เรือน ไร่ นา เปนอาทิกิตติ แลเรียนมนตร์เรียกภูบัตพิศม์ ภู ตเชบ แผลงป่อง เปนอาทิกิตติ แลเรียนทายลักษณะแห่ง แก้ว ผ้า ไม้ท้าว สาทตราวุท ทั้งปวงกิตติ แลทายลักษณะหญิงบุรุษแลกุมาริ แลทาสทาสรี แลลักษณะช้างม้าโคกระบือแพะแกะเปนอาทิกิตติ แลให้ฤกษ์ยาตรา แลทำนายการแพ ณะในสงคราม เปนอาทิกิตติ แลทำนายจรรจร สूरिय นักขตร คาทแลทำนาย อุกาบาท ทิดขุ่นมัว แผ่นดินไหว เสียงฟ้า แลทำนายการฝนตกดีแลฝนตกไม่ดีกิตติ แลการอันเขาจะ ถูก แพง ความกระเสมจะบังเกิดไภยจะบังเกิด จะบังเกิดโรคภัยแลหาโรคมิได้ แลเรียนนับเรียนเขียน เรียนกาพย เรียนโคลง แลเรียนให้ฤกษ์ การอาวาทะ วิวาทะ มงคล แลการสมัก พราจากกัน แลฤกษ์อันทวงนี้ แลให้กันี้ แลเรียนวิชากระทำ ให้รักให้จำเริญใจ แลให้เกิดสิแลกระทำให้เสียตริแลรักษาครรรพ ์ แลมนตผูกลิ้น ผูกปาก เปนอาทิ แลเรียนวิชาลงแหวนแลบุชาพระอาทิตย์ พระพรหม แลเรียนวิชารายมนต์น้ำเพลิงออกจากปาก แลเรียกสิริเข้าสู่กาย...แลเรียนมนต์ ลับจิตเรเปนหมอดูให้ตั้งเรือนในที่อันมิได้กระทำแต่ก่อน แลกระทำ บวงสรวงเทพดา แลยังผู้อื่นให้ล้างหน้าให้อาบน้ำชำระกาย เปนวิธีเสดาะเคราะห์เปนอาทิดังนี้ ล้วนเป นตริจ্ঞานวิชาทั้งสิ้น ได้ลาภสักการะเพราะกุศลโทศก แลวิชาหย่างนี้มาเลียงชีวิตร ก็ตกลงในมัจฉาข พ อาชีวะ ปาริสุทธิลก็ขาด...เมื่อแลเว้นจากกุละทุกสก ๘ ประการ แลตริจ্ঞานวิชาดังกล่าวแล้วแลเลียง ชีวิตโดยชอบธรรม เมื่อเทียวภิกษาจารเปندنควรแก่พุทธานุยาตรแล้ว อาชีวะปาริสุทธิลก็บริบูรณ์ เพราะเหตุว่าอาชีวะปาริสุทธิลนี้ชื่อว่าปริยสุสุทธิ คือชำระด้วยแสงหาลาภ โดยควรนั้นแล อะ ปัจใจย สันนิตลลนั้น คือพิจารณาซึ่งปัจใจ ๔ ประการ คือจิรวแลบิณบาตรแลเสนาสนะ แลศีลาปัจใจยเภลัจ ด้วย ธาตุ ปฏิกุล ดังชนิก อะกตะ ปัจเวกขณะ อะ

เมื่อรับจิรวให้พิจารณาด้วย ธาตุ ปฏิกุล ปัจเวกข อันได้อันหนึ่งก็ได้ในธาตุปัจเวกขนั้น... อาตมาพิจารณาด้วยปัญญาฉนบัดนี้ ซึ่งบิณบาตรคืออาหารทั้งปวงแลอาตมา ฉนบิณบาตรบัดนี้ เพื่อ เหตุจะเล่นตั้งน้ำใจแห่งทารกชาวบ้านก็หาบมิได้ เพื่อเหตุมัวเมาอาไสยกำลังแล้วแลบังเกิด เมาะว่าฉน เพื่อจะให้เกิดกำลังกายตั้งน้ำใจแห่งคนปล้ำคนมวยก็หาบมิได้ เพื่อภาวะจะให้เตมะอะไวยน้อยใหญ่ทั้ง หลาย ตั้งน้ำใจแห่งหญิงชายในและหญิงแพศยาเปندنก็หาบมิได้ เพื่อภาวะจะให้มิฉวิวรรณ์ ผ่องไสย ตั้งน้ำใจนักเลงโลดเตนเปندن ก็หาบมิได้ อาตมาภาพฉนอาหารบัดนี้ เพื่อจะประโยชน์ให้ตั้งมั่น คือ สิบเนื่องแห่งรูปกายนี้ แลจะยับชีวิตรอินทรีให้เปนไปสิ้นกาลช้านาน อนึ่งจะระงับเสียซึ่งความลำบากคือ อหยากรอาหาร อะ

ยาอันใด อันเปนฆ่าตีกกแก่โรคแห่งคนไข้ แลรักษาไว้ซึ่งชีวิตรอันใด อันอาตมามีได้พิจารณา แลฉฉนในวันนี้ แลยานั้นอันอาตมาฉน เพื่อจะบันเทาเสียซึ่งทุกข์ เวทนาอันบังเกิดแต่ธาตุกำเริบแล โรคมิเรอนเปندن แลจะไหหาทุกขบมิได้เปนกกำหนดแล ๙ ภิกษุแลสามเณรพิจารณาปัจย ทั้ง ๔ มีจิรว

เปนนัน โดยในยดั่งกล่าวมาแล้ว แลบริโภกชื่อว่าปัจจยสันนิสิตสึล แลปัจจยสันนิสิตสึลนี้ ชื่อว่าปัจจะ
เวกขณสุทธิตือบริสุทธิ์ด้วยปัจจะเวกขณ คือพิจารณาตั่งกล่าวแลวนั้นแล อะ

เมื่อพระอุปัชฌายาจารย์กำชับว่ากล่าวสติให้ศึกษาเล่าเรียนแลประดิษฐ์พระจิตอุปาริสุทธิแล้ว ก็จะเป็นที่จำเริญความเลื่อมใสศรัทธาแห่งเทพตามนุษย์แลจัดปัจจัยทายาทก หนึ่งจะเป็นอายุพระพุทธรูป สาคชนาตราบทั่วหาพันพระวัดษาแล ฯ อนึ่งพระภิกษุ ผู้เป็นอาจารย์ ให้พระไตรสรณาคมน์ แลสวดกรรมวาจา ก็พึงศึกษาให้รู้ที่เกิดแห่งอักษร ตามวาระพระบาทินัยกำภริสัรพสาธุชาลีนีเปนต์นว่า ที่เกิดแห่งอักษรทั้งหลายมีแปดประการ คือค๑ คือสึ๑ คืออก๑ คือตันลัน๑ คือทันตา๑ คือนาสิก๑ คือโอฐ๑ คือเพดาร์๑ เปนแปดถานด้วยกัน ฯ ...ภิกษุผู้เป็นอาจารย์สวดกรรมวาจาให้รู้จักประเภทแห่งเพยัญชนะ ๑๐ ประการคือ สีนิด๑ ธนิต๑ ทิฆ๑ รัช๑ ฤ๑ ลหุ๑ นิภฤ๑ หิต๑ สัมพันธ์๑ ะวัค๑ ติ๑ วิมุค๑ ฯ ...

หนึ่งพระภิกษุผู้จะกรานกะถิน ฟังให้ศึกษาให้รู้ในธรรม ๘ ประการ คือให้รู้จักบุพกิจ๑ รู้จัก
 ประจุผ้าเก่า๑ อธิการผ้าใหม่๑ กรานผ้ากถิน๑ ให้รู้จักมาติกาแปด๑ ให้รู้จักบลิโพธสอง๑ ให้รู้จักลักษณะ
 เคาะกถิน๑ ให้รู้จักอาณิสงกถินห้า๑ รู้จักธรรมแปดประการดังนี้ จึงควรกรานกถิน...หนึ่งเมื่อทายก
 ถวายผ้ากถิน ออกวะจีเภาท...จบสามทีแล้วพระสงฆ์รับสาธุให้พร้อมกัน จึงให้ภิกษุรูปใดรูปหนึ่งอปะ
 โลกด้วยถ้อยคำให้สมควรแก่กระตุลทายกทั้งปวง ว่ากะถินะทานนี้ เปนของทานาธิเบติ มีลัทธิอุสาหะนำ
 ถวายแก่พระสงฆ์ อันจำพระวัชระในอารามนี้ แลกะถินทานนี้กับทั้งผ้าบริวารยี่ไฉนนี้ จะสมควรแก่
 พระภิกษุรูปใด สงฆ์ทั้งปวงจงสมมุติให้พร้อมกัน พระภิกษุรูปหนึ่งจึงประกาศว่า ชัมมิก ว่า กะถินทาน
 กับทั้งบริวารนี้ สมควรแก่พระภิกษุรูปนั้น ๆ พระสงฆ์ทั้งปวงรับสาธุให้พร้อมกัน แล้วจึงจัดเอาผ้า
 ไตรนั้นผืนใดผืนหนึ่ง คือ สังฆาฏิ จีวร สบง ทวิตัจเจนขันที ที่จะเป็นกะถินนั้นออกวางภาคเบื้องบน
 ไตรแล้ว ฟังสวดมอบด้วยญัตติทุติย กรรมวาจาให้บริบูรณ์ ด้วยอักขระแลเพิ่ญชนะตามบังคับไว้หน
 หลังนั้น ผู้จะกรานจึงกระทำบุพกิจ คือพินธุผ้าใหม่แล้วจึงประจุผ้าเก่า แล้วจึงอะธิทานผ้าใหม่ แล้วฟัง
 กรานตามบาฬีนั้นเถิด ฯ

ลักษณะโอราทสังสอนจบบริบูรณ์ ทะ ฅวัน พฤษ์สเดือนสิบแรมเจ็ดค่ำปีฉลูนพศก

จบ **ลักษณอักษรบวรเลิศ** **เสนาะยิ่งพริ้งเพริด** **ล้ำโลก ๆ**

เรื่อง รวากล่าวกลอนย้อนประโยค ในพระปาติโมกข สุนทง์ จ.

เสร็จ สิ้นไฉ่วาตบาทบง **นับนิวจำนง วันทา ท**

สิ้น แสดงโดยดั่งปรากฏหนา โรคันอันตรา อย่าได้ตามสนองต้องเอย ฯ

ประวัติย่อผู้วิจัย

ประวัติย่อผู้วิจัย

ชื่อ ชื่อสกุล	นางจิรัชฌา เทียงหทัยธรรม
วันเดือนปีเกิด	2 มกราคม 2505
สถานที่เกิด	เขตพญาไท กรุงเทพมหานคร
สถานที่อยู่ปัจจุบัน	69/2 ซอยมหาราตล แขวงทุ่งวัดดอน เขตสาทร กรุงเทพมหานคร 10120

ประวัติการศึกษา

พ.ศ. 2523	มัธยมศึกษาปีที่ 3 จากโรงเรียนยานนาเวศวิทยาคม
พ.ศ. 2525	มัธยมศึกษาปีที่ 5 จากโรงเรียนยานนาเวศวิทยาคม
พ.ศ. 2531	ศศ.บ.(ประวัติศาสตร์) จากมหาวิทยาลัยรามคำแหง
พ.ศ. 2539	คบ.(ประถมศึกษา) จากสถาบันราชภัฏสวนดุสิต
พ.ศ. 2545	ศศ.ม.(ประวัติศาสตร์) จากมหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ

มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ
Srinakharinwirot University